

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAZAK TÜRKÇESİNDE FİLDEN TÜREMİŞ İSİMLERİN
SEMANTİK TASNİFİ

CANSEL CAMBAZ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. MUSA SALAN

BARTIN-2024

T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**KAZAK TÜRKÇESİNDE FİLDEN TÜREMİŞ İSİMLERİN
SEMANTİK TASNİFİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Cansel CAMBAZ

BARTIN-2024

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Doç. Dr. Musa SALAN danışmanlığında hazırlamış olduğum “KAZAK TÜRKÇESİNDE FİİLDEN TÜREMİŞ İSİMLERİN SEMANTİK TASNİFİ” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

24.10.2023

Cansel CAMBAZ

ÖNSÖZ

Lisans ve yüksek lisans eğitimimin ilk gününden son anına kadar geçen sürede her aşamada yardımlarını esirgemeyen; çalışma konusu seçiminden başlayarak çalışmanın sonuna kadar ihtiyaç duyduğum her aşamada destek veren; bilgi birikimini, tecrübesini, değerli zamanını benimle paylaşan; fikirleriyle tezimin şekillenmesinde emekleri olan tez danışmanım, kıymetli hocam Doç. Dr. Musa SALAN'a destek ve teşvikleri için canı gönülden teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca fikirleriyle tezime katkı sağlayan çok değerli hocalarım Doç. Dr. Onur BALCI ve Dr. Öğr. Üyesi Savaş KARAGÖZLÜ' ye teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak, üzerimde emeği olan bütün hocalarıma, her zaman yanımda olan aileme ve arkadaşlarıma minnettarım.

Cansel CAMBAZ
24.10.2023

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KAZAK TÜRKÇESİNDE FİİLDEN TÜREMİŞ İSİMLERİN SEMANTİK TASNİFİ

Cansel CAMBAZ

Bartın Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Musa SALAN

Bartın-2024, 183. sayfa

Türk dilleri yapı bakımından eklemeli dil ailesi grubu içerisinde yer alır. Türk dillerinde yeni bir kelime oluşturulurken yapım eklerine başvurulur. Bu eklerin en önemli yanı, kökle bir ilişki kurarak kelime anlam ve görev değişikliği ortaya çıkarmasıdır. Kelime yapımında kök ve ek uyumunun tutarlılığı kadar türetilmiş sözcüklerin semantik olarak tasnif edilmesi de büyük önem arz etmektedir. Bugüne kadar yapılmış semantik tasniflerde semantik nitelikler çok dağınık ve alışageldik şekilde (ör. somut-soyut, ad-sıfat) verilmiştir. Bu durum Kazak Türkçesinde yer alan fiilden isim yapım ekleri için de geçerlilik göstermektedir.

Bu çalışmada Kazak Türkçesinde fiilden isim yapım eki ile türetilmiş isimlerin yapı ve anlam özellikleri göz önünde tutularak gruplandırılması ve bu eklerin türetmede etkili oldukları anlam gruplarının saptanması amaçlanmaktadır. Semantik tasnifte yer alan tüm örnekler K. Koç, A. Bayniyazov ve V. Başkapan tarafından hazırlanan Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi (2019)'nden taranarak derlenmiştir. Bu doğrultuda çalışma Kazak Türkçesindeki fiilden isim yapım ekiyle türetilen isimlerle sınırlı tutulmuş olup fiilden isim yapılmış sözcükler tarafımızca önerilen semantik tasnif ile gösterilecektir. Çalışmanın kapsamı söz varlığı açısından çağdaş Kazak Türkçesi ile sınırlıdır ve bu lehçe için esas alınacak sözlük *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü* adlı sözlüktür. Çalışmanın örneklem alanı bu sözlükte yer alan kelimelerden hareketle fiilden türetilmiş isimler bölümü

şeklinde oluşturulacaktır. Çalışmada karşılaştırmalı bir yöntem kullanılmayıp çoğunlukla yapısal inceleme, açıklama ve tanımlama yöntemlerinden yararlanılacaktır.

Çalışmayı sınırlandırmak için sadece fiil köklerinden türetilmiş isimler kapsama alınmıştır. Eylemden türeyenle eylemi bağdaştıramadığımız, bir kategoriye yerleştiremediğimiz türemiş isimler sınıflandırmaya dâhil edilmemiştir. Birleşik yapıda bulunan bazı isimlerde fiilden isim yapım eki tespit edilmiştir. Bu yüzden yapım eki bulunan birleşik sözcükler kapsama alınmıştır. Çalışmada kaynak taraması, yapısal inceleme, sınıflandırma ve listeleme aşamaları mevcuttur. İnceleme bölümünde yer alan verilerde fiillerden türeyenlerde fiiller gösterilmiştir. Çalışma hazırlanırken doküman incelemesi, içerik analizi, tümevarımcı analiz, kategorileme, tanımlama, açıklama yöntem ve tekniklerine başvurulmuştur.

Hazırlanan tezin mevcut bilgilere yenilerini katarak ve bugüne kadar Türkçe literatürde (Türkiye Türkolojisi) yer almayan çalışmanın örneklem alanını oluşturan Kazak Türkçesinde fiilden türemiş isimlerinin incelenmesi ve semantik yönden bir incelenme çalışması olması yeni araştırmacılara kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Fiilden İsim Yapımı, Fiilden İsim Yapım Ekleri, Kazakça, Kazak Türkçesi, Semantik, Semantik Tasnif

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

A SEMANTIC CLASSIFICATION OF DEVERBAL NOUNS IN KAZAKH

Cansel CAMBAZ

Bartın University

Graduate School

Department of Turkish Language and Literature

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Musa SALAN

Bartın-2024, Page: 183

Turkic languages are in the agglutinative language family group in terms of structure. In Turkish languages, derivational suffixes are used when creating a new word. The most important aspect of these suffixes is that they create a change in meaning and function in the word by establishing a relationship with the root. The semantic classification of derived words is as important as the consistency of root and suffix harmony in word construction. In the semantic classifications made to date, semantic attributes have been given in a very scattered and conventional way (e.g. concrete-abstract, noun-adjective). This is also valid for verb-noun suffixes in Kazakh Turkish.

In this study, it is aimed to group the nouns derived from verbs with noun formation suffixes in Kazakh Turkish, taking into account their structure and meaning features, and to determine the meaning groups that these suffixes are effective in deriving. All examples in the semantic classification were scanned and compiled from Turkey Turkish-Kazakh Turkish (2019) prepared by K. Koç, A. Bayniyazov and V. Başkapan. In this regard, the study is limited to the nouns derived from verbs in Kazakh Turkish with the noun formation suffix, and the words made from verbs will be shown with the semantic classification

suggested by us. The scope of the study is limited to contemporary Kazakh Turkish in terms of vocabulary, and the dictionary to be taken as basis for this dialect is the dictionary named Kazakh Turkish-Turkey Turkish Dictionary. The sample area of the study will be created in the form of nouns derived from verbs, based on the words in this dictionary. A comparative method will not be used in the study, but mostly structural analysis, explanation and definition methods will be used.

To limit the study, only nouns derived from verb roots were included. Derived nouns that we cannot reconcile the verb with the verb and cannot place in a category are not included in the classification. In some nouns with a compound structure, a noun formation suffix from the verb has been detected. Therefore, compound words with derivational suffixes are included. The study includes source scanning, structural review, classification and listing stages. In the data in the review section, verbs derived from verbs are shown. While preparing the study, document analysis, content analysis, inductive analysis, categorization, definition and explanation methods and techniques were used.

It is thought that the prepared thesis will make it easier for new researchers by adding new information to the existing knowledge and by examining the nouns derived from verbs in Kazakh Turkish, which constitute the sample area of the study, which has not been included in the Turkish literature (Turkology of Turkey) to date, and by being a semantic analysis study.

Key Words: Deverbal Noun, Deverbal Noun Formation, Kazakh, Semantic, Semantic Classification

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	
BEYANNAME	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ	xii
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	xiii
TABLolar DİZİNİ.....	xiv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xvii
1. GİRİŞ	1
1.1. Kapsam ve Sınırlılık	4
1.2. Çalışmanın Amacı.....	5
1.3. Çalışmanın Yöntemi	7
2. KAZAK TÜRKÇESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	9
2.1. Kazak Türkçesinin Ortaya Çıkışı	9
2.2. Kazak Türkçesinin Ağzları.....	11
2.3. Lehçe Tasniflerine Göre Kazak Türkçesinin Yeri.....	12
3. KAZAK TÜRKÇESİNDE FİİLDEN TÜREMİŞ İSİMLERİN SEMANTİK TASNİFİ	19
3.1. -AGAn	19
3.2. -(A)K	20
3.3. -(A)l, -(I)l.....	30
3.4. -alqa.....	31
3.5. -Am.....	32
3.6. -(A)n	33
3.7. -anaq.....	34
3.8. -(A)η	35
3.9. -(A)r.....	38
3.10. -(A)rmAn, -(I)rmAn.....	39
3.11. -AsI	40
3.12. -AşAK.....	41
3.13. -(A)t	41
3.14. -(A)wIK	43
3.15. -BA, -mA	45

3.16. -BAK, -mAK.....	55
3.17. -BAII, -mAI.....	59
3.18. -BAs, -mAs	63
3.19. -bis	64
3.20. -DA	65
3.21. -dAK.....	66
3.22. -DI.....	67
3.23. -DIK, -IİK	68
3.24. -egeş	70
3.25. -GA, -KA.....	70
3.26. -GAK, -KAK.....	71
3.27. -GAn, -KAn	73
3.28. -GAndIK, -KAndIK.....	75
3.29. -GI, -KI	77
3.30. -GIn, -KIn	81
3.31. -GIr, -KIr	83
3.32. -GIş, -KIş	85
3.33. -I, -U	100
3.34. -(I)K.....	101
3.35. -(I)m.....	108
3.36. -(I)mdI.....	115
3.37. -(I)mpaz.....	119
3.38. -(I)msAK	121
3.39. -(I)msIz.....	122
3.40. -(I)n.....	123
3.41. -(I)ndI.....	125
3.42. -(I)ηKI	129
3.43. -(I)r	132
3.44. -(I)s	133
3.45. -(I)ş:	142
3.46. -ız	145
3.47. -KAş.....	145
3.48. -kel	146
3.49. -KI	147
3.50. -KIIKtI.....	148

3.51. -mAl.....	149
3.52. -mıq	151
3.53. -mıS	151
3.54. -pAş	152
3.55. -SIn	153
3.56. -şAK.....	154
3.57. -(U)wII	156
3.58. -(U)wII	158
3.59. -(U)wşI.....	164
3.60. -wIş	174
3.61. -wIt.....	176
4. SONUÇ	177
KAYNAKLAR.....	180
ÖZGEÇMİŞ	

ÇEVİRİYAZI İŞARETLERİ

ä: Açık “e” sesi.

ğ: Sızıcı “g”.

ŋ: Damak “n”si.

q: Art damak “k” sesi.

w: Çift dudak “v” sesi

SİMGELER ve KISALTMALAR

SİMGELER:

*****: Sözlükte fiilden türemiş isimlerin fiil halinin bulunmaması durumunda başka bir sözlüğe başvurulduğunu gösterir. Aynı dipnot birden fazla kullanıldığı için * işareti ile karşılanmıştır.

< : Sözlükte fiilden türemiş isimlerin fiil halinin gösterilmesi için kullanılan işaret.

+: Fiil kökü ve yapım eki arasına getirilen işaret.

-: Fiil kökü olduğunu belirtmek için kullanılan işaret.

KISALTMALAR:

akt.: Aktaran

b.: Basım

c.: Cilt

Çev.: Çeviren

Ed.: Editör

Haz.: Hazırlayan

KİS: Kazakça-İngilizce Sözlük

KTTS: Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü

No.: Numara

örn.: Örnek

TDEA: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi

TDEKTAS: Türk Dünyası Edebiyat Kavramları Ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü

TDK: Türk Dil Kurumu

TTKTS: Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi Sözlüğü

vb.: ve benzeri

vd.: ve diğerleri

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo No.	Sayfa No.
3.1: Kazak Türkçesinde {-AGAn} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	19
3.2: Kazak Türkçesinde {-(A)K} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	30
3.3: Kazak Türkçesinde {-(A)l, -(I)l} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	31
3.4: Kazak Türkçesinde {-alqa} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	32
3.5: Kazak Türkçesinde {-Am} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	33
3.6: Kazak Türkçesinde {-(A)n} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	34
3.7: Kazak Türkçesinde {-anaq} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	34
3.8: Kazak Türkçesinde {-(A)η} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	37
3.9: Kazak Türkçesinde {-(A)r} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	39
3.10: Kazak Türkçesinde {-(A)rmAn, -(I)rmAn} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	40
3.11: Kazak Türkçesinde {-AsI} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	40
2.12: Kazak Türkçesinde {-AşAK} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	41
3.13: Kazak Türkçesinde {-(A)t} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	42
3.14: Kazak Türkçesinde {-(A)wIK} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	45
3.15: Kazak Türkçesinde {-BA, -mA} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	55
3.16: Kazak Türkçesinde {-BAK, -mAK} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	59
3.17: Kazak Türkçesinde {-BAII, -mAI} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	62
3.18: Kazak Türkçesinde {-BAAs, -mAs} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	64
3.19: Kazak Türkçesinde {-bis} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	64
3.20: Kazak Türkçesinde {-DA} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	65
3.21: Kazak Türkçesinde {-dAK} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	66
3.22: Kazak Türkçesinde {-DI} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	67
3.23: Kazak Türkçesinde {-DIK, -I} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	69
3.24: Kazak Türkçesinde {-egeş} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	70
3.25: Kazak Türkçesinde {-GA, -KA} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	71
3.26: Kazak Türkçesinde {-GAK, -KAK} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	73
3.27: Kazak Türkçesinde {-GAn, -KAn} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	75

3.28: Kazak Türkçesinde {-GAndIK, -KAndIK} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	76
3.29: Kazak Türkçesinde {-GI, -KI} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	80
3.30: Kazak Türkçesinde {-GIn, -KIn} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	83
3.31: Kazak Türkçesinde {-GIr, -KIr} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	85
3.32: Kazak Türkçesinde {-GIş, -KIş} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	100
3.33: Kazak Türkçesinde {-I, -U} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	101
3.34: Kazak Türkçesinde {-(I)K} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	107
3.35: Kazak Türkçesinde {-(I)m} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	115
3.36: Kazak Türkçesinde {-(I)mdI} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	119
3.37: Kazak Türkçesinde {-(I)mpaz} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	120
3.38: Kazak Türkçesinde {-(I)msAK} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	121
3.39: Kazak Türkçesinde {-(I)msIz} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	122
3.40: Kazak Türkçesinde {-(I)n} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	125
3.41: Kazak Türkçesinde {-(I)ndI} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	128
3.42: Kazak Türkçesinde {-(I)ñKI} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	132
3.43: Kazak Türkçesinde {-(I)r} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	133
3.44: Kazak Türkçesinde {-(I)s} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	142
3.45: Kazak Türkçesinde {-(I)ş} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	144
3.46: Kazak Türkçesinde {-ız} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	145
3.47: Kazak Türkçesinde {-KAş} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	146
3.48: Kazak Türkçesinde {-kel} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	146
3.49: Kazak Türkçesinde {-KI } ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	148
3.50: Kazak Türkçesinde {-KIIIKtI} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	149
3.51: Kazak Türkçesinde {-mAI} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	150
3.52: Kazak Türkçesinde {-mıq} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	151
3.53: Kazak Türkçesinde {-mıS} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	152
3.54: Kazak Türkçesinde {-pAŞ} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	153
3.55: Kazak Türkçesinde {-SIn} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	154
3.56: Kazak Türkçesinde {-şAK} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	156
3.57: Kazak Türkçesinde {- (U)wII} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	157
3.58: Kazak Türkçesinde {- (U)wII} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	163
3.59: Kazak Türkçesinde {- (U)wşI} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	174
3.60: Kazak Türkçesinde {-wIş} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi	175

3.61: Kazak Türkçesinde {-wIt} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi.....	176
--	-----

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
No.	No.
1.1: Güler Mungan'ın Türkçede Fiillerden Türetilmiş İsimlerin Morfolojik ve Semantik Yönden İncelenmesi eserindeki anlambilimsel sınıflandırma.....	6
1.2: Çalışmada esas alınacak anlambilimsel sınıflandırma	7
2. 3: Kazakistan haritası	12
4.1: Kazak Türkçesinde fiilden türemiş isimlerin semantik kategorilere göre dağılımı ...	179

1. GİRİŞ

Dil, insanoğlunun temel iletişim aracıdır ve sosyal etkileşim ihtiyacı sonucunda ortaya çıkmıştır. İnsanların düşünce ve duygularını açıklamak için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma sistemine dil adı verilmiştir (Banguoğlu, 2015: 9). Dil, kendine özel kuralları olan ve bu kurallar çerçevesinde gelişmiş, ne zaman ortaya çıktığı bilinmeyen canlı bir varlıktır (Ergin, 2013: 3). Diller, her toplumun kendi toplum yapısına göre şekillenmiş özel bir iletişim aracıdır. Bu da her toplumun bir dili olduğunu ve toplum sayısı ne kadar çok ise o kadar çok iletişim aracının olduğunu göstergesidir (Korkmaz, 2017: 57).

Kelimeler, bir veya daha çok heceli ses öbeklerinden oluşan ve zihinde belirli kavramların karşılığı olan somut veya soyut söz kalıplarıdır. Ekler ise kelimenin yapısında yer alan, tek başına kullanılması mümkün olmayan, kök ve gövdelere eklenerek yeni kelimeler oluşturan veya geçici anlam ilişkileri kuran görevli şekillerdir (Korkmaz, 2017: 99).

Türkçe yapı bakımından eklemeli bir dildir. Eklemeli diller, değişmeyen sabit bir kelime köküne çeşitli eklerin eklenmesiyle oluşmuştur. Kelimenin sonuna eklenen ekler, kök veya gövdeyle bir ilişki kurarak kelimedede anlam ve görev değişikliği ortaya çıkarır. Yapım ekleri, eklendiği kök ya da gövdelerden yeni ad ya da fiil gövdeleri yapan eklerdir (Korkmaz, 2017: 106, 110).

Türetme yoluyla oluşturulan kelimeler yapısı ve anlamı bakımından iki başlıkta ele alınabilir. Kelimeler yapısı bakımından ele alındığında hangi eklerle oluşturulduğu ve bu eklerin hangisinin kullanışlı olduğu belirlenir; anlam bakımından ele alındığında ise farklı anlam grupları oluşturup anlamsal bir sınıflama yapılır (Mungan, 2002: 21).

Türkiye Türkolojisinde ‘Kazak Türkçesinde yapım ekleri’ bahsi dört başlık altında toplanmıştır. Bunlar isimden isim türeten ekler, isimden fiil türeten ekler, fiilden isim türeten ekler ve fiilden fiil türeten eklerdir (Biray vd., 2018, Doğan ve Koç, 2022).

Kazakçada türetilmiş kelimelere “tuwındı sözder” denmektedir. Tuwındı sözder, bir köke son eklerin eklenmesiyle oluşan sözcüklerdir. Örneğin; *än+şi* ‘şarkı+cı’, *böl+me* ‘oda’, *ürk+ek* ‘ürkek’, *qıs+qı* ‘mengene’, vb. (Kaliyev, 2011: 71). Kökün anlamsal yapısı

sayesinde yeni bir kelime türetilir. Kök veya tabana kelime oluşturuucu sonekin eklenmesiyle oluşturulan kelimelere türetilmiş kelimeler denir. “türetilmiş kelime” tipinin geniş bir uygulama yelpazesi vardır. Türetilmiş kelime daha önceki araştırma çalışmalarında ve ders kitaplarında sadece “kök veya tabana sonek tarafından oluşturulan kelimeler” olarak tanınırken, son zamanlarda bu kelimenin kapsamı genişlemiştir (Salkınbay, 2020: 26-27).

Yapım ekleri için “söz jasamdıq jurnağ” ve “söz tuwǵızuwşı jurnağ” ifadesi kullanılmaktadır (Balci, 2010: 72; Salkınbay, 2020: 21 ve TTKTS, 2019: 566). Onur Balci, *Qazirgi Qazaq Tili-Morfologiya* isimli eserde yapım eklerinin “fiilden isim türeten yapım ekleri”, “isimden sıfat türeten yapım ekleri” gibi başlıklar altında yer aldığından bahsetmektedir. Kelime türeten yapım eklerinin kelimeye yeni sözlük anlamı kazandırdığını, aynı kelime köküne getirilen bu eklerle bu kelimelerin hepsinin başka anlamları bildirdiğini dile getirilmiştir (Balci, 2010: 116).

Kazak Türkolojisinde kök veya gövdelere bir sonekin eklenmesiyle oluşturulan isimler “türetilmiş isimler”dir. Fiilden isim yapım ekleri için ise “etistikten zat esim tuwdıratın jurnaqtar” ifadesi kullanılmaktadır (URL-18, 2023).

Kazakça literatürde (Kazak Türkolojisinde) sadece M. B. Balakayev, N. A. Baskakov ve S. K. Kenesbayev tarafından 1962’de yayımlanan *Sovremenniy Kazahskiy Yazık (Fonetika i Morfologiya)* [“Çağdaş Kazak Dili (Fonoloji ve Morfoloji)”] adlı çalışmanın fiilden isim yapım eklerinde semantik bir tasnif girişimi yapılmış olmakla birlikte çok sınırlı bir söz varlığını içerdiği için kapsayıcı değildir (Salan, 2021). Yapım eklerini içeren diğer morfoloji çalışmaları veya söz yapımını içeren S. Kenesbayev, K. Ahanov, *Kazak tili grammatkası I Bölüm fonetika men morfologiya* (1951), M. Balakayev, A. İskakov, S. Kenesbayev, Ğ. Musabayev, & N. Savranbayev, *Kazirgi kazak tili (leksika, fonetika, grammatika)* (1954), F. Ş. Orazbayeva, G. Sağıdolda, B. Kasım, A. Kobılanova, K. Esenova, U. İsabekova, K. Kacabek, J. Baltabayeva, K. Muhamedi, R. Rahmetova, J. Кәпбаева, *Kazirgi kazak tili. Okuv kuralı* (2005), İ. Mamanov, *Kazirgi kazak tili*(2010), B. Kaliyulı, *Kazirgi kazak tili. Okuv kuralı* (2011) çalışmalarda ise herhangi bir semantik sınıflandırma bulunmaz.

Türkiye Türkolojisinde doğrudan doğruya ele alınacak konuda ne müstakil bir yayın ne de bir lisansüstü tez çalışması bulunmaktadır. Aşağıda künyeleri paylaşılan lisansüstü tezlerin konularına bakıldığında söz varlığı, söz varlığının tek bir tematik yönde incelenmesi,

Türkiye Türkçesi ile bir tematik konuda karşılaştırmalar, morfolojik açıdan yapım eklerinin odağa alındığı görülmektedir. Ancak hiçbir fiilden türemiş isimlerin semantik boyutunu ortaya çıkartan çalışmalar değildir. Bahsi geçen lisansüstü tezlerin künyeleri şunlardır: İbrahim Özkan, *Kazak Türkçesinde tıp terimleri* (2021); Turgay Akduruş, *Kazak Türkçesinde Renklerle ilgili söz varlığı* (2021); Sibel Aşkar, *Kazak Türkçesinde evlilikle ilgili söz varlığı -Karahanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ile karşılaştırmalı-* (2021); Mesut Sönmez, *Kazak Türkçesi konu çözümlemeli söz varlığı -Türkiye Türkçesi ile karşılaştırmalı-* (2020); Osman Kabadayi, *Kazak Türkçesinin at koşum takımlarıyla ilgili söz varlığı -tarihi karşılaştırmalı bir inceleme-* (2020); Assem Duisebayeva, *Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde gençlik jargonu* (2019); Atanur Özdemir, *Kıpçak Türkçesinden Kazak Türkçesine anlam değişimleri* (2019); Ayşegül Şahin, *Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesindeki bitki adlarının yapı ve anlam bakımından karşılaştırılması* (2018); Dilek Karakaş, *Kazak Türkçesinde yansıma yoluyla ortaya çıkan söz varlığı* (2013); Hava Durmuş, *Kazak Türkçesinde at ile ilgili söz varlığı ve metinler* (2011); Ahmet Hamdi Turangil, *Kazak Türkçesinde 'deve' ile ilgili söz varlığı ve metinler* (2007); Ahmed Begdilla, *Türkiye Türkçesi ve Kazak Türkçesindeki yapım ekleri* (2002); Duygu Temel, *Memlûk-Kıpçak Türkçesindeki sağlık ile ilgili söz varlığı ve Kazakçadaki durumu üzerine bir inceleme* (2020); Sıla Gen, *Harezmi Türkçesinden Kazakçaya hayvanlarla ilgili söz varlığı* (2009).

Türkiye Türkolojisinde Kazak Türkçesinin morfolojisi ve sözcük yapımı için doğrudan başvurulabilecek kaynaklar olan, Kenan Koç, Oğuz Doğan, *Kazak Türkçesi Grameri* ve Nergis Biray, Ekrem Ayan ve Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun *Çağdaş Kazak Türkçesi* adlı çalışmaların fiilden isim yapımı (fiilden isim yapım ekleri) bahislerine bakılmış ve bu çalışmada uygulanacak olan semantik tasnifle örtüşmeyen kimi durumların olduğu görülmüştür. Örneğin; bu çalışmada ilk olarak fiilden isim yapan ekler tespit edilip o ek ile türetilen isimler başlıklar altında toplanmıştır. Tespit edilen isimler somut ve soyut isimler olarak iki başlık altında toplanmıştır. Daha sonra isimler görevlere göre alt kategorilere ayrılmıştır. Fakat Nergis Biray, Ekrem Ayan ve Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun'un *Çağdaş Kazak Türkçesi* adlı çalışmasında fiilden isim yapımı (fiilden isim yapım ekleri) bahsine bakıldığında ekler herhangi bir sınıflandırmaya tabi tutulmadan incelenmiştir. Verilen ekler ise genellikle alet adları, eşya adları, yer bildiren adlar, iş adları, yiyecek adları, organ adları, hastalık adları, vasıf adları, sıfat yapan adlar vb. gibi alt başlıklarda incelenmesi yapılmıştır. Bazen ise somut veya soyut gibi temel başlık ile hayvan, yiyecek, organ vb. alt başlıkları aynı kategoride ele almıştır. Bu yönden bizim semantik tasnifimizle

örtüşmemektedir. Kenan Koç, Oğuz Doğan, *Kazak Türkçesi Grameri* adlı çalışma da *Çağdaş Kazak Türkçesi* adlı çalışmada olduğu gibi ekler herhangi bir sınıflandırma olmadan verilmiş, kendi içerisinde açıklanmıştır.

Fiilden türemiş isimlerin semantik tasnifi için Türkiye literatüründe yapılmış ilk ve en kapsamlı çalışma Güler Mungan (2002)'ın *Türkçede Fiillerden Türetilmiş İsimlerin Morfolojik ve Semantik Yönden İncelenmesi* eseridir. Bu çalışma Musa Salan (2021)'ın *Tarihî Türk Yazı Dillerinde -mA Yapım Ekinin Semantik Gelişimi Üzerine* adlı çalışmasında revize edilerek yeni bir tasnif modeli ortaya konmuş ve bu tasnif de sadece {-mA} fiilden isim yapım eki çerçevesinde, tarihî Türk yazı dilleri ve Kırgız Türkçesinde uygulanmıştır.

Bu tez çalışmasında bu iki semantik tasnif modelinin sentezi dikkate alınacak ve *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü* adlı sözlük bu çalışmanın söz varlığı korpusunu oluşturacaktır. Sözlük taraması yaparken kullanılacak Kazak Türkçesindeki fiilden isim yapan ekler ise şunlardır:

-AGAn, -(A)K, -(A)/-(I)l, -alqa, -Am, -(A)n, -anaq, -(A)ñ, -(A)r, -(A)rmAn/-(I)rmAn, -AsI, -AşAK, -(A)t, -(A)WIK, -BA/-mA, -BAK/-mAK, -BAII/-mAll, -BAs/-mAs, -bis, -DA, -dAK, -DI, -DIK/-IIK, -egeş, -GA/-KA, -GAK/-KAK, -GAn/-KAn, -GAndIK/-KAndIK, -GI/-KI, -GIn/KIn, -GIr/-KIr, -GIş/-KIş, -I/-U, -(I)K, -(I)m, -(I)mdI, -(I)mpaz, -(I)msAK, -(I)msIz, -(I)n, -(I)ndI, -(I)ñKI, -(I)r, -(I)s, -(I)ş, -ız, -KAş, -kel, -KI, -KIIIKtI, -mAl, -mıq, -mıS, -pAş, -SIn, -şAK, -(U)wIl, -(U)wII, -(U)wşI, -wIş, -wIt.

1.1. Kapsam ve Sınırlılık

Bu çalışmanın konusu, Kazak Türkçesinde fiilden türetilen isimlerin semantik bir incelemesidir. Çalışmanın sınırlılığını Kazak Türkçesinde fiilden türemiş isimler oluşturur.

Kazak Türkçesi için Kenan Koç, Ayabek Bayniyazov, Vehpi Başkapan, *Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, (2019); H. Oraltay, N. Yüce, S. Pinar, *Qazaqşa-Türikşe Sözdik* (1984); Z. İsmail, *Kazakça-Türkçe Sözlük*, (1994); A.I. Iskakov, *Qazaq tiliniñ tüsindirme sözdigi I-II* (1959-61); *Qazak Tilining Ädebiy Sözdigi -15 Tomdıq-*, (2011); Kazak Türkçesi için hazırlanmış sözlüklerdendir. Kenan Koç, Ayabek Bayniyazov ve Vehpi Başkapan tarafından yayımlanan *Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi*,

Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü (2019), kapsamlı ve oldukça anlaşılır bir sözlüktür. Bu çalışma için bu sözlük esas alınacaktır.

Tezin kapsamı söz varlığı açısından çağdaş Kazak Türkçesi ile sınırlıdır ve bu dil için esas alınacak sözlük *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü* adlı sözlüktür. Tezin örneklem alanını bu sözlükte yer alan fiilden türetilmiş isimler oluşturacaktır.

Türkiye Türkolojisinde, ele alacağımız konuda doğrudan doğruya ne müstakil bir yayın ne de bir lisansüstü tez çalışması bulunmaktadır. Kazak Türkçesinde deve ve at gibi hayvanlar, renk, tıp ve sağlık terimleri, evlilik, gençlik jargonu, bitki adları vb. konuların söz varlığı tematik olarak incelenmiş ve Türkiye Türkçesi ile bir tematik konuda karşılaştırma yapılmış, morfolojik açıdan yapım ekleri ele alınmıştır. Ancak çalışmalara bakıldığında hiçbirinin fiilden türemiş isimlerin semantik boyutunu ortaya çıkartan çalışmalar olmadığı tespit edilmiştir.

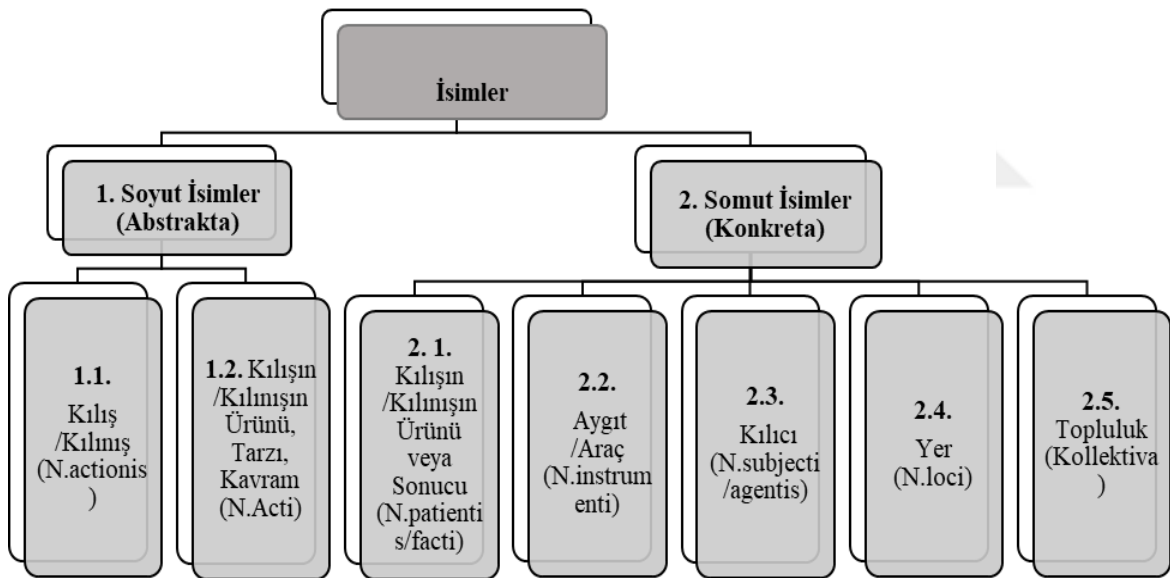
1.2. Çalışmanın Amacı

“Türkçede hiç değişmeyen bir köke ardışık olarak ekler getirildiğinde yeni kelimeler türetilir. Toplumun gelişmesi, teknoloji ve bilimin ilerlemesiyle ortaya çıkan yeni soyut ve somut kavram ve ürünler için kurallara uygun bir şekilde yapılarak var olan fiil köklerinden uygun Türkçe isimler türetilir.” (Mungan, 2002: 13)

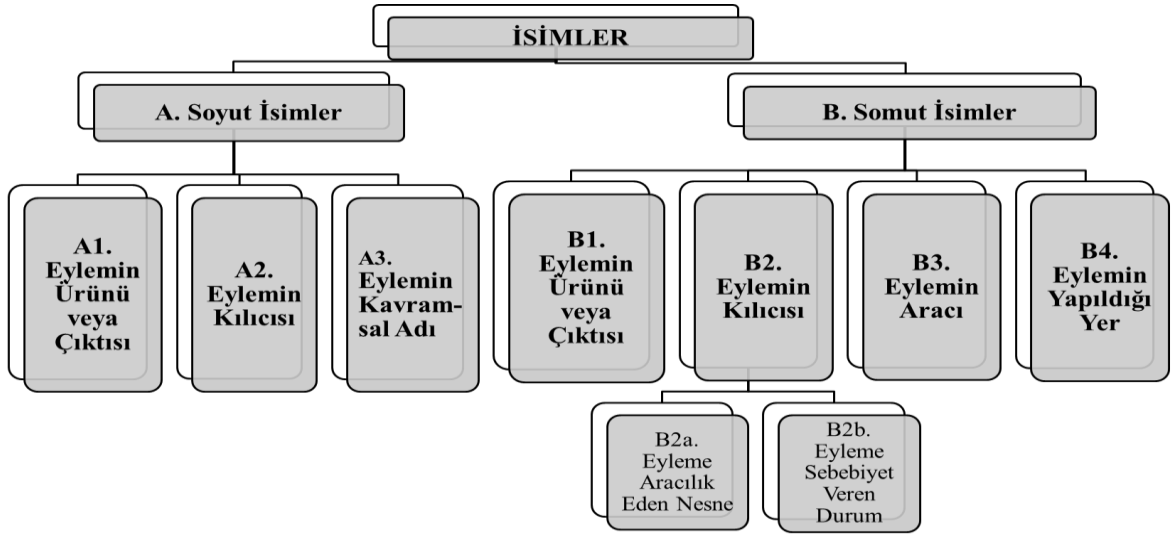
Bu çalışmanın temel amacı, Kazak Türkçesinde fiilden türetilmiş isimlerin daha önce çalışılmamış olan bir semantik tasnifini yaparak Türkoloji çalışmalarına katkı sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda Türkçe literatürde Kazak Türkçesinin morfolojisi ve sözcük yapımı için Kenan Koç, Oğuz Doğan, Kazak Türkçesi Grameri ve Nergis Biray, Ekrem Ayan ve Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun, *Çağdaş Kazak Türkçesi* adlı çalışmaların fiilden isim yapımı (fiilden isim yapım ekleri) bahisleri doğrudan başvurabileceğimiz kaynaklar arasındadır. Kenan Koç, Ayabek Bayniyazov, Vehbi Başkapan tarafından hazırlanan *Türkiye Türkçesi-Kazak Türkçesi, Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, (2019) bu çalışmanın ana kaynağı olacaktır. Bu sözlükteki fiilden türemiş isimlerin taraması yapılarak anlambilimsel açıdan sınıflandırılacak ve bilim dünyasına yeni bilgiler kazandırılmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmanın amaçlarından bir diğeri, Kazak Türkçesinde yer alan fiillerden eklerle türetilen isimlerin yapı ve anlam özellikleri göz önünde tutularak gruplandırılması ve bu eklerin türetmede etkili oldukları anlam gruplarının saptanmasıdır.

Çalışmada Güler Mungan'ın *Türkçede Fiillerden Türetilmiş İsimlerin Morfolojik ve Semantik Yönden İncelenmesi* eserindeki anlambilimsel sınıflandırma revize edilerek kullanılmıştır. Çalışmamızın konusunu fiilden türetilmiş isimler oluşturduğu için ilk olarak “isimler” bahsi anlam açısından önce “somut isimler” ve “soyut isimler” olarak iki temel gruba ayrılacaktır. Fiilden türetilmiş soyut isimler kendi aralarında tekrar ikiye ayrılırlar: kılış veya kılınış isimleri ve kılışın veya kılınışın ürününün isimleridir. Fiilden türetilmiş somut isimler ise kendi aralarında beşe ayrılırlar: kılışın veya kılınışın somut ürününün isimleri, aygıt veya araç isimleri, kılıcı isimleri, yer isimleri ve topluluk isimleridir. Sınıflandırmanın şeması aşağıda verilmiştir:

Şekil 1.1: Güler Mungan'ın *Türkçede Fiillerden Türetilmiş İsimlerin Morfolojik ve Semantik Yönden İncelenmesi* eserindeki anlambilimsel sınıflandırma

Şekil 1.2: Çalışmada esas alınacak anlambilimsel sınıflandırma

Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü esas alınarak oluşturulan korpusta yer alan fiillerden türetilmiş isimlerin yapı bakımından analizi, türetme eklerinin derecelerinin çok farklı olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Ayrıca ekleri oluşturan seslerde ünsüzlerin belirleyici rol oynadığı saptanmıştır (Mungan, 2002: 50-51). Ekler ünsüzler göz önünde tutularak incelenip gruplandırılacak, bu çalışmada ekler alfabetik sıraya göre sıralanacaktır. Diğer bölümde tüm ekler ile bu eklerle türetilmiş ve *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü*'nde yer verilen isimler yapısal özellikleri ve anlam grupları bakımından ele alınıp sınıflandırılacaktır. Sınıflandırılan isimler eklerine ve anlamlarına göre gruplandırılarak listeler halinde verilecektir. Elde edilen sonuçlar bir tablo halinde gösterilecektir.

Mevcut bilgilere yenilerini katmak ve bugüne kadar Türkçe literatürde yer almayan çalışmanın örneklem alanını oluşturan Kazak Türkçesinde fiilden türemiş isimleri incelemek ve semantik yönden incelenme çalışması eklemek çalışmanın başka bir amacını oluşturur.

Bu çalışma daha sonra yapılacak araştırmalara katkı sunacak, yeni araştırmaların yapılmasına zemin hazırlayacaktır.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Kazak Türkçesi için yazılmış bir sözlük üzerinden gerçekleştirilecek çalışmanın ana kaynağını belirlemek için yapılan kaynak taraması sonucu çalışmanın ana kaynağı olarak

Kenan Koç, Ayabek Bayniyazov ve Vehbi Başkapan tarafından hazırlanan *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlüğü* (2019) olarak belirlenmiştir. Yapılan literatür taraması ve veri analizleri sonucunda da çalışmanın örneklem alanı Kazak Türkçesinde fiilden türemiş isimler olarak seçilmiştir. Kazak Türkçesi sözlüğündeki maddebaşı olan bütün kelimeler taranacak ve fiilden türemiş isimler seçilecektir. Türkçe literatürde Kazak Türkçesinin morfolojisi ve sözcük yapımı için doğrudan başvurabilecek kaynaklar olan, Kenan Koç, Oğuz Doğan, *Kazak Türkçesi Grameri* ve Nergis Biray, Ekrem Ayan, Güljanat Kurmangaliyeva Ercilasun, *Çağdaş Kazak Türkçesi* adlı çalışmaların fiilden isim yapımı (fiilden isim yapım ekleri) bahislerine bakıldığında bu çalışmaya yardımcı olacağı gibi uygulanacak semantik tasnifle örtüşmeyen kimi durumları vardır. Örtüşmeyen durumlar ise çalışmada bahsedilecektir. Sözlükten seçilen fiilden türemiş isimler Mungan'ın *Türkçede Fiillerden Türetilmiş İsimlerin Morfolojik ve Semantik Yönden İncelemesi* ve Salan'ın *Tarihi Türk Yazı Dillerinde -mA Yapım Ekinin Semantik Gelişimi Üzerine* adlı çalışmalarındaki semantik tasnif modeli dikkate alınacak ve anlambilimsel sınıflandırması yapılacaktır.

Mevcut lisansüstü tezler incelendiğinde birçok çalışmada karşılaştırmalı yöntem kullanıldığı görülmektedir. Hazırlanacak çalışmada karşılaştırmalı bir yöntem kullanılmayıp çoğunlukla yapısal inceleme, açıklama, tanımlama yöntemlerinden yararlanılacaktır.

Eylemden türeyenle eylemin bağdaştırılmadığı, bir kategoriye dâhil edilemeyen türemiş isimler sınıflandırmaya alınmamıştır (ör. *jarısqa* 'ikinci nüsha olarak kullanılan, beraber kullanılan' (< *jarıs*- 'yarışmak')). Fiilden isim türetme için kullanılan bazı eklerde Kazak Türkçesinin kendine has ünsüz uyumu durumu tespit edilen isimlere göre göz ardı edilmiştir. İnceleme bölümünde yer alan verilerde fiillerden türeyenlerde, fiiller ve anlamları gösterilmiştir (ör. *şaşaq* 'saçak, püskül' (< *şaş*- 'saçmak')). Birleşik yapıda bulunan bazı isimlerde fiilden isim yapım eki tespit edilmiştir. Bu yüzden yapım eki bulunan birleşik sözcükler de kapsama alınmıştır (ör. *(et)şapqı* 'satır' (< *et* + < *şap*- 'keskin bir aletle kesmek')). Çalışmada kaynak taraması, yapısal inceleme, sınıflandırma ve listeleme aşamaları bulunur ve bu aşamalar geniş bir tablo ile çalışmada yer almaktadır. Bu tablo tezin hacmen büyük bir kısmını oluşturur.

Çalışma hazırlanırken doküman incelemesi, içerik analizi, tümevarımcı analiz, kategorileme, tanımlama, açıklama yöntem ve tekniklerine başvurulmuştur.

2. KAZAK TÜRKÇESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Bir dili iyi anlayabilmek için hangi tarihte ortaya çıktığını, konuşanlarını, bulunduğu coğrafyayı ve komşularını, kullandığı alfabeyi bilmek önemlidir. Kazak Türkçesi, Kuzey-Batı Kıpçak grubu içerisinde yer alan bir Türk lehçesidir. Bu bölümde Kazak Türkçesinin ortaya ıkışı, Kazak Türkçesinin ağızları ve lehçe tasniflerine göre Kazak Türkçesinin yeri konularına değinilecektir.

2.1. Kazak Türkçesinin Ortaya ıkışı

Kıpçak Türkçesi, lehçe grupları arasında ayrıldığı kollar ve konuşanların sayısı açısından en geniş olan Türk lehçesidir. Bu lehçe grubuna, konuşanların yaşadığı coğrafya göz önünde bulundurulduğu Kuzey-Batı Türk lehçeleri grubu da denilmektedir. Kazak Türkçesi de Kıpçak Türkçesi lehçe grubunda yer almaktadır (Doğan ve Koç, 2013: 6). Kazak Türkçesi, yüzyıllarca bir Kıpçak ağzı olarak yaşamış bir Türk lehçesidir. Yazı dili olma süreci ise 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar dayanmaktadır. Kazak Türkçesini ilk kez 19. yüzyılın ikinci yarısında N. İlminskiy başta olmak üzere onun gibi misyoner bilim adamlarının, Kiril alfabesini kullanarak yazıya geçirmesi ile yazı dili olma süreci başlamıştır (Doğan ve Koç, 2013: 8-9). 19. yüzyılda Rus arlığının bir akım başlattığını, bu akımın başında N. İlminskiy olduğunu, İlminskiy'in "Her Türk boyunun konuşma dilinin yazı dili haline gelmelidir. Hatta bunlara ayrı ayrı alfabeler de uygulanmalıdır." teorisine göre konuşma dilinde yaşamaya devam eden Türk lehçelerinin yazı diline geçiş hadisesi bu şekilde olmuştur. İlminskiy, teorisini destekler nitelikte Türk aydınlarına telkinlerde bulunmuş, bu durumun bir milliyetçilik meselesi olduğunu ortaya atarak bu yola davet etmiştir (Ercilasun'dan akt. Doğan ve Koç, 2013: 9).

Kazak Türkçesi, Kazak boyunun yaşam koşulları içerisinde gelişen bir Türkçedir. Kazak Türkçesinde din eğitiminin küçük bir zümre ile sınırlı kalmasının sebebi din merkezlerinin uzaklığı olmuştur. Kazak Türkçesinde diğer Türk lehçelerine göre, Arapça ve Farsça etkisi azdır. Bu iki dilden geçmiş olan kelimeler ise sözlü bir biçimde girdiğinden Kazak Türkçesinin fonetiğine tamamen uygun değildir. Kazak Türkçesinin söz varlığı Türkçe asıllı kelimelerdir. Eski dönemlerden alınan Soğdca, Toharca, Moğolca alıntılarının yanında, İslamiyetin kabul  ile Arapça ve Farsça, Rus h kimiyetinin yayılması ile de Rusçadan

etkilenmiş ve hatırı sayılır derecede alıntı kelimeler dile yerleşmiştir (Buran ve Alkaya, 2017: 289).

“Kazak Türkleri, 19. yüzyıla kadar konar-göçer olarak yaşamış, 1917 Ekim Devrimi'nden sonra yerleşik hayata geçirilmiştir. Kazak Türkçesinin yazı dilini haline getirilmesi çalışmaları da Abay Kunanbayoğlu, Şakerim, Ahmet Baytursinov, Ibray Altınсарin, Saken Seyfullin gibi 19.yüzyılın sonu ile 20.yüzyılın başlarında yaşamış olan Kazak aydınları tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu tarihe kadar eski eğitim sistemine göre medreselerde okuyan Kazak gençleri ya Tatar Türkçesi ya da eski Özbek Türkçesi ile eğitim almışlardır. 1870'lerden sonra Kazak Türkçesi yazıda da kullanılmaya başlanmış, 1929 yılına kadar Arap alfabesi, 1929 ile 1940 yılları arasında Latin alfabesi kullanılmış, 1940'tan sonra da Kiril alfabe esaslı alfabe kullanılmaya başlanmış ve halen bu alfabe kullanılmaktadır.” (Karaca, 2011: 34).

Sovyetlerin Orta Asya'da, Türkistan'da, beş milli devlet ve bu devletlerin isimlerinin aldığı ulusları oluşturması kendinden sonraki nesillere bıraktığı en önemli varlık niteliği taşımaktadır. Her millet için ülkenin en uç bölgesinde konuşulan lehçenin esas alındığı, diğer Orta Asya dillerine benzemeyecek bir dil ve alfabe oluşturulmuştur. Sovyetlerin amacı Orta Asya'da Türkistan halklarını bölmek ve siyasal bir güç oluşmasını önlemektir. Bu ayrıştırma politikası Kiril alfabesine geçirildiğinde devam etmiş, oluşturulan alfabelerin birbirine benzememesine dikkat edilmiştir. (Avcu ve Zholdasbekova, 2018: 136).

Radloff ve İlminskiy gibi bilim insanlarının kapsamlı çalışmaları öncülüğünde Türk Dünyası'nda 20'den fazla yapay Türk dili ortaya çıkmıştır. Diğer yapay Türk dilinin ortaya çıkış hadisesiyle Kazak Türkçesinin ortaya çıkış hadisesi aynıdır. Kazak Türkçesi tam olarak ilk defa bu zamanlar yazı dili haline gelmiştir. Ortaya konulacak çalışmalar, yazılar, resmi evraklar artık ortak kullanılan Türkistan yazı dili ile değil Kazak Türkçesi ile yazılmıştır. Kazak Türkçesinin Tatar ve Özbek gibi Türk boyları kadar köklü bir yazı geçmişine sahip olmaması Rus Çarlığı için kolaylık sağlamıştır. Sovyetler Birliği zamanında Kazak yazı dili en keskin farklılıkları bulunduran Kuzey Kazak ağızları temeli üzerine oluşturulmuştur. Kazakçanın tam anlamıyla bir “yazı dili” olma sürecine girmesi, Ahmet Baytursınu'nın Kazak Arap alfabesi üzerinde yaptığı çalışmalar sayesinde olmuştur (Doğan ve Koç, 2013, 9). Baytursınu, Kazak imlasını sisteme oturtan kişidir. Eski imla eksiklerini elinden geldiğince ortadan kaldırmaya çalışmış, fakat tam anlamıyla eksiklikler kapanmamıştır.

Daha sonra 1924'te Orınborg'da gerçekleşen Bilim adamları Toplantısı'nda Latin harflerinin kabulünden sonra imla üzerinde bir değişikliğe gitmeden sadece basit yazım özellikleri yenilenmiş, sesler en baştan kategorilenmiştir. Baytursınulı, eski imlada hem sese dayalı hem de kökene dayalı olan noktaların karışıklık yarattığı görüşündedir ve bunlardan sadece birisini seçmek bile karışıklığı gidermeye yardımcı olacağını düşünmüştür. Yeni oluşturulan imla sisteminin temelini ise sese dayalı sistem alınmış, kökene dayalı sistem bırakılmıştır. Bu durumun sonuçlarından birisi şüphesiz çok geç tarihlerde yazı diline geçmiş ve çok köklü bir yazı geçmişi olmayan Kazak Türkçesinin bugün bile imlasının tam bir düzene oturamamış olmasıdır (Doğan ve Koç, 2013, 10-11). 19. yüzyıl ortalarında Rusya içinde başlayan bu ulusal uyanıştan Kazaklar da kendini yazın ve eğitimde göstermiştir. Çağdaş bir edebiyatın temelleri atılmaya başlanmıştır. Bu temel, Rus okullarında eğitim görmüş olan ve ilk Kazak aydınlarından olan Şokan Velihanov, İbray Altınsarin, Abay Kunanbay tarafından atılmıştır. Rus hâkimiyeti ile Kazak Türkçesi Rusçadan oldukça etkilenmiş ve Rusçadan hatırı sayılır derecede alıntı kelimeler dile yerleşmiştir. 1923-28 yılları arasında Kazaklar diğer Türk ulusları gibi Arap yazısını kullanmıştır. 1928 yılında Sovyetler Birliğinde yaşayan diğer Türk uluslarında olduğu gibi Kazaklar da Latin yazısını kullanmaya başlamıştır. Latin yazısının kullanılmaya başlanması ile Kazak dilinin özellikleri yazı diline yansımıştır. 1940 yılı sonlarında ise Kiril yazısına geçilir (Bozkurt, 2012: 411-12).

2.2. Kazak Türkçesinin Ağızları

Ağız, aynı dil içinde farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine veya sınıflara özgü olan konuşma dilidir. Her Türk lehçesinde ağız özelliği görülebilir görülebilir (TDK Güncel Sözlük). Ağız, bir dilin en küçük koludur. Kazak Türkçesi ağızlarının dilbilimi açısından incelenmesi Sovyetler Dönemi'nde başlamıştır. Ağız, ait olduğu yazı dili ile aynı dile bağlı lehçe konusunda ipuçları içermektedir. Bir dilin tarihteki gelişimi, diğer lehçe ve şivelerle karşılaştırma olanağı gösterir. Edebî dilin beslenmesi ve geliştirilmesinde diyalektlerin oynadığı rol büyüktür. Bazen bir ağız ile mensubu bulunduğu kültür; yani edebî dil ile ağız arasında büyük farklılıklar ortaya çıkabilir. Kazak Türkçesindeki diyalektik özelliklerin kullanılışında ve dağılışında farklılıklar vardır. (Atmaca, 2016).

Kazak ağızlarında dilbilimsel farklılıkların oluşmasının sebepleri arasında Kazakistan coğrafyasında farklı boyların da yer alması, Kazakistan'ın geniş yüzölçümü, uzun yıllar

Kıpçak ağız özelliğini devam ettirmesi, komşu Türk lehçeleriyle ilişkiler ve teknolojinin çok geç kullanılması gibi etmenler vardır (Atmaca, 2016).

Kazakistan'ın değişik bölgeleri arasındaki ağız farklılıkları çok az seviyededir. Kazak yazı dili, Sovyetler Birliği zamanında diğer bölgelere nazaran en keskin farklılıkları bulunduran Kuzey Kazak ağızları temeli üzerine oluşturulmuştur (Sarıbayev ve Qaliyev'den akt. Doğan ve Koç, 2022: 32).

Buran ve Alkaya (2017)'ya göre Kazak Türkçesi'nin kuzeydoğu kolu, güney kolu ve batı kolu olmak üzere üç kolu vardır. Bunlardan kuzeydoğu kolu çağdaş yazı dilinin temelini oluşturmaktadır.

TDEA (1982)'ye göre Kazakçanın kuzeydoğu (çağdaş yazı dilinin temelini oluşturur), güney ve batı olmak üzere üç kolu vardır.

Şekil 2. 3: Kazakistan haritası (URL- 2, 2023).

2.3. Lehçe Tasniflerine Göre Kazak Türkçesinin Yeri

Türk Dünyası ve Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü (TDEKTAS) (2001)'e göre lehçe; bir ana dile temel nitelikleriyle bağlanmış; fakat imla, söyleyiş ve söz varlığı gibi çeşitli yönleri ile ana dilden önemli ölçüde ayrılmış ve farklılık göstermiş olan dil koludur. Bu farklılaşmaya; coğrafi durum, göç, rejim çeşitliliği, sosyal ilişkiler gibi etmenler sebep olmuştur. Bir dilin hem uzun bir geçmişe sahip olması, hem de çok geniş bir

coğrafi alanda yaşamış olması, o dilin değişik lehçelere ayrılması sonucunu doğurur. Türk ana dilinin geçmişte olduğu gibi günümüzde de çok sayıda lehçeleri bulunmaktadır.

Türk lehçeleri ile ilgili tasnif denemeleri ilk olarak 19. yüzyılın ilk çeyreğinde başlamıştır. Bugüne kadar yirmiden fazla sınıflandırma denemesi oluşturulmuş, her bir tasnif denemesi ise kendinden önceki çalışmanın eksiklerini, ortaya koyulmayan noktalarını açığa çıkarma amacıyla yapılmıştır. Yine de bu eksiklik ve değinilmeyen noktalar tam olarak giderilmiş değildir. Çünkü çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türk dilinin ayrı ayrı ele alınıp incelenmesi gereken çok çeşitli lehçe, şive ve ağzı vardır (Akar, 2012: 45).

Türk lehçelerinin tasnif denemelerinden eksiksiz ilk bahseden İ. N. Berezin olmuştur. Arat da Türk lehçelerinin tasnifi üzerinde şimdiye kadar yapılmış olan bütün denemeleri, toplu bir şekilde bir araya getirmiştir. Aşağıda Türk lehçeleri tasnif denemeleri ve bu tasnif denemelerinde “Kazak” ismi ve “Kazak Türkçesi”nin yeri, genel hatları ile birlikte gösterilmiştir (Arat, 1987: 71, 82-84).

J. Ch. Adelung & F. Adelung’un tasnif denemelerinde “Kazak” ismi hakkında bir malumat verilmemiştir. Bu tasnif denemesi oldukça karışık bir tasnif denemesidir. Bu tasnif denemesinde lehçeler I. Cenüp Tatarları veya Türkler, II. Şimal Tatarları, Asıl Tatarlar olarak iki bölüme ayrılmıştır. “Kazak” ismi geçmemekte; fakat “Kırgız” ismi ve alt başlıklar olarak “büyük, orta ve küçük Ordalar” geçmektedir (Arat, 1987: 74-76).

Asya kavimlerinin tasnif denemesini yapan olarak tanınan **Klaproth**’un tasnif denemesi eksiklik ve çelişkiler içermektedir. Başta 14 Türk lehçesinden söz edip sonradan 23 Türk şivesini eklemesi, ayırt edici özelliklerin bulunmaması, gramer şekillerinin yer almaması gibi durumlar bu tasnif denemesinin yeterli olmadığını göstermektedir. Türk lehçeleri hiçbir bölüme veya başlığa ayrılmadan olduğu gibi verilmiştir. Kazak ismi ise “Kazaḥ” olarak ses bilgisel farkla geçmektedir (Arat, 1987: 76-77).

Balbi’nin oluşturduğu tasnif denemesinde Türk lehçeleri I. Türk Dili, II. Yakut Dili ve III. Çuvaş Dili olarak 3 bölüme ayrılmıştır. “Kazak” ismi ise I. Türk Dili bölümü içerisinde yer alan Kırgız ana başlığında “Kazak, Kaysak” alt başlık olarak geçmektedir. Kazak alt başlığı ise kendi içerisinde 1. Büyük Orda, 2. Orta Orda, 3. Küçük Orda gibi alt başlıklara ayrılmıştır. Palmblad, Wilhelm Fredrik Balbi’nin tasnif denemesindeki gibi “Kırgız” ismi

geçmekte fakat Kazak ismi hususi olarak belirtilmeden Kırgız ana başlığı 1. Büyük Orda, 2. Orta Orda, 3. Küçük Orda gibi alt başlıklara ayrılmıştır (Arat, 1987: 77-78).

Palmblad'in oluşturduğu Türk lehçeleri tasnif denemesinde “Kazak” ismi hususi olarak geçmemektedir. Palmblad, Türk lehçelerini I. Asıl Türkler, II. Karışık Türkler ve III. Türkçe Konuşan, Fakat Türk Aslından Olmayan Kavimler olarak 3 bölüme ayırmıştır. Aynı J. Ch. Adelung & F. Adelung’un tasnif denemelerinde olduğu gibi “Kırgız” ismi ve alt başlıklar olarak “büyük, orta ve küçük Ordalar” geçmekte fakat “Kazak” ismine dair bir malumat bulunmamaktadır (Arat, 1987: 79-80).

Hammer'in Türk lehçeleri tasnif denemesine bakıldığında bazı lehçe gruplarının karışık olması, Sibirya lehçelerinin gösterilmemesi gibi tasnifin kusurlu olduğu yanlar görülür. Bu tasnif denemesi diğer tasnif denemelerinden oldukça farklı olarak -yıllar başlığı altında (1825, 1827, 1836 gibi)-oluşturulmuştur. Balbi, J. Ch. Adelung & F. Adelung’un ve Klaproth, H. J. von’un denemelerinde görüldüğü gibi “Kazak” ismi geçmemektedir (Arat, 1987: 80-82).

İlk tasniflerinden biri olan **Berezin**'in yapmış olduğu tasnif denemesinde -eserinde-, ilk olarak Türk lehçeleri üzerinde daha önce yapılmış olan tasnif denemelerini kısa bir inceleme ve eleştirdikten sonra kendisinin varmış olduğu sonuçlar yer almaktadır. Türk lehçelerini I. Çağatay ya da Doğu Grubu (Türkistan), II. Tatar ya da Kuzey Grubu (Kıpçak), III. Türk ya da Batı Grubu olarak 3 gruba ayırmış; fakat hiçbirinde “Kazak Türkçesi”ne veyahut “Kazak” ismine yer vermemiştir (Arat, 1987: 82-84).

Radloff’un tasnif denemesinde sadece dilleri değil lehçeleri de içine alması bakımından çok ayrıntılı bir tasnif denemesidir. Radloff türlü gruplara soktuğu Türk lehçelerinin ses özellikleri hakkında geniş bilgiler vermiş, ünlü ve ünsüz sistemlerindeki değişiklikleri örneklerle belirtmiştir. Türk lehçelerini ise şu şekilde sınıflandırmıştır: I. Doğu (Şark) Lehçeleri, II. Batı (Garp) Lehçeleri, III. Orta Asya Lehçeleri, IV. Güney (Cenüp) Lehçeleri olarak 4 gruba ayrılmış, “Kazak Türkçesi” ise “Batı (Garp) Lehçeleri” içerisinde “Kazak-Kırgız” şeklinde yer almıştır (Arat, 1987: 84-97).

Vámbéry’nin tasnif denemesinde Türk lehçeleri I. Sibirya Türkleri, II. Orta Asya Türkleri, III. Volga Türkleri, IV. Pontus Türkleri, V. Garp Türkleri olarak 5 bölüme ayrılmıştır.

“Kazak” ismi “Orta Asya Türkleri bölümü”nde hem Kazak-Kırgız alt başlığında hem de Özbek alt başlığında “Çala-Kazak” şeklinde geçmektedir (Arat, 1987: 97-99).

Kanatov’un tasnif denemesinde Türk lehçeleri I. Şimal Grubu, II. Cenup Grubu, III. Orta ve Merkez Grubu, IV. Şark Grubu olarak 4 bölüme ayrılmıştır. “Kazak” ismi diğer çoğu tasnif denemesinde olduğu gibi burada da “Kırgız-Kazak” şeklinde geçmektedir ve Şark Grubuna dâhil edilmiştir. Ayrı olarak Kanatov, daha sonra ortaya koyduğu bir eserinde Türk lehçelerini A. Tarihi Şiveler, B. Canlı Şiveler olarak 2 bölüme ayırmıştır. Bu sınıflandırmada ise “Kazak” ismi “Canlı Şiveler bölümü”nde “Kazak” şeklinde geçmektedir (Arat, 1987: 99-101).

Aristov, tasnif denemesinde Türk lehçelerini I. Şark Grubu, II. Garp grubu, III. Orta Asya Grubu, IV. Cenup Grubu olarak 4 bölüme ayırmıştır. “Kazaklar”ı ise II. grup olan “Garp Grubu”na dâhil etmiştir (Arat, 1987: 101-102).

Cahun’un tasnif denemesinde Türk lehçeleri I. Garp Grubu, II. Şark Grubu, III. Şimal Grubu olarak 3 bölüme ayrılmıştır. Diğer tasnif denemelerinden farklı olarak hem Güneybatı hem Güneydoğu hem de Kuzeybatı Türk lehçelerinin bir arada olduğu bir gruplandırma vardır. Şark Grubu içerisinde Özbek, Türkmen, Kırgız, Altay Türklerinden bahsedilmiş; fakat Kazak Türklerine dair bir malumat yoktur (Arat, 1987: 102-103).

Korş’un yapmış olduğu tasnif denemesi diğer tasnif denemeleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu tasnif denemesinin önemli olmasının sebeplerinden birisi Korş’ın tasnifi oluştururken biri ses (ğ sesinin ayrı lehçe gruplarındaki durumu) ve diğeri şekil (mevcut kip çekimlerinin ortaya çıkış) özelliği üzerinde durmasıdır. Korş, tasnif denemesinde Türk lehçelerini iki bölümden ibaret olmak üzere (ses ve şekil özelliği) I. Şimal Grubu, II. Şark Grubu, III. Garp Grubu, IV. Karışık Grup olarak 4 gruba ayırmıştır. I. grup olan Şimal Grubu 1. Kırgız lehçeleri, 2. İrtiş lehçeleri, 3. Başkırt lehçesi ve 4. Volga havzası lehçeleri olarak 4 bölüme ayrılmıştır. “Kazak” ismi ise “Kazak-Kırgız” olarak “Şimal (kuzey) grubu”nda yer almaktadır (Arat, 1987: 103-105).

Ramstedt tasnif denemesinde Türk lehçelerini I. Çuvaş Dili, II. Yakut Dili, III. Şimal Grubu, IV. Şark Grubu ve V. Cenup Grubu olarak 5 gruba ayırmıştır. Bu tasnifte çoğu Türk lehçesi olmadığı gibi “Kazak” ismine de rastlanmamıştır (Arat, 1987: 105-106).

Nemeth, tasnif denemesini oluştururken bütün Türk lehçelerinin tek bir aileyi oluşturduğunu ve bugünkü Türk lehçelerini /s-/ ve /y-/ seslik ölçütlerine göre ayırmanın mümkün olduğuna değinmiştir. Bu tasnif denemesinde kelime başında /s-/ sesini kullanan lehçeler ve kelime başında /y-/ sesini kullanan lehçeler olarak Türk lehçelerini 2 gruba ayırmıştır. Bütün canlı Türk lehçelerinin 2.grupta yer aldığını söylemiş, hususi olarak bir lehçe ismi vermemiştir. “Kazak” isminin bu grupta yer alıp almadığı konusu ise kesin olmayan çelişkili bir durumdur (Arat, 1987: 106-107).

Samoyloviç, tasnif denemesini oluştururken Radloff’un tasnifini esas almış, Korş’un tasnifinden de yararlanmıştır. Nemeth’te de görüldüğü gibi Türk lehçelerini sınıflandırırken seslik ölçütler kullanmıştır. Samoyloviç Türk lehçelerini, I. R- Grubu, II. D- Grubu, III. Tav Grubu, IV. Tağlığ Grubu, V. Tağlı Grubu, VI. Ol Grubu olarak 6 gruba ayırmıştır. Samoyloviç’e kadar olanki tasnif denemelerinde bu şekilde bir sınıflandırma yapılmadığı için kendinden önceki tasnif denemelerinden ayrılır. Samoyloviç aynı zamanda sınıflandırmasında Türk lehçelerini “eski” ve “bugünkü” isimleriyle sınıflandırmaya da sokmuştur. “Kazak” ismi tüm bu hususiyetlere göre III. grup olan “Tav-” grubunun “bugnklerden” bölümünde 16. lehçe olan “Kazak” şeklinde yer almaktadır. İlave olarak bu grubu birbirlerine olan yakınlıklarına göre 1. Moğol devrinden önceki lehçeler ve 2. Moğol devrinden sonraki lehçeler olarak 2 bölümde toplamıştır. Bu gruplandırmaya bakarak ise “Kazak” ismi Moğol devrinden sonraki lehçeler grubunda yer almaktadır (Arat, 1987: 107-111).

Bogoroditskiy, tasnif denemesinde Türk lehçelerini şarktan garba doğru sıramaya sokmuştur. Türk lehçeleri, I. şiml-i şark Grubu, II. Hakas (Abakan) Grubu, III. Altay Grubu, IV. Garbî Sibiry Grubu, V. Volga-Ural Grubu, VI. Orta Asya Grubu, VII. Cenb- Garbî (Türk) Grubu olarak 7 gruba ayırmıştır. “Kazak” ismi ise bu 7 grup içerisinde “Orta Asya Grubu”nda “Kazak-Kırgız (Kazak)” şeklinde yer almaktadır (Arat, 1987: 112-115).

Ligeti’nin tasnif denemesinde Türk lehçelerini I. Uz (Oğuz) Dilleri, II. Kıpçak Dilleri, III. Sibiry Dilleri, IV. Türki Dilleri olarak 4 gruba ayırmıştır. “Kazak” ismi ise, II. grup olan “Kıpçak Dilleri” içerisinde “Kazak-Kırgız” olarak yer almaktadır (Arat, 1987: 115-117).

Räsänen, kendi tasnif denemesini oluştururken Ramstedt'in denemesini esas almış Radloff ve Samoyloviç'in tasniflerinden de faydalanmıştır. Türk lehçelerini I. Çuvaş Dili, II. Yakut Dili, III. Şimâl-i Şarkî Grubu, IV. Şimâl-i Garbî Grubu, V. Cenûb-i Şark Grubu, VI. Cenûb-i Garbî Grubu, VII. Orta veya Türkmen-Kıpçak Grubu olarak 7 gruba ayırmıştır. Tasnifte “Kazak” ismi 4.grup olan “Şimâl-i Garbî Grubu”nda “Kazak (Kazak-Kırgız; tau < tağ)” olarak yer alır (Arat, 1987: 117-121).

Baskakov, tasnif denemesinde Türk lehçelerini ilk olarak A. Türk Dillerinin Garbî Hun Dalı ve B. Türk Dillerinin Şarkî Hun Dalı olarak iki ana bölüme ayırmıştır. İlk grup kendi içerisinde I. Bulgar Grubu, II. Oğuz Grubu, III. Kıpçak Grubu, IV. Karluk Grubu olarak 4 alt gruba ayrılmaktadır. İkinci grup kendi içerisinde I. Uygur Grubu, II. Kırgız-Kıpçak Grubu olarak 2 alt gruba ayrılmaktadır. “Kazak” ismi Türk Dillerinin Garbî Hun Dalı'nın alt kolu olan Kıpçak Grubu'nun “Kıpçak-Nogay bölümü”nde yer almaktadır (Arat, 1987: 121-125).

Arat, lehçe gruplarını adlandırmak için kullanılmış olan ifadelerin çok yoğun olduğunu dile getirmiştir. Arat, Almanca olarak yazdığı makalede seslik ölçütlere göre “tav grubu”nu Kıpçak etnik adı ve coğrafi ölçütlere göre “şimal (kuzey)”, “kuzeybatı” yön adı ile göstermiştir. Tanifte özel olarak yer almayan Kazak Türkçesinin bu grup içerisinde yer aldığı düşünülebilir (Arat, 1987: 150-153).

Talat Tekin, *Türk Dil ve Dialektlerinin Yeni Bir Tasnifi* adlı makalesinde birçok dil bilimcinin Türk lehçeleri ile yapmış oldukları tasnif denemelerine yer vermiştir. Tekin, bu tasnif denemelerini değerlendirerek Türk lehçelerini fonetik açıdan bazı ölçütlere göre tasnif etmiştir. Tekin, çalışmasında Türk lehçelerini 6 ses ölçütlerine göre tasnif etmiştir (Özdemir, 2018: 1132).

Tekin, tasnifinde modern Türk dil ve lehçelerinin tasnifinde şu fonetik ölçütler kullanılması gerektiğinden bahsetmektedir:

1. r/z ve l/ş ses denklikleri;
2. Söz başındaki h- foneminin durumu;
3. Söz içi ve sonundaki /d/ foneminin durumu;
4. Çok heceli sözlerin sonundaki -ığ/-ig ses gruplarının durumu;
5. Tek heceli sözlerin sonundaki ağ ses grubunun durumu;

6. Söz başındaki t- foneminin durumu.

Tekin, bu fonetik ölçütlerden yola çıkarak Türk lehçelerini 12 gruba ayırmıştır: I. r-/grubu, II. hadaq grubu, III. atah grubu, IV. adaq grubu, V. azaq grubu, VI. tağlığ grubu, VII. tülü grubu, VIII. tölü grubu, IX. tağlıq grubu, X. tawlı grubu, XI. tağlı grubu, XII. dağlı grubu. Bu tasnifte Kazak Türkçesi, X. grup olan “tawlı grubu”nda Kazakça (Karakalpakça ile birlikte) şeklinde yer almaktadır (Tekin,1990: 162-163).

Claus Schönig tasnifinde Türk lehçelerini “yaygın olan Türk lehçeleri” ve “yaygın olmayan Türk lehçeleri olarak iki gruba ayırmıştır. Kazak Türkçesi, “yaygın Türkçe” bölümündeki “merkezi Türkçe”alt grubunun “Kıpçakça” bölümünde yer alır. Orta Asya Kıpçakçası içerisinde Nogayca, Kazakça ve Karakalpakça bulunmaktadır (Schönig, 2013: 257).

Türk lehçelerinin tasnif denemesinin sonuncusunu 1998 yılında **Lars Johanson** yapmıştır. Türk lehçelerini seslik ölçüler ile coğrafi bölümlere göre 6 ana gruba ayırmıştır. 1. Güney-batı (GB) kolu, 2. Kuzey-batı (KB) kolu, 3. Güney-doğu (GD) kolu, 4. Kuzey-doğu (KD) kolu, 5. Ogur-Bulgar Türkçesinin temsilcisi Çuvaşça, 6. Argu Türkçesinin temsilcisi Halaçça. Kazak Türkçesi, 2.grup olan Kuzey-batı kolunun “Güney Kıpçak grubu” alt grubu içerisinde yer almaktadır (Akar, 2012: 51).

Bütün dil bilimcilerinin tasnif denemelerinden çıkardığımız sonuca göre Kazak Türkçesinin coğrafi yön tasnife göre Kuzeybatı Türk lehçeleri içerisine, coğrafi ve kavmî isimlere göre Kıpçak lehçe grubuna dâhil edilmesi herkes tarafından kabul edilen bir görüş olmuştur.

Kazak Türkçesinin coğrafi yön tasnife göre Kuzeybatı Türk lehçeleri içerisine, coğrafi ve kavmî isimlere göre Kıpçak lehçe grubuna dâhil edilmesi herkes tarafından kabul edilen bir görüş olmuştur. Türk lehçeleri içerisinde en geniş sahada konuşulan Türk lehçesi unvanına sahip olan bu lehçe, bugün dağınık olarak Kazakistan, Doğu Türkistan, Özbekistan, Rusya, Kırgızistan, Moğolistan Türkmenistan gibi bölgelerde yaşayan Kazaklar tarafından konuşulduğu bilinmektedir. Kazak Türkçesi, Kıpçak lehçelerinden en çok Karakalpak ve Nogay lehçeleriyle, diğerlerine oranla daha az olarak Kırgız Türkçesiyle benzerlik göstermektedir (Buran ve Alkaya, 2017: 289).

3. KAZAK TÜRKÇESİNDE FİLDEN TÜREMİŞ İSİMLERİN SEMANTİK TASNİFİ

3.1. -AGAn

Bu ekle türetilen isimler devamlılık, süreklilik anlamları içermektedir. -AgAn eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

beregen ‘cömert, eli açık’ (< *ber-* ‘vermek’) (KTTTS, 87)

*kezege*n ‘avare, gezgin, başıboş, gezege’n’ (KTTTS, 237) (< *kez-* ‘gezmek’ (KTTTS, 236))

ketegen ‘sürekli alıştığı yere kaçıp giden (hayvan)’ (< *ket-* ‘gitmek’) (KTTTS, 249)

köregen ‘sezgili; kâhin’ (< *kör-* ‘görmek’) (KTTTS, 266)

qabağan ‘saldırgan’ (KTTTS, 287) (< *qap-* ‘ısırmak’ (KTTTS, 310))

qaşağan ‘hep kaçmayı, sıvışmayı düşünen’ (< *qaş-* ‘kaçmak’) (KTTTS, 329)

süzegen ‘süsen, boynuzlayan, toslayan’ (< *süz-* ‘boynuzlamak’) (KTTTS, 522)

tebegen ‘tepen, çifte atan (at)’ (KTTTS, 559) (< *tep-* ‘tepmek’ (KTTTS, 564))

üregen ‘çok havlayan, ürüyen’ (< *ür-* ‘havlamak’) (KTTTS, 633)

3.1.1. -AGAn Yapım Ekini Semantik Tasnifi

3.1.1.A. Soyut İsimler

3.1.1.A2. Eylemin Kılıcısı

beregen ‘cömert, eli açık’, *köregen* ‘sezgili, kâhin’, *qaşağan* ‘hep kaçmayı, sıvışmayı düşünen’.

3.1.1.B. Somut İsimler

3.1.1.B2. Eylemin Kılıcısı

*kezege*n ‘avare, gezgin, başıboş, gezege’n’, *ketegen* ‘sürekli alıştığı yere kaçıp giden (hayvan)’, *qabağan* ‘saldırgan’, *süzegen* ‘süsen, boynuzlayan, toslayan’, *tebegen* ‘tepen, çifte atan (at)’, *üregen* ‘çok havlayan, ürüyen’.

Tablo 3.1: Kazak Türkçesinde {-AGAn} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-AGAn} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları		
İsimler	Soyut İsimler	Somut İsimler

Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	-	3	-	-	6	-	-	-	-

3.2. -(A)K

Bu ek, kılıcı isimleri türetmek ve yapılan eylem sonucunda ortaya çıkan isimler türetmek için kullanılır. Araç isimleri türetmede de etkilidir. -(A)K eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

aqsaq ‘aksak, topal’ (< *aqsa*- ‘aksamak’) (KTTTS, 30)

añqılda ‘sır saklamayan, açık yürekli, saf (kimse)’ (< *añqıl*- ‘açıkça anlatmak’) (KTTTS, 43)

ataq ‘şöhret, ün, şan, unvan’ (< *ata*- ‘insanın ismini söylemek; adlandırmak’) (KTTTS, 52)

barqılda ‘çok havlayan (köpek)’ (< *barqıl*- ‘yerli yersiz konuşmak’) (KTTTS, 78)

bezek ‘bezek, süs’ (< *beze*- ‘süslemek’) (KTTTS, 84)

bolpılda ‘gevşek, yumuşak’ (< *bolpıl*- ‘gevşemek, yumuşamak’) (KTTTS, 91)

borpılda ‘gevşek, yumuşak’ (< *borpıl*- ‘gevşemek, yumuşamak’) (KTTTS, 92)

bölek ‘ayrı olarak, kendi başına; ayrı, farklı, benzer olmayan; özel, hususi’ (< *böl*- ‘ayırarak’) (KTTTS, 94)

bulaq ‘bulak, pınar, kaynak, memba’ (< *bula*- ‘ağlamak’) (KTTTS, 98)

bulğalaq ‘ırgalama, sallama’ (< *bulğa*- ‘el sallamak’) (KTTTS, 99)

burqaq ‘kar fırtınası, boran’ (< *burqa*- ‘kar veya toprağı savurmak’) (KTTTS, 100)

butaq ‘dal, budak, kol; nesil, soy’ (< *buta*- ‘budamak’) (KTTTS, 101)

bilbıra ‘ezik, ezilmiş, bingil bingil’ (< *bilbıra*- ‘çok pişip ezilmek’) (KTTTS, 103)

biljıra ‘çamur, balçık; boş, anlamsız söz, laf’ (< *biljıra*- ‘ıslanmak; ezilmek; lüzumsuz ve yersiz konuşmak’) (KTTTS, 104)

bilqılda ‘gevşek, yumuşak; değişken, sebatsız, istikrarsız’ (< *bilqıl*- ‘yumuşamak, gevşemek’) (KTTTS, 104)

güjilde ‘kalın, gür sesli (kimse)’ (< *güjilde*- ‘gürlemek’) (KTTTS, 114)

darılda ‘gürültülü (ses); alçak gönüllü’ (< *darıl*- ‘yüksek sesle konuşmak’) (KTTTS, 122)

domalaq ‘yuvarlak’ (< *domala*- ‘yuvarlanmak’) (KTTTS, 131)

döngelek ‘lastik, tekerlek; çember, daire’ (< *döngele-* ‘yuvarlanarak yerinden hareket etmek’) (KTTTS, 132)

duwıldağ ‘gürültülü, patırtılı’ (< *duwıl-da-* ‘kızılsmak, hararetlenmek’) (KTTTS, 133)

dızıldaq ‘yerinde duramayan, huzursuz’ (< *dızıl-da-* ‘sabırsızlanmak, yerinde duramamak’) (KTTTS, 136)

elek ‘elek; elekten geçirme’ (< *ele-* ‘elemek’) (KTTTS, 142)

elpildek ‘lütufkâr, iyiliksever, hayırsever; ağırbaşlı olmayan, hafif’ (KTTTS, 143) (< *elpilde-* ‘aşırı derecede ağlamak’) (URL-6, 2023))

eñkek ‘bükük, eğik, biraz kambur’ (< *eñkey-* ‘eğilmek, iki büküm olmak’) (KTTTS, 146)

jaynağ ‘rengârenk, renkli; neşeli’ (< *jayna-* ‘çeşitli renklere bürünmek, canlanmak’) (KTTTS, 160)

jalağ ‘dudak çatlaması; yağır, yara izi’ (< *jala-* ‘sıyırmak’) (KTTTS, 162)

jalpıldaq ‘çabuk tutuşan çalı çırpı, odun, çıra’ (< *jalpıl-da-* ‘alevlenmek’) (KTTTS, 165)

jaltıldaq ‘parlak, ışıltılı, pırıltılı’ (< *jaltıl-da-* ‘ışıldamak, pırıldamak’) (KTTTS, 166)

jaltırağ ‘parlak; anlamsız, manasız’ (< *jaltıra-* ‘parlamak’) (KTTTS, 166)

jarağ ‘silah, techizat, takım’ (< *jar-* ‘patlatmak’) (KTTTS, 171)

jatağ ‘hayvanı olmadığından yaylaya çıkamayan, kışlakta kalan fakir köylü’ (< *jat-* ‘yatmak’) (KTTTS, 176)

jelkildek ‘sallanan, dalgalanan (rüzgâr)’ (< *jelkilde-* ‘sallanmak’) (KTTTS, 182)

jetek ‘araba oku; yedeğe alınan hayvan; etki, tesir’ (< *jet-* ‘yeymek; erişmek’) (KTTTS, 186)

jiynağ ‘toplam (sayı, rakam); külliyyat; takım, koleksiyon, derme’ (< *jiyna-* ‘toplamak, düzenlemek’) (KTTTS, 188)

jıbırlağ ‘yerinde duramayan, kıpır kıpır’ (< *jıbır-la-* ‘kıpırdamak’) (KTTTS, 202)

jıltırağ ‘ışıltılı, parlak’ (< *jıltıra-* ‘parlamak’) (KTTTS, 204)

jırağ ‘uzak, ırak’ (< *jır-* ‘ayırarak’) (KTTTS, 206)

zuwıldaq ‘çok konuşan, çenesi düşük, boş boğaz’ (< *zuwıl-da-* ‘vızıldamak’) (KTTTS, 215)

zıpıldaq ‘dedikoducu, kovcu’ (< *zıpıl-da-* ‘çınılamak’) (KTTTS, 216)

iyzek ‘yavaş, ağır, aheste aheste (yürüyüş)’ (< *iyze-* ‘başını sallamak, eğmek’) (KTTTS, 220)

kesek ‘tuğla, kerpiç; büyük, kocaman, iri’ (< *kes-* ‘dilimlemek, kesmek’) (KTTTS, 248)

kölbek ‘yavaş yürüyüş’ (< *kölbe-* ‘geniş yer kaplamak’) (KTTTS, 261)

küzek ‘koyun kırıkm zamanı’ (< *küze-* ‘kırmak’) (KTTTS, 271)

küyreğ ‘cesaretsiz, çekingen, yumuşak huylu’ (< *küyre-* ‘kendini yiyip bitirmek’) (KTTTS, 273)

külkildek ‘göztaltında oluşan torbalar’ (< *külkilde*- ‘göztaltları torba torba olmak’) (KTTTS, 274)

kümpildek ‘boşboğaz, geveze, övüngen, kendini övmeyi seven’ (< *kümpiy*- ‘böbürlenmek’) (KTTTS, 275)

künkildek ‘homurdanan, söylenen’ (< *künkilde*- ‘homurdanmak’) (KTTTS, 277)

küpildek ‘övüngen, böbürlenlen, boşboğaz’ (< *küpile*- ‘böbürlenmek’) (KTTTS, 278)

kürmek ‘çeltik tarlasında çeltikle beraber yetişen yabancı ot’ (< *kürme*- ‘engel olmak’) (KTTTS, 279)

**qabaq* ‘göz kapağı; insanın ruh hâli’ (KTTTS, 287) (< *qapa*- ‘kapamak’)

**qayqaq* ‘kaykılmış, arkaya yatık’ (KTTTS, 295)¹

qaynaq ‘kaynar, kaynamış’ (< *qayna*- ‘kaynamak’) (KTTTS, 295)

qayraq ‘bileği, ege, kayrak’ (< *qayra*- ‘bilemek’) (KTTTS, 296)

qaqılda ‘gıdıklayan; geveze’ (< *qaqıl*- ‘gıdıklamak’) (KTTTS, 300)

qalaq ‘faraş; mala’ (< *qala*- ‘örmek (kerpiç, tuğla)’) (KTTTS, 300)

qaltıl ‘çabuk üşüyen, çok titreyen, titrek’ (KTTTS, 304) (< *qaltıl*- ‘titremek, üşümek’ (KTTTS, 303))

qaltıra ‘çabuk üşüyen, titrek’ (< *qaltıra*- ‘titremek’) (KTTTS, 304)

qañqıl ‘ciyak ciyak bağıran’ (< *qañqıl*- ‘bağırmak’) (KTTTS, 310)

qaraq ‘doyumsuz, obur, açgözlü’ (KTTTS, 314) (< *qara*- ‘aramak, yoklamak’ (KTTTS, 313))

qarqıl ‘kahkaha atan (kimse)’ (KTTTS, 319) (< *qarqıl*- ‘kahkaha atmak’ (KTTTS, 318))

qarmaq ‘olta’ (< *qarma*- ‘bir şeyi tutmak’) (KTTTS, 319)

qawdıraq ‘sararmış, kurumuş’ (< *qawdıra*- ‘sararmak’) (KTTTS, 327)

qawqıl ‘alçak gönüllü, içten, samimi’ (< *qawqıl*- ‘samimi konuşmak’) (KTTTS, 328)

qaşaq ‘kaçak’ (< *qaş*- ‘kaçmak’) (KTTTS, 329)

qaşqala ‘kaçamak yolu arayan, kaçamağa sapan, devamlı kaçan’ (KTTTS, 330) (< *qaşqala*- ‘sürekli kaçmak, devamlı kaçmak’) (Balci, 2015)²

goldıra ‘şışmış, kabarmış deri’ (< *goldıra*- ‘şışmek’) (KTTTS, 341)

¹ *qayıq*- fiilinden türemiştir. /ı/ sesinin düşmesi ve -ak fiilden isim türetme eki aldığı söylenebilir. TDK Tarama Sözlüğü’ne göre *kayık*- ‘temayül göstermek, kaymak’ anlamına gelmektedir (URL-17, 2023).

² -KALA- Kazakçada “sıklık, süreklilik” bildiren fiiller türetir. Kazakçada “sıklık, süreklilik” bildiren fiiller ile ilgili daha detaylı bilgi için;

Balci, O. (2015). Kazak Türkçesinde Fiil Kılınışını Belirleyen Ekler. Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, (39), 15-32.

qolqılda ‘çok geniş, bol’ (< *qolqıl*- ‘büyük gelmek (giyilen şey)’ (KTTTS, 341)
qonaq ‘konuk, misafir’ (< *qon*- ‘konmak; geceyi bir yerde geçirmek’) (KTTTS, 343)
qorğalaq ‘korkak, ürkek, çekingen’ (< *qorğala*- ‘korumaya çalışmak’) (KTTTS, 346)
qorqaq ‘korkak, yüreksiz’ (KTTTS, 347) (< *qorq*- ‘korkmak’) (URL-3, 2023)
quwnaq ‘dinç, zinde; tez, hızla, çabucak’ (< *quwna*- ‘kuvvetlenmek’) (KTTTS, 353)
quwraq ‘kavrulmuş, kurumuş, kurak’ (< *quwra*- ‘kurumak’) (KTTTS, 353)
quraq ‘deri ve kumaş parçası, kıyıntı’ (< *qura*- ‘deri ve kumaş parçalarını bir araya getirmek’) (KTTTS, 362)
qurılda ‘guruldayan, vıraklayan’ (< *qurıl*- ‘guruldamak’) (KTTTS, 365)
quşaq ‘kucak; merhamet, şefkat’ (< *quş*- ‘kucaklayıp öpmek’) (KTTTS, 366)
qıstaq ‘kışın barınılan yer, kışlak’ (< *qısta*- ‘kışı geçirmek’) (KTTTS, 376)
qıtırlaq ‘kıtırdayan, çıtırdayan’ (< *qıtırla*- ‘kıtırdatmak’) (KTTTS, 377)
laqlılda ‘lafazan, geveze, laklak eden’ (< *laqlıl*- ‘hızlanmak’) (KTTTS, 380)
lapılda ‘hemen alevlenen, çabuk tutuşan, yanıcı’ (< *lapıl*- ‘alevlenmek’) (KTTTS, 380)
lepildek ‘hafif, hoppa, uçarı’ (< *lepile*- ‘heyecanlanmak’) (KTTTS, 382)
mazdaq ‘alev, ateş, yalım, alaz, yalaz’ (< *mazda*- ‘yanmak (ateş)’ (KTTTS, 386)
muzdaq ‘buz tutmuş, buzlanmış yer; dağın buzlu zirvesi, buzul’ (< *muzda*- ‘buz tutmak’) (KTTTS, 411)
mıñqılda ‘homurdanan, mırıldanan, söylenen’ (< *mıñqıl*- ‘homurdanmak’) (KTTTS, 418)
oynaq ‘oyun yeri, uygun yer, alan’ (< *oyna*- ‘ oynamak’) (KTTTS, 436)
oraq ‘orak; ekin biçme zamanı’ (< *or*- ‘biçmek’) (KTTTS, 444)
osıraq ‘osuruklu’ (< *osır*- ‘yellenmek’) (KTTTS, 448)
otaq ‘yabani otlardan temizleme, ayıklama işi; ekin içindeki yabani otlar’ (< *ota*- ‘yabani otları ayıklamak’) (KTTTS, 448)
pışaq ‘bıçak’ (KTTTS, 476) (< Kz. *niuy* ~ Eng. *cut out* ‘kesmek’ (KİS, 156: 2008))
sabalaq ‘darmadağınık, uzun ve karmakarışık olmuş (yün veya saç)’ (< *sabala*- ‘dövmek’) (KTTTS, 487)
salaq ‘iş yapmaya gönlü olmayan, şapşal, beceriksiz; pasaklı’ (KTTTS, 491) (< *sal*- ‘acele etmemek’) (URL-4, 2023))
sandıraq ‘sayıklama; saçma sapan konuşma, boş söz’ (< *sandıra*- ‘sayıklama’ (URL-7, 2023))³

³ *sandıra*- fiilinden gelir. İlk benzer örnek Codex Cumanicus'ta yer almaktadır.

sapılda ‘yüksek sesle konuşan’ (< *sapıl*- ‘yüksek sesle konuşmak’) (KTTTS, 495)

sasqala ‘şaşkın, sersem’ (< *sas*- ‘şaşırmak’) (KTTTS, 498)

satala ‘kirli, pis, lekeli’ (< *satala*- ‘kirletmek’) (KTTTS, 498)

siyrek ‘seyrek; ara sıra, bazen seyrek’ (< *siyre*- ‘seyrekleşmek’) (KTTTS, 510)

sozaq ‘yayın iki ucunu birleştiren ip, kırıış’ (< *soz*- ‘çekmek, uzatmak’) (KTTTS, 511)

solqılda ‘kolay bükülen, kolay eğilen, esnek; değişken, kararsız’ (< *solqıl*- ‘sallanmak’) (KTTTS, 513)

suwdıra ‘hışirtılı, hışiltılı; palavracı, boşboğaz’ (< *suwdıra*- ‘hışırdamak’) (KTTTS, 518)

suwsıl ‘dökülen, akıcı (kum vb.); hışiltılı, kaygan (kumaş); boşboğaz, geveze’ (KTTTS, 519) (< *suwsıl*- ‘hışırdamak’ (KTTTS, 518)

suwıl ‘fışirtılı, hışirtılı; boşboğaz, geveze’ (KTTTS, 519) (< *suwıl*- ‘mırıldanmak’) (URL-5, 2023).

sura ‘soru, sual’ (< *sura*- ‘soru sormak’) (KTTTS, 521)

sıbırla ‘fısıldayarak konuşan, fısıldayan, fiskoşu’ (< *sıbırla*- ‘fısıldamak’) (KTTTS, 526)

sıla ‘harç, sıva’ (< *sıla*- ‘sıvamak’) (KTTTS, 528)

sına ‘deney, kontrol; sınav, imtihan’ (< *sına*- ‘denemek’) (KTTTS, 530)

sırğana ‘buz pateni, sahası, geçici, kalımsız, fani; kaygan, kaygın, kayıcı’ (KTTTS, 533) (< *sırğana*- ‘kaymak, gitmek’ (KTTTS, 532))

tayğana ‘kaygan, kaygın, kayağan; döne, kaypak’ (< *tayğana*- ‘kaymak’) (KTTTS, 540)

taqıl ‘hızlı, canlı ve güzel konuşan; hazır cevap’ (< *taqıl*- ‘hızlı cevap olmak’) (KTTTS, 542)

tara ‘tarak’ (< *tara*- ‘taramak’) (KTTTS, 550)

taya ‘değnek, sopa’ (< *taya*- ‘dayamak’) (KTTTS, 556)

tebindik ‘kışın kar altında otların büyümesine elverişli yer’ (< *tebinde*- ‘bitmek (ot vs.)’) (KTTTS, 559)

tepek ‘hafif tırıs (at)’ (< *tep*- ‘tepmek’) (KTTTS, 564)

tiyek ‘müzik aletlerinde köprü; sürgü, kapı mandalı’ (< *tiy*- ‘dokunmak’, *tiye*- ‘doldurmak’) (KTTTS, 566)

tiyana ‘dayanak, direk; sabitlik, devamlılık’ (KTTTS, 567) (< *tayan*- ‘dayanmak’ (KTTTS, 556))

tolğa ‘doğum sancısı; çok düşündüren mesele, heyecan, tedirginlik’ (< *tolğa*- ‘derin düşüncelere dalmak’) (KTTTS, 572)

tompa ‘şişkin, çıkıntılı, kabarık; yersiz, uygunsuz, tombul’ (< *tompay*- ‘şişmek’) (KTTTS, 573)

torsılda ‘hava kesesi (balık için); bir tür kamış’ (< *torsıl*- ‘pat küt etmek’) (KTTTS, 576)

töse ‘döşek, yatak; sedir’ (< *töse*- ‘döşemek’) (KTTTS, 580)

tuwla ‘hayvan postu; çok binilmiş, zayıf at’ (< *tuwla*- ‘şahlanmak’) (KTTTS, 582)

turaq ‘yaşanılan yer, mekân, mesken, durak’ (< *tur*- ‘durmak’) (KTTTS, 587)

tülek ‘tüy dökme, atma (kuş); büyüyüp uçacak hâle gelme (kartal yavrusu); genç kuşak, yeni nesil; mezun’ (< *tüle*- ‘tüy atmak’) (KTTTS, 594)

tünek ‘zifîrî karanlık; dert, sıkıntı, zorluk’ (< *tüne*- ‘gecelemek’) (KTTTS, 595)

türtek ‘ufak tefek işlerle uğraşmak’ (< *türt*- ‘not almak’) (KTTTS, 596)

tütek ‘tipi’, tuzaq ‘tuzak’ (< *tüte*- ‘tipilenmek’) (KTTTS, 598)

tızıl ‘sabırsız, sızlanan (kimse)’ (< *tızıl*- ‘sızlamak’) (KTTTS, 599)

tıqıl ‘tık tık eden, tıkırdayan; vıdı vıdı eden dırdırcı’ (< *tıqıl*- ‘tıkırdamak’) (KTTTS, 600)

tımpıl ‘hızlı konuşan (kimse)’ (< *tımpıy*- ‘konuşmamak’) (KTTTS, 600)

tırnaq ‘tırnak; pençe, tırnak’ (< *tırna*- ‘tırnaklamak’) (KTTTS, 603)

tilek ‘dilek, arzu; rica, istek talep’ (< *tile*- ‘dilemek’) (KTTTS, 606)

tirek ‘direk; destek, dayanak’ (< *tire*- ‘diremek’) (KTTTS, 608)

uzaq ‘uzak, ırak; uzun süren, uzun süreli’ (KTTTS, 616) (< *uza*- ‘uzaklaşmak’ (KTTTS, 615))

uypala ‘karışık, birbirine girmiş, buruşmuş’ (< *uypala*- ‘karıştırmak’) (KTTTS, 617)

ultaraq ‘tabanlık’ (< *ultara*- ‘eski ayakkabıya yeni taban çakmak’) (KTTTS, 619)

uşaq ‘uçak’ (< *uş*- ‘uçmak’) (KTTTS, 623)

**uşqalaq* ‘hafif, hoppa, havai, uçarı’ (KTTTS, 624) (< *uşqalaqta*- ‘uçarı olmak’ (KTTTS, 624))

ülbirek ‘hafif, yumuşak, ince, zarif’ (< *ülbire*- ‘hafif olmak’) (KTTTS, 631)

üldirek ‘çok yumuşak; ipince’ (< *üldire*- ‘incelmek’) (KTTTS, 631)

ülpildek ‘yumuşacık’ (< *ülpilde*- ‘tüy gibi yumuşak’) (KTTTS, 632)

ürgelek ‘ürkek, korkak’ (KTTTS, 633) (< *ürk*- ‘ürkmek’ (KTTTS, 634))

ürkek ‘ürkek (hayvan); korkak, yüreksiz (insan)’ (< *ürk*- ‘ürkmek’) (KTTTS, 634)

şaqıl ‘keskin, kulak tırmalayan, cırtlak, tiz (ses); kavgacı, şirret; değirmen taşı’ (< *şaqıl*- ‘şingirdamak’) (KTTTS, 657)

şalqaq ‘arkaya doğru yassı, arkaya doğru eğik’ (< *şalkay*- ‘yaslanmak’) (KTTTS, 659)

şan ‘tozlu, tozlanmış; bulut, sis’ (< *şan*- ‘toz çıkarmak’) (KTTTS, 662)

şanqıl ‘cırtlak sesli, ciyak ciyak bağırın’ (< *şanqıl*- ‘çığlık atmak’) (KTTTS, 662)

şapıl ‘şirret, yaygaracı (kadın)’ (< *şapıl*- ‘bağırıp çağırmak’) (KTTTS, 664)

şataq ‘aksi, inatçı, direngen; karışık, çetrefil; kavga, çekişme, dövüş, hırgür’ (< *şat-* ‘birbirine düşürmek’) (KTTTS, 666)

şaşaq ‘saçak, püskül’ (KTTTS, 668) (< *şaş-* ‘saçmak’ (KTTTS, 667))

şänkildek ‘cıyaklayan’ (< *şänkilde-* ‘ciyaklamak’) (KTTTS, 669)

şäwildek ‘çok havlayan, cıyak cıyak bağırان; cıyak cıyak bağırان, yaygara koparan (kimse)’ (< *şäwilde-* ‘ince ve tiz sesle havlamak’) (KTTTS, 669)

şiyraq ‘sert, sıkı, katı; sağlam, dinç, zinde; çevik, atik’ (< *şiyra-* ‘dinçleşmek’) (KTTTS, 675)

şoşaq ‘dik, sivri’ (< *şoşay-* ‘sivrilmek’) (KTTTS, 678)

şüñirek ‘gözleri çukurlaşmış’ (< *şüñirey-* ‘çukurlaşmak’) (KTTTS, 684)

şinkildek ‘cırtlak, tiz sesli’ (< *şinkilde-* ‘ince, tiz ses çıkarmak’) (KTTTS, 691)

ızıldaq ‘vızıldayan, vızlayan’ (< *ızılda-* ‘vızıldamak’) (KTTTS, 696)

ırğaq ‘ritim, tempo; sallanma, ırğanma’ (< *ırğa-* ‘sallamak’) (KTTTS, 699)

ırjalaq ‘sırıtkan, sırtık’ (< *ırjakta-* ‘sırtıtmak’) (KTTTS, 700)

3.2.1. -(A)K Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.2.1.A. Soyut İsimler

3.2.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

ataq ‘şöhret, ün, şan, unvan’, *bolpıldaq* ‘gevşek, yumuşak’, *borpıldaq* ‘gevşek, yumuşak’, *bölek* ‘ayrı olarak, kendi başına; ayrı, farklı, benzer olmayan; özel, hususi’, *bulğalaq* ‘ırgalama, sallama’, *butaq* ‘dal, budak, kol; nesil, soy’, *buljıraq* ‘çamur, balçık; boş, anlamsız söz, laf’, *bılqıldaq* ‘gevşek, yumuşak; değişken, sebatsız, istikrarsız’, *darıldaq* ‘(motor vb.) kalın ve rahatsız edici ses çıkarmak; alçak gönüllü’, *döngelek* ‘lastik, tekerlek; çember, daire’, *jaltıldaq* ‘parlak, ışıltılı, pırıltılı’, *jaltıraq* ‘parlak; anlamsız, manasız’, *jetek* ‘araba oku; yedeğe alınan hayvan; etki, tesir’, *jiynaq* ‘toplam (sayı, rakam); külliyyat; takım, koleksiyon, derme’, *jıraq* ‘uzak, ırak’, *iyzek* ‘yavaş, ağır, aheste aheste (yürüyüş)’, *kölbek* ‘yavaş yürüyüş’, *küzek* ‘koyun kırkım zamanı’, *qabaq* ‘göz kapağı; insanın ruh hâli’, *quwnaq* ‘dinç, zinde; tez, hızla, çabucak’, *quşaq* ‘kucak; merhamet, şefkat’, *oraq* ‘orak; ekin biçme zamanı’, *otaq* ‘yabani otlardan temizleme, ayıklama işi; ekin içindeki yabani otlar’, *siyrek* ‘seyrek; ara sıra, bazen, seyrek’, *sınraq* ‘deney, kontrol; sınav, imtihan’, *sırğanaq* ‘buz pateni, sahası; geçici, kalımsız, fani; kaygan, kaygın, kayıcı’, *tiyanaq* ‘dayanak, direk; sabitlik, devamlılık’, *tilek* ‘dilek, arzu; rica, istek talep’, *tolğaq* ‘doğum sancısı; çok düşündüren mesele, heyecan, tedirginlik’, *tompaq* ‘şişkin, çıkıntılı, kabarık; yersiz, uygunsuz, tombul’, *tülek* ‘(kuş) tüy dökme, atma; (kartal yavrusu) büyüyüp uçacak hâle gelme; genç kuşak, yeni nesil; mezun’, *tünek* ‘zifirî karanlık; dert, sıkıntı, zorluk’, *türtek* ‘ufak tefek işlerle

uğraşmak', *ülbirek* 'hafif, yumuşak, ince, zarif', *üldirek* 'çok yumuşak; ipince', *ülpildek* 'yumuşacık', *uzaq* 'uzak, irak; uzun süren, uzun süreli', *şataq* 'aksi, inatçı, direngen; karışık, çetrefil; kavga, çekişme, dövüş, hırgür', *ırğaq* 'ritim, tempo; sallanma, ırgalanma'.

3.2.1.A2. Eylemin Kılıcı

añqıldağ 'sır saklamayan, açık yürekli, saf (kimse)', *dızıldaq* 'yerinde duramayan, huzursuz', *elpildek* 'lütüfkâr, iyiliksever, hayırsever; ağırbaşlı olmayan, hafif', *jaynaq* 'rengarenk, renkli; neşeli', *jetek* 'araba oku; yedeğe alınan hayvan; etki, tesir', *jıbırlaq* 'yerinde duramayan, kıpır kıpır', *zuwıldaq* 'çok konuşan, çenesi düşük, boş boğaz', *zıpıldaq* 'dedikoducu, kovcu', *küyrek* 'cesaretsiz, çekingen, yumuşak huylu', *kümpildek* 'boşboğaz, geveze, övünge, kendini övmeyi seven', *künkildek* 'homurdanan, söylenen', *küpildek* 'övünge, böbürlenme, boşboğaz', *qaraq* 'doyumsuz, obur, açgözlü', *qawqıldaq* 'alçak gönüllü, içten, samimi', *qaşaq* 'kaçak', *qaşqalaq* 'kaçamak yolu arayan, kaçamağa sapan, devamlı kaçan', *qorğalaq* 'korkak, ürkek, çekingen', *qorqaq* 'korkak, yüreksiz', *laqıldaq* 'lafazan, geveze, laklak eden', *lepildek* 'hafif, hoppa, uçarı', *muñqıldaq* 'homurdanan, mırıldanan, söylenen', *salaq* 'iş yapmaya gönlü olmayan, şapşal, beceriksiz; pasaklı', *sandıraq* 'sayıklama; saçma sapan konuşma, boş söz', *sasqalaq* 'şaşkın, sersem', *solqıldaq* 'kolay bükülen, kolay eğilen, esnek; değişken, kararsız', *suwdıraq* 'hışkırtılı, hışkıltılı; palavracı, boşboğaz', *suwsıldaq* 'dökülen, akıcı (kum vb.); ısıltılı, kaygan (kumaş); boşboğaz, geveze', *suwıldaq* 'fişkırtılı, hışkırtılı; boşboğaz, geveze', *sırğanaq* 'buz pateni, sahası; geçici, kalımsız, fani; kaygan, kaygın, kayıcı', *tayğanaq* 'kaygan, kaygın, kayağan; döneke, kaypak', *taqıldaq* 'hızlı, canlı ve güzel konuşan; hazır cevap', *tızıldaq* 'sabırsız, sızlanan (kimse)', *tıqıldaq* 'tık tık eden, tıkırdayan; vıdı vıdı eden, dırdırcı', *ürgelek* 'ürkek, korkak', *ürkek* 'ürkek (hayvan); korkak (insan)', *uşqalaq* 'hafif, hoppa, havai, uçarı', *şaqıldaq* 'keskin, kulak tırmalayan, cırtlak, tiz (ses); kavgacı, şirret; değirmen taşı', *şapıldaq* 'şirret, yaygaracı (kadın)', *şataq* 'aksi, inatçı, direngen; karışık, çetrefil; kavga, çekişme, dövüş, hırgür', *şiyraq* 'sert, sıkı, katı; sağlam, dinç, zinde; çevik, atik'.

3.2.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

ataq 'şöhret, ün, şan, unvan', *bulğalaq* 'ırgalama, sallama', *jiynaq* 'toplam (sayı, rakam); külliyat; takım, koleksiyon, derme', *mazdaq* 'alev, ateş, yalım, alaz, yalaz', *sandıraq* 'sayıklama; saçma sapan konuşma, boş söz', *suraq* 'soru, sual', *sınaq* 'deney, kontrol; sınav, imtihan', *sınaq* 'deney, kontrol; sınav, imtihan', *tuzaq* 'tuzak', *ırğaq* 'ritim, tempo; sallanma, ırganma'.

3.2.1.B. Somut İsimler

3.2.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

bezek ‘bezek, süs’, *bölek* ‘ayrı olarak, kendi başına; ayrı, farklı, benzer olmayan; özel, hususi’, *butaq* ‘dal, budak, kol; nesil, soy’, *bilbıraq* ‘ezik, ezilmiş, bingil bingil’, *biljıraq* ‘çamur, balçık; boş, anlamsız söz, laf’, *domalaq* ‘yuvarlak’, *döngelek* ‘lastik, tekerlek; çember, daire’, *duwıldağ* ‘gürültülü, patırtılı’, *elek* ‘elek; elekten geçirme’, *eñkek* ‘bükük, eğik, biraz kambur’, *jaynaq* ‘rengarenk, renkli; neşeli’, *kesek* ‘tuğla, kerpiç; büyük, kocaman, iri’, *külkildek* ‘göz altında oluşan torbalar’, *kürmek* ‘çeltik tarlasında çeltikle beraber yetişen yabani ot’, *qabaq* ‘göz kapağı; insanın ruh hâli’, *qaynaq* ‘kaynar, kaynamış’, *qawdıraq* ‘sararmış, kurumuş’, *qoldıraq* ‘şişmiş, kabarmış deri’, *qolqıldağ* ‘çok geniş, bol’, *quwraq* ‘kavrulmuş, kurumuş, kurak’, *quraq* ‘deri ve kumaş parçası, kıyıntı’, *mazdaq* ‘alev, ateş, yalım, alaz, yalaz’, *otaq* ‘yabani otlardan temizleme, ayıklama işi; ekin içindeki yabani otlar’, *sabalaq* ‘darmadağınık, uzun ve karmakarışık olmuş (yün veya saç)’, *solqıldağ* ‘kolay bükülen, kolay eğilen, esnek; değişken, kararsız’, *sılaq* ‘harç, sıva’, *tirek* ‘direk; destek, dayanak’, *tompaq* ‘şişkin, çıkıntılı, kabarık; yersiz, uygunsuz, tombul’, *torsıldağ* ‘(balık için) hava kesesi; bir tür kamış’, *tuwlaq* ‘hayvan postu; çok binilmiş, zayıf at’, *tülek* ‘(kuş) tüy dökme, atma; (kartal yavrusu) büyüyüp uçacak hâle gelme; genç kuşak, yeni nesil; mezun’, *tünek* ‘zifirî karanlık; dert, sıkıntı, zorluk’, *tırnaq* ‘tırnak; pençe, tırnak’, *uypalaq* ‘karışık, birbirine girmiş, buruşmuş’, *ultaraq* ‘tabanlık’, *şanđaq* ‘tozlu, tozlanmış; bulut, sis’, *şasaq* ‘saçak, püskül’, *şiyraq* ‘sert, sıkı, katı; sağlam, dinç, zinde; çevik, atik’, *şasaq* ‘dik, sivri’, *şüñirek* ‘gözleri çukurlaşmış’.

3.2.1.B2. Eylemin Kılıcı

aqsaq ‘aksak, topal’, *barqıldağ* ‘çok havlayan (köpek)’, *güjildek* ‘kalın, gür sesli (kimse)’, *darıldağ* ‘(motor vb.) kalın ve rahatsız edici ses çıkarmak; alçak gönüllü’, *jaltıldağ* ‘parlak, ışıltılı, pırıltılı’, *jaltıraq* ‘parlak; anlamsız, manasız’, *jataq* ‘hayvanı olmadığından yaylaya çıkamayan, kışlakta kalan fakir köylü’, *jelkildek* ‘(rüzgâr) sallanan, dalgalanan’, *jıltıraq* ‘ışıltılı, parlak’, *qaqıldağ* ‘gıdıklayan; geveze’, *qaltıldağ* ‘çabuk üşüyen, çok titreyen, titrek’, *qaltıraq* ‘çabuk üşüyen, titrek’, *qañqıldağ* ‘ciyak ciyak bağırın’, *qarqıldağ* ‘kahkaha atan (kimse)’, *qonaq* ‘konuk, misafir’, *qurıldağ* ‘guruldayan, vıraklayan’, *qıtırlaq* ‘kıtırdayan, çıtırdayan’, *lapıldağ* ‘hemen alevlenen, çabuk tutuşan, yanıcı’, *osıraq* ‘osuruklu’, *sapıldağ* ‘yüksek sesle konuşan’, *satalaq* ‘kirli, pis, lekeli’, *suwdıraq* ‘hışırıltılı, hışıltılı; palavracı, boşboğaz’, *suwsıldağ* ‘dökülen, akıcı (kum vb.); ışıltılı, kaygan (kumaş); boşboğaz, geveze’.

suwildaq ‘fışirtılı, hışirtılı; boşboğaz, geveze’, *sıbırlaq* ‘fısıldayarak konuşan, fısıldayan, fiskosçu’, *tepek* ‘hafif tırıs (at)’, *tuwlaq* ‘hayvan postu; çok binilmiş, zayıf at’, *tıqildaq* ‘tık tık eden, tıkırdayan; vıdı vıdı eden, dırdırcı’, *tımpıldaq* ‘hızlı konuşan (kimse)’, *şağıldaq* ‘keskin, kulak tırmalayan, cırtlak, tiz (ses); kavgacı, şirret; değirmen taşı’, *şalqaq* ‘arkaya doğru yassı, arkaya doğru eğik’, *şanđaq* ‘tozlu, tozlanmış; bulut, sis’, *şanqıldaq* ‘cırtlak sesli, ciyak ciyak bağırان’, *şänkildek* ‘ciyaklayan’, *şäwildek* ‘çok havlayan, ciyak ciyak bağırان; ciyak ciyak bağırان, yaygara koparan (kimse)’, *şinkildek* ‘cırtlak, tiz sesli’, *ızılđaq* ‘vızıldayan, vızlayan’, *ırjalaq* ‘sırıtkan, sırtık’.

3.2.1.B2a. Eyleme Aracılık Eden Nesne

jalpılđaq ‘çabuk tutuşan çalı çırpı, odun, çıra’, *kesek* ‘tuğla, kerpiç; büyük, kocaman, iri’, *sılaq* ‘harç, sıva’, *tiyek* ‘müzik aletlerinde köprü; sürgü, kapı mandalı’.

3.2.1.B2b. Eyleme Sebebiyet Veren Durum

burqaq ‘kar fırtınası, boran’, *eñkek* ‘bükük, eğik, biraz kambur’, *jalak* ‘dudak çatlaması; yağır, yara izi’, *tütek* ‘tipi’.

3.2.1.B3. Eylemin Aracı

elek ‘elek; elekten geçirme’, *jaraq* ‘silah, techizat, takım’, *jetek* ‘araba oku; yedeğe alınan hayvan; etki, tesir’, *qayraq* ‘bileği, ege, kayrak’, *qalaq* ‘faraş; mala’, *oraq* ‘orak; ekin biçme zamanı’, *pışaq* ‘bıçak’, *sozaq* ‘yayın iki ucunu birleştiren ip, giriş’, *taraq* ‘tarak’, *tayaq* ‘değnek, sopa’, *tiyek* ‘müzik aletlerinde köprü; sürgü, kapı mandalı’, *tiyanaq* ‘dayanak, direk; sabitlik, devamlılık’, *tirek* ‘direk; destek, dayanak’, *tösek* ‘döşek, yatak; sedir’, *tuzaq* ‘tuzak’, *ultaraq* ‘tabanlık’, *uşaq* ‘uçak’, *şağıldaq* ‘keskin, kulak tırmalayan, cırtlak, tiz (ses); kavgacı, şirret; değirmen taşı’.

3.2.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

bulaq ‘bulak, pınar, kaynak, memba’, *qıstaq* ‘kışın barınılan yer, kışlak’, *muzdaq* ‘buz tutmuş, buzlanmış yer; dağın buzlu zirvesi, buzul’, *oynaq* ‘oyun yeri, uygun yer, alan’, *sırğanaq* ‘buz pateni, sahası; geçici, kalımsız, fani; kaygan, kaygın, kayıcı’, *tayğanaq* ‘kaygan, kaygın, kayağan; döneke, kaypak’, *tebindik* ‘kışın kar altında otların büyümesine elverişli yer’, *turaq* ‘yaşanılan yer, mekân, mesken, durak’.

Tablo 3.2: Kazak Türkçesinde {-(A)K} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-(A)K} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	39	40	10	40	38	4	4	18	8

2.3. -(A)l, -(I)l

-(A)l, -(I)l eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

küpil ‘boş söz, yersiz övünme’ (KTTTS, 278) (< *küpiy-* ‘kibirilenmek’ (KTTTS, 277))

qamal ‘kale, sur; engel, barikat, set, siper’ (< *qama-* ‘sarmak, muhasara etmek’) (KTTTS, 305)

qaptal ‘dağ yamacı, eteği; hayvanın böğrü; bir şeyin iki yanı, tarafı; eğerin atın canını acıtmaması için iki yanına konulan destekler’ (< *qapta-* ‘kaplamak, her yanı sarmak’) (KTTTS, 311)

qatal ‘sert, katı yürekli; merhametsiz, acımasız, gaddar; sıkıntılı, cefalı, zor, ağır’ (< *qat-* ‘katılaşmak’) (KTTTS, 324)

qural ‘alet, edevat; silah, teçhizat araç gereçleri’ (< *qura-* ‘bir şeyleri bir araya getirmek’) (KTTTS, 362)

qırtıl ‘çok konuşma, gevezelik etme’ (< *qırt-* ‘gevezelik etmek’) (KTTTS, 375)

ötil ‘dilek, istek, rica, arz, istirham’ (< *öt-* ‘geçmek’) (KTTTS, 462)

3.3.1. -(A)l, -(I)l Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.3.1.A. Soyut İsimler

3.3.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

küpil ‘boş söz, yersiz övünme’, *qatal* ‘sert, katı yürekli; merhametsiz, acımasız, gaddar; sıkıntılı, cefalı, zor, ağır’, *qırtıl* ‘çok konuşma, gevezelik etme’, *ötil* ‘dilek, istek, rica, arz, istirham’.

3.3.1.A2. Eylemin Kılıcı

qatal ‘sert, katı yürekli; merhametsiz, acımasız, gaddar; sıkıntılı, cefalı, zor, ağır’.

3.3.1.B. Somut İsimler

3.3.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

qamal ‘kale, sur; engel, barikat, set, siper’, *qaptal* ‘dağ yamacı, eteği; hayvanın böğrü; bir şeyin iki yanı, tarafı; eğerin atın canını acıtmaması için iki yanına konulan destekler’, *qural* ‘alet, edevat; silah, teçhizat araç gereçleri’.

3.3.1.B2a. Eyleme Aracılık Eden Nesne

qural ‘alet, edevat; silah, teçhizat araç gereçleri’.

3.3.1.B3. Eylemin Aracı

qamal ‘kale, sur; engel, barikat, set, siper’, *qural* ‘alet, edevat; silah, teçhizat araç gereçleri’.

3.3.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

qaptal ‘dağ yamacı, eteği; hayvanın böğrü; bir şeyin iki yanı, tarafı; eğerin atın canını acıtmaması için iki yanına konulan destekler’.

Tablo 2.3: Kazak Türkçesinde {-(A)l, -(I)l} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-(A)l, -(I)l} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	4	1	-	3	-	1	-	2	1

3.4. -alqa

İşlek bir ek değildir. -alqa eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

qonalqa ‘gece kalınan, gecelenilen, konaklanan yer’ (< *qon-* ‘konmak’) (KTTTS, 343)

3.4.1. -alqa Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.4.1.B. Somut İsimler

3.4.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

qonalqa ‘gece kalınan, gecelenilen, konaklanan yer’.

Tablo 2.4: Kazak Türkçesinde {-alqa} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-alqa} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	-	-	-	-	-	-	-	-	1

3.5. -Am

-Am eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

köterem ‘çok zayıf, cılız, sıska; yorgun, bıkkın, bezgin’ (KTTTS, 268) (< *köter-* ‘kaldırmak; dayanmak; tahammül etmek’ (KTTTS, 269))

quram ‘kadro, kurul, heyet’ (< *qur-* ‘kurmak’ (KTTTS, 362)

tutam ‘tutam; tutamlık’ (< *tut-* ‘elle tutmak’) (KTTTS, 589)

3.5.1. -Am Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.5.1.A. Soyut İsimler

3.5.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

quram ‘kadro, kurul, heyet’, *tutam* ‘tutam; tutamlık’.

3.5.1.A2. Eylemin Kılıcısı

köterem ‘çok zayıf, cılız, sıska; yorgun, bıkkın, bezgin’.

3.5.1.B. Somut İsimler

3.5.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

köterem ‘çok zayıf, cılız, sıska; yorgun, bıkkın, bezgin’.

3.5.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

quram ‘kadro, kurul, heyet’.

Tablo 3.5: Kazak Türkçesinde {-Am} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-Am} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	1	1	-	1	-	-	-	-	1

3.6. -(A)n

-(A)n eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

boran ‘kar fırtınası, tipi, boran’ (< *bora*- ‘esmek (sert rüzgar, kar)’) (KTTTS, 92)

kenen ‘bol, bereketli’ (< *kene*- ‘bolluğa kavuşturmak’) (KTTTS, 243)

qayran ‘güç, kuvvet, fayda, yardım, katkı’ (< *qayra*- ‘güçlendirmek’) (KTTTS, 296)

maqtan ‘övünç, övgü’ (< *maqta*- ‘övmek’) (KTTTS, 389)

pişen ‘hayvanların yemesi için biçilen ot’ (< *piş*- ‘biçmek’) (KTTTS, 477)

şığan ‘uzak, irak yer’ (KTTTS, 685) (< *şıq*- ‘çıkma’ (KTTTS, 687))

şüygin ‘otu bol yer, mera, otlak’ (< *şüygi*- ‘bolluğa kavuşmak’) (KTTTS, 683)

3.6.1. -(A)n Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.6.1.A. Soyut İsimler

3.6.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

kenen ‘bol, bereketli’, *qayran* ‘güç, kuvvet, fayda, yardım, katkı’, *maqtan* ‘övünç, övgü’, *şığan* ‘uzak, irak yer’.

3.6.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

maqtan ‘övünç, övgü’.

3.6.1.B. Somut İsimler

3.6.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

pişen ‘hayvanların yemesi için biçilen ot’.

3.6.1.B2b. Eyleme Sebebiyet Veren Durum

boran ‘kar fırtınası, tipi, boran’.

3.6.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

şığan ‘uzak, ırak yer’, *şüygın* ‘otu bol yer, mera, otlak’.

Tablo 3.6: Kazak Türkçesinde {- (A)n} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {- (A)n} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	4	-	1	1	-	-	1	-	2

3.7. -anaq

İşlek bir ek değildir. -anaq eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

qızanaq ‘domates’ (< *qız-* ‘ısınmak’) (KTTTS, 367)

3.7.1. -anaq Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.7.1.B. Somut İsimler

3.7.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

qızanaq ‘domates’.

Tablo 3.7: Kazak Türkçesinde {-anaq} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-anaq} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları		
İsimler	Soyut İsimler	Somut İsimler

Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	-	-	-	1	-	-	-	-	-

3.8. -(A)η

Eylemin sonucunda ortaya çıkan isimler türetmek için kullanılır -(A)η eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

buralaη ‘kavis, dolambaç’ (< *bura-* ‘döndürmek’) (KTTTS, 100)⁴

buraη ‘eğri, kıvrımlı’ (< *bura-* ‘döndürmek’) (KTTTS, 100)

bükeη ‘eğilip bükülerek yürüme’ (KTTTS, 102) (< *bük-* ‘bükme’ (KTTTS, 101))

eleη ‘merak, telaş’ (< *ele-* ‘dikkate almak’) (KTTTS, 142)

juqalaη ‘ipince, incecik; zayıfça, biraz zayıf’ (< *juqala-* ‘inceltmek’) (KTTTS, 196)

jutaη ‘eski püskü, döküntü, fakirleşmiş’ (< *juta-* ‘sefalet çekmek’) (KTTTS, 199)

jirtıη ‘yersiz ve anlamsız gülüş, sırtıma’ (KTTTS, 207) (< *jirtıy-* ‘gözleri kısarak bakmak’ (KTTTS, 206))

iyzeη ‘yavaş, sallana sallana (yürüyüş)’ (< *iyze-* ‘başını sallamak’) (KTTTS, 220)

kekeη ‘kendini beğenmiş, kibirli, kurumlu’ (< *keke-* ‘alay etmek’) (KTTTS, 239)

kijin ‘çekişme, tartıma, kavga’ (< *kijin-* ‘kızmak’) (KTTTS, 281)

kiltin ‘öfke, kızgınlık, sitem; devre, dönem’ (< *kiltiy-* ‘birden öfkelenmek’) (KTTTS, 281)

kirbiη ‘öfke, kızgınlık’ (< *kirbiy-* ‘zayıflamak’) (KTTTS, 282)

kirjiη ‘memnuniyetsizliği, hoşnutsuzluğu belirten ima’ (< *kirjiy-* ‘memnuniyetsizlik ifadesi olarak yüzünü buruşturmak’) (KTTTS, 283)

qataη ‘katı, sert; sert, çok soğuk (hava)’ (< *qat-* ‘katılaşmak’) (KTTTS, 324)

qawjaη ‘gıda, besin’ (< *qawja-* ‘yutmak’) (KTTTS, 327)

qaşaη ‘uzak, ırak’ (KTTTS, 330) (< *qaş-* ‘kaçmak’ (KTTTS, 329))

qiyqaη ‘inatçılık, direngenlik’ (< *qiyqay-* ‘inatlaşmak’) (KTTTS, 331)

qiysaη ‘çarpık, eğri’ (< *qiysay-* ‘eğilmek’) (KTTTS, 332)

qoymaljiη ‘biraz koyu, koyuca’ (< *qoymalji-* ‘koyulaşmak’) (KTTTS, 338)

⁴ *bura-* fiiline -IA fiilden fiil yapım eki getirildikten sonra -(A)η fiilden isim yapım eki aldığı varsayılabilir.

qurjıŋ ‘büzölüp, kamburunu çıkarıp oturma’ (< *qurjiy*- ‘kamburunu çıkarmak’) (KTTTS, 364)

qılaŋ ‘kurnaz, açıkgoz, düzenbaz’ (KTTTS, 369)⁵

qılmiŋ ‘fiyakalı, cakalı, gösterişli görünme’ (< *qılmiy*- ‘gösteriş yapmak’) (KTTTS, 371)

qısalan ‘zor, güç, çetin’ (< *qısa*- ‘zorlamak’) (KTTTS, 376)

qısaŋ ‘geniş olmayan, dar (yer)’ (< *qıs*- ‘sıkıştırmak’, *qısa*- ‘sıkıştırmak’) (KTTTS, 376)

qıstalan ‘zor, dar, sıkıntılı (dönem)’ (< *qıstala*- ‘zorlamak’) (KTTTS, 376)

öskeleŋ ‘kısa sürede yetişen, gelişmeye elverişli; oldukça gelişmiş’ (< *ös*- ‘büyümek, uzamak’) (KTTTS, 461)

**sekeŋ* ‘hoppaca, serserice davranma’ (KTTTS, 504)

sozalan ‘yavaş, ağır hareket’ (< *soz*- ‘bir işi geciktirmek’) (KTTTS, 511)

sılaŋ ‘süslü püslü; güzel, zarif, narin, selvi boylu’ (< *sılan*- ‘süslenmek’) (KTTTS, 528)

tosıraŋ ‘darılğan, kırılğan (huy)’ (< *tosıray*- ‘hiç kimseye yaklaşmamak’) (KTTTS, 577)

tüzeŋ ‘biraz düzgün, düzgünce’ (< *tüze*- ‘eğik durumdaki bir şeyi düzeltmek’) (KTTTS, 592)

turban ‘çırpınma, tepinme, debelenme’ (< *turban*- ‘çırpınmak’) (KTTTS, 602)

tırjıŋ (~*tırjaŋ*) ‘beğenmeme, burun kıvrırma’ (< *tırjiy*- ‘yüzünü ekşitmek’) (KTTTS, 602)

uyay ‘yumuşak (pamuk, yün); utangaç, sıkılğan, çekingen’ (< *uyanda*- ‘yumuşamak’) (KTTTS, 625)

şabalaŋ ‘havlama, havlayış; geçimsiz, sinirli, asabi’ (< *şabalan*- ‘çok havlamak’) (KTTTS, 653)

şubalaŋ ‘ayağa dolanan, uzun (giysi); uzun (konuşma, şarkı vb.)’ (< *şubalanda*- ‘ayağa dolanmak’) (KTTTS, 681)

ırjalaŋ ‘sırıtmı, sırtış’ (< *ırjalanda*- ‘sırtmak’) (KTTTS, 700)

ırjıŋ ‘sırıtkanlık, sırtıma’ (< *ırjiy*- ‘sırtmak’) (KTTTS, 700)

3.8.1. -(A)ŋ Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.8.1.A. Soyut İsimler

3.8.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

eleŋ ‘merak, telaş’, *juqalaŋ* ‘ipince, incecik; zayıfça, biraz zayıf’, *kijiŋ* ‘çekişme, tartışma, kavga’, *kiltiŋ* ‘öfke, kızgınlık, sitem; devre, dönem’, *kirbiŋ* ‘öfke, kızgınlık’, *kirjiŋ* ‘memnuniyetsizliği, hoşnutsuzluğu belirten ima’, *qaşaŋ* ‘uzak, ırak’, *qiyqaŋ* ‘inatçılık, direngenlik’, *qoymaljiŋ* ‘biraz koyu, koyuca’, *qılmiŋ* ‘fiyakalı, cakalı, gösterişli görünme’,

⁵ *qıl*- fiilinden türemiştir.

qısalan ‘zor, güç, çetin’, *qısan* ‘geniş olmayan, dar (yer)’, *qıstalan* ‘zor, dar, sıkıntılı (dönem)’, *öskeleñ* ‘kısa sürede yetişen, gelişmeye elverişli; oldukça gelişmiş’, *sekeñ* ‘hoppaca, serserice davranma’, *sozalan* ‘yavaş, ağır hareket’, *tüzeñ* ‘biraz düzgün, düzgünce’, *turban* ‘çırpınma, tepinme, debelenme’, *tırjin* ~ *tırjan* ‘beğenmeme, burun kıvrırma’, *uyan* ‘yumuşak (pamuk, yün); utangaç, sıkılgan, çekingen’.

3.8.1.A2. Eylemin Kılıcısı

kekeñ ‘kendini beğenmiş, kibirli, kurumlu’, *qılan* ‘kurnaz, açığöz, düzenbaz’, *sılan* ‘süslü püslü; güzel, zarif, narin, selvi boylu’, *tosıran* ‘darılğan, kırılğan (huy)’, *uyan* ‘yumuşak (pamuk, yün); utangaç, sıkılgan, çekingen’, *şabalan* ‘havlama, havlayış; geçimsiz, sinirli, asabi’.

3.8.1.B. Somut İsimler

3.8.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

buran ‘eğri, kıvrımlı’, *bükeñ* ‘eğilip bükülerek yürüme’, *jutan* ‘eski püskü, döküntü, fakirleşmiş’, *jirtin* ‘yersiz ve anlamsız gülüş, sırtıma’, *iyzeñ* ‘yavaş, sallana sallana (yürüyüş)’, *qatan* ‘katı, sert; sert, çok soğuk (hava)’, *qawjan* ‘gıda, besin’, *qiysan* ‘çarpık, eğri’, *qurjin* ‘büzülüp, kamburunu çıkarıp oturma’, *şabalan* ‘havlama, havlayış; geçimsiz, sinirli, asabi’, *şubalan* ‘ayağa dolanan, uzun (giysi); uzun (konuşma, şarkı vb.)’, *ırjalan* ‘sırtıma, sırtış’, *ırjin* ‘sırıtkanlık, sırtıma’.

3.8.1.B2b. Eyleme Sebebiyet Veren Durum

qatan ‘katı, sert; sert, çok soğuk (hava)’.

3.8.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

buralan ‘kavis, dolambaç’, *qaşan* ‘uzak, ırak’, *qısan* ‘geniş olmayan, dar (yer)’.

Tablo 3.8: Kazak Türkçesinde {-(A)ñ} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-(A)ñ} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer

İsimlerin Sayıları	20	6	-	13	-	-	1	-	3
--------------------	----	---	---	----	---	---	---	---	---

3.9. -(A)r

Bu ek geniş zaman anlamlı sıfat-fiil ekinin kalıplaşması ile meydana gelmiştir. Kazak Türkçesinde belirsiz gelecek zaman anlamı katan isim soylu sıfatlar türetmektedir. -(A)r eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

añsar ‘arzu, istek, emel’ (< *añsa-* ‘çok arzulamak’) (KTTTS, 43)

keser ‘ilmek bıçağı (halı dokumada kullanılır)’ (< *kes-* ‘kesmek’) (KTTTS, 248)

qaynar ‘pınar, kaynak, göze; bolluğun, bereketin kaynağı’ (< *qayna-* ‘çok miktarda bulunmak’) (KTTTS, 295)

qiyqar ‘inatçı, aksi, kendi bildiğince davranan’ (< *qiyqay-* ‘inatlaşmak’) (KTTTS, 331)

oyatar ‘çalar saat’ (< *oyat-* ‘uyandırmak’) (KTTTS, 450)

öser ‘gelişecek, gelişebilir, gelişmeye müsait’ (< *ös-* ‘gelişmek’) (KTTTS, 461)

şaqar ‘sinirli, asabi’ (KTTTS, 657) (< *şaq-* ‘dalamak; dille rahatsız etmek’ (KTTTS, 656))

şanşar ‘sivri dilli, iğneleyici konuşan’ (< *şanşı-* ‘dalga geçmek’) (KTTTS, 662)

3.9.1. -(A)r Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.9.1.A. Soyut İsimler

3.9.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

añsar ‘arzu, istek, emel’, *öser* ‘gelişecek, gelişebilir, gelişmeye müsait’.

3.9.1.A2. Eylemin Kılıcı

qiyqar ‘inatçı, aksi, kendi bildiğince davranan’, *şaqar* ‘sinirli, asabi’, *şanşar* ‘sivri dilli, iğneleyici konuşan’.

3.9.1.B. Somut İsimler

3.9.1.B3. Eylemin Aracı

keser ‘ilmek bıçağı (halı dokumada kullanılır)’, *oyatar* ‘çalar saat’.

3.9.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

qaynar ‘pınar, kaynak, göze; bolluğun, bereketin kaynağı’.

Tablo 3.9: Kazak Türkçesinde {-(A)r} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-(A)r} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	2	3	-	-	-	-	-	2	1

3.10. -(A)rmAn, -(I)rmAn

-(A)r belirsiz gelecek zaman eki ile -mAn fiilden isim yapım ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuştur. Eylemi gerçekleştiren kişi veya gereç anlatımındaki kılıcı isimleri türetir. -(A)rmAn, -(I)rmAn eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

alarman ‘müşteri, alıcı’ (KTTTS, 34) (< *al-* ‘almak’ (KTTTS, 33))

jılarman ‘ağlayacak gibi, ağlamaklı’

körermen ‘seyirci’ (< *jıla-* ‘ağlamak’) (KTTTS, 202)

oqırman ‘okuyucu’ (< *oqı-* ‘okumak’) (KTTTS, 439)

ölermen ‘ölecek duruma gelen, canını hiçe sayan, ölürcesine çalışan’ (KTTTS, 455) (< *öl-* ‘ölmek’ (KTTTS, 454))

şabarman ‘ulak, haberci’ (KTTTS, 653) (< *şap-* ‘doludizgin gitmek’ (KTTTS, 663))

3.10.1. -(A)rmAn, -(I)rmAn Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.10.1.A. Soyut İsimler

3.10.1.A2. Eylemin Kılıcı

jılarman ‘ağlayacak gibi, ağlamaklı’, *ölermen* ‘ölecek duruma gelen, canını hiçe sayan, ölürcesine çalışan’.

3.10.1.B. Somut İsimler

3.10.1.B2. Eylemin Kılıcı

alarman ‘müşteri, alıcı’, *körermen* ‘seyirci’, *oqırman* ‘okuyucu’, *şabarman* ‘ulak, haberci’⁶.

⁶ Türetilen isimde *şap-* "koşmak" anlamı olmasa da dolaylı olarak “haber yetiştiren kişi” olarak “koşmak” eylemini gerçekleştirene gönderme vardır.

Tablo 3.10: Kazak Türkçesinde {- (A)rmAn, -(I)rmAn} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {- (A)rmAn, -(I)rmAn } Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	-	2	-	-	4	-	-	-	-

3.11. -AsI

Soyut anlamlı isimler türetmede etkilidir. -AsI eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

alası ‘alacak, borç’ (KTTTS, 35) (< *al-* ‘bir şeyi elle tutmak; kazanmak’ (KTTTS, 33))

beresi ‘verecek, borç’ (< *ber-* ‘vermek’) (KTTTS, 87)

köresi ‘ızdırıp, azap’ (< *kör-* ‘başından geçmek, tecrübe etmek’) (KTTTS, 266)

kiresi ‘çıkar, fayda, yarar’ (< *kir-* ‘kar, girdi sağlamak’) (KTTTS, 282)

ölesi ‘ölecek hâle gelmek’ (KTTTS, 455) (< *öl-* ‘ölmek’ (KTTTS, 454))

şığası ‘zarar, ziyan’ (KTTTS, 685) (< *şıq-* ‘çıkmaq’ (KTTTS, 687))

tiyesi ‘hisse, pay, hak’ (< *tiy-* ‘bir şeyi elde etmek’) (KTTTS, 566)

3.11.1. -AsI Yapım Ekini Semantik Tasnifi

3.11.1.A. Soyut İsimler

3.11.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

alası ‘alacak, borç’, *beresi* ‘verecek, borç’, *köresi* ‘ızdırıp, azap’, *kiresi* ‘çıkar, fayda, yarar’, *ölesi* ‘ölecek hâle gelmek’, *şığası* ‘zarar, ziyan’, *tiyesi* ‘hisse, pay, hak’.

Tablo 3.11: Kazak Türkçesinde {-AsI} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-AsI} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları		
İsimler	Soyut İsimler	Somut İsimler

Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	7	-	-	-	-	-	-	-	-

3.12. -AşAK

Soyut anlamlı isimler türeten bu ek, fazla işlek olarak kullanılmamaktadır. -AşAK eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

alaşaq ‘alacak, borç’ (KTTTS, 35) (< *al-* ‘bir şeyi elle tutmak; almak’ (KTTTS, 33))

bereşek ‘verecek, borç’ (< *ber-* ‘vermek’) (KTTTS, 87)

bolaşaq ‘gelecek, istikbal’ (< *bol-* ‘olmak’) (KTTTS, 91)

keleşek ‘gelecek, istikbal’ (< *kel-* ‘gitmek; ulaşmak’) (KTTTS, 240)

3.12.1. -AşAK Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.12.1.A. Soyut İsimler

3.12.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

alaşaq ‘alacak, borç’, *bereşek* ‘verecek, borç’, *bolaşaq* ‘gelecek, istikbal’, *keleşek* ‘gelecek, istikbal’.

Tablo 3.12: Kazak Türkçesinde {-AşAK} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-AşAK} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	4	-	-	-	-	-	-	-	-

3.13. -(A)t

-(A)t eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

böget ‘set, baraj; engel, mâni’ (< *böge-* ‘set çekmek’) (KTTTS, 94)

kiyt ‘dünürlerin birbirine giyim kuşam türü verdikleri hediye’ (KTTTS, 253) (< *kiy-* ‘giymek’ (KTTTS, 251))

küzet ‘güvenlik, devriye’ (< *küzet-* ‘devriye gezmek’) (KTTTS, 271)

küyt ‘hâl, durum, vaziyet’ (KTTTS, 273) (< *küy-* ‘durum’ (KTTTS, 272))

ozat ‘üstün başarılı, öncü’ (< *oz-* ‘öne çıkmak’) (KTTTS, 434)

sanat ‘sıra, yer, kategori’ (< *sana-* ‘saymak’) (KTTTS, 494)

sarqıt ‘misafirden arta kalan yiyecek; misafirliğe ve düğüne giden kişilerin, kendilerine verilen yemeğin fazlasını evlerine getirip başkalarına ikram etmeleri’ (KTTTS, 497) (< *sarqı-* ‘boşaltmak, bitirmek’ (KTTTS, 496))

irkit ‘ekşimiş süt, ekşimiş yoğurt’ (< *iri-* ‘ekşimek’) (KTTTS, 706)

3.13.1. -(A)t Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.13.1.A. Soyut İsimler

3.13.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

böget ‘set, baraj; engel, mâni’, *küzet* ‘güvenlik, devriye’, *küyt* ‘hâl, durum, vaziyet’, *sanat* ‘sıra, yer, kategori’.

3.13.1.A2. Eylemin Kılıcı

ozat ‘üstün başarılı, öncü’.

3.13.1.B. Somut İsimler

3.13.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

kiyt ‘dünürlerin birbirine giyim kuşam türü verdikleri hediye’, *sarqıt* ‘misafirden arta kalan yiyecek; misafirliğe ve düğüne giden kişilerin, kendilerine verilen yemeğin fazlasını evlerine getirip başkalarına ikram etmeleri’, *irkit* ‘ekşimiş süt, ekşimiş yoğurt’.

3.13.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

böget ‘set, baraj; engel, mâni’.

Tablo 3.13: Kazak Türkçesinde {-(A)t} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-(A)t} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları		
İsimler	Soyut İsimler	Somut İsimler

Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	4	1	-	3	-	-	-	-	1

3.14. -(A)wIK

Türettiği isme “aşırılık, fazlalık” anlamı katar. -(A)wIK eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

azınawıq ‘dinmeyen, uğultulu (rüzgâr); sürekli kişneyen (aygır)’ (< *azına-* ‘uğuldamak’) (KTTTS, 22)

bajıldawıq ‘şamatacı, şirret, yaygaracı; gıcırtılı’ (< *bajıl-da-* ‘çığlık atmak’) (KTTTS, 70)

baqırawıq ‘şamatacı, yaygaracı, şirret’ (< *baqır-* ‘bağırmaq’) (KTTTS, 74) ⁷

jawrawıq ‘soğuğa karşı dayanaksız olan, çabuk üşüyen’ (< *jawra-* ‘üşümek’) (KTTTS, 178)

jıbırlawıq ‘dedikoducu, boşboğaz kimse’ (< *jıbır-la-* ‘kıpırdamak’) (KTTTS, 202)

jılawıq ‘sulu göz; hâlimden sürekli şikâyetçi olan’ (KTTTS, 203) (< *jıla-* ‘ağlamak’ (KTTTS, 202))

jıltırawıq ‘parlak, parıl parıl parlayan’ (< *jıl-tı-ra-* ‘parlamak’) (KTTTS, 204)

zarlawıq ‘sürekli hâlimden şikâyet eden’ (< *zar-la-* ‘feryat etmek’) (KTTTS, 211)

zımırawıq ‘hızlı uçan’ (< *zımır-a-* ‘hızlı gitmek’) (KTTTS, 216)

zırıldawıq ‘fırıldak, topaç’ (< *zırıl-da-* ‘fırlamak’) (KTTTS, 216)

köldewik ‘suyun yayılarak kapladığı yer’ (KTTTS, 262) (< *köl-de-* ‘etrafı su kaplamak’ (KTTTS, 261))

küldirewik ‘göztaltında olan torbalar’ (< *küldire-* ‘su toplamak (yanık)’ (KTTTS, 274)

qaqsawıq ‘geveze, boşboğaz, çenesi düşük’ (< *qaqsa-* ‘çok konuşmak’) (KTTTS, 299)

qaltırawıq ‘çabuk üşüyen, çok titreyen, titrek’ (< *qaltı-ra-* ‘titremek’) (KTTTS, 304)

mañırawıq ‘çok meleyen’ (< *mañı-ra-* ‘melemek (koyun, keçi)’ (KTTTS, 393)

sayrawıq ‘ötücü, öten’ (< *say-ra-* ‘ötmek’) (KTTTS, 489)

sarnawıq ‘sürekli hâlimden şikâyetçi olan’ (< *sarna-* ‘durmadan konuşmak’) (KTTTS, 497)

sızdawıq ‘çıban’ (< *sız-da-* ‘sızlamak’) (KTTTS, 526)

⁷ Talat Tekin, Makaleler I-Altayistik eserinde Türkçe *baqır-~baqra-* kelimesinin karşılığı olarak Moğolcada *barkira-* ‘bağırmaq, ağlamak’ anlamlarına gelen bir kelime olduğundan bahsetmektedir (Tekin, 2023: 131). Bu sebeple bu kelimenin *baqır-a-* tipi bir varyanttan türediği söylenebilir. Moğolca yansıma fiillerde -a ile bitme temayülü vardır.

sıqırlawıq ‘gıcirtı çıkaran, gıcırdayan; çadırın çift kanatlı tahta kapısı’ (< *sıqırla-* ‘gıcırdamak’) (KTTTS, 528)

ülbirewik ‘çok ince, incecik’ (< *ülbire-* ‘incecik olmak’) (KTTTS, 631)

şarşawıq ‘çabuk yorulan, hâlsiz’ (< *şarşa-* ‘yorulmak’) (KTTTS, 665)

şatınawıq ‘çabuk çatlayan, yarılan; sinirli, asabi’ (< *şatına-* ‘çatlamak’) (KTTTS, 667)

**şekildewik* ‘çekirdek’ (KTTTS, 671)

şırqırawıq ‘çok ağlayan, viyaklayıp duran bebek’ (< *şırqıra-* ‘ağlamak’) (KTTTS, 690)

şırmawıq ‘sarmaşık’ (< *şırma-* ‘sıkı sıkı sarmak’) (KTTTS, 690)

şırıldawıq ‘çırıltılı, cırıldayan; cıyak cıyak bağırın, cıyaklayan’ (< *şırıl-da-* ‘cıvıldamak’) (KTTTS, 690)

ızıldawıq ‘vızıldayan, vızlayan’ (< *ızıl-da-* ‘vızıldamak’) (KTTTS, 696)

3.14.1. -(A)wİK Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.14.1.A. Soyut İsimler

3.14.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

bajıldawıq ‘şamatacı, şirret, yaygaracı; gıcirtılı’.

3.14.1.A2. Eylemin Kılıcı

bajıldawıq ‘şamatacı, şirret, yaygaracı; gıcirtılı’, *baqırawıq* ‘şamatacı, yaygaracı, şirret’, *jawrawıq* ‘soğuğa karşı dayanaksız olan, çabuk üşüyen’, *jıbırlawıq* ‘dedikoducu, boşboğaz kimse’, *jılawıq* ‘sulu göz; hâlimden sürekli şikâyetçi olan’, *qaqsawıq* ‘geveze, boşboğaz, çenesi düşük’, *qaltırawıq* ‘çabuk üşüyen, çok titreyen, titrek’, *sarnawıq* ‘sürekli hâlimden şikâyetçi olan’, *şarşawıq* ‘çabuk yorulan, hâlsiz’, *şatınawıq* ‘çabuk çatlayan, yarılan; sinirli, asabi’.

3.14.1.B. Somut İsimler

3.14.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

jılawıq ‘sulu göz; hâlimden sürekli şikâyetçi olan’, *küldirewik* ‘gözaltında olan torbalar’, *sıqırlawıq* ‘gıcirtı çıkaran, gıcırdayan; çadırın çift kanatlı tahta kapısı’, *ülbirewik* ‘çok ince, incecik’, *şatınawıq* ‘çabuk çatlayan, yarılan; sinirli, asabi’, *şekildewik* ‘çekirdek’, *şırmawıq* ‘sarmaşık’.

3.14.1.B2. Eylemin Kılıcı

azınawıq ‘dinmeyen, uğultulu (rüzgâr); sürekli kişneyen (aygır)’, *jiltırawıq* ‘parlak, parıl parıl parlayan’, *zarlawıq* ‘sürekli hâlden şikâyet eden’, *zımırawıq* ‘hızlı uçan’, *mañırawıq* ‘çok meleyen’, *sayrawıq* ‘ötücü, öten’, *sıqırlawıq* ‘gıcirtı çıkaran, gıcırdayan; çadırın çift kanatlı tahta kapısı’, *şırqırawıq* ‘çok ağlayan, viyaklayıp duran bebek’, *şırıldawıq* ‘çırıltılı, cırıldayan; cıyak cıyak bağırان, cıyaklayan’, *ızıldawıq* ‘vızıldayan, vızlayan’.

3.14.1.B2b. Eyleme Sebebiyet Veren Durum

sızdawıq ‘çıban’.

3.14.1.B3. Eylemin Aracı

zırıldawıq ‘fırıldak, topaç’.

3.14.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

köldewik ‘suyun yayılarak kapladığı yer’.

Tablo 3.14: Kazak Türkçesinde {-(A)wIK} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-(A)wIK} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	1	10	-	7	10	-	1	1	1

3.15. -BA, -mA

Bir isim-fiil eki olan bu ek, -mAk kılış fiilindeki /-k/ son esinin iki sesli arasında zamanla eriyip kaybolması ile oluşmuştur. Her fiile gelebilen oldukça işlek bir ektir. -mA eki, fiilin gösterdiği oluş, kılış ve durumları belirten isimler yapar. -BA, -mA eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

ayğaqıtama ‘delil’ (< *ayğaqta*- ‘ispatlamak’) (KTTTS, 23)

aynalma ‘dönemeç’ (< *aynal*- ‘dönmek’) (KTTTS, 25)

ayırma ‘bir şeyin benzerlerinden farkı’ (< *ayır*- ‘ayırarak’) (KTTTS, 28)

aqpa ‘akıcı, akışkan (su, kum); ani hareket edebilen ve çok hızlı koşabilen (at); söz ustası, hatip’ (< *aq*- ‘akmak’) (KTTTS, 30)

anıqtama ‘açıklama, tanım; bir işin durumunu açıklayan belge; danışma bürosu’ (< *anıqta*- ‘açıklamak’) (KTTTS, 42)

awdarma ‘çeviri, tercüme, aktarma’ (< *awdar*- ‘tercüme etmek’) (KTTTS, 54)

ayaldama ‘durak’ (< *ayalda*- ‘durmak’) (KTTTS, 58)

bağdarlama ‘program’ (< *bağdarla*- ‘yönü belirlemek’) (KTTTS, 69)

baylama ‘başörtü, eşarp, yemeni’ (< *bayla*- ‘bir şeyi iple bağlamak’) (KTTTS, 71)

balama ‘alternatif, şık, seçenek’ (KTTTS, 75) (< *bala*- ‘eşit görmek’ (KTTTS, 74))

balqıma ‘eriyerek sıvıya dönüşen metal, erimiş metal’ (< *balqı*- ‘erimek’) (KTTTS, 76)

balqıtpa ‘alaşım, halita’ (< *balqıt*- ‘eritmek’) (KTTTS, 76)

basqarma ‘yönetim, idare’ (< *basqar*- ‘idare etmek’) (KTTTS, 79)

baspa ‘yayın, baskı; matbaa’ (< *bas*- ‘basmak; bastırmak’) (KTTTS, 79)

bastama ‘girişim, teşebbüs, inisiyatif’ (< *bast*- ‘başlamak’) (KTTTS, 80)

bastırma ‘çardak, kameriye; çıtçı, elbiselerde düğme yerine kullanılan nesne’ (< *bastır*- ‘bastırmak’) (KTTTS, 80)

bayandama ‘bildiri, tebliğ, rapor’ (< *bayanda*- ‘bildirmek’) (KTTTS, 82)

beyneleme ‘tasvir, betimleme’ (< *beynele*- ‘şekillendirmek’) (KTTTS, 85)

boyama ‘boyalı, boyanmış’ (< *boya*- ‘boyamak’) (KTTTS, 93)

bölme ‘oda’ (KTTTS, 95) (< *böl*- ‘bölmek’ (KTTTS, 94))

börtpe ‘sivilce’ (< *bört*- ‘kabarmak’) (KTTTS, 95)

böspe ‘övängen, farfara, palavracı’ (< *bös*- ‘övmek’) (KTTTS, 95)

buwma ‘tomar, paket, deste’ (< *buw*- ‘paket yapmak’) (KTTTS, 96)

buqpa ‘pusu; gizleme yeri; gizli’ (< *buq*- ‘gizlenmek’) (KTTTS, 98)

burma ‘dönemeç, viraj’ (< *bur*- ‘döndürmek’) (KTTTS, 100)

burıštama ‘derkenar, gelen evrağın köşesine konan not’ (< *burıšta*- ‘köşe yapmak’) (KTTTS, 101)

bürkeme ‘sır, giz; örtölmüş, sarılmış, kapatılmış’ (< *bürke*- ‘gizlemek’) (KTTTS, 102)

bürme ‘bir tür dikiş, büzerek dikme’ (< *bür*- ‘büzmek’) (KTTTS, 102)

bıqsıma ‘nifak, kötü niyetli söz’ (< *bıqsı*- ‘kötü niyetli olmak’) (KTTTS, 103)

bileme ‘eğ, bileği taşı’ (< *bile*- ‘bilemek’) (KTTTS, 105)

dawrıqpa ‘boş söz, kuru güröltü’ (< *dawrıq*- ‘bağırıp çağırmaq’) (KTTTS, 123)

däleldeme ‘belge, kanıt’ (< *dälelde*- ‘ispat etmek’) (KTTTS, 123)

demikpe ‘astım’ (< *demik*- ‘nefes nefese kalmak’) (KTTTS, 127)

derekteme ‘bir işin gidişatı hakkında bilgi’ (< *derekte*- ‘bir şeyin doğruluğunu ispatlamak’) (KTTTS, 128)

ezbe ‘püre’ (< *ez*- ‘ezmek’) (KTTTS, 140)

ekpe ‘aşılama’ (< *ek*- ‘ekmek; bir düşünceyi aşılama’) (KTTTS, 141)

elikpe ‘çok özenen, taklitçi’ (< *elik*- ‘özenmek’) (KTTTS, 143)

elirme ‘dangalak, övüngen, farfaracı’ (KTTTS, 144) (< *elir*- ‘delirmek’ (KTTTS, 143)

entikpe ‘astım’ (< *entik*- ‘nefes nefese kalmak’) (KTTTS, 145)

eregispe ‘inatçı, direngen, anut’ (< *eregis*- ‘inatlaşmak’) (KTTTS, 147)

eritpe ‘eritilmiş’ (< *erit*- ‘eritmek’) (KTTTS, 150)

eskertpe ‘ikaz, ihtar, tembih, uyarı’ (< *eskert*- ‘hatırlatmak’) (KTTTS, 151)

espe ‘hoş esen, hafif (rüzgar); kuru, avuçta tutulamayan, akıcı (kum)’ (KTTTS, 152) (< *es*- ‘esmek’ (KTTTS,150))

jazba ‘yazı, kayıt’ (< *jaz*- ‘yazmak’) (KTTTS, 157)

jaldama ‘kiralık (kiralanan şey)’ (< *jalda*- ‘kiralamak’) (KTTTS, 165)

jalpılama ‘genel, umumi’ (< *jalpıla*- ‘genelleştirmek’) (KTTTS, 165)

jamırama ‘dağınık, karmakarışık’ (< *jamıra*- ‘her kafadan ses çıkmak’) (KTTTS, 167)

jarma ‘yarma, ezme (gıda maddesi)’ (KTTTS, 173) (< *jar*- ‘yarmak’ (KTTTS, 171))

joldama ‘sevk kâğıdı; izin kâğıdı’ (< *jolda*- ‘yollamak’) (KTTTS, 191)

josparlama ‘görev dağılımı, iş bölümü’ (< *josparla*- ‘planlamak’) (KTTTS, 193)

julma ‘koyun derisinden yolunarak alınan yün; yırtık pırtık, pejmürde’ (KTTTS, 197) (< *jul*- ‘yolmak’ (KTTTS, 196))

jutpa ‘bir tür olta’ (< *jut*- ‘yutmak’) (KTTTS, 199)

jükteme ‘görev, ödev; ders yükü’ (< *jükteme*- ‘yüklemek’) (KTTTS, 201)

jiljıtpa ‘seyyar, portatif’ (< *jiljıt*- ‘yerinden oynatmak’) (KTTTS, 203)

jımqırma ‘hırsız, jırma ‘yırtmaç’ (< *jımqır*- ‘çalmak’) (KTTTS, 205)

iyterme ‘kışkırtma, tahrik etme; sebep, neden’ (< *iyter*- ‘karıştırmak’) (KTTTS, 225)

kerme ‘bir şey asman için gerilen ip’ (< *ker*- ‘germek’) (KTTTS, 246)

kertpe ‘kertik, dilimlenmiş, kesilmiş olma’ (< *kert*- ‘kertmek’) (KTTTS, 247)

kespe ‘erişte’ (< *kes*- ‘kesmek’) (KTTTS, 248)

keşpe ‘suyun geçmeye müsait yeri, su geçidi, sığ yer’ (KTTTS, 251) (< *keş*- ‘geçmek’ (KTTTS, 250))

kiylikpe ‘her işe karışan, burnunu sokan’ (< *kiylik*- ‘bir işe müdahale etmek’) (KTTTS, 252)

kökime ‘geveze, boşboğaz, yerli yersiz konuşan’ (< *köki*- ‘boşboğazlık etmek’) (KTTTS, 261)

kömbe ‘define, gömü; kiler, ambar; insanın sakladığı sır’ (< *köm*- ‘gömmek’) (KTTTS, 262)

kömkerme ‘eve su girmemesi için etrafına dökülen kum veya toprak’ (< *kömker*- ‘kuşatmak’) (KTTTS, 263)

köptirme ‘çok konuşan, geveze’ (< *köptir*- ‘abartmak’) (KTTTS, 265)

köpirme ‘çok konuşan, geveze’ (< *köpir*- ‘köpürmek; övünmek’) (KTTTS, 266)

körme ‘sergi, fuar’ (KTTTS, 267) (< *kör*- ‘görmek’ (KTTTS, 266))

köşirme ‘kopya, nüsha’ (< *köşir*- ‘göç ettirmek; kopya etmek’) (KTTTS, 269)

küzeme ‘kırkılma, kırkılmış (yün)’ (< *küze*- ‘kırkmak’) (KTTTS, 271)

kirme ‘göçmen, muhacir’ (KTTTS, 283) (< *kir*- ‘girmek’ (KTTTS, 282))

kirispe ‘giriş (kitap vb.nde)’ (< *kiris*- ‘girişmek’) (KTTTS, 284)

qağıtpa ‘taşlama, şakayla karışık alay etme’ (< *qağıt*- ‘sözle sataşmak’) (KTTTS, 290)

qazba ‘kazı (arkeolojik)’ (KTTTS, 293) (< *qaz*- ‘kazmak’ (KTTTS, 292))

qaynatpa ‘kaynatılıp yapılan, kaynatılmış; reçel; bir şeyin kaynatıldıktan sonraki tortusu, çökeltisi’ (< *qaynat*- ‘kaynatmak’) (KTTTS, 295)

qaytalama ‘tekrarlanan, tekrarlanmış’ (< *qaytala*- ‘tekrarlamak’) (KTTTS, 296)

qayırma ‘nakarat; kıvrılmış olan kısım, parça’ (< *qayır*- ‘bir şeyin kenarını kıvrırmak’) (KTTTS, 297)

qanğıma ‘başboş, işsiz, güçsüz, avare, aylak’ (KTTTS, 310) (< *qanğı*- ‘başboş dolaşmak’ (KTTTS, 309))

qapsırma ‘çift kanatlı kapı, çatal kapı; kadınların giysilerinin iki yanını birleştiren gümüş süslemeli bir tür düğme’ (< *qapsır*- ‘kapatmak, kavuşturmak’) (KTTTS, 311)

qaptama ‘kılıf, kap; kaban, kürk’ (KTTTS, 312) (< *qapta*- ‘kaplamak’ (KTTTS, 311))

qasarma ‘inatçı, direngen’ (< *qasar*- ‘inat etmek’) (KTTTS, 322)

qasarısqa ‘sözünden dönmeyen, inatçı’ (< *qasarıs*- ‘inat etmek’) (KTTTS, 322)

qattama ‘bir çeşit çörek’ (< *qatta*- ‘katlamak’) (KTTTS, 325)

qiyma ‘iki şeyin birbirine kavuştuğu, kesiştiği yer; kesik, yırtmaç’ (KTTTS, 331) (< *qiy*- ‘kesmek’ (KTTTS, 330))

qozba ‘hastalığın nüksetmesi’ (< *qoz*- ‘kızıışmak’) (KTTTS, 337)

qoyma ‘hazine, define, gömü; ambar, depo; stok yapılan yer’ (< *qoy*- ‘koymak, bırakmak’) (KTTTS, 338)

qondırma ‘binanın yükseltilmiş kısmı; üst yapı’ (< *qondır*- ‘kondurmak’) (URL-8, 2023)

qonqayma ‘kalkık, ucu yukarı doğru olan’ (< *qonqay*- ‘dikkat çekici görünmek’) (KTTTS, 344)

qorşama ‘etrafı çevrilmiş, sarılmış yer’ (< *qorşa*- ‘etrafını çevirmek’) (KTTTS, 347)

qospa ‘darı tanesine yağ ve şeker katılarak yapılan Kazak millî yemeği; karışım; bir şeyin içerisine katılan şey, katkı; iki şeyin birbirine bağlandığı veya eklendiği yer’ (KTTTS, 349) (< *qos-* ‘birleştirmek, katmak’ (KTTTS, 348))

quwma ‘art arda, peşi peşine, birbirini izleyen’ (KTTTS, 352) (< *quw-* ‘kovalamak’ (KTTTS, 351))

quwsırma ‘kavuşturulmuş, birleştirilmiş’ (< *quwsır-* ‘kavuşturmak’) (KTTTS, 353)

qubılma ‘istikrarsız, dengesiz, kararsız’ (< *qubıl-* ‘değişken olmak’) (KTTTS, 354)

quyma ‘dökülmüş, kalıba konulmuş’ (KTTTS, 356)

qulama ‘dik yamaç, yar, uçurum; şelale, çağlayan’ (KTTTS, 358) (< *qula-* ‘yukarıdan aşağı düşmek’ (KTTTS, 357))

qulpırma ‘yanardöner’ (< *qulpır-* ‘renklenmek’) (KTTTS, 358)

qurama ‘birleşik, mürekkep; karma’ (< *qura-* ‘bir şeyleri bir araya getirmek’) (KTTTS, 362)

qurastırma ‘derleme, toplama’ (< *qurastır-* ‘derlemek’) (KTTTS, 363)

qıdırma ‘gezmeyi çok seven kimse’ (< *qıdır-* ‘gezmek’) (KTTTS, 367)

qızba ‘öfkeli, hiddetli, barut fıçısı gibi; sıtma’ (< *qız-* ‘kızmak’) (KTTTS, 367)

qızdırma ‘sohbeti koyulaştıran söz, laf’ (< *qızdır-* ‘kızdırmak’) (KTTTS, 368)

qımqırma ‘çalma hastalığı, kleptomani’ (< *qımqır-* ‘çalmak’) (KTTTS, 372)

qınama ‘beli büzülü, büzgülü’ (< *qına-* ‘belini sıkmak’) (KTTTS, 373)

qırıqpa ‘kırılmış, kesilmiş’ (< *qırıq-* ‘kırmak’) (KTTTS, 375)

qıspı ‘kalp hastalığı’ (< *qıs-* ‘sıkıştırmak’) (KTTTS, 376)

qıstırma ‘bir şeyin arasına sıkıştırılan (nesne)’ (< *qıstır-* ‘kıstırmak’) (KTTTS, 377)

qışma ‘kaşıntı’ (< *qış-* ‘kaşımak’) (KTTTS, 378)

lepirme ‘övgüngen, farfara, palavracı’ (< *lepir-* ‘çok konuşmak’) (KTTTS, 382)

mağlumdama ‘bilgilendirme’ (< *mağlumda-* ‘açıklama’) (KTTTS, 385)

madaqtama ‘övgü, methiye, kaside’ (< *madaqta-* ‘övmek’) (KTTTS, 385)

mazmundama ‘özet, hülasa; resmî bildiri, resmî tebliğ’ (< *mazmunda-* ‘özetlemek’) (KTTTS, 386)

mañırma ‘küçükbaş hayvanlar’ (< *mañıra-* ‘melemek (koyun, keçi)’ (KTTTS, 393)

mälimdeme ‘açıklama, rapor, bildiri’ (KTTTS, 398) (< *mälimde-* ‘açıklamak’ (KTTTS, 397)

mindeteme ‘taahhütname’ (< *mindette-* ‘mecbur tutmak’) (KTTTS, 419)

minezdeme ‘tavsif etme, niteleme, vasıflandırma; referans’ (< *minezde-* ‘betimlemek’) (KTTTS, 419)

negizdeme ‘geçerli delil, kanıt’ (< *negizde-* ‘gerekçelendirmek’) (KTTTS, 427)

oyma ‘oyuk, oyulmuş, oyma (nesne)’ (KTTTS, 436) (< *oy-* ‘oymak, kazmak’ (KTTTS, 435))

orama ‘paket, ambalaj kâğıdı’ (KTTTS, 445) (< *ora*- ‘sarmak’ (KTTTS, 444))

rastama ‘doğrulama, ispatlama, teyit, tasdik etme’ (< *rasta*- ‘doğrulamak’) (KTTTS, 480)

salıstırma ‘karşılaştırma, mukayese’ (< *salıstır*- ‘karşılaştırmak’) (KTTTS, 493)

saraptama ‘ekspertiz, inceleme, değerlendirme’ (< *sarapta*- ‘incelemek’) (KTTTS, 496)

sarqırma ‘şelale, çağlayan’ (< *sarqıra*- ‘şelaleden akmak (su)’) (KTTTS, 497)

sawaldama ‘anket, sormaca’ (< *sawalda*- ‘soru sormak’) (KTTTS, 499)

siypattama ‘tasvir, betimleme’ (KTTTS, 510) (< *siypatta*- ‘tasvir etmek’ (KTTTS, 509))

suwırma ‘çekmece’ (< *suwır*- ‘çekmek’) (KTTTS, 519)

suqpa ‘sürgü, mandal’ (< *suq*- sokmak’) (KTTTS, 520)

süzbe ‘süzme yoğurt’ (< *süz*- ‘süzme’) (KTTTS, 522)

sürme ‘sürme (kozmetik)’ (KTTTS, 525) (< *sür*- ‘çizilmek’ (KTTTS, 524))

sızba ‘şema’ (< *sız*- ‘çizmek’) (KTTTS, 526)

sıqsiyma ‘az ışık veren, ışığı az, sönük’ (< *sıqsiy*- ‘sönük duruma gelmek (ışık)’) (KTTTS, 528)

sıltıma ‘hafif topallama, aksama’ (< *sıltı*- ‘aksamak’) (KTTTS, 529)

sırma ‘kapitonedan dikilmiş dış giyim (palto vs.)’ (< ET* *sırı*- ‘dikiş dikmek’ (URL-1, (2023)) (KTTTS, 533)

silteme ‘kaynak gösterme, dipnot’ (< *silte*- ‘yön göstermek’) (KTTTS, 534)

talma ‘vakitli vakitsiz insanı yakalayan bayılma hastalığı, sara, tutarak’ (KTTTS, 545) (< *tal*- ‘bayılmak’ (KTTTS, 542))

tañdama ‘seçkin, seçilmiş’ (< *tañda*- ‘seçmek’) (KTTTS, 548)

tapsırma ‘bir kimseye verilmiş, yüklenmiş iş, vazife, ödev, görev; talimat’ (< *tapsır*- ‘bir işi bir kimseye verme’) (KTTTS, 549)

tartpa ‘eğeri karnından dolanarak atın sırtına bağlayan kayış, kolan; masa, dolap gibi şeylerin dışarıya çekilen gözü, çekme, çekmece; bataklık, sazlık’ (< *tart*- ‘çekmek’) (KTTTS, 552)

toqıma ‘dokuma, örme; kumaş dokuma işiyle uğraşan işletme, iş yeri’ (< *toqı*- ‘dokumak’) (KTTTS, 571)

toptama ‘konu ve muhteva bakımından benzer eserlerin toplamı, derleme’ (KTTTS, 575) (< *topta*- ‘toplamak’ (KTTTS, 574))

tökpe ‘dökülmüş, yayılmış’ (< *tök*- ‘dökmek’) (KTTTS, 578)

tuwma ‘doğal, tabi; hısım, akraba’ (< *tuw*- ‘doğmak’) (KTTTS, 582)

tunba ‘çökelti, tortu’ (< *tun*- ‘durulaşmak’) (KTTTS, 586)

tundırma ‘tortu, çökelti, rüsup’ (< *tun*- ‘durulaşmak’) (KTTTS, 586)

tunşıqpa ‘astım, nefes darlığı’ (< *tunşık*- ‘nefes alamamak’) (KTTTS, 586)

tutıqpa ‘kekeme, kekeç’ (< *tutıq*- ‘kekelemek’) (KTTTS, 590)

tüyme ‘düğme’ (KTTTS, 593) (< *tüy*- ‘düğümlemek’ (KTTTS, 592))

tüyindeme ‘özet, fezleke’ (< *tüyinde*- ‘özetlemek’) (KTTTS, 594)

tüyispe ‘kesişme noktası, kavşak’ (< *tüyis*- ‘kesişmek’) (KTTTS, 594)

tüneme ‘geceleme yeri, gece konaklanan yer’ (< *tüne*- ‘gecelelemek’) (KTTTS, 595)

türme ‘katlanabilir, açılabilir (şey)’ (< *tür*- ‘kıvrırmak’) (KTTTS, 596)

tüsindirme ‘izah, açıklama, anlatma’ (< *tüsindir*- ‘açıklamak’) (KTTTS, 598)

tımpıyma ‘pek konuşkan olmayan, içine kapanık’ (< *tımpiy*- ‘konuşmamak’) (KTTTS, 600)

**tırma* ‘tırmık’ (KTTTS, 603)⁸

tizbe ‘liste; sıra, katar’ (< *tiz*- ‘dizmek’) (KTTTS, 604)

tizimdeme ‘liste, dizin’ (< *tizimde*- ‘listelemek’) (KTTTS, 605)

tirkeme ‘kasa, damper, römork’ (< *tirke*- ‘eklemek’) (KTTTS, 608)

uytqıma ‘şiddetle, çok hızlı esen (rüzgâr)’ (< *uytqı*- ‘sert esmek (rüzgâr)’ (KTTTS, 617)

ustama ‘nöbet (sara hastalığı)’ (< *usta*- ‘tutmak’) (KTTTS, 622)

uşpa ‘hızlı koşan, yürük; hoppa, uçarı, delişmen; ince, hafif (kar, bulut, toz vs.)’ (KTTTS, 624) (< *uş*- ‘uçmak, hızla gitmek’ (KTTTS, 623))

üde ‘hızlı, hızlanan’ (< *üde*- ‘hızlanmak’) (KTTTS, 627)

üyme ‘yığın, küme’ (KTTTS, 629) (< *üy*- ‘yığmak’ (KTTTS, 628))

üyirme ‘dernek, kulüp’ (< *üyir*- ‘bir araya toplamak’) (KTTTS, 630)

ürleme ‘nefesli, üfleme; içine hava doldurulmuş, şişirilmiş’ (< *ürle*- ‘üfleme’) (KTTTS, 634)

ürme ‘esip duran (rüzgâr)’ (KTTTS, 634) (< *ür*- ‘üfleme’) (KTTTS, 633))

üsteme ‘ilave, ek’ (< *üste*- ‘eklemek’) (KTTTS, 634)

habarlama ‘bildiri, tebliğ; duyuru, ilan’ (< *habarla*- ‘haber vermek’) (KTTTS, 643)

hattama ‘protokol’ (< *hatta*- ‘kaydetmek’) (KTTTS, 644)

şaqpa ‘iğneli (söz)’ (KTTTS, 657) (< *şaq*- ‘dalamak; dille rahatsız etmek’ (KTTTS, 656))

şalma ‘sarık; atkı, şal; kement; bir tür dokuma’ (KTTTS, 659-660) (< *şal*- ‘sarmak’ (KTTTS, 658))

şanşılma ‘dimdik, çok dik (saplanmış nesne)’ (< *şanşıl*- ‘saplanmak’) (KTTTS, 662)

şappa ‘çakı’ (< *şap*- ‘keskin bir aletle kesmek’) (KTTTS, 663)

şaptıqpa ‘öfkeli, sinirli’ (< *şaptıq*- ‘azarlamak’) (KTTTS, 663)

⁸ *tır*- fiilinden türetilmiştir.

şoyırılma ‘bel ağrısı, bel fıtığı’ (< *şoyırıl-* ‘bel fıtığı olmak’) (KTTTS, 676)

şığarma ‘edebî eser; edebiyat dersinde öğrencilerin yazdığı kompozisyon’ (< *şığar-* ‘çıkarmak’) (KTTTS, 685)

şımşıma ‘kırıcı, iğleneyici (söz); sert, kuru, şiddetli (ayaz)’ (< *şımşı-* ‘iğnelemek’) (KTTTS, 688)

ısırma ‘sürgü, tapan’ (< *ısır-* ‘itmek’) (KTTTS, 701)

3.15.1. -BA, -mA Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.15.1.A. Soyut İsimler

3.15.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

ayırma ‘bir şeyin benzerlerinden farkı’, *anıqtama* ‘açıklama, tanım’, *awdarma* ‘çeviri, tercüme, aktarma’, *bağdarlama* ‘program’, *balama* ‘alternatif, şık, seçenek’, *bastama* ‘girişim, teşebbüs, inisiyatif’, *beyneleme* ‘tasvir, betimleme’, *buqpa* ‘gizli’, *bürkeme* ‘sır, giz; örtülmüş, sarılmış, kapatılmış’, *bıqsıma* ‘nifak, kötü niyetli söz’, *dawrıqpa* ‘boş söz, kuru gürültü’, *derekteme* ‘bir işin gidişatı hakkında bilgi’, *eskertpe* ‘ikaz, ihtar, tembih, uyarı’, *jalpılama* ‘genel, umumi’, *jamırma* ‘dağınık, karmakarışık’, *kömbe* ‘insanın sakladığı sır’, *qağıtpa* ‘taşlama, şakayla karışık alay etme’, *qaytalama* ‘tekrarlanan, tekrarlanmış’, *qayırma* ‘nakarat’, *qiyma* ‘iki şeyin birbirine kavuştuğu, kesiştiği yer’, *qozba* ‘hastalığın nüksetmesi’, *quwsırma* ‘kavuşturulmuş, birleştirilmiş’, *qurama* ‘birleşik, mürekkep; karma’, *qurastırma* ‘derleme, toplama’, *mağlumdama* ‘bilgilendirme’, *madaqtama* ‘övgü, methiye, kaside’, *mazmundama* ‘özet, hülasa’, *mālimdeme* ‘açıklama, rapor, bildiri’, *minezdeme* ‘referans’, *rastama* ‘doğrulama, ispatlama, teyit, tasdik etme’, *salıstırma* ‘karşılaştırma, mukayese’, *saraptama* ‘ekspertiz, inceleme, değerlendirme’, *siypattama* ‘tasvir, betimleme’, *sızba* ‘şema’, *silteme* ‘kaynak gösterme, dipnot’, *tañdama* ‘seçkin, seçilmiş’, *tapsırma* ‘bir kimseye verilmiş, yüklenmiş iş, vazife, ödev, görev; talimat’, *tuwma* ‘doğal, tabi; hısım, akraba’, *tüyindeme* ‘özet, fezleke’, *tüsindirime* ‘izah, açıklama, anlatma’, *habarlama* ‘bildiri, tebliğ; duyuru, ilan’, *şaqpa* ‘iğneli (söz)’, *şoyırılma* ‘bel ağrısı, bel fıtığı’, *şımşıma* ‘kırıcı, iğleneyici (söz)’.

2.15.1. A2. Eylemin Kılıcısı

böspe ‘övüngen, farfara, palavracı’, *elikpe* ‘çok özenen, taklitçi’, *elirme* ‘dangalak, övüngen, farfaracı’, *eregispe* ‘inatçı, direngen, anut’, *iyterme* ‘sebepe, neden’, *kiylikpe* ‘her işe karışan, burnunu sokan’, *kökime* ‘geveze, boşboğaz, yerli yersiz konuşan’, *köptirme* ‘çok konuşan, geveze’, *köpirme* ‘çok konuşan, geveze’, *qañğıma* ‘başıboş, işsiz, güçsüz, avare, aylak’,

qasarma ‘inatçı, direngen’, *qasarısipa* ‘sözünden dönmeyen, inatçı’, *quwma* ‘art arda, peşi peşine, birbirini izleyen’, *qubılma* ‘istikrarsız, dengesiz, kararsız’, *qıdırma* ‘gezmeyi çok seven kimse’, *qızba* ‘öfkeli, hiddetli, barut fıçısı gibi’, *lepirme* ‘övüngen, farfara, palavracı’, *tumpiyma* ‘pek konuşkan olmayan, içine kapanık’, *şaptıqpa* ‘öfkeli, sinirli’.

3.15.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

iyterme ‘kışkırtma, tahrik etme’, *qağıtpa* ‘taşlama, şakayla karışık alay etme’, *qurastırma* ‘derleme, toplama’, *minezdeme* ‘tavsif etme, niteleme, vasıflandırma’, *rastama* ‘doğrulama, ispatlama, teyit, tasdik etme’, *salıstırma* ‘karşılaştırma, mukayese’, *saraptama* ‘ekspertiz, inceleme, değerlendirme’, *sıltıma* ‘hafif topallama, aksama’.

3.15.1.B. Somut İsimler

3.15.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

ayğaqtama ‘delil’, *anıqtama* ‘bir işin durumunu açıklayan belge’, *awdarma* ‘çeviri, tercüme, aktarma’, *bağdarlama* ‘program’, *balqıma* ‘eriyerek sıvıya dönüşen metal, erimiş metal’, *balqıtpa* ‘alaşım, halita’, *baspa* ‘yayın, baskı’, *bastırma* ‘çıtçıt, elbiselerde düğme yerine kullanılan nesne’, *bayandama* ‘bildiri, tebliğ, rapor’, *boyama* ‘boyalı, boyanmış’, *bölme* ‘oda’, *börtpe* ‘sivilce’, *buwma* ‘tomar, paket, deste’, *buqpa* ‘gizli’, *buriştama* ‘derkenar, gelen evrağın köşesine konan not’, *bürkeme* ‘sır, giz; örtülmüş, sarılmış, kapatılmış’, *bürme* ‘bir tür dikiş, büzerek dikme’, *däleldeme* ‘belge, kanıt’, *ezbe* ‘püre’, *ekpe* ‘aşılama’, *eritpe* ‘eritilmiş’, *espe* ‘hoş esen, hafif (rüzgâr); kuru, avuçta tutulamayan, akıcı (kum)’, *jazba* ‘yazı, kayıt’, *jaldama* ‘kiralık (kiralanan şey)’, *jamırama* ‘dağınık, karmakarışık’, *jarma* ‘yarma, ezme (gıda maddesi)’, *josparlama* ‘görev dağılımı, iş bölümü’, *julma* ‘koyun derisinden yolunarak alınan yün; yırtık pırtık, pejmürde’, *jükteme* ‘görev, ödev; ders yükü’, *jılıtpa* ‘seyyar, portatif’, *jırma* ‘yırtmaç’, *kerme* ‘bir şey asmak için gerilen ip’, *kertpe* ‘kertik, dilimlenmiş, kesilmiş olma’, *kespe* ‘erişte’, *kömbe* ‘define, gömü’, *köşirme* ‘kopya, nüsha’, *küzeme* ‘kırılma, kırılmış (yün)’, *qazba* ‘kazı (arkeolojik)’, *kaynatpa* ‘kaynatılıp yapılan, kaynatılmış; reçel; bir şeyin kaynatıldıktan sonraki tortusu, çökeltisi’, *qayıрма* ‘kıvrılmış olan kısım, parça’, *qattama* ‘bir çeşit çörek’, *qiyma* ‘iki şeyin birbirine kavuştuğu, kesiştiği yer’, *qoyma* ‘hazine, define, gömü’, *qondırma* ‘binanın yükseltilmiş kısmı; üst yapı’ *qorşkayma* ‘kalkık, ucu yukarı doğru olan’, *qorşama* ‘etrafı çevrilmiş, sarılmış yer’, *qospa* ‘karışım; bir şeyin içerisine katılan şey, katkı’, *qospa* ‘iki şeyin birbirine bağlandığı veya eklendiği yer’, *quwsırma* ‘kavuşturulmuş, birleştirilmiş’, *quyma* ‘dökülmüş, kalıba konulmuş’, *qurama* ‘birleşik, mürekkep; karma’, *qurastırma* ‘derleme, toplama’, *qınama*

‘beli büzülü, büzgülü’, *qırıqpa* ‘kırılmış, kesilmiş’, *qıstırma* ‘bir şeyin arasına sıkıştırılan (nesne)’, *qışırma* ‘kaşıntı’, *mazmundama* ‘özet, hülasa; bildiri, resmî tebliğ’, *mälimdeme* ‘açıklama, rapor, bildiri’, *mindette* ‘taahhütnâme’, *minezdeme* ‘referans’, *negizdeme* ‘geçerli delil, kanıt’, *oyma* ‘oyuk, oyulmuş, oyma (nesne)’, *sawaldama* ‘anket, sormaca’, *suwırma* ‘çekmece’, *suqpa* ‘sürgü, mandal’, *süzbe* ‘süzme yoğurt’, *sürme* ‘sürme (kozmetik)’, *sızba* ‘şema’, *sırma* ‘kapitonedan dikilmiş dış giyim (palto vs.)’, *tartpa* ‘eğeri karnından dolanarak atın sırtına bağlayan kayış, kolan; masa, dolap gibi şeylerin dışarıya çekilen gözü, çekme, çekmece’, *toqıma* ‘dokuma, örme’, *toptama* ‘konu ve muhteva bakımından benzer eserlerin toplamı, derleme’, *tökpe* ‘dökülmüş, yayılmış’, *tunba* ‘çökelti, tortu’, *tundırma* ‘tortu, çökelti, rüşup’, *türme* ‘katlanabilir, açılabilir (şey)’, *tüsindirme* ‘izah, açıklama, anlatma’, *tizbe* ‘liste; sıra, katar’, *tizimdeme* ‘liste, dizin’, *tirkeme* ‘kasa, damper, römork’, *üyme* ‘yığın, küme’, *üyirme* ‘dernek, kulüp’, *ürleme* ‘nefesli, üflemeli; içine hava doldurulmuş, şişirilmiş’, *üsteme* ‘ilave, ek’, *habarlama* ‘bildiri, tebliğ; duyuru, ilan’, *hattama* ‘protokol’, *şalma* ‘bir tür örgü, dokuma’, *şanşılma* ‘dimdik, çok dik (saplanmış nesne)’, *şığarma* ‘edebî eser; edebiyat dersinde öğrencilerin yazdığı kompozisyon’, *ısıрма* ‘sürgü, tapan’.

3.15.1.B2. Eylemin Kılıcısı

aqpa ‘akıcı, akışkan (su, kum); ani hareket edebilen ve çok hızlı koşabilen (at); söz ustası, hatip’, *basqarma* ‘yönetim, idare’, *espe* ‘hoş esen, hafif (rüzgâr); kuru, avuçta tutulamayan, akıcı (kum)’, *jımqırma* ‘hırsız’, *kömkerme* ‘eve su girmemesi için etrafına dökülen kum veya toprak’, *kirme* ‘göçmen, muhacir’, *qulpılma* ‘yanardöner’, *mañırma* ‘küçükbaş hayvanlar’, *tutıqpa* ‘kekeme, kekeç’, *uytqıma* ‘şiddetle, çok hızlı esen (rüzgâr)’, *uşpa* ‘hızlı koşan, yürük; hoppa, uçarı, delişmen; ince, hafif (kar, bulut, toz vs.)’, *üdeme* ‘hızlı, hızlanan’, *ürme* ‘esip duran (rüzgâr)’.

3.15.1.B2a. Eyleme Aracılık Eden Nesne

baylama ‘başörtü, eşarp, yemeni’, *jaldama* ‘sevk kâğıdı; izin kâğıdı’, *jutpa* ‘bir tür olta’, *kirispe* ‘giriş (kitap vb.nde)’, *qıstırma* ‘bir şeyin arasına sıkıştırılan (nesne)’, *qızdırma* ‘sohbeti koyulaştıran söz, laf’, *orama* ‘paket, ambalaj kâğıdı’, *suqpa* ‘sürgü, mandal’, *şalma* ‘sarık; atkı, şal; kement’, *ısıрма* ‘sürgü, tapan’.

3.15.1.B2b. Eyleme Sebebiyet Veren Durum

demikpe ‘astım’, *entikpe* ‘astım’, *qımqırma* ‘çalma hastalığı, kleptomani’, *talma* ‘vakitli vakitsiz insanı yakalayan bayılma hastalığı, sara, tutarak’, *tunşıqpa* ‘astım, nefes darlığı’, *ustama* ‘nöbet (sara hastalığı)’, *şımşıma* ‘sert, kuru, şiddetli (ayaz)’.

3.15.1.B3. Eylemin Aracı

bileme ‘eğe, bileği taşı’, *qapsırma* ‘çift kanatlı kapı, çatal kapı; kadınların giysilerinin iki yanını birleştiren gümüş süslemeli bir tür düğme’, *qaptama* ‘kılıf, kap; kaban, kürk’, *sönük*, *tüyme* ‘düğme’, *tırma* ‘tırmık’, *şappa* ‘çakı’.

3.15.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

aynalma ‘dönemeç’, *anıqtama* ‘danışma bürosu’, *ayaldama* ‘durak’, *baspa* ‘matbaa’, *buqpa* ‘pusu; gizleme yeri’, *burma* ‘dönemeç, viraj’, *keşpe* ‘suyun geçmeye müsait yeri, su geçidi, sığ yer’, *kömbe* ‘kiler, ambar’, *körme* ‘sergi, fuar’, *qoyma* ‘ambar, depo; stok yapılan yer’, *qulama* ‘dik yamaç, yar, uçurum; şelale, çağlayan’, *sarqırma* ‘şelale, çağlayan’, *sıqsiyma* ‘az ışık veren, ışığı az, *tartpa* ‘bataklık, sazlık’, *toqıma* ‘kumaş dokuma işiyle uğraşan işletme, iş yeri’, *tüyispe* ‘kesişme noktası, kavşak’, *tüneme* ‘geceleme yeri, gece konaklanan yer’.

Tablo 3.15: Kazak Türkçesinde {-BA, -mA} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-BA, -mA} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	44	19	8	90	13	10	7	6	17

3.16. -BAK, -mAK

-BAK, -mAK eki, Kazak Türkçesinde hem fiilden isim yapımında hem fiilden fiil yapımında hem de niyet anlamlı gelecek zaman yapımında kullanılmaktadır. -BAK, -mAK eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

aqınsımaq ‘şair olmaya özenen, kabileyetsiz (kimse)’ (KTTTS, 33) (< *aqınsı-* ‘kendini şair olarak görme’ (URL-9, 2023))

almaq ‘alacak, matlup’ (KTTTS, 37) (< *al-* ‘bir şeyi elle tutmak, sahiplenmek’ (KTTTS, 33))

alıspaq ‘teke tek çekişme, güreşme’ (< *alıs-* ‘dövüşmek’) (KTTTS, 39)

atıspak ‘atışma, karşılıklı ateş; savaşıma, çarpışma’ (< *atıs-* ‘savaşmak’) (KTTTS, 53)

awdarıspaq ‘at üzerindeki iki kişinin birbirini at üzerinden düşürmeye çalışması (Kazak millî oyunu)’ (< *awdar-* ‘devirmek’) (KTTTS, 54)

batpaq ‘çamur, bataklık; zorluk, çile’ (< *bat-* ‘batmak’) (KTTTS, 81)

ermek ‘uğraş, meşgale’ (KTTTS, 148) (< *er-* ‘peşinden gitmek’ (KTTTS, 147))

jasırınbaq ‘saklambaç’ (< *jasırın-* ‘saklanmak’) (KTTTS, 176)

jumbaq ‘bilmece; gizli düşünce, sır’ (< *jum-* ‘yummak’) (KTTTS, 197)

iymek ‘eğik, kıvrık, kavis, eğmeç, yay’ (< *iymi-* ‘eğilmek’) (KTTTS, 222)

kespek ‘varil, fiç’ (< *kes-* ‘kesmek’) (KTTTS, 248)

**qaspaq* ‘süt kaynatırken kabın dibine yapışan kalıntı; burun akıntısı, sümük’ (KTTTS, 323)

qoyırtpaq ‘süt karıştırılmış yoğurt veya kırmızı; karışık, karman çorman’ (KTTTS, 339) (< *qoyır-* ‘eklemek’ (URL-10, 2023)).

qospaq ‘tek hörgüçlü erkek deve ile çift hörgüçlü dişi devenin birleşmesinden doğan deve çeşidi; saf saf, katar katar, aynı hizada, yan yana duran’ (KTTTS, 349) (< *qos-* ‘birleştirmek’ (KTTTS, 348))

quwalaspaq ‘kovalama oyunu, kovalamaca’ (< *quwala-* ‘kovalamak’, < *quwalas-* ‘birbirini kovalamak’) (KTTTS, 651)

quymaq ‘bir çeşit gözleme’ (< *quy-* ‘koymak, doldurmak’) (KTTTS, 356)

qıspaq ‘sıkıştırılmış, dar; etrafı çevrilmiş yer; baskı, kısıtlama’ (< *qıs-* ‘sıkıştırmak’) (KTTTS, 376)

oymaq ‘yüksük’ (KTTTS, 436) (< *oy-* ‘oymak’ (KTTTS, 435))

örmek ‘dokuma tezgâhı’ (KTTTS, 460) (< *ör-* ‘örmek’ (KTTTS, 459))

pısıqsımaq ‘uyanık, açıkgozmüş gibi görünmeye çalışan’ (< *pısıqsı-* ‘uyanık gibi görünmeye çalışmak’) (KTTTS, 476)

pispek ‘yayık’ (< *pis-* ‘ayrandan tereyağı elde etmek için yayıkta karıştırmak’) (KTTTS, 477)

salmaq ‘ağırlık; zorluk, güçlük, sıkıntı’ (KTTTS, 492) (< *sal-* ‘koymak’ (KTTTS, 491))

soqpaq ‘patika, keçi yolu’ (< *soq-* ‘uğramak’) (KTTTS, 512)

suwırtpaq ‘kumaşın kenarından çekilen ip’ (< *suwır-* ‘çekmek’) (KTTTS, 519)

sırmaq ‘üzeri nakışlarla süslü halı veya kilim yerine kullanılan keçe, döşeme’ (KTTTS, 533)
(< sır- ‘pamuklu battaniyelerin, bağcıkların, astarların eklenmesiyle dikilmesi’ (URL-11, 2023))

tarmaq ‘bölüm, kısım, madde, bap, kol’ (KTTTS, 551) (< tar- ‘eşleşme’ (URL-12, 2023))

tartpaq ‘ilerlemeye engel olan, yenileşmeye karşı, gerici’ (< tart- ‘germek’) (KTTTS, 552)

**toqpaq* ‘tokmak; darbe, ceza’ (KTTTS, 570)

**tüyirtpek* ‘dügümlenme, yumrulanma, toplanma; uğursuz kötü haber, yakışsız söz’ (< tüyir* ‘tane, parça’) (KTTTS, 594)⁹

türtpek ‘tekrar tekrar dürtme; baskı, eziyet; ufak tefek işler’ (< türt- ‘dürtmek’) (KTTTS, 597)

tığılmaq ‘saklambaç’ (< tığıl- ‘gizlenmek’) (KTTTS, 599)

tizbek ‘dizi, sıra, silsile’ (< tiz- ‘dizmek’) (KTTTS, 604)

üymek ‘yığın, küme’ (KTTTS, 629) (< üy- ‘yığmak’ (KTTTS, 328))

şaqpaq ‘çakmak taşı’ (KTTTS, 657) (< şaq- ‘tutuşturmak’ (KTTTS, 656))

şatpaq ‘kargacık burgacık, okunaksız yazı, karalama’ (< şat- ‘sıkı bağlamak’) (KTTTS, 666)

şertpek ‘çocukların birbirlerinin alınlarına fiske vurarak oynadıkları oyun’ (< şert- ‘fiske vurmak’) (KTTTS, 672)

ilmek ‘çengel; askı; mandal, sürgü; ilmek; ilik’ (< il- ‘asmak’) (KTTTS, 704)

3.16.1. - BAK, -mAK Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.16.1.A. Soyut İsimler

3.16.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

almaq ‘alacak, matlup’, *alıспаq* ‘teke tek çekişme, güreşme’, *atıспаq* ‘atışma, karşılıklı ateş; savaşıma, çarpışma’, *batpaq* ‘çamur, bataklık; zorluk, çile’, *ermek* ‘uğraş, meşgale’, *jasırınbaq* ‘saklambaç’, *jumbaq* ‘bilmece; gizli düşünce, sır’, *qoyırtpaq* ‘süt karıştırılmış yoğurt veya kımız; karışık, karman çorman’, *qospaq* ‘tek hörgüçlü erkek deve ile çift hörgüçlü dişi devenin birleşmesinden doğan deve çeşidi; saf saf, katar katar, aynı hizada, yan yana duran’, *quwalaspaq* ‘kovalama oyunu, kovalamaca’, *salmaq* ‘ağırlık; zorluk, güçlük, sıkıntı’, *tarmaq* ‘bölüm, kısım, madde, bap, kol’, *toqpaq* ‘tokmak; darbe, ceza’, *tüyirtpek* ‘dügümlenme, yumrulanma, toplanma; uğursuz kötü haber, yakışsız söz’, *türtpek* ‘tekrar tekrar dürtme; baskı, eziyet; ufak tefek işler’, *tığılmaq* ‘saklambaç’, *tizbek* ‘dizi, sıra, silsile’.

⁹ *tüyirt-* fiiline dayandığı düşünülmektedir. Fakat fiil versiyonu tanıklanmamaktadır.

3.16.1.A2. Eylemin Kılıcı

aqınsımaq ‘şair olmaya özenen, kabileyetsiz (kimse)’, *pısıqsımaq* ‘uyanık, açıkgozmuş gibi görünmeye çalışan’, *tartpaq* ‘ilerlemeye engel olan, yenileşmeye karşı, gerici’.

3.16.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

jasırınbaq ‘saklambaç’, *jumbaq* ‘bilmece; gizli düşünce, sır’, *quwalaspaq* ‘kovalama oyunu, kovalamaca’, *qıspaq* ‘sıkıştırılmış, dar; etrafı çevrilmiş yer; baskı, kısıtlama’, *türtpek* ‘tekrar tekrar dürtme; baskı, eziyet; ufak tefek işler’, *tığılmaq* ‘saklambaç’.

3.16.1.B. Somut İsimler

3.16.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

awdarıspaq ‘at üzerindeki iki kişinin birbirini at üzerinden düşürmeye çalışması (Kazak millî oyunu)’, *qaspaq* ‘süt kaynatırken kabın dibine yapışan kalıntı; burun akıntısı, sümük’, *qowırtpaq* ‘süt karıştırılmış yoğurt veya kımız; karışık, karman çorman’, *quymaq* ‘bir çeşit gözleme’, *qıspaq* ‘sıkıştırılmış, dar; etrafı çevrilmiş yer; baskı, kısıtlama’, *suwırtpaq* ‘kumaşın kenarından çekilen ip’, *tüyirtpek* ‘dügümlenme, yumrulanma, toplanma; uğursuz kötü haber, yakışıksız söz’, *türtpek* ‘tekrar tekrar dürtme; baskı, eziyet; ufak tefek işler’, *üymek* ‘yığın, küme’, *şatpaq* ‘kargacık burgacık, okunaksız yazı, karalama’, *şertpek* ‘çocukların birbirlerinin alınlarına fiske vurarak oynadıkları oyun’, *ilmek* ‘çengel; askı; mandal, sürgü; ilmek; ilik’, *iymek* ‘eğik, kıvrık, kavis, eğmeç, yay’.

3.16.1.B2. Eylemin Kılıcı

qospaq ‘tek hörgüçlü erkek deve ile çift hörgüçlü dişi devenin birleşmesinden doğan deve çeşidi; saf saf, katar katar, aynı hizada, yan yana duran’.

3.16.1.B2a. Eyleme Aracılık Eden Nesne

kespek ‘varil, fıçı’, *oymaq* ‘yüksük’, *örmek* ‘dokuma tezgâhı’.

3.16.1.B3. Eylemin Aracı

qarmaq ‘olta’, *pispek* ‘yayık’, *sırmaq* ‘üzeri nakışlarla süslü halı veya kilim yerine kullanılan keçe, döşeme’, *toqpaq* ‘tokmak; darbe, ceza’, *şaqpaq* ‘çakmak taşı’, *ilmek* ‘çengel; askı; mandal, sürgü; ilmek; ilik’, *iymek* ‘eğik, kıvrık, kavis, eğmeç, yay’.

3.16.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

batpaq ‘çamur, bataklık; zorluk, çile’, *qıspaq* ‘sıkıştırılmış, dar; etrafı çevrilmiş yer; baskı, kısıtlama’, *soqpaq* ‘patika, keçi yolu’.

Tablo 3.16: Kazak Türkçesinde {-BAK, -mAK} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-BAK, -mAK} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	17	3	6	13	1	3	-	7	3

3.17. -BAII, -mAII

Bir fiilden isim + isimden isim yapım ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuş bu ek, sıfat soylu isimler türetmektedir. -BAII, -mAII eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

aynalmalı ‘sürekli dönen, hareket hâlinde olan; virajlı, zikzaklı, dönemeçli, dönemeci olan’ (< *aynal-* ‘dönmek’) (KTTTS, 25)

aynımalı ‘devamlı değişen, değişken, sabit olmayan’ (KTTTS, 26) (< *aynı-* ‘sözünden dönmek’ (KTTTS, 25))

buramalı ‘vidalı’ (< *bura-* ‘çevirmek’) (KTTTS, 100)

jazımalı ‘açılıp kapanabilen, portatif’ (< *jazıl-* ‘yayılmak’) (KTTTS, 158)

jalğamalı ‘eklenmiş olan, ekli, ilaveli’ (< *jalğa-* ‘eklemek’) (KTTTS, 163)

jaldamalı ‘kiralı, paralı, ücretli’ (< *jalda-* ‘kiralamak’) (KTTTS, 164)

jarmalı ‘ikiye ayrılan, yarılmış’ (KTTTS, 173) (< *jar-* ‘yarmak’ (KTTTS, 171))

jiymalı ‘açılır kapanır’ (KTTTS, 188) (< *jiy-* ‘bir araya getirmek’ (KTTTS, 187))

jiyülmalı ‘açılır, açılabilir’ (< *jiyül-* ‘toplanmak’) (KTTTS, 189)

jösümalı ‘göçebe, konargöçer’ (< *jösü-* ‘kitle halinde hareket etmek’) (KTTTS, 193)

juqpalı ‘bulaşıcı’ (< *juq-* ‘bulaşmak’) (KTTTS, 196)

jıljımalı ‘seyyar, portatif’ (< *jıljı-* ‘hareket etmek’) (KTTTS, 203)

iyilmeli ‘elastiki, esnek, yumuşak’ (< *iyil-* ‘eğilmek’) (KTTTS, 226)

köşpeli ‘göçebe, göçmen’ (< *kös-* ‘göçmek’) (KTTTS, 269)

qaptamalı ‘kaplı, kılıflı’ (KTTTS, 312) (< *qapta-* ‘kaplamak’ (KTTTS, 311))

qozğalmalı ‘hareketli’ (< *qozğal-* ‘kıpırdamak’) (KTTTS, 337)

qoldanbalı ‘uygulamalı’ (< *qoldan-* ‘uygulamak’) (KTTTS, 341)

**qondırmalı* ‘ayartılabilir olan’ (KTTTS, 343)

qospalı ‘katkılı, ilaveli’ (KTTTS, 349) (< *qos-* ‘katmak’ (KTTTS, 348))

qubılmalı ‘değişken (renk; hava); karsız, istikrarsız (karakter); yükselip alçalan’ (< *qubil-* ‘değişmek’) (KTTTS, 354)

quymalı ‘dökülmüş, kalıba konulmuş’ (< *quy-* ‘dökmek, koymak’) (KTTTS, 356)

qulpırmalı ‘yanardöner’ (< *qulpır-* ‘renklenmek’) (KTTTS, 358)

quramalı ‘toplama, kurma, portatif’ (KTTTS, 363) (< *qura-* ‘toplamak’ (KTTTS, 362))

qurastırmalı ‘toplama, portatif’ (< *qurastır-* ‘toplamak’) (KTTTS, 363)

oymalı ‘nakışlı, oymalı, işlemeli, motifli’ (KTTTS, 436) (< *oy-* ‘oymak’ (KTTTS, 435))

oynamalı ‘oynak, değişken, döne, kararsız, kaypak, sebatsız’ (< *oyna-* ‘ oynamak’) (KTTTS, 436)

opırmalı ‘katlamalı, kırma’ (< *opır-* ‘kırmak’) (KTTTS, 444)

orğımali ‘düz olmayan, eğrili bögürlü’ (< *orğıl-* ‘atlamak’) (KTTTS, 445)

özgermeli ‘istikrarsız, değişken’ (< *özger-* ‘değişmek’) (KTTTS, 452)

ölmeli ‘çok ihtiyar, ölümlü yakın, bir ayağı çukurda olan; müşkül, fakir, yoksul’ (KTTTS, 455) (< *öl-* ‘ölmek’ (KTTTS, 454))

ölşemeli ‘tartılarak satılan’ (< *ölşe-* ‘ölçmek’) (KTTTS, 455)

örmeli ‘örülen, örölmüş’ (KTTTS, 460) (< *ör-* ‘örmek’ (KTTTS, 459))

ötpeli ‘geçici’ (< *öt-* ‘geçmek’) (KTTTS, 462)

saylanbalı ‘seçmeli, seçilmesi gerekli, zorunlu’ (< *sayla-* ‘seçmek’) (KTTTS, 489)

salıstırmalı ‘karşılaştırmalı, mukayeseli’ (< *salıstır-* ‘karşılaştırmak’) (KTTTS, 493)

sekipteli ‘esnek, elastiki’ (< *seki-* ‘atlamak’) (KTTTS, 505)

soqpalı ‘nöbetli (hastalık); vurmali (çalğı)’ (< *soq-* ‘vurmak’) (KTTTS, 512)

suwarmalı ‘sulamalı’ (< *suwar-* ‘su vermek’) (KTTTS, 517)

suwırmalı ‘çekmeceli’ (< *suwir-* ‘çekmek’) (KTTTS, 519)

sızılmalı ‘kulağa hoş gelen, gönöl açıcı, rahatlatıcı’ (< *sızıl-* ‘kibarlık etmek’) (KTTTS, 527)

tañdamalı ‘seçkin, seçme, seçilmiş’ (< *tañda-* ‘seçmek’) (KTTTS, 548)

terbelmeli ‘sallanan, ırgalanan’ (< *terbel-* ‘sallanmak’) (KTTTS, 564)

terbetpeli ‘sallanan, ırgalanan’ (< *terbet-* ‘sallamak’) (KTTTS, 564)

tolqımalı ‘değişken, kararsız; ahenkli, makamli’ (< *tolqı-* ‘dalgalanmak’) (KTTTS, 572)

uñğımalı ‘oyulmuş, derinleşmiş’ (< *uñğıla-* ‘oymak’) (KTTTS, 620)
ustamalı ‘belirli aralıklarla nöbet hâlinde gelen (hastalık), hastalık nöbeti’ (KTTTS, 623) (< *usta-* ‘tutmak, yakalamak’ (KTTTS, 622))
üğülmeli ‘kolay ufalanan, gevrek’ (< *üğül-* ‘öğütülmek’) (KTTTS, 627)
üzbeli ‘halkalı, halkalardan oluşan; katlanabilir, taşınabilir, portatif’ (KTTTS, 628) (< *üz-* ‘çekip almak’ (KTTTS, 627))
ürmeli ‘nefesli, üflemeli; içine hava doldurulmuş, şişirilmiş’ (KTTTS, 634) (< *ür-* ‘üflemek’ (KTTTS, 633))
üstemeli ‘ilaveli, ekli’ (KTTTS, 635) (< *üste-* ‘eklemek’ (KTTTS, 634))
şoşımali ‘Sık sık korkan, ürken’ (< *şoşı-* ‘ürkmek’) (KTTTS, 679)

3.17.1. -BAII, -mAII Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.17.1.A. Soyut İsimler

3.17.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

iyilmeli ‘elastiki, esnek, yumuşak’, *qoldanbalı* ‘uygulamalı’, *qospalı* ‘katkılı, ilaveli’, *ötpeli* ‘geçici’, *saylanbalı* ‘seçmeli, seçilmesi gerekli, zorunlu’, *salıstırmalı* ‘karşılaştırmalı, mukayeseli’, *sekirtmeli* ‘esnek, elastiki’, *tañdamalı* ‘seçkin, seçme, seçilmiş’, *terbelmeli* ‘sallanan, ırgalanan’, *terbetmeli* ‘sallanan, ırgalanan’, *tolqımalı* ‘değişken, kararsız; ahenkli, makamli’, *üstemeli* ‘ilaveli, ekli’.

3.17.1.A2. Eylemin Kılıcı

aynımalı ‘devamlı değişen, değişken, sabit olmayan’, *qubılmalı* ‘değişken (renk); değişken (hava); kararsız, istikrarsız (karakter); yükselip alçalan’, *oynamalı* ‘oynak, değişken, dönek, kararsız, kaypak, sebatsız’, *özgermeli* ‘istikrarsız, değişken’, *ölmeli* ‘çok ihtiyar, ölümü yakın, bir ayağı çukurda olan; müşkül, fakir, yoksul’, *tolqımalı* ‘değişken, kararsız; ahenkli, makamli’, *şoşımali* ‘sık sık korkan, ürken’.

3.17.1.B. Somut İsimler

3.17.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

buramalı ‘vidalı’, *jazılmalı* ‘açılıp kapanabilen, portatif’, *jalğamalı* ‘eklenmiş olan, ekli, ilaveli’, *jaldamalı* ‘kirali, paralı, ücretli’, *jarmalı* ‘ikiye ayrılan, yarılmış’, *jiymalı* ‘açılır kapanır’, *jiyılmalı* ‘açılır, açılabilir’, *jiljımalı* ‘seyyar, portatif’, *qaptamalı* ‘kaplı, kılıflı’, *qozğalmalı* ‘hareketli’, *qondırmalı* ‘ayarlanabilir olan’, *qospalı* ‘katkılı, ilaveli’, *qubılmalı* ‘değişken (renk); değişken (hava); kararsız, istikrarsız (karakter); yükselip alçalan’, *quymalı*

‘dökülmüş, kalıba konulmuş’, *quramalı* ‘toplamalı, kurma, portatif’, *qurastırmalı* ‘toplama, portatif’, *oymalı* ‘nakışlı, oymalı, işlemeli, motifli’, *opırmalı* ‘katlamalı, kırma’, *orğımali* ‘düz olmayan, eğrili büğrülü’, *ölşemeli* ‘tartılarak satılan’, *örmeli* ‘örülen, örülmüş’, *suwarmalı* ‘sulamalı’, *suwırmalı* ‘çekmeceli’, *sızılmali* ‘kulağa hoş gelen, gönül açıcı, rahatlatıcı’, *uñğımali* ‘oyulmuş, derinleşmiş’, *üzbeli* ‘halkalı, halkalardan oluşan; katlanabilir, taşınabilir, portatif’, *ürmeli* ‘nefesli, üflemeli; içine hava doldurulmuş, şişirilmiş’.

3.17.1.B2. Eylemin Kılıcısı

aynalmalı ‘sürekli dönen, hareket hâlinde olan; virajlı, zikzaklı, dönemeçli, dönemeci olan’, *josımalı* ‘göçebe, konargöçer’, *köşpeli* ‘göçebe, göçmen’, *qubılmali* ‘değişken (renk); değişken (hava); kararsız, istikrarsız (karakter); yükselip alçalan’, *qulpırmalı* ‘yanardöner’, *ölmeli* ‘çok ihtiyar, ölümü yakın, bir ayağı çukurda olan; müşkül, fakir, yoksul’, *ügilmeli* ‘kolay ufalanan, gevrek’.

3.17.1.B2a. Eyleme Aracılık Eden Nesne

sokpalı ‘nöbetli (hastalık); vurmali (çalgi)’, *ürmeli* ‘nefesli, üflemeli; içine hava doldurulmuş, şişirilmiş’.

3.17.1.B2b. Eyleme Sebebiyet Veren Durum

juqpalı ‘bulaşıcı’, *sokpalı* ‘nöbetli (hastalık); vurmali (çalgi)’, *ustamalı* ‘belirli aralıklarla nöbet hâlinde gelen (hastalık), hastalık nöbeti’.

3.17.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

aynalmalı ‘sürekli dönen, hareket hâlinde olan; virajlı, zikzaklı, dönemeçli, dönemeci olan’.

Tablo 3.17: Kazak Türkçesinde {-BAII, -mAI} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-BAII, -mAI} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer

İsimlerin Sayıları	12	7	-	27	7	2	3	-	1
--------------------	----	---	---	----	---	---	---	---	---

3.18. -BAs, -mAs

-BAs, -mAs eki, -(A)r sıfat-fiil ekinin olumsuzudur. Belirsiz gelecek zaman anlamında isimler türetmektedir. -BAs, -mAs eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

- buljımas* ‘değişmez, kalıcı, sabit’ (< *buljıma*- ‘değişmemek’) (KTTTS, 99)
- bultartpas* ‘kesin, şüphe götürmez’ (< *bultar*- ‘sözünden dönmek’) (KTTTS, 99)
- jetkizbes* ‘erişilmez, ulaşılmaz; hızlı’ (KTTTS, 187) (< *jetkiz*- ‘ulaştırmak’ (KTTTS, 186))
- keşpes* ‘affedilmez, bağışlanmaz’ (KTTTS, 251) (< *keş*- ‘affetmek’ (KTTTS, 250))
- qajımas* ‘yorulmaz, yılmaz, hırslı, inançlı, kararlı’ (< *qajı*- ‘yorulmak’) (KTTTS, 291)
- qaytpas* ‘geri dönüşü olmayan, dönüşsüz; kararlı, sözünden dönmeyen’ (KTTTS, 297) (< *qayt*- ‘geri dönmek’ (KTTTS, 296))
- qayıspas* ‘yılmayan, iradeli, kararlı’ (< *qayıs*- ‘eğilmek’) (KTTTS, 298)
- qiymas* ‘samimi, candan’ (KTTTS, 331) (< *qiy*- ‘hiçbir şeyi esirgememek’ (KTTTS, 330))
- qiyıspas* ‘samimi, candan’ (< *qiyıs*- ‘uyumlu hale gelmek’) (KTTTS, 334)
- mızgımas* ‘sağlam, dayanık, sarsılmaz’ (< *mızgı*- ‘kestirmek’) (KTTTS, 417)
- önbes* ‘verimsiz, neticesiz, sonuçsuz’ (< *ön*- ‘verimli olmak’) (KTTTS, 456)
- öşpes* ‘unutulmaz, sönmez’ (< *öş*- ‘sönmek’) (KTTTS, 463)
- sarqılmas* ‘tükenmez, bitmez’ (KTTTS, 497) (< *sarqı*- ‘bir şeyi bitirmek’ (KTTTS, 496))
- ündemes* ‘konuşmayı sevmeyen, az konuşan; oyun sırasında konuşmama şartı olan bir tür Kazak millî oyunu’ (< *ünde*- ‘konuşmak’) (KTTTS, 632)

3.18.1. -BAs, -mAs Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.18.1.A. Soyut İsimler

3.18.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

buljımas ‘değişmez, kalıcı, sabit’, *bultartpas* ‘kesin, şüphe götürmez’, *jetkizbes* ‘erişilmez, ulaşılmaz; hızlı’, *keşpes* ‘affedilmez, bağışlanmaz’, *qaytpas* ‘geri dönüşü olmayan, dönüşsüz; kararlı, sözünden dönmeyen’, *mızgımas* ‘sağlam, dayanık, sarsılmaz’, *önbes* ‘verimsiz, neticesiz, sonuçsuz’, *öşpes* ‘unutulmaz, sönmez’, *sarqılmas* ‘tükenmez, bitmez’.

3.18.1.A2. Eylemin Kılıcı

jetkizbes ‘erişilmez, ulaşılmaz; hızlı’, *qajımas* ‘yorulmaz, yılmaz, hırslı, inançlı, kararlı’, *qaytpas* ‘geri dönüşü olmayan, dönüşsüz; kararlı, sözünden dönmeyen’, *qayıspas* ‘yılmayan, iradeli, kararlı’, *qiymas* ‘samimi, candan’, *qiyspas* ‘samimi, candan’, *ündemes* ‘konuşmayı sevmeyen, az konuşan; oyun sırasında konuşmama şartı olan bir tür Kazak millî oyunu’.

3.18.1.B. Somut İsimler

3.18.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

ündemes ‘konuşmayı sevmeyen, az konuşan; oyun sırasında konuşmama şartı olan bir tür Kazak millî oyunu’.

Tablo 3.18: Kazak Türkçesinde {-BAs, -mAs} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-BAs, -mAs} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	9	7	-	1	-	-	-	-	-

3.19. -bis

İşlek bir ek değildir. -bis eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

könbis ‘dayanıklı, sabırlı, tahammülkâr’ (< *kön-* ‘sabretmek’) (KTTTS, 263)

3.19.1. -bis Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.19.1.A. Soyut İsimler

3.19.1.A2. Eylemin Kılıcı

könbis ‘dayanıklı, sabırlı, tahammülkâr’.

Tablo 3.19: Kazak Türkçesinde {-bis} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-bis} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları		
İsimler	Soyut İsimler	Somut İsimler

Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durun	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	-	1	-	-	-	-	-	-	-

3.20. -DA

-DA eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

buwda ‘demet, deste, bağlam’ (< *buw*- ‘bağlamak’) (KTTTS, 96)

buranda ‘vida’ (* *buran*- < *bura*- ‘çevirmek’) (KTTTS, 100)

keste ‘cetvel, tarife, liste, çizelge’ (KTTTS, 249) (< *kes*- ‘kesmek, dilimlemek’ (KTTTS, 248))

qiya *qiya* ‘birçok yerinden kesilen, parçalanın’ (KTTTS, 331) (< *qiy*- ‘kesmek’ (KTTTS, 330))

3.20.1. -DA Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.20.1.A. Soyut İsimler

3.20.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

buwda ‘demet, deste, bağlam’.

3.20.1.B. Somut İsimler

3.20.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

qiya *qiya* ‘birçok yerinden kesilen, parçalanın’.

3.20.1.B3. Eylemin Aracı

buranda ‘vida’, *keste* ‘cetvel, tarife, liste, çizelge’.

Tablo 2.20: Kazak Türkçesinde {-DA} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-DA} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik	Eylemin Soyut Ürünü	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden	Eyleme Sebebiyet Veren	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer

Kategori	Veya Çıktısı			Veya Çıktısı		Nesne	Durun		
İsimlerin Sayıları	1	-	-	1	-	-	-	2	-

3.21. -dAK

-dAK eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

jürdek ‘hızlı giden, yürük; hatip, bilge’ (< *jür-* ‘yürümek’) (KTTTS, 201)

tüydek ‘küme, grup, dizi; deste, top, balya’ (< *tüy-* ‘dügümlemek’) (KTTTS, 592)

quvırdaq ‘kavurma, et kavurması’ (KTTTS, 354) (< *quvır-* ‘kavurmak’ (KTTTS, 353))

3.21.1. -dAK Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.21.1.A. Soyut İsimler

3.21.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

tüydek ‘küme, grup, dizi; deste, top, balya’.

3.21.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

jürdek ‘hızlı giden, yürük; hatip, bilge’.

3.21.1.B. Somut İsimler

3.21.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

tüydek ‘küme, grup, dizi; deste, top, balya’, *quvırdaq* ‘kavurma, et kavurması’.

3.21.1.B2. Eylemin Kılıcı

jürdek ‘hızlı giden, yürük; hatip, bilge’.

Tablo 3.21: Kazak Türkçesinde {-dAK} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-dAK} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durun	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer

İsimlerin Sayıları	1	-	1	2	1	-	-	-	-
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---

3.22. -DI

-DI eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

belsendi ‘aktif, etkili’ (< *belsen-* ‘gayret göstermek’) (KTTTS, 87)

qağındı ‘zatürre, batar’ (< *qağın-* ‘zatürreye yakalanmak’) (KTTTS, 289)

qağındı soğındı ‘ipsiz sapsız, kaçkın, serseri (kimse)’ (< *qağın-* ‘birine sataşmak’) (KTTTS, 289)

opıqtı ‘üzgün, pişman’ (< *opıq-* ‘pişman olmak’) (KTTTS, 443)

ornıqtı ‘uygun, elverişli; sabırlı, ağırbaşlı’ (< *ornıq-* ‘yerleşmek’) (KTTTS, 446)

siñisti ‘alışılmış, alışıl原因, sıradan’ (< *siñis-* ‘kaynaşmak’) (KTTTS, 535)

3.22.1. -DI Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.22.1.A. Soyut İsimler

3.22.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

belsendi ‘aktif, etkili’, *ornıqtı* ‘uygun, elverişli; sabırlı, ağırbaşlı’, *siñisti* ‘alışılmış, alışıl原因, sıradan’.

3.22.1.A2. Eylemin Kılıcı

qağındı soğındı ‘ipsiz sapsız, kaçkın, serseri (kimse)’, *opıqtı* ‘üzgün, pişman’, *ornıqtı* ‘uygun, elverişli; sabırlı, ağırbaşlı’.

3.22.1.B. Somut İsimler

3.22.1.B2b. Eyleme Sebebiyet Veren Durum

qağındı ‘zatürre, batar’.

Tablo 3.22: Kazak Türkçesinde {-DI} ekiyle türetilmiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-DI} Ekiyle Türetilmiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer

	Veya Çıktısı			Veya Çıktısı					
İsimlerin Sayıları	3	3	-	-	-	-	1	-	-

3.23. -DIK, -LIK

Soyut anlamlı isimler türetir. -DIK, -LIK eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

birlestik ‘ittifak, konsorsiyum, ortaklık’ (< *birles-* ‘birleşmek’) (KTTTS, 106)

emizdik ‘emzik’ (< *emiz-* ‘emzirmek’) (KTTTS, 144)

jalğastıq ‘bağ, ilişki, devamlılık’ (< *jalğas-* ‘devam etmek’) (KTTTS, 164)

kekestik ‘kindarlık, kin gütme, kin tutma, düşman olma’ (< *kektes-* ‘birbirine düşman olmak’) (KTTTS, 239)

qaldıq ‘artık, kalıntı’ (KTTTS, 302) (< *qal-* ‘kalmak’ (KTTTS, 300))

qanıqtıq ‘duruma, vaziyete tam anlamıyla vakıf olma hali; kıvamına gelme, olgunlaşma’ (< *qanıq-* ‘bütün ayrıntıları ile vakıf olmak’) (KTTTS, 309)

qastastıq ‘hasımlık, düşmanlık’ (< *qastaq-* ‘düşman olmak’) (KTTTS, 323)

qızğandıq ‘ısınma, kızma; ateşinin yükselmesi; işin hızlanması, yoğunlaşması; sarhoş olma, esrime’ (< *qızğan-* ‘kıskanmak’) (KTTTS, 368)

qırıqtıq ‘hayvanlan kırmakta kullanılan makas, kırkım’ (< *qırıq-* ‘kırmak’) (KTTTS, 375)

salqılıq ‘gevşeklik, isteksizlik, gönülsüzlük’ (< *salqiy-* ‘sarkık olmak’) (KTTTS, 492)

satımdıq ‘satılık’ (KTTTS, 499) (< *sat-* ‘satmak’ (KTTTS, 498))

suwıstıq ‘dargınlık, soğukluk, küskünlük’ (< *suwıs-* ‘küsüşmek’) (KTTTS, 519)

sızdıq ‘dişler arasındaki boşluk, aralık’ (< *sızda-* ‘sızlamak’) (KTTTS, 526)

wağdalastıq ‘antlaşma, muahede, pakt’ (< *wağdalas-* ‘antlaşmak’)

uştastıq ‘uyumluluk, ahenklilik’ (< *uştas-* ‘bağlanmak’) (KTTTS, 624)

üzdik ‘önde gelen, en öndeki, başarılı’ (KTTTS, 628) (< *üz-* ‘koparmak’ (KTTTS, 627))

üzdik sozdıq ‘aralarında mesafe olan, arka arkaya gelen’ (KTTTS, 628) (< *üz-* ‘koparmak’ (KTTTS, 627))

üylestik ‘uygunluk, ahenklilik’ (< *üyles-* ‘uymak’) (KTTTS, 629)

ülestik ‘pay, hisse’ (< *üles-* ‘bölüşmek’) (KTTTS, 631)

üindestik ‘uyumluluk, ahenklilik, benzerlik’ (< *üindes-* ‘uyumlu olmak’) (KTTTS, 632)

3.23.1. -DIK, -IİK Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.23.1.A. Soyut İsimler

3.23.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

birlestik ‘ittifak, konsorsiyum, ortaklık’, *jalğastıq* ‘bağ, ilişki, devamlılık’, *kekestik* ‘kindarlık, kin gütme, kin tutma, düşman olma’, *qaldıq* ‘artık, kalıntı’, *qanıqtıq* ‘duruma, vaziyete tam anlamıyla vakıf olma hali; kıvamına gelme, olgunlaşma’, *qastastıq* ‘hasımlık, düşmanlık’, *salqılıq* ‘gevşeklik, isteksizlik, gönülsüzlük’, *suwıstıq* ‘dargınlık, soğukluk, küskünlük’, *wağdalastıq* ‘antlaşma, muahede, pakt’, *uštastıq* ‘uyumluluk, ahenklilik’, *üzdik* ‘sozдық ‘aralarında mesafe olan, arka arkaya gelen’, *üylestik* ‘uygunluk, ahenklilik’, *ülestik* ‘pay, hisse’, *ündestik* ‘uyumluluk, ahenklilik, benzerlik’.

3.23.1.A2. Eylemin Kılıcı

üzdik ‘önde gelen, en öndeki, başarılı’.

3.23.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

birlestik ‘ittifak, konsorsiyum, ortaklık’, *qanıqtıq* ‘duruma, vaziyete tam anlamıyla vakıf olma hali; kıvamına gelme, olgunlaşma’, *wağdalastıq* ‘antlaşma, muahede, pakt’.

3.23.1.B. Somut İsimler

3.23.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

qaldıq ‘artık, kalıntı’, *qızğandıq* ‘ısınma, kızma; ateşinin yükselmesi; işin hızlanması, yoğunlaşması; sarhoş olma, esrime’, *satımdıq* ‘satılık’, *sızdıq* ‘dişler arasındaki boşluk, aralık’.

3.23.1.B2b. Eyleme Sebebiyet Veren Durum

qızğandıq ‘ısınma, kızma; ateşinin yükselmesi; işin hızlanması, yoğunlaşması; sarhoş olma, esrime’, *sızdıq* ‘dişler arasındaki boşluk, aralık’.

3.23.1.B3. Eylemin Aracı

emizdik ‘emzik’, *qırıqtıq* ‘hayvanları kırmakta kullanılan makas, kırkım’.

Tablo 3.23: Kazak Türkçesinde {-DIK, -IİK} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {- DIK, - IİK } Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları

İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	14	1	3	4	-	-	2	2	-

3.24. -egeş

Fazla işlek olan bir ek değildir. -egeş eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

küleleş ‘güleç, sırtkan’ (< *kül-* ‘gülmek’) (KTTTS, 274)

3.24.1. -egeş Yapım Ekini Semantik Tasnifi

3.24.1. B. Somut İsimler

3.24.1. B2. Eylemin Kılıcı

küleleş ‘güleç, sırtkan’.

Tablo 3.24: Kazak Türkçesinde {-egeş} ekiyle türetilmiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-egeş} Ekiyle Türetilmiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	-	-	-	-	1	-	-	-	-

3.25. -GA, -KA

-GA, KA eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

jonqa ‘yonga’ (< *jon-* yontmak’) (KTTTS, 192)

**kübirtke* ‘dolama, etyaran, yarmaca’ (KTTTS, 271)¹⁰

qiyqa ‘parçalanmış, bölünmüş, parça parça’ (KTTTS, 331) (< *qiy-* ‘kesmek’ (KTTTS, 330))

¹⁰ * işareti ile gösterilen kelimenin incelenen sözlükte fiil tabanı bulunmamaktadır.

tutqa ‘tutamak, tutamaç, sap, kol’ (KTTTS, 590) (< *tut-* ‘tutmak’ (KTTTS, 589))

3.25.1. -GA, -KA Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.25.1.B. Somut İsimler

3.25.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

joŋqa ‘yonga’, *qiyqa* ‘parçalanmış, bölünmüş, parça parça’.

3.25.1.B2. Eyleme Sebebiyet Veren Durum

kübirdke ‘dolama, etyaran, yarmaca’.

3.25.1.B3. Eylemin Aracı

tutqa ‘tutamak, tutamaç, sap, kol’.

Tablo 3.25: Kazak Türkçesinde {-GA, -KA} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-GA, -KA} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	-	-	-	2	-	-	1	1	-

3.26. -GAK, -KAK

“Aşırılık, fazlalık” anlamı içeren sıfatlar türetmektedir. -GAK, -KAK eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

adasqaq ‘yolunu sürekli şaşıran, yanılan’ (< *adas-* ‘yolunu şaşırmak’) (KTTTS, 19)

eskek ‘kayık küreği; serin, hafif rüzgâr; hareketli, hızlı’ (KTTTS, 151) (< *es-* ‘esmek; kürek çekmek’ (KTTTS, 150))

jabısqaq ‘yapışkan; yavşak’ (< *jabıs-* ‘yapışmak’) (KTTTS, 155)

jarılğaq ‘patlayıcı, kırılgan’ (< *jarıl-* ‘patlamak’) (KTTTS, 174)

keriskek ‘kavgacı, kavgayı seven’ (< *keris-* ‘kavga etmek’) (KTTTS, 247)

qarısqaq ‘inatçı, direngen, ayak direyici’ (< *qarıs-* ‘direnmek’) (KTTTS, 321)

qoyqaq ‘ileri gitme, çizmeyi aşma’ (< *qoy*- ‘koymak; kendi haline bırakmak’) (KTTTS, 338)

**qonqaq* ‘kalkık’ (KTTTS, 344)

qurısqaq ‘sinirli, gergin’ (< *qurıs*- ‘soğuk bakmak’) (KTTTS, 365)

mayısqaq ‘yumuşak, kolay eğilen’ (< *mayıs*- ‘eğilmek’) (KTTTS, 388)

onğaqaq ‘rengi çabuk atan, solan; istikrarsız, sebatsız, değişken’ (< *on*- ‘rengi atmak’) (KTTTS, 442)

tayğaqaq ‘kaygan, kaygın; döneke, kaypak’ (< *tay*- ‘kaymak’) (KTTTS, 540)

tayqaqaq ‘değişken, sabit olmayan, kaypak’ (< *tay*- ‘kaymak’) (KTTTS, 540)¹¹

tozğaqaq ‘tez eskiyen, çabuk yıpranan’ (< *toz*- ‘eskimek’) (KTTTS, 569)

tonğaqaq ‘soğuğa dayanıksız, çok üşüyen’ (< *ton*- ‘üşümek’) (KTTTS, 574)

tırısqaqaq ‘sinirli, asabi, aksi, ters’ (< *tırıs*- ‘kırısmak’) (KTTTS, 603)

tışqaqaq ‘ishal, sürgün, amel; elinden hiçbir şey gelmeyen, beceriksiz’ (< *tış*- ‘büyük abdest etmek’) (KTTTS, 604)

**timiskek* ‘arayan, araştıran, kolaçan eden’ (KTTTS, 607)

uyısqaqaq ‘karışık, tez karışan’ (< *uyıs*- ‘karışmak’) (KTTTS, 618)

urısqaqaq ‘kavgacı, asabi, sinirli’ (< *urıs*- ‘savaşmak, azarlamak’) (KTTTS, 622)

ilgeq ‘ilik; mandal, sürgü’ (< *il*- ‘asmak’) (KTTTS, 704)

3.26.1. -GAK, -KAK Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.26.1.A. Soyut İsimler

3.26.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

qoyqaq ‘ileri gitme, çizmeyi aşma’.

3.26.1.A2. Eylemin Kılıcı

adasqaq ‘yolunu sürekli şaşırın, yanılan’, *eskek* ‘kayık küreği; serin, hafif rüzgâr; hareketli, hızlı’, *jabisqaq* ‘yapışkan; yavşak’, *keriskek* ‘kavgacı, kavgayı seven’, *qarısqaq* ‘inatçı, direngen, ayak direyici’, *qurısqaq* ‘sinirli, gergin’, *onğaqaq* ‘rengi çabuk atan, solan; istikrarsız, sebatsız, değişken’, *tayğaqaq* ‘kaygan, kaygın; döneke, kaypak’, *tozğaqaq* ‘tez eskiyen, çabuk yıpranan’, *tonğaqaq* ‘soğuğa dayanıksız, çok üşüyen’, *tırısqaqaq* ‘sinirli, asabi, aksi, ters’, *tışqaqaq* ‘ishal, sürgün, amel; elinden hiçbir şey gelmeyen, beceriksiz’, *timiskek* ‘arayan, araştıran, kolaçan eden’, *uyısqaqaq* ‘karışık, tez karışan’, *urısqaqaq* ‘kavgacı, asabi, sinirli’.

¹¹ Tonlu ünsüz ile biten bir kelimeye tonlu ünsüz ile başlayan bir ek; tonsuz ünsüz ile biten bir kelimeye tonsuz ünlü ile başlayan bir ek getirilme durumuna burada rastlanmamaktadır. Diğer kelimelere göre farklılık arz etmektedir.

3.26.1.B. Somut İsimler

3.26.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

eskek ‘kayık küreği; serin, hafif rüzgâr; hareketli, hızlı’, *qoñqaq* ‘kalkık’, *mayısqaq* ‘yumuşak, kolay eğilen’, *uyısqaq* ‘karışık, tez karışan’, *ilgek* ‘ilik; mandal, sürgü’.

3.26.1.B2. Eylemin Kılıcısı

jabısqaq ‘yapışkan; yavşak’, *jarılğaq* ‘patlayıcı, kırılğan’, *oñğaq* ‘rengi çabuk atan, solan; istikrarsız, sebatsız, değişken’, *tayğaq* ‘kaygan, kaygın; döneke, kaypak’.

3.26.1.B2. Eyleme Sebebiyet Veren Durum

eskek ‘kayık küreği; serin, hafif rüzgâr; hareketli, hızlı’, *tısqaq* ‘ishal, sürgün, amel; elinden hiçbir şey gelmeyen, beceriksiz’.

3.26.1.B3. Eylemin Aracı

eskek ‘kayık küreği; serin, hafif rüzgâr; hareketli, hızlı’, *ilgek* ‘ilik; mandal, sürgü’.

Tablo 3.26: Kazak Türkçesinde {-GAK, -KAK} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-GAK, -KAK} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	1	15	-	5	4	-	2	2	-

3.27. -GAn, -KAn

Bu ek, hem geniş anlamli isimler türeten fiilden isim yapım eki hem de görülen geçmiş zaman ekidir. -GAn, -KAn eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

bordağılangan ‘besili, semirtilmiş’ (< *bordağıla-* ‘beslemek’) (KTTTS, 92)

börtken ‘döküntü, sivilce’ (< *bört-* ‘kabarmak’) (KTTTS, 95)

bürisken ‘buruşuk, büzülmüş’ (< *büris*- ‘buruşmak’) (KTTTS, 103)
degen ‘düşünülen, hedeflenen’ (KTTTS, 126) (< *de*- ‘demek, düşünmek’ (KTTTS, 125))
jazğan ‘zavallı, biçare’ (< *jaz*- ‘yazmak; iyileştirmek’) (KTTTS, 157)
jaratqan ‘yaradan, Allah; insan, bende’ (< *jarat*- ‘yaratmak’) (KTTTS, 172)
jasagan ‘yaradan, Tanrı’ (< *jas*- ‘yaşamak’) (KTTTS, 174)
jasanğan ‘bezenmiş, süslenmiş’ (< *jasan*- ‘süslenmek’) (KTTTS, 175)
jiynaqtalğan ‘toplanmış, derlenmiş’ (< *jiynaqta*- ‘toplamak’) (KTTTS, 188)
iyelengen ‘sahiplenen, sahip çıkan’ (< *iyelen*- ‘sahiplenmek’) (KTTTS, 220)
iyimigen ‘eğik, bükük’ (< *iyim*- ‘eğilmek’) (KTTTS, 222)
kelisken ‘yakışıklı, hoş, güzel, çekici’ (< *kelis*- ‘uyum sağlamak’) (KTTTS, 241)
köringen ‘elâlem, herhangi, rastgele, kim olursa’ (< *körin*- ‘görünmek’) (KTTTS, 268)
qağınğan ‘kendi bildiğini yapan, başına buyruk’ (< *qağın*- ‘birine sataşmak’) (KTTTS, 289)
qaqtalğan ‘tuzlanmış, kurutulmuş’ (KTTTS, 300) (< *qaqta*- ‘kurumak’ (KTTTS, 299))
**qapsiyğan* ‘biçimsiz, hoş gitmeyen’ (KTTTS, 311)
qarayğan ‘karartı, karaltı’ (< *qaray*- ‘kararmak’) (KTTTS, 314)
quyğan ‘nehir ağzı, munsap’ (< *quy*- ‘dökmek’) (KTTTS, 356)
muğırğan ‘haddi hesabı olmayan, hesapsız, sayısız’ (< *muğır*- ‘türemek’) (KTTTS, 418)
mırtıyğan ‘kısa, ufak, bodur, bücür’ (< *mırtıy*- ‘kısa olmak’) (KTTTS, 418)
onbağan ‘şerefsiz, namussuz, lanetli, melun, alçak’ (< *on*- ‘daha iyi duruma gelmek; değişmek’) (KTTTS, 422)¹²
önkiygen ‘iri, büyük, cüsseli’, örken ‘filiz’ (< *önkiy*- ‘iri görünmek’) (KTTTS, 458)
sereygen ‘uzun boylu’ (< *serey*- ‘uzanmak’) (KTTTS, 507)
tuwğan ‘öz ağabey; akraba; doğum’ (< *tuw*- ‘doğmak’) (KTTTS, 582)
turiyğan ‘yayılarak yatan, zayıf, sıksa, arık, cılız’ (< *turiy*- ‘yayılarak yatmak’) (KTTTS, 602)
şilbiygen ‘çok zayıf, cılız’ (< *şilbiy*- ‘zayıflamak’) (KTTTS, 691)

3.27.1. -GAn, -KAn Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.27.1.A. Soyut İsimler

3.27.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

degen ‘düşünülen, hedeflenen’, *qapsiyğan* ‘biçimsiz, hoş gitmeyen’, *muğırğan* ‘haddi hesabı olmayan, hesapsız, sayısız’, *tuwğan* ‘öz ağabey; akraba; doğum’.

¹² Olumsuzluk ekiyle beraber kalıplaşmış şekilde bulunmaktadır.

3.27.1.A2. Eylemin Kılıcı

jazğan ‘zavallı, biçare’, *jaratqan* ‘Yaradan, Allah; insan, bende’, *jasağan* ‘Yaradan, Tanrı’, *iyelengen* ‘sahiplenen, sahip çıkan’, *kelisken* ‘yakışıklı, hoş, güzel, çekici’, *köringen* ‘elâlem, herhangi, rastgele, kim olursa’, *qağınğan* ‘kendi bildiğini yapan, başına buyruk’, *oñbağan* ‘şerefsiz, namussuz, lanetli, melun, alçak’.

3.27.1.B. Somut İsimler

3.27.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

bordağılangan ‘besili, semirtilmiş’, *börtken* ‘döküntü, sivilce’, *bürisken* ‘buruşuk, büzülmüş’, *jasanğan* ‘bezenmiş, süslenmiş’, *jiynaqtalğan* ‘toplanmış, derlenmiş’, *ıymigen* ‘eğik, bükük’, *qaqtalğan* ‘tuzlanmış, kurutulmuş’, *qarayğan* ‘karartı, karaltı’, *örken* ‘filiz’.

3.27.1.B2. Eylemin Kılıcı

mırtıyğan ‘kısa, ufak, bodur, bücür’, *öñkiygen* ‘iri, büyük, cüsseli’, *sereygen* ‘uzun boylu’, *tırtıyğan* ‘yayılarak yatan, zayıf, sıska, arık, cılız’, *şilbiygen* ‘çok zayıf, cılız’.

3.27.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

quyğan ‘nehir ağzı, munsap’.

Tablo 3.27: Kazak Türkçesinde {-GAn, -KAn} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-GAn, -KAn} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	4	8	-	9	5	-	-	-	1

3.28. -GAndIK, -KAndIK

Birleşik yapıda bulunan bu ek soyut isimler türetir. -GAndIK, -KAndIK eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

zerikkendik ‘sıkılgnalık’ (< *zerik*- ‘canı sıkılmak’) (KTTTS, 214)

zorayğandıq ‘büyümüşlük, gelişmişlik’ (< *zoray*- ‘büyümek’) (KTTTS, 215)

keyigendik ‘rencide olma, sitem etme, kırılma’ (< *keyi*- ‘rencide olmak’) (KTTTS, 238)

keketkendik ‘alaycılık’ (< *keket*- ‘alay etmek’) (KTTTS, 239)

qajığandıq ‘yorgunluk, bitkinlik’ (< *qajı*- ‘yorulmak’) (KTTTS, 291)

qamıqqandıq ‘hüzünlenme, kederlenme, dertlenme’ (< *qamıq*- ‘hüzünlenmek’) (KTTTS, 306)

qızğanğandıq ‘kıskançlık’ (< *qızğan*- ‘kıskanmak’) (KTTTS, 368)

oqığandıq ‘okumuşluk, aydınlık, münevverlik’ (< *oqı*- ‘okumak’) (KTTTS, 439)

sıylağandıq ‘saygı, hürmet etme, sayma’ (< *sıyla*- ‘saygı göstermek’) (KTTTS, 527)

3.28.1. -GAndIK, -KAndIK Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.28.1.A. Soyut İsimler

3.28.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

zerikkendik ‘sıkılğanlık’, *zorayğandıq* ‘büyümüşlük, gelişmişlik’, *keyigendik* ‘rencide olma, sitem etme, kırılma’, *keketkendik* ‘alaycılık’, *qajığandıq* ‘yorgunluk, bitkinlik’, *qamıqqandıq* ‘hüzünlenme, kederlenme, dertlenme’, *qızğanğandıq* ‘kıskançlık’, *oqığandıq* ‘okumuşluk, aydınlık, münevverlik’, *sıylağandıq* ‘saygı, hürmet etme, sayma’.

3.28.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

zerikkendik ‘sıkılğanlık’, *zorayğandıq* ‘büyümüşlük, gelişmişlik’, *keyigendik* ‘rencide olma, sitem etme, kırılma’, *keketkendik* ‘alaycılık’, *qajığandıq* ‘yorgunluk, bitkinlik’, *qamıqqandıq* ‘hüzünlenme, kederlenme, dertlenme’, *qızğanğandıq* ‘kıskançlık’, *oqığandıq* ‘okumuşluk, aydınlık, münevverlik’, *sıylağandıq* ‘saygı, hürmet etme, sayma’.

Tablo 3.28: Kazak Türkçesinde {-GAndIK, -KAndIK} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-GAndIK, -KAndIK} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durun	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	9	-	9	-	-	-	-	-	-

3.29. -GI, -KI

Bu ek, fiilin hareketine bağı olan nesne ve araç isimleri yapmak için kullanılır. -GI, -KI eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

aşıtıqı ‘maya’ (< *aşı*- ‘mayalamak’) (KTTTS, 57)

bastanğı ‘aile büyüklerinin bir yere gittikleri zaman evde kalan kızlar ve genç gelinlerin arkadaşlarını davet edip yemek hazırlayıp eğlenmesi, gün’ (< **bastan*- < *bast*- ‘başlamak, organize etmek’) (KTTTS, 80)

buralqı ‘sahipsiz (hayvan); dışarıdan gelen, yabancı, sığıntı’ (< *bura*- ‘döndürmek’) (KTTTS, 100)

burğı ‘burgu, matkap, delgi’ (< *bur*- ‘çevirmek’) (KTTTS, 100)

ezgi ‘baskı, sömürgecilik’ (< *ez*- ‘ezmek; sömürmek’) (KTTTS, 140)

esirtki ‘narkotik, uyuşturucu madde’ (< *esir*- ‘sarhoş olmak’) (KTTTS, 152)

(*et*)*şapqı* ‘satır’ (KTTTS, 153) (< *şap*- ‘keskin bir aletle kesmek’) (KTTTS, 663)

jayılğı ‘döşek, minder’ (< *jayıl*- ‘yayılmak, serilmek’) (KTTTS, 160)

jamilğı ‘örtü; kabuk; koruyucu, himaye edici’ (< *jamil*- ‘örtünmek’) (KTTTS, 167)

jarğı ‘tüzük’ (< *jar*- ‘yarmak, ayırmak’) (KTTTS, 172)

jegi ‘noma hastalığı, verem; endişe, kaygı, üzüntü, keder’ (< *je*- ‘yemek; bir şeyi kendine dert edinmek’) (KTTTS, 180)

jonğı ‘ağaç rendesi’ (< *jon*- ‘yontmak’) (KTTTS, 192)

jılıtqı ‘ısıtıcı; termofor’ (< *jilit*- ‘ısıtmak’) (KTTTS, 205)

iylanğısız ‘inandırıcı olmayan, inanılmaz’ (< *iylan*- ‘inanmak’) (KTTTS, 221)

kergi ‘deriyi kurutmak için kullanılan gergi’ (< *ker*- ‘germek’) (KTTTS, 245)

körgisiz ‘görmeye değer olmayan’ (< *kör*- ‘görmek’) (KTTTS, 266)

küydirgi ‘şarbon, yanıkara, kara yanık, karakabarcık; üzen, zor durumda bırakan, kalp kırıcı (karakter, düşünce, söz)’ (< *küydir*- ‘yakmak, kalp kırmak’) (KTTTS, 272)

küyki ‘alımsız, çirkin, ucube’ (< *küy*- ‘hal’) (KTTTS, 272)

küldirgi ‘gülünç, güldürücü, komik’ (< *küldir*- ‘güldürmek’) (KTTTS, 274)

külki ‘gülüş, gülme; alay, dalga geçme’ (< *kül*- ‘gülmek’) (KTTTS, 274)

**qarğı* ‘tasma’ (KTTTS, 318)

(*qoy*)*tutqı* ‘koyunu ayağından yakalamak için kullanılan bir çoban aleti’ (KTTTS, 338)

qondırğı ‘tesisat, donatım, mekanizma’ (< *qon*- ‘konmak’) (KTTTS, 343)

qubilğı ‘bukalemun; sürekli düşünce değiştiren, bukelemun gibi renkten renge giren kimse’ (< *qubil*- ‘değişmek’) (KTTTS, 354)

qurılğı ‘sistem, tertibat, donatım’ (< *qurıl-* ‘kurulmak’) (KTTTS, 365)
qırğı ‘rende’ (KTTTS, 374) (< *qır-* ‘tıraş etmek’ (KTTTS, 373))
qısqı ‘mengene’ (< *qıs-* ‘kıstırmak’) (KTTTS, 376)
qıstırğı ‘kısaç, mandal’ (< *qıstır-* ‘kıstırmak’) (KTTTS, 377)
mingi ‘binilen araç, binek, binit’ (< *min-* ‘binmek’) (KTTTS, 419)
oralğı ‘engel, mâni; telafi, ödeme’ (< *oral-* ‘engel olmak’) (KTTTS, 444)
soqqı ‘darbe, vurma, vuruş; saldırıyı, taarruzu püskürtme’ (< *soq-* ‘vurmak’) (KTTTS, 512)
süzgi ‘süzgü, süzgeç’ (< *süz-* ‘süzme’) (KTTTS, 522)
sülgi ‘havlu’ (KTTTS, 523)
sürgi ‘rende, planya’ (< *sür-* ‘sıyrılmak’) (KTTTS, 524)
**sıbzıǵı* ‘kaval’ (KTTTS, 526)
sıptıǵı ‘süpürge’ (< *sıptır-* ‘süpürmek’) (KTTTS, 532)
taralğı ‘üzengiye eyere bağlayan kayış’ (< *taral-* ‘yayılmak, taranmak’) (KTTTS, 550)
tebingi ‘teğeltinin üzerine ayakkabı ve pantolonu kirletmemek için örtülen deri’ (< *tebin-* ‘tepinmek’) (KTTTS, 559)
teпки ‘tepiк, çiftе, tekme; zulüm, eziyet’ (< *tep-* ‘tepmek’) (KTTTS, 564)
turğı ‘belirli bir konudaki bakış açısı; aynı çağda yaşayan, çağdaş; doruk, zirve, şahika’ (< *tur-* ‘durmak’) (KTTTS, 587)
türtki ‘sebeр, vesile, neden; işkence, baskı, cefa’ (< *türt-* ‘dürtmek’) (KTTTS, 596)
**timiski* ‘devamlı ve ısrarla arayan, araştıran, kolaçan eden, hırsla arayan’ (KTTTS, 607)
uyqı ‘uyku’ (KTTTS, 616) (< *uyı-* ‘uyuşmak’ (KTTTS, 617))
uyıtqı ‘maya, ferment; öneyak olan kimse, öncü’ (< *uyıt-* ‘mayalamak’) (KTTTS, 618)
**uǵı* ‘oyuk, delik; namlu’
şalğı ‘kopuz, keman yayı; tırpan’ (< *şal-* ‘iple sıkıca bağlamak’) (KTTTS, 658)
şanısqı ‘çatal; büyük balıkları vurup çekmeye yarayan ucu çengelli mızrak, zıpkın; cirit’ (< **şanış-* < *şanı-* ‘batırmak’) (KTTTS, 662)
**şıbırtqı* ‘hayvanları sürerken kullanılan uzun değnek, kamçı’ (KTTTS, 685)
ısqı ‘gümüşü parlatmak için kullanılan, deriyle kaplanmış tahta alet’ (< *ıs-* ‘sürtmek’) (KTTTS, 700)
iritki ‘bozan, ekşiten şey; anlaşmazlık, fitne, fesat’ (< *iri-* ‘ekşimek’) (KTTTS, 706)
işirtki ‘muska ile içirilen su, muska suyu’ (< *iş-* ‘içmek’) (KTTTS, 707)

3.29.1. -GI, -KI Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.29.1.A. Soyut İsimler

2.29.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

baştanğı ‘aile büyüklerinin bir yere gittikleri zaman evde kalan kızlar ve genç gelinlerin arkadaşlarını davet edip yemek hazırlayıp eğlenmesi, gün’, *ezgi* ‘gaskı, sömürgecilik’, *esirtki* ‘narkotik, uyuşturucu madde’, *jarğı* ‘tüzük’, *jegi* ‘noma hastalığı, verem; endişe, kaygı, üzüntü, keder’, *küldirgi* ‘gülünç, güldürücü, komik’, *qondırğı* ‘tesisat, donatım, mekanizma’, *qurılğı* ‘sistem, tertibat, donatım’, *oralğı* ‘engel, mâni; telafi, ödeme’, *soqqı* ‘darbe, vurma, vuruş; saldırıyı, taarruzu püskürtme’, *teпки* ‘tepik, çifte, tekme; zulüm, eziyet’, *turğı* ‘belirli bir konudaki bakış açısı; aynı çağda yaşayan, çağdaş; doruk, zirve, şahika’, *türtki* ‘sebeup, vesile, neden; işkence, baskı, cefa’, *uyqı* ‘uyku’, *iritki* ‘bozan, ekşiten şey; anlaşmazlık, fitne, fesat’.

3.29.1.A2. Eylemin Kılıcı

buyığı ‘içine kapanık, utangaç’, *buralqı* ‘sahipsiz (hayvan); dışarıdan gelen, yabancı, sığıntı’, *jamilğı* ‘örtü; kabuk; koruyucu, himaye edici’, *küydırğı* ‘şarbon, yanıkara, kara yanık, karakabarcık; üzen, zor durumda bırakan, kalp kırıcı (karakter, düşünce, söz)’, *qubilğı* ‘bukalemun; sürekli düşünce değiştiren, bukelemun gibi renkten renge giren kimse’, *timiski* ‘devamlı ve ısrarla arayan, araştıran, kolaçan eden, hırsla arayan’, *uyıtqı* ‘maya, ferment; önyak olan kimse, öncü’.

3.29.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

ezgi ‘gaskı, sömürgecilik’, *esirtki* ‘narkotik, uyuşturucu madde’, *jarğı* ‘tüzük’, *türtki* ‘sebeup, vesile, neden; işkence, baskı, cefa’.

3.29.1.B. Somut İsimler

3.29.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

aşıttı ‘maya’, *jamilğı* ‘örtü; kabuk; koruyucu, himaye edici’, *jonğı* ‘ağaç rendesi’, *(qoy)tutqı* ‘koyunu ayağından yakalamak için kullanılan bir çoban aleti’, *qondırğı* ‘tesisat, donatım, mekanizma’, *qurılğı* ‘sistem, tertibat, donatım’, *sülgi* ‘havlu’, *sıbizğı* ‘kaval’, *taralğı* ‘üzengiye eyere bağlayan kayış’, *tebingi* ‘teğeltinin üzerine ayakkabı ve pantolonu kirletmemek için örtülen deri’, *teпки* ‘tepik, çifte, tekme; zulüm, eziyet’, *uyıtqı* ‘maya, ferment; önyak olan kimse, öncü’, *uığı* ‘oyuk, delik; namlu’, *şalğı* ‘kopuz, keman yayı; tırpan’, *şanısqı* ‘çatal; büyük balıkları vurup çekmeye yarayan ucu çengelli mızrak, zıpkın;

cirit', *şıbırtqı* 'hayvanları sürerken kullanılan uzun değnek, kamçı', *ısqı* 'gümüşü parlatmak için kullanılan, deriyle kaplanmış tahta alet', *iritki* 'bozan, ekşiten şey; anlaşmazlık, fitne, fesat', *işırtki* 'muska ile içirilen su, muska suyu'.

3.29.1.B2. Eylemin Kılıcısı

buralqı 'sahipsiz (hayvan); dışarıdan gelen, yabancı, sığıntı', *qubılğı* 'bukalemun; sürekli düşünce değiştiren, bukelemun gibi renkten renge giren kimse'.

3.29.1.B2. Eyleme Aracılık Eden Nesne

(*qoy*)*tutqı* 'koyunu ayağından yakalamak için kullanılan bir çoban aleti', *sülgi* 'havlu', *sıbzıǵı* 'kaval', *taralğı* 'üzengiye eyere bağlayan kayış', *tebingi* 'teğeltinin üzerine ayakkabı ve pantolonu kirletmemek için örtülen deri', *şanısqı* 'çatal; büyük balıkları vurup çekmeye yarayan ucu çengelli mızrak, zıpkın; cirit', *ısqı* 'gümüşü parlatmak için kullanılan, deriyle kaplanmış tahta alet'.

3.29.1.B2b. Eyleme Sebebiyet Veren Durum

jegi 'noma hastalığı, verem; endişe, kaygı, üzüntü, keder', *küydırgı* 'şarbon, yanıkara, kara yanık, karakabarcık; üzen, zor durumda bırakan, kalp kırıcı (karakter, düşünce, söz)'.

3.29.1.B3. Eylemin Aracı

burǵı 'burgu, matkap, delgi', (*et*)*şapqı* 'satır', *jayılğı* 'döşek, minder', *jılıtqı* 'ısıtıcı; termofor', *kergi* 'deriyi kurutmak için kullanılan gergi', *qarǵı* 'tasma', *qırǵı* 'rende', *qısqı* 'mengene', *qıstırǵı* 'kısaç, mandal', *mingi* 'binilen araç, binek, binit', *süzgi* 'süzgü, süzgeç', *sürgi* 'rende, planya', *sıptırtqı* 'süpürge', *uñǵı* 'oyuk, delik; namlu', *şalǵı* 'kopuz, keman yayı, tırpan', *şanısqı* 'çatal; büyük balıkları vurup çekmeye yarayan ucu çengelli mızrak, zıpkın; cirit',

3.29.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

turǵı 'belirli bir konudaki bakış açısı; aynı çağda yaşayan, çağdaş; doruk, zirve, şahika'.

Tablo 3.29: Kazak Türkçesinde {-GI, -KI} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-GI, -KI} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları		
İsimler	Soyut İsimler	Somut İsimler

Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durun	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	15	7	4	19	2	7	2	16	1

3.30. -GIn, -KIn

Türettiği isme “aşırılık, fazlalık” anlamı katar. -GIn, -KIn eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

basqın ‘işgal, baskın, istila’ (< *bas*- ‘basmak’) (KTTTS, 79)

**bosqın* ‘muhacir, göçmen, mülteci, sığınmacı’ (KTTTS, 93) (< *bos*- ‘kaçmak, terk etmek’)

jayqın ‘geniş, engin (bozkır, göl vb.)’ (KTTTS, 159) (< *jay*- ‘yaymak, otlatmak’ (KTTTS, 158))

**jalqın* ‘eritilmiş metal; alev’ (KTTTS, 165)

jarqın ‘güler yüzlü, iyi huylu; açık, belli; ışıklı, aydınlık’ (KTTTS, 173) (* ET *yaru*- ‘parlamak’) (Akalin, 2007: 309)

joyqın ‘tahripkâr, imha edici, kırıp geçiren, şiddetli; muazzam, muhteşem’ (< *joy*- ‘yok etmek’) (KTTTS, 190)

**josqın* ‘bir yere doğru hareketlenmiş kütle veya kitle’ (KTTTS, 193)

jutqın ‘yutak’ (< *jut*- ‘yutmak’) (KTTTS, 199)

keskin ‘biçim, görünüş, yüz’ (< *kes*- ‘kesmek’) (KTTTS, 248)

köşkin ‘çığ’ (< *köş*- ‘göçmek’) (KTTTS, 269)

qaşqın ‘kaçak, firari’ (KTTTS, 330) (< *qaş*- ‘kaçmak’ (KTTTS, 329))

quwğın ‘takip etme, peşine düşme, sürgün’ (KTTTS, 352) (< *quw*- ‘kovalamak’ (KTTTS, 351))

qırğın ‘amansız, çetin, acımasız’ (KTTTS, 374) (< *qır*- ‘öldürmek’ (KTTTS, 373))

qırğın sürgin ‘katliam, soykırım, kırım’ (KTTTS, 374) (< *qır*- ‘öldürmek’ (KTTTS, 373))

ozğın ‘önde bulunan, öncü’ (< *oz*- ‘öne çıkmak’) (KTTTS, 434)

öskin ‘yeni yeşermiş bitki filiz’ (< *ös*- ‘büyümek’) (KTTTS, 461)

satqın ‘hain, dönek, kaypak, satılmış’ (KTTTS, 499) (< *sat*- ‘satmak’ (KTTTS, 498))

solğın ‘solgun, solmuş’ (KTTTS, 513) (< *sol*- ‘solmak’ (KTTTS, 512))

sürgin ‘sürgün’ (KTTTS, 524) (< *sür*- ‘yaşamak’ (KTTTS, 523))

taşqın ‘taşkın, sel; aşırı güç, enerji’ (KTTTS, 553)

tozğın ‘rengi atmış, biraz eski; serseri, hayta’ (< *toz*- ‘eskimek’) (KTTTS, 569)
tosqın ‘baraj, set, engel; pusu’ (< *tos*- ‘engellemek’) (KTTTS, 576)
turğın ‘ahali, bir yerleşim biriminin sakini’ (< *tur*- ‘oturmak, yaşamak’) (KTTTS, 587)
tutqın ‘esir, tutsak, tutuklu’ (KTTTS, 590) (< *tut*- ‘tutmak, ele geçirmek’ (KTTTS, 589))
uşqın ‘uçkun, kıvılcım; bir şeyin nişanı, işareti, belirtisi’ (KTTTS, 624) (< *uş*-
‘uçmak’(KTTTS, 623))
şapqın ‘saldırı, hücum’ (< *şap*- ‘bir şeye yapışmak’) (KTTTS, 663)

3.30.1. -GIn, -KIn Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.30.1.A. Soyut İsimler

3.30.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

basqın ‘işgal, baskın, istila’, *jayqın* ‘geniş, engin (bozkır, göl vb.)’, *jarqın* ‘güler yüzlü, iyi huylu; açık, belli; ışıklı, aydınlık’, *joyqın* ‘tahripkâr, imha edici, kırıp geçiren, şiddetli; muazzam, muhteşem’, *josqın* ‘bir yere doğru hareketlenmiş kütle veya kitle’, *keskin* ‘biçim, görünüş, yüz’, *quwğın* ‘takip etme, peşine düşme, sürgün’, *qırğın* ‘amansız, çetin, acımasız’, *sürgin* ‘sürgün’, *tasqın* ‘taşkın, sel; aşırı güç, enerji’, *uşqın* ‘uçkun, kıvılcım; bir şeyin nişanı, işareti, belirtisi’, *şapqın* ‘saldırı, hücum’.

3.30.1.A2. Eylemin Kılıcı

jarqın ‘güler yüzlü, iyi huylu; açık, belli; ışıklı, aydınlık’, *joyqın* ‘tahripkâr, imha edici, kırıp geçiren, şiddetli; muazzam, muhteşem’, *qaşqın* ‘kaçak, firari’, *ozğın* ‘önde bulunan, öncü’, *satqın* ‘hain, dönek, kaypak, satılmış’, *tozğın* ‘rengi atmış, biraz eski; serseri, hayta’, *turğın* ‘ahali, bir yerleşim biriminin sakini’, *tutqın* ‘esir, tutsak, tutuklu’.

3.30.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

basqın ‘işgal, baskın, istila’, *quwğın* ‘takip etme, peşine düşme, sürgün’, *qırğın* *sürgin* ‘katliam, soykırım, kırım’, *sürgin* ‘sürgün’.

3.30.1.B. Somut İsimler

3.30.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

jalqın ‘eritilmiş metal; alev’, *jutqın* ‘yutak’, *öskin* ‘yeni yeşermiş bitki filiz’, *tozğın* ‘rengi atmış, biraz eski; serseri, hayta’, *uşqın* ‘uçkun, kıvılcım; bir şeyin nişanı, işareti, belirtisi’.

3.30.1.B2. Eylemin Kılıcısı

bosqın ‘muhacir, göçmen, mülteci, sığınmacı’.

3.30.1.B2b. Eyleme Sebebiyet Veren Durum

köşkin ‘çığ’, *solğın* ‘solgun, solmuş’, *taşkın* ‘taşkın, sel; aşırı güç, enerji’.

3.30.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

jutqın ‘yutak’, *tosqın* ‘baraj, set, engel; pusu’.

Tablo 2.30: Kazak Türkçesinde {-GIn, -KIn} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-GIn, -KIn} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	12	8	4	5	1	-	3	-	2

3.31. -Gİr, -Kİr

Sıfat soylu isimler türetir. -Gİr, -Kİr eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

alğır ‘zeki, kabiliyetli, kıvrak zekâlı’ (KTTTS, 36) (< *al-* ‘almak, kazanmak’ (KTTTS, 33))

bilgir ‘bilge, bilgili (kişi)’ (< *bil-* ‘bilmek’) (KTTTS, 105)

zeñgir ‘çok yüksek; gökçe, gök, mavi veya yeşile çalan mavi’ (< *zeñ-* ‘başı dönmek’) (KTTTS, 213)

keskir ‘keskin’ (< *kes-* ‘kesmek’) (KTTTS, 248)

qiyğır ‘keskin’ (KTTTS, 311) (< *qiy-* ‘kesmek’ (KTTTS, 330))

ötkir ‘keskin, sivri; cesur, girişken, sokulgan’ (< *öt-* ‘ötmek; keskinleşmek’) (KTTTS, 462)

**siyqır* ‘sihirbaz, büyücü, efsuncu; sır, gizem’ (KTTTS, 509)

sılınğır ‘zayıfça, ince, narin’ (KTTTS, 530) (< *sılı-* ‘sıyırmak’ (KTTTS, 529))

tapqır ‘zeki, kıvrak zekâlı’ (< *tap-* ‘kazanmak’) (KTTTS, 549)

**tuğır* ‘avcı kuşların konaklama yeri; bir nesnenin altına konulan destek, dayanak’ (KTTTS, 584)

tutqır ‘tuttuğunu bırakmayan, yapışkan; akıcı, rahat konuşamayan, tutuk; çabuk kavrayan, zeki’ (KTTTS, 590) (< *tut*- ‘tutmak’ (KTTTS, 589))

utqır ‘kıvrak zekâlı, zeki’ (< *ut*- ‘kazanmak’) (KTTTS, 623)

uşqır ‘çevik, atik; hızlı, süratli’ (KTTTS, 624) (< *uş*- ‘uçmak, hızla gitmek’ (KTTTS, 623))

ilgır ‘iyi tutan, iyi yapışan; becerikli, eli uz’ (< *il*- ‘takmak’) (KTTTS, 704)

3.31.1. -Gİr, -Kİr Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.31.1.A. Soyut İsimler

3.31.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

zeñgir ‘çok yüksek; gökçe, gök, mavi veya yeşile çalan mavi’, *siyqır* ‘sihirbaz, büyücü, efsuncu; sır, gizem’.

3.31.1.A2. Eylemin Kılıcı

alğır ‘zeki, kabiliyetli, kıvrak zekâlı’, *bilgır* ‘bilge, bilgili (kişi)’, *ötkir* ‘keskin, sivri; cesur, girişken, sokulgan’, *sılınğır* ‘zayıfça, ince, narin’, *tapqır* ‘zeki, kıvrak zekâlı’, *tutqır* ‘tuttuğunu bırakmayan, yapışkan; akıcı, rahat konuşamayan, tutuk; çabuk kavrayan, zeki’, *utqır* ‘kıvrak zekâlı, zeki’, *uşqır* ‘çevik, atik; hızlı, süratli’, *ilgır* ‘iyi tutan, iyi yapışan; becerikli, eli uz’.

3.31.1.B. Somut İsimler

3.31.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

zeñgir ‘çok yüksek; gökçe, gök, mavi veya yeşile çalan mavi’, *tuğır* ‘avcı kuşların konaklama yeri; bir nesnenin altına konulan destek, dayanak’.

3.31.1.B2. Eylemin Kılıcı

keskir ‘keskin’, *qiyğır* ‘keskin’, *ötkir* ‘keskin, sivri; cesur, girişken, sokulgan’, *siyqır* ‘sihirbaz, büyücü, efsuncu; sır, gizem’, *tutqır* ‘tuttuğunu bırakmayan, yapışkan; akıcı, rahat konuşamayan, tutuk; çabuk kavrayan, zeki’.

3.31.1.B2a. Eyleme Aracılık eden Nesne

tuğır ‘avcı kuşların konaklama yeri; bir nesnenin altına konulan destek, dayanak’.

3.31.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

tuğır ‘avcı kuşların konaklama yeri; bir nesnenin altına konulan destek, dayanak’.

Tablo 3.31: Kazak Türkçesinde {-Gİr, -Kİr} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-Gİr, -Kİr} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durun	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	2	9	-	2	5	1	-	-	1

3.32. -Gİş, -Kİş

Bu ek sıfat soylu isimler türetmektedir. İşi yapanı ve yapılan işten etkileneni ifade etmekte etkilidir. -Gİş, -Kİş eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

abaylağış ‘gözlem gücü yüksek, gözü keskin, gözlemci’ (< *abayla-* ‘sağı solu gözlemlemek’) (KTTTS, 13)

ajıratqış ‘elektrik düğmesi, anahtarı; farkı iyi görebilen kimse’ (< *ajırat-* ‘iki şeyi birbirinden ayırmak’) (KTTTS, 20)

azaytqış ‘eksiltten, azaltan’ (< *azayt-* ‘azalmak’) (KTTTS, 20)

azğırğış ‘fitneci, aldatıcı, bozguncu, fitne fücur’ (< *azğır-* ‘aldatmak’) (KTTTS, 21)

ayğaylağış ‘bağırان, çağırان, çığırtkan’, aynığış ‘sözünde durmayan, devamlı karar değıştiren, döneک’ (< *ayğayla-* ‘bağırmak’) (KTTTS, 23)

ayıqtırğış ‘sarhoşları ayıltma merkezi’ (< *ayıq-* ‘ayılmak (sarhoş)’) (KTTTS, 27)

ayırğış ‘konjektör, akım kesme kolu’ (< *ayır-* ‘ayırmak’) (KTTTS, 28)

aldanğış ‘çabuk inanan, kolay kandırılan, saf’ (< *aldan-* ‘aldanmak’) (KTTTS, 36)

anıqtağış ‘bilimsel kavramları açıklayan sözlük’ (< *anıqta-* ‘açıklamak’) (KTTTS, 42)

añğarğış ‘gözü keskin, dikkatli, çabuk fark eden’ (< *añğar-* ‘fark etmek’) (KTTTS, 42)

añdağış ‘ferasetli, sezgili’ (< *añda-* ‘sezmek’) (KTTTS, 42)

arandatqış ‘insanların başını belaya sokan kimse, kışkırtıcı, tahrikçi’ (< *arandat-* ‘kışkırtmak’) (KTTTS, 45)

atqış ‘nişancı’ (KTTTS, 52) (< *at-* ‘ateş etmek’ (KTTTS, 51))
aşqış ‘anahtar, açkı’ (KTTTS, 57) (< *aş-* ‘açmak’ (KTTTS, 56))
ayağış ‘çok merhametli, yufka yürekli’ (< *aya-* ‘merhamet etmek’) (KTTTS, 58)
äserlengiş ‘çabuk duygulanan, çabuk etkilenen, duygulu, hassas’ (< *äserlen-* ‘duygulanmak’) (KTTTS, 66)
äcestengiş ‘hevesli, meraklı’ (< *äcesten-* ‘heves etmek’) (KTTTS, 67)
bağdarlağış ‘yönünü, hedefini çabuk belirleyen’ (< *bağdarla-* ‘yönü belirlemek’) (KTTTS, 69)
bayqağış ‘ihtiyatlı, sakıngan, ihtiyatkâr, dikkatli’ (< *bayqa-* ‘dikkat etmek’) (KTTTS, 71)
baqqış ‘iyi bakan, ihtimam gösteren; iyi denetleme yapan’ (< *baq-* ‘bakmak’) (KTTTS, 73)
baqılağış ‘gözlem gücü yüksek; gözü keskin’ (< *baqıla-* ‘izlemek’) (KTTTS, 74)
balqış ‘eriyen, çabuk eriyen (maden vb.)’ (< *balqı-* ‘erimek’) (KTTTS, 76)
barğış ‘bir yere gitmeye hevesli’ (KTTTS, 78) (< *bar-* ‘gitmek’ (KTTTS, 77))
bawrağış ‘insanlarla çabuk kaynaşan, girişken, sıcakkanlı’ (< *bawra-* ‘alıştırmak’) (KTTTS, 82)
bergiş ‘cömert, eli açık’ (< *ber-* ‘vermek’) (KTTTS, 87)
berilgiş ‘merak eden, heveslenen’ (KTTTS, 88) (< *beril-* ‘teslim olmak’ (KTTTS, 87))
boljağış ‘tahmin eden, yorumlayan’ (< *bolja-* ‘tahmin yürütmek’) (KTTTS, 91)
bölgiş ‘bir bölme işleminde bölünen sayının kaç eşit parçaya ayrıldığını gösteren sayı, bölen’ (< *böl-* ‘bölmek’) (KTTTS, 94)
bölingiş ‘matematikte bölünen’ (KTTTS, 95) (< *böl-* ‘bölmek’ (KTTTS, 94))
buwlağış ‘buhar makinesi’ (< *buwla-* ‘buğulamak’) (KTTTS, 96)
buzğış ‘bir şeyi kıran, döken, ortadan kaldıran; fitneci, bölücü’ (< *buz-* ‘bozmak’) (KTTTS, 97)
bultarğış ‘sözünde durmayan, hilekâr’ (< *bultar-* ‘sözünde durmamak’) (KTTTS, 99)
bürikkiş ‘püskürteç, püskürtücü’ (< *bürik-* ‘püskürmek’) (KTTTS, 103)
bilgiş ‘bilgin, bilgili; bilgisiz olduğu hâlde bilgili görünmek isteyen, bilgili geçinen kimse, bilgiçlik taslayan’ (< *bil-* ‘bilmek’) (KTTTS, 105)
dämetkiş ‘devamlı bir şeyler isteyen, sürekli dilekte bulunan, dilenci gibi davranan’ (< *dämet-* ‘ümitlenmek’) (KTTTS, 124)
dirildetkiş ‘vibratör, titretici’ (< *dirilde-* ‘titremek’) (KTTTS, 137)
ezgiş ‘ezici, baskıcı, sömürgeci (sınıf veya millet)’ (KTTTS, 141) (< *ez-* ‘sömürmek, ezmek’ (KTTTS, 140))
ezilgiş ‘çabuk ezilen; yufka yürekli, merhametli’ (< *ezil-* ‘ezilmek’) (KTTTS, 141)

eleşdegiş ‘her şeyden korkan, ödle’ (< *eleşde*- ‘ürkmek’) (KTTTS, 142)

eljiş ‘duygusal, şefkatli’ (< *elji*- ‘duygulanmak’) (KTTTS, 143)

elikkiş ‘bir şeye kendini kolay kaptıran, çabuk heveslenen, çabuk özenen taklitçi’ (< *elik*- ‘özenmek’) (KTTTS, 143)

eliktegiş ‘özentili, taklit etmeyi seven, benzemeye çalışan; safderun, kendi fikri olmayan; yansıma, ses yansıma’ (< *elikte*- ‘taklit etmek’) (KTTTS, 143)

emirengiş ‘sevecen, şefkatli’ (< *emiren*- ‘aşırı sevgi beslemek’) (KTTTS, 145)

erşiş ‘safderun, çabuk inanan, kolay aldatılan, çabuk inanan saf’ (< *er*- ‘peşinden gitmek’) (KTTTS, 147)

erşiş ‘erigen, çabuk eriyen’ (< *eri*- ‘erimek’) (KTTTS, 149)

eritşiş ‘eritici, eritme gücü yüksek olma’ (< *erit*- ‘eritmek’) (KTTTS, 150)

eseptiş ‘sayaç; hesap makinesi’ (< *esepte*- ‘hesaplamak’) (KTTTS, 151)

eskertiş ‘anıt, abide, heykel; tarihi eser; hatıra’ (< *eskert*- ‘hatırlatmak’) (KTTTS, 151)

esirkeşiş ‘acıyan, merhamet eden’ (< *esirke*- ‘merhamet etmek’) (KTTTS, 152)

(et)tartış ‘kıyma makinesi’ (KTTTS, 153) (< *tart*- ‘çekmek’ (KTTTS, 552))

jabırqağış ‘sık sık üzülen, kederlenen’ (< *jabırqa*- ‘üzülmek’) (KTTTS, 155)

jabışış ‘çabuk yapışan; yapışıklık’ (< *jabış*- ‘yapışmak’) (KTTTS, 155)

jazğış ‘hızlı, çabuk yazan kimse’ (< *jaz*- ‘yazmak’) (KTTTS, 157)

jayratış ‘yıkıcı, imha edici, kırıcı’ (< *jayra*- ‘devirmek’) (KTTTS, 160)

jaqtağış ‘destekleyici, taraf tutan’ (< *jaqta*- ‘desteklemek’) (KTTTS, 161)

jalbarınğış ‘yalvarıp yakaran’ (< *jalbarın*- ‘yalvarmak’) (KTTTS, 163)

jaltarğış ‘hilekâr, düzenbaz; inandırıcı olmayan, güven vermeyen’ (< *jaltar*- ‘sözünde durmamak’) (KTTTS, 165)

jalıqtırğış ‘bıktırıcı, usandırıcı, yorucu’ (< *jalıqtır*- ‘bıktırmak’) (KTTTS, 166)

jamilğış ‘örtü; kabuk; koruyucu, himaye edici’ (< *jamil*- ‘örtünmek’) (KTTTS, 167)

janğış ‘çabuk yanan, kolay tutuşan’ (KTTTS, 168) (< *jan*- ‘yanmak’ (KTTTS, 167))

jandırğış ‘ateşi yakmaya yarayan, çabuk ateşlenmesine yardımcı olan nesne, çıra’ (< *jandır*- ‘yandırmak’) (KTTTS, 168)

japış ‘kapak; örtü’ (< *jap*- ‘örtmek’) (KTTTS, 170)

jarğış ‘patlatıcı’ (KTTTS, 172) (< *jar*- ‘patlatmak’ (KTTTS, 171))

jarılqağış ‘birisine iyilik yapan, iyiliksever’ (< *jarılqa*- ‘iyilik etmek’) (KTTTS, 174)

jemiş ‘çok yemek yiyen, obur; başkasının hakkını yiyen, rüşvetçi, yiyici’ (< *je*- ‘yemek’) (KTTTS, 180)

jeldetkiş ‘havalandırıcı, vantilatör’ (< *jeldet*- ‘havalandırmak’) (KTTTS, 182)

jonğış ‘marangoz rendesi, planya’ (< *jon-* ‘yontmak, rendelemek’) (KTTTS, 192)
jorğalağış ‘hızlı sürünen’ (< *jorğala-* ‘sürünmek’) (KTTTS, 192)
jortqış ‘yiyecek bulmak için dolaşıp duran (hayvan)’ (< *jort-* ‘av aramak’) (KTTTS, 192)
jumırtqalağış ‘çok yumurtalayan’ (< *jumırtqala-* ‘yumurtlamak’) (KTTTS, 198)
jürgiş ‘hızlı koşan; fahişe’ (< *jür-* ‘yürümek; flört etmek’) (KTTTS, 201)
jılıtqış ‘ısıtıcı’ (< *jılıt-* ‘ısıtmak’) (KTTTS, 205)
jırtqış ‘yırtıcı; vahşi, acımasız’ (< *jırt-* ‘yırtmak’) (KTTTS, 206)
zerikkış ‘tez usanan, tez bıkan’ (< *zerik-* ‘canı sıkılmak’) (KTTTS, 214)
ziyandangış ‘çabuk zarar ve ziyan gören’ (< *ziyanda-* ‘zarar vermek’) (KTTTS, 214)
zoraytqış ‘büyüteç’ (< *zorayt-* ‘büyütmek’) (KTTTS, 215)
iykemdelgiş ‘meyilli, eğimli, mail’ (< *iykemde-* ‘uyarlamak’) (KTTTS, 220)
iylanğış ‘çabuk, kolay inanan, safdil’ (< *iylan-* ‘inanmak’) (KTTTS, 221)
iylandırğış ‘inandırıcı, güven veren’ (< *iylandır-* ‘inandırmak’) (KTTTS, 221)
iylikkiş ‘yatkın, elverişli, eğilimli olan’ (< *iylik-* ‘eğilmek’) (KTTTS, 221)
iyilgiş ‘eğilmeye yatkın, esnek’ (< *iyil-* ‘eğilmek’) (KTTTS, 226)
iyirilgiş ‘eğilmeye uygun, elverişli’ (< *iyir-* ‘eğirmek’) (KTTTS, 227)
keziş ‘avare, başıboş, aylak’ (KTTTS, 237) (< *kez-* ‘gezmek’ (KTTTS, 236))
keyişiş ‘alınan, kırılınan’ (< *keyi-* ‘üzülmek’) (KTTTS, 238)
keketkiş ‘alaycı, müstehzi’ (< *keket-* ‘alay etmek’) (KTTTS, 239)
kemirgişter ‘kemirgenler, kemiriciler’ (< *kemir-* ‘kemirmek’) (KTTTS, 243)
kepkiş ‘çabuk kuruyan’ (KTTTS, 245) (< *kep-* ‘kurumak’ (KTTTS, 244))
keptirgiş ‘kurutucu, kurutma makinesi’ (< *keptir-* ‘kurutmak’) (KTTTS, 245)
kergiş ‘deriyi kurutmak için kullanılan gergi; kasnak (nakış)’ (KTTTS, 246) (< *ker-* ‘germek’ (KTTTS, 245))
keskiş ‘kesici alet, keski’ (< *kes-* ‘kesmek’) (KTTTS, 248)
kiylikkiş ‘sürekli bir şeye maruz kalan, düçar olan’ (< *kiylik-* ‘bir işe müdahale etmek’) (KTTTS, 252)
köbeytkiş ‘çarpan’ (< *köbeyt-* ‘çarpmak’) (KTTTS, 257)
kökigiş ‘yol yordam bilmeyen, çok konuşan’ (< *köki-* ‘boşboğazlık etmek’) (KTTTS, 261)
köngişiş ‘yumuşak başlı, çabuk ikna olan’ (KTTTS, 264) (< *kön-* ‘ikna olmak’ (KTTTS, 263))
köndikkış ‘kolay kabul eden, kolay ikna olan, uysal’ (< *köndik-* ‘kabullenmek’) (KTTTS, 264)
könikkış ‘kolay alışan, tez uyum sağlayan’ (< *könik-* ‘vaziyete alışmak’) (KTTTS, 264)
köpirgiş ‘hemen köpüren’ (< *köpir-* ‘köpürmek’) (KTTTS, 266)

körgiş ‘keskin gözlü; sezgili, hassas’ (< *kör*- ‘görmek’) (KTTTS, 266)

körsetkiş ‘gösterge’ (< *körset*- ‘göstermek’) (KTTTS, 267)

kötergiş ‘vinç, kaldıraç’ (KTTTS, 269) (< *köter*- ‘kaldırmak’ (KTTTS, 268))

köşirgiş ‘kopya eden, çoğaltan kimse’ (< *köşir*- ‘göç ettirmek, kopya etmek’) (KTTTS, 269)

küydırğış ‘yakıcı’ (< *küydır*- ‘yakmak’) (KTTTS, 272)

külgiş ‘güleç, mütebessim; alaycı, müstehzi’ (< *kül*- ‘gülmek’) (KTTTS, 274)

küldırğış ‘palyaço; esprili, şakacı kimse’ (< *küldır*- ‘güldürmek’) (KTTTS, 274)

küşeytkiş ‘güçlendirici, güç veren’ (< *küşeyt*- ‘güçlenmek’) (KTTTS, 280)

kinälağış ‘suçlamayı, itham etmeyi seven’ (< *kinäla*- ‘suçlamak’) (KTTTS, 282)

qabıldağış ‘alıcı, almaç, ahize; zeki, kabiliyetli’ (KTTTS, 288) (< *qabıl*- ‘teslim almak’ (KTTTS, 287))

qağıtqış ‘şakacı, nüktedan’ (< *qağıt*- ‘sözle sataşmak’) (KTTTS, 290)

qajağış ‘sataşkan’ (< *qaja*- ‘sözle sataşmak’) (KTTTS, 291)

qazğış ‘kazıcı (makine)’ (KTTTS, 293) (< *qaz*- ‘kazmak’ (KTTTS, 292))

qaynatqış ‘su ısıtıcı’ (< *qaynat*- ‘kaynatmak’) (KTTTS, 295)

qanağış ‘sömüren, sömürgeci’ (< *qana*- ‘sömürmek’) (KTTTS, 307)

qateleskiş ‘çok hata yapan, fazla kusur işleyen’ (< *qateles*- ‘hata yapmak’) (KTTTS, 325)

qiyratqış ‘mahvedici, harap edici, yıkıcı’ (< *qiyrat*- ‘tahrip etmek’) (KTTTS, 332)

qozğalğış ‘hareketli, devingen’ (< *qozğal*- ‘kıpırdamak’) (KTTTS, 337)

qozğış ‘çabuk hareket eden, tez etkilenen’ (< *qoz*- ‘hareketlenmek’) (KTTTS, 337)

qozdırğış ‘nüksettirici, arttırıcı, çoğaltıcı’ (< *qozdır*- ‘nüksettirmek’) (KTTTS, 337)

(qol)juvğış ‘lavabo’ (KTTTS, 341) (< *juv*- ‘yıkamak’ (KTTTS, 195))

qoparğış ‘patlayıcı (madde)’ (< *qopar*- ‘altını üstüne getirmek’) (KTTTS, 345)

qopsıtqış ‘toprağı ekime hazır hâle getiren alet (tarım)’ (< *qopsı*- ‘toprağı çapalamak’) (KTTTS, 345)

qorığış ‘koruyucu; korumaya, desteklemeye çalışan kimse’ (< *korı*- ‘korumak’) (KTTTS, 348)

qosqış ‘elektrik düğmesi’ (KTTTS, 349) (< *qos*- ‘eklemek’ (KTTTS, 348))

qosılğış ‘toplanacak sayılar’ (< *qosıl*- ‘eklenmek’) (KTTTS, 349)

qubılğış ‘değişken, istikrarsız, kararsız’ (< *qubıl*- ‘değişmek’) (KTTTS, 354)

qulpırğış ‘değişken, rengi yanardöner olan’ (< *qulpır*- ‘renklenmek’) (KTTTS, 358)

qumartqış ‘meraklı, hevesli’ (< *qumart*- ‘özenmek’) (KTTTS, 359)

(qum)şayğış ‘kum yıkama makinesi’ (KTTTS, 360) (< *şay*- ‘sudan geçirmek’ (KTTTS, 655))

qurğatqış ‘kurutucu, kurutma işi gören’ (< *qurğat*- ‘kurutmak’) (KTTTS, 363)
(qızıuw)ölşegiş ‘termometre, sıcaklıkölçer’ (KTTTS, 368) (< *ölşe*- ‘ölçmek’ (KTTTS, 455))
qızıqqış ‘maceraperest, serüvenci, maceracı’ (KTTTS, 369) (< *qızıq*- ‘ilgilenmek’ (KTTTS, 368))
(qıl)juwğış ‘kazan yıkamak için kullanılan kıl tomanı’ (KTTTS, 370) (< *juw*- ‘yıkamak’ (KTTTS, 195))
qırğış ‘kazağı’ (KTTTS, 374) (< *qır*- ‘kazağı ile kazımak’ (KTTTS, 373))
qırnağış ‘murç’ (< *qırna*- ‘kazıyıp temizlemek’) (KTTTS, 374)
qısqış ‘maşa, kıskaç’ (< *qıs*- ‘kısırmak’) (KTTTS, 376)
mazaqtağış ‘alay eden, dalga geçen’ (< *mazaqta*- ‘alay etmek’) (KTTTS, 385)
mayısqış ‘yumuşak, kolay eğilen’ (< *mayıs*- ‘eğilmek’) (KTTTS, 388)
malığış ‘yüzücü, iyi yüzen’ (< *malıt*- ‘yüzmek’) (KTTTS, 390)
(moyın)orağış ‘atkı, fular’ (KTTTS, 407) (< *ora*- ‘sarmak’ (KTTTS, 444))
muzdatqış ‘buzdolabı’ (< *muzdat*- ‘dondurmak’) (KTTTS, 411)
(muz)jarğış ‘buzkıran (gemi)’ (KTTTS, 411) (< *jar*- ‘yarmak’ (KTTTS, 171))
muqatqış ‘alaycı, dalgacı’ (< *muqat*- ‘alay etmek’) (KTTTS, 411)
müsirkeğış ‘esirgeyen, acıyan’ (< *müsirke*- ‘esirgemek’) (KTTTS, 416)
mineğış ‘eleştiren, kusur bulan’ (< *mine*- ‘eleştirmek’) (KTTTS, 419)
nanğış ‘kolay, çabuk inanan, saf’ (< *nan*- ‘inanmak’) (KTTTS, 423)
oyğış ‘oyan, oyucu (kimse)’ (< *oy*- ‘oymak’) (KTTTS, 435)
oynağış ‘oyun oynamayı seven; şakacı, nüktedan’ (< *oyna*- ‘oynamak’) (KTTTS, 436)
omırılğış ‘çabuk kırılan, parçalanan’ (< *omır*- ‘kırmak’) (KTTTS, 441)
oñğış ‘rengini çabuk kaybeden, solan; değişken, istikrarsız’ (< *oñ*- ‘rengi solmak’) (KTTTS, 442)
opırılğış ‘kırılğan, kolay kırılan, bozulan, koparılan’ (< *opır*- ‘koparılmak’) (KTTTS, 444)
orağış ‘sarmaya elverişli’ (< *ora*- ‘sarmak’) (KTTTS, 444)
otırğış ‘iskemle, tabure’ (< *otır*- ‘oturmak’) (KTTTS, 449)
oyatqış ‘çalar saat’ (< *oyat*- ‘uyandırmak’) (KTTTS, 450)
özgergiş ‘çabuk değişen, değişken’ (< *özger*- ‘değişmek’) (KTTTS, 452)
özgertkiş ‘değiştirici, değiştiren’ (< *özger*- ‘değişmek’) (KTTTS, 452)
ökpelegiş ‘alınğan, kırılğan, gücenen’ (< *ökpele*- ‘küsme’) (KTTTS, 453)
öñğış ‘çabuk filizlenen, tez yetişen’ (< *ön*- ‘yeşermek’) (KTTTS, 456)
öndirgiş ‘üretim’ (< *öndir*- ‘üretmek’) (KTTTS, 456)
örbigiş ‘çoğalmaya müsait, gelişmeye elverişli’ (< *örbi*- ‘çoğalmak’) (KTTTS, 459)

öskiş ‘kısa sürede yetişen, gelişmeye elverişli; oldukça gelişmiş’ (< *ös-* ‘gelişmek’) (KTTTS, 461)

ötkizgiş ‘iletken’ (< *ötkiz-* ‘geçirmek’) (KTTTS, 462)

öşirgiş ‘silgi’ (< *öşir-* ‘silmek’) (KTTTS, 463)

payımdağış ‘çabuk anlayan, derin düşünen, kavrayan’ (< *payımda-* ‘derin düşünmek’) (KTTTS, 465)

renjigiş ‘kırılgan, alıngan, çabuk darılan’ (< *renji-* ‘gücenmek’) (KTTTS, 482)

salğış ‘herhangi bir şey konulan kap’ (< *sal-* ‘koymak’) (KTTTS, 491)

salqındatqış ‘soğutucu’ (< *salqındat-* ‘serinletmek’) (KTTTS, 492)

sanağış ‘sayan, hesaplayan’ (< *sana-* ‘saymak’) (KTTTS, 494)

sezgiş ‘sezgi kabiliyeti yüksek, sezgili, sezen’ (< *sez-* ‘sezmek’) (KTTTS, 504)

sezingiş ‘sezgi gücü yüksek olan’ (< *sezin-* ‘sezmek’) (KTTTS, 504)

semirgiş ‘çabuk, tez şişmanlayan, semiren’ (< *semir-* ‘semirmek’) (KTTTS, 506)

sengiş ‘kolay inanan, çabuk inanan’ (< *sen-* ‘inanmak’) (KTTTS, 506)

sepkiş ‘tohum ekme makinesi, mibzer’ (< *sep-* ‘tohum serpmek’) (KTTTS, 507)

sergitkiş ‘dinlendirici, serinletici’ (< *sergi-* ‘canlanmak’) (KTTTS, 507)

soqtıqqış ‘sataşkan, saldırgan, mütecaviz’ (< *soqtıq-* ‘sataşmak’) (KTTTS, 512)

suwarğış ‘sulamada kullanılan bir tür alet’ (< *suwar-* ‘su vermek’) (KTTTS, 517)

(*suw*)*sepkiş* ‘çiçek sulama kabı, püskürteç’ (KTTTS, 518) (< *suw-* ‘su’ (KTTTS, 517)) (< *sep-* ‘serpmek, saçmak’ (KTTTS, 507))

(*suw*)*tartqış* ‘su çekme tesisi’ (KTTTS, 519) (< *tart-* ‘çekmek’ (KTTTS, 552))

suwıtqış ‘soğutucu, soğutmaç’ (< *suwıt-* ‘soğutmak’) (KTTTS, 519)

surağış ‘çok soru soran, meraklı’ (< *sura-* ‘sormak’) (KTTTS, 521)

süzgiş ‘süzgeç’ (< *süz-* ‘süzmek’) (KTTTS, 522)

sünjigış ‘suya iyi dalan, dalgıç’ (< *sünji-* ‘suya dalmak’) (KTTTS, 524)

sürtkiş ‘temizlik bezi, silgi’ (< *sürt-* ‘silmek’) (KTTTS, 525)

süringiş ‘tökezleyip duran, sürünen’ (< *sürin-* ‘tökezlemek’) (KTTTS, 525)

sızğış ‘cetvel’ (< *sız-* ‘çizmek’) (KTTTS, 526)

sılağış ‘macun, cam macunu’ (< *sıla-* ‘sıvamak’) (KTTTS, 528)

sınğış ‘kolay ve çabuk kırılan, kırılgan’ (< *sın-* ‘kırılmak’) (KTTTS, 530)

sıpirğış ‘süpürge’ (< *sıpir-* ‘süpürmek’) (KTTTS, 532)

tabıngış ‘tapan, tapınan, dinî emir ve yasakları titizlikle uygulayan; yöneticilerin, üst düzeydeki insanların meşru olmayan isteklerine kayıtsız şartsız uyan’ (< *tabın-* ‘tapınmak’) (KTTTS, 538)

tazartqış ‘temizlik malzemeleri’ (< *tazart-* ‘temizlemek’) (KTTTS, 539)

tayğış ‘çok kayan, sürekli kayan; kaypaklığı alışkanlık edinmiş (kimse)’ (< *tay-* ‘kaymak’) (KTTTS, 540)

talasqış ‘devamlı dalaşan, dalaşmayı, münakaşayı seven, tartışmacı’ (< *talas-* ‘tartışmak’) (KTTTS, 544)

talğağış ‘seçici, seçen, titiz (kimse)’ (< *talğa-* ‘seçmek’) (KTTTS, 544)

tañğış ‘iki nesneyi bir birine ekleyen bağ; çadırın iki kanadını birbirine bağlayan işlemeli şerit, bağ’ (< *tañ-* ‘sıkıca bağlamak’) (KTTTS, 548)

tañdağış ‘seçici, seçmesini bilen, zevk sahibi’ (< *tañda-* ‘seçmek’) (KTTTS, 548)

tapqış ‘zeki, kıvrak zekâlı’ (< *tap-* ‘bulmak’) (KTTTS, 549)

taratqış ‘bir şeyi, bir nesneyi devamlı olarak dağıtan alet, cihaz; dağıtıcı’ (< *tarat-* ‘dağıtmak’) (KTTTS, 550)

tartqış ‘çekici, çekme özelliği olan’ (< *tart-* ‘çekmek’) (KTTTS, 552)

tejegiş ‘fren sistemi, fren pedalı’ (< *teje-* ‘frenlemek’) (KTTTS, 560)

tentireğış ‘başıboş, avare gezmeyi seven, bunu âdet edinmiş’ (KTTTS, 563) (< *tentire-* ‘başıboş gezmek’) (KTTTS, 562)

terlegiş ‘çok terleyen kimse’ (< *terle-* ‘terlemek’) (KTTTS, 565)

tesgiş ‘delgi, matkap’ (< *tes-* ‘delmek’) (KTTTS, 566)

tiyegiş ‘yük ve benzeri eşyaları arabaya yüklemek için yapılmış özel alet, kaldıraç’ (< *tiye-* ‘yüklemek’) (KTTTS, 566)

tozañdatqış ‘bitkilerde tozlaşmayı sağlayan (böcek)’ (< *tozañdan-* ‘tozlaşmak (bitki)’ (KTTTS, 569)

toñazıtqış ‘buzdolabı’ (< *toñazıt-* ‘dondurmak’) (KTTTS, 574)

totıqtırğış ‘çabuk paslanan, paslanmaya elverişli’ (< *totıq-* ‘paslanmak’) (KTTTS, 577)

tözgiş ‘her türlü zorluğa dayanabilen, dayanıklı’ (< *töz-* ‘dayanmak’) (KTTTS, 578)

tösejapqış ‘örtü, yatak örtüsü’ (KTTTS, 581) (< *töse-* ‘sermek’ (KTTTS, 580)

tumawratqış ‘sık sık grip olan, kolayca soğuk algınlığına yakalanan (kimse)’ (< *tumawrat-* ‘soğuk almak’) (KTTTS, 586)

tundırğış ‘sıvı maddelerin süzülüp atıklardan temizlendiği yer’ (< *tun-* ‘berraklaşmak’) (KTTTS, 586)

tutanğış ‘tez tutuşan, tutuşmaya elverişli’ (< *tutan-* ‘tutuşmak’) (KTTTS, 589)

tutılğış ‘tez tutulan, yapışkan’ (< *tutıl-* ‘tutulmak’) (KTTTS, 590)

**tuşşıtqış* ‘suyun tuzluluk oranını düşüren cihaz’ (KTTTS, 591)¹³
tüzetkiş ‘düzeltici, düzenleyici’ (< *tüzet*- ‘düzeltmek’) (KTTTS, 592)
tükirgiş ‘tükürük tablası, tükürük kabı’ (< *tükir*- ‘tükürmek’) (KTTTS, 594)
tüsingiş ‘sezgili, dikkatli’ (KTTTS, 598) (< *tüsin*- ‘anlamak’ (KTTTS, 597))
tuñaytqış ‘gübre’ (< *tuñay*- ‘güçlenmek’) (KTTTS, 601)
tırısqış ‘çalışan, çabalayan, gayretli (kimse)’ (< *tırıs*- ‘çalışmak’) (KTTTS, 603)
tikkiş ‘güzel dikiş yapan (kimse)’ (< *tik*- ‘dirmek’) (KTTTS, 605)
tilalğış ‘söz dinleyen, uysal’ (KTTTS, 606) (< *til* ‘dil, lisan, söz öbeği’ (KTTTS, 606)) (< *al*- ‘almak’ (KTTTS, 33))
titirkengiş ‘hassas, titiz’ (< *titirken*- ‘ürpermek’) (KTTTS, 609)
wayımdağış ‘evhamlı, endişeli’ (< *wayımda*- ‘endişe etmek’) (KTTTS, 611)
uwaqtağış ‘öğütücü, ufalayıcı’ (< *uwaqta*- ‘ufalamak’) (KTTTS, 611)
uwatqış ‘öğütücü, ufalayıcı’ (< *uwat*- ‘öğütmek’) (KTTTS, 612)
uwlağış ‘zehirleyici’ (< *uwla*- ‘zehirlenmek’) (KTTTS, 613)
uwlanğış ‘çabuk zehirlenen, zehirlenmeye meyilli’ (< *uwlan*- ‘zehirlenmek’) (KTTTS, 613)
uğınğış ‘anlayışlı, kavrayış düzeyi yüksek, zeki’ (< *uğın*- ‘anlamak’) (KTTTS, 615)
uyımdastırğış ‘iyi organize edebilen, teşkilatçı, örgütçü’ (< *uyımdastır*- ‘organize etmek’) (KTTTS, 617)
uyısqış ‘karışık, tez karışan’ (< *uyıs*- ‘dolaşmak’) (KTTTS, 618)
uqqış ‘çabuk kavrayan, zeki’ (< *uq*- ‘anlamak’) (KTTTS, 618)
umıtqış ‘unutkan’ (< *umıt*- ‘unutmak’) (KTTTS, 620)
untaqtağış ‘kıрма makinesi’ (< *untaqta*- ‘ufalamak’) (KTTTS, 620)
urlağış ‘çalmayı, hırsızlığı meslek edinen, hırsız’ (< *urla*- ‘çalmak’) (KTTTS, 621)
urısqış ‘kavgacı, asabi, sinirli’ (< *urıs*- ‘savaşma, azarlamak’) (KTTTS, 622)
usaqtağış ‘yem hazırlama makinesi’ (< *usaqta*- ‘ufalamak’) (KTTTS, 622)
uşqış ‘pilot’ (KTTTS, 624) (< *uş*- ‘uçmak’ (KTTTS, 623))
ügilgiş ‘gevrek, çabuk öğütülebilir olan’ (< *ügil*- ‘öğütülmek’) (KTTTS, 627)
ügitilgiş ‘çabuk ufalanan, gevrek’ (< *ügitil*- ‘öğütülmek’) (KTTTS, 627)
üdetkiş ‘hız arttıran, çabuklaştıran’ (< *üdet*- ‘hızını arttırmak’) (KTTTS, 627)
üyrenğış ‘çabuk öğrenen, çabuk alışan’ (< *üyren*- ‘öğrenmek’) (KTTTS, 629)
ükkiş ‘rende’ (< *ük*- ‘ufalamak’) (KTTTS, 630)
ülkeytkiş ‘büyüteç, pertavsız’ (< *ülkeyt*- ‘büyütmek’) (KTTTS, 631)

¹³ * işareti ile gösterilen kelimenin incelenen sözlükte fiil tabanı bulunmamaktadır.

ürğiş ‘çok havlayan, ürüten’ (< *ür-* ‘ürümek’) (KTTTS, 633)

üsiğiş ‘çabuk üşüten’ (< *üsi-* ‘üşümek’) (KTTTS, 635)

habarlağış ‘radyo vericisi’ (< *habarla-* ‘haber vermek’) (KTTTS, 643)

şaqğış ‘kıracak (ceviz, badem vb.); sokan, ısırın, dalayan, dişleyen (yılan, böcek vb.)’ (KTTTS, 657) (< *şaq-* ‘kırmak’ (KTTTS, 656)

şalğış ‘ayak çelen, ayak çelmede usta’ (KTTTS, 659) (< *şal-* ‘çelmek’ (KTTTS, 658)

şaldıqqış ‘sık sık kötü durumlarla karşılaşan (kimse)’ (< *şaldıq-* ‘kötü bir durumla karşı karşıya kalmak’) (KTTTS, 659)

şamdanğış ‘öfkeli, kızgın, çabuk sinirlenen’ (< *şamdan-* ‘inat etmek’) (KTTTS, 661)

şamırqanğış ‘çabuk öfkelenen, hiddetlenen’ (< *şamırqa-* ‘hiddetlenmek’) (KTTTS, 661)

şanşorğış ‘elektrik süpürgesi’ (KTTTS, 662) (< *sor-* ‘emmek, soğurmak’ (KTTTS, 514)

şarşağış ‘çabuk yorulan, hâlsiz’ (< *şarşa-* ‘yorulmak’) (KTTTS, 665)

şaştutqış ‘tutturmalı, kıştırıgıçlı toka’ (KTTTS, 668) (< *şaş* ‘saç’ (KTTTS, 667)) (< *tut-* ‘tutmak’ (KTTTS, 589))

şekkiş ‘sigara tiryakisi’ (< *şek-* ‘sigara içmek’) (KTTTS, 670)

şomğış ‘sık sık düşünceye dalan, çok dalgın’ (< *şom-* ‘düşünceye dalmak’) (KTTTS, 677)

şöldegiş ‘çabuk susayan’ (< *şölde-* ‘susamak’) (KTTTS, 679)

şırınısqıqış ‘meyve sıkacağı’ (< *şırında-* ‘tatlanmak (meyve)’) (KTTTS, 691) (< *şırın* ‘öz su’ (KTTTS, 691)) (< *şır-* ‘çıkarmak’ (KTTTS, 687))

şirigiş ‘kolay, çabuk çürüten, bozulan’ (< *şiri-* ‘bozulmak’) (KTTTS, 692)

şiritkiş ‘çürüten, bozan’ (< *şiri-* ‘bozulmak’) (KTTTS, 692)

ıdırığış ‘kolay dağılan, çabuk yayılan, gevşek’ (< *ıdır-* ‘dağılmak’) (KTTTS, 695)

ılğaldağış ‘nemlendirici’ (< *ılğalda-* ‘nemlendirmek’) (KTTTS, 697)

ılğaldatqış ‘nemlendirici’ (< *ılğalda-* ‘nemlendirmek’) (KTTTS, 697)

ısqırğış ‘iyi ılık çalan (kimse)’ (< *ısqır-* ‘ılık çalmak’) (KTTTS, 701)

ısqış ‘keman, kopuz gibi çalgılarda titreşim yoluyla ses çıkarmaya yarayan parça, yay’ (KTTTS, 701) (< *ıs-* ‘sürtmek’ (KTTTS, 700)

izdenğış ‘araştırma meraklısı, araştırmayı ve incelemeyi seven’ (< *izde-* ‘aramak’) (KTTTS, 703)

ilğış ‘askı, andal, sürgü’ (< *il-* ‘asmak’) (KTTTS, 704)

işkiş ‘alkolik, ayyaş, içki bağımlısı’ (< *iş-* ‘içmek’) (KTTTS, 707)

3.32.1. -GİŞ, KİŞ Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.32.1.A. Soyut İsimler

3.32.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

bölgiş ‘bir bölme işleminde bölünen sayının kaç eşit parçaya ayrıldığını gösteren sayı, bölen’, *bölingiş* ‘matematikte bölünen’, *eliktegiş* ‘özentili, taklit etmeyi seven, benzemeye çalışan; safderun, kendi fikri olmayan; yansıma, ses yansıma’, *eritgiş* ‘eritici, eritme gücü yüksek olma’, *eskertkiş* ‘anıt, abide, heykel; tarihi eser; hatıra’, *iykemdelgiş* ‘meyilli, eğimli, mail’, *iylikkiş* ‘yatkın, elverişli, eğilimli olan’, *köbeytkiş* ‘çarpan’, *körsetkiş* ‘gösterge’, *küşeytkiş* ‘güçlendirici, güç veren’, *qozdırğış* ‘nüksettirici, arttırıcı, çoğaltıcı’, *qosılğış* ‘toplanacak sayılar’, *mayısqış* ‘yumuşak, kolay eğilen’, *örbigiş* ‘çoğalmaya müsait, gelişmeye elverişli’.

3.32.1.A2. Eylemin Kılıcı

abaylağış ‘gözlem gücü yüksek, gözü keskin, gözlemci’, *ajıratqış* ‘elektrik düğmesi, anahtarı; farkı iyi görebilen kimse’, *azaytqış* ‘eksilten, azaltan’, *azğırğış* ‘fitneci, aldatıcı, bozguncu, fitne fücür’, *ayğaylağış* ‘bağırان, çağırان, çığırtkan’, *aynığış* ‘sözünde durmayan, devamlı karar değıştiren, döneک’, *aldanğış* ‘çabuk inanan, kolay kandırılan, saf’, *anğarğış* ‘gözü keskin, dikkatli, çabuk fark eden’, *anğdağış* ‘ferasetli, sezgili’, *arandatqış* ‘insanların başını belaya sokan kimse, kışkırtıcı, tahrikçi’, *atqış* ‘nişancı’ *ayağış* ‘çok merhametli, yufka yürekli’, *äserlengiş* ‘çabuk uygulanan, çabuk etkilenen, duygulu, hassas’, *äwestengiş* ‘hevesli, meraklı’, *bağdarlağış* ‘yönünü, hedefini çabuk belirleyen’, *bayqağış* ‘ihtiyatlı, sakıngan, ihtiyatkâr, dikkatli’, *baqqış* ‘iyi bakan, ihtimam gösteren; iyi denetleme yapan’, *baqlağış* ‘gözlem gücü yüksek; gözü keskin’, *barğış* ‘bir yere gitmeye hevesli’, *bawrağış* ‘insanlarla çabuk kaynaşan, girişken, sıcakkanlı’, *bergiş* ‘cömert, eli açık’, *berilgiş* ‘merak eden, heveslenen’, *boljağış* ‘tahmin eden, yorumlayan’, *buzğış* ‘bir şeyi kıran, dökен, ortadan kaldıran; fitneci, bölücü’, *bultarğış* ‘sözünde durmayan, hilekâr’, *bilgiş* ‘bilgin, bilgili; bilgisiz olduğı hâlde bilgili görünmek isteyen, bilgili geçinen kimse, bilgiçlik taslayan’, *dämetkiş* ‘devamlı bir şeyler isteyen, sürekli dilekte bulunan, dilenci gibi davranan’, *ezgiş* ‘ezici, baskıcı, sömürgeci (sınıf veya millet)’, *ezilgiş* ‘çabuk ezilen; yufka yürekli, merhametli’, *elençdegiş* ‘her şeyden korkan, ödleк’, *eljiregiş* ‘duygusal, şefkatli’, *elikkiş* ‘bir şeye kendini kolay kaptıran, çabuk heveslenen, çabuk özenen taklitçi’, *eliktegiş* ‘özentili, taklit etmeyi seven, benzemeye çalışan; safderun, kendi fikri olmayan; yansıma, ses yansıma’ *emirengiş* ‘sevecen, şefkatli’, *ergiş* ‘safderun, çabuk inanan, kolay aldatılan, çabuk inanan saf’, *esirkegiş* ‘acıyan, merhamet eden’, *jabırqağış* ‘sık sık üzülen,

kederlenen', *jabısqı* 'çabuk yapışan; yavaşlık', *jazğı* 'hızlı, çabuk yazan kimse', *jayratqı* 'yıkıcı, imha edici, kırıcı', *jaqtağı* 'destekleyici, taraf tutan', *jalbarıngı* 'yalvarıp yakaran', *jaltarğı* 'hilekâr, düzenbaz; inandırıcı olmayan, güven vermeyen', *jalıqtırğı* 'bıktırıcı, usandırıcı, yorucu', *jamilğı* 'örtü; kabuk; koruyucu, himaye edici', *janğı* 'çabuk yanan, kolay tutuşan', *jarılqağı* 'birisine iyilik yapan, iyiliksever', *jegı* 'çok yemek yiyen, obur; başkasının hakkını yiyen, rüşvetçi, yiyici', *jürgı* 'hızlı koşan; fahişe', *jırtqı* 'yırtıcı; vahşi, acımasız', *zerıkkı* 'tez usanan, tez bıkan', *ziyandanğı* 'çabuk zarar ve ziyan gören', *iylangı* 'çabuk, kolay inanan, safdil', *iylandırğı* 'inandırıcı, güven veren', *kezğı* 'avare, başıboş, aylak', *keyıgı* 'alınan, kırılan', *keketkı* 'alaycı, müstehzi', *kiylikkı* 'sürekli bir şeye maruz kalan, düçar olan', *kökıgı* 'yol yordam bilmeyen, çok konuşan', *köngı* 'yumuşak başlı, çabuk ikna olan', *köndıkkı* 'kolay kabul eden, kolay ikna olan, uysal', *könıkkı* 'kolay alışan, tez uyum sağlayan', *köpirğı* 'hemen köpüren', *körğı* 'keskin gözlü; sezgili, hassas', *külğı* 'güleç, mütebessim; alaycı, müstehzi', *küldırğı* 'palyaço; esprili, şakacı kimse', *kinälağı* 'suçlamayı, itham etmeyi seven', *qabıldağı* 'alıcı, almaç, ahize; zeki, kabiliyetli' *qağıtqı* 'şakacı, nüktedan', *qajağı* 'sataşkan', *qanağı* 'sömüren, sömürgeci', *qateleskı* 'çok hata yapan, fazla kusur işleyen', *qıyratqı* 'mahvedici, harap edici, yıkıcı', *qozğalğı* 'hareketli, devingen', *qozğı* 'çabuk hareket eden, tez etkilenen', *qorığı* 'koruyucu; korumaya, desteklemeye çalışan kimse', *qubılğı* 'değişken, istikrarsız, kararsız', *qumartqı* 'meraklı, hevesli', *qızıqqı* 'maceraperest, serüvenci, maceracı', *mazaqtağı* 'alay eden, dalga geçen', *muqatqı* 'alaycı, dalgacı', *müsirkeğı* 'esirgeyen, acıyan', *mineğı* 'eleştiren, kusur bulan', *nanğı* 'kolay, çabuk inanan, saf', *oynağı* 'oyun oynamayı seven; şakacı, nüktedan', *onğı* 'rengini çabuk kaybeden, solan; değişken, istikrarsız', *opırılğı* 'kırılan, kolay kırılan, bozulan, koparılan', *özgerğı* 'çabuk değişen, değişken', *özgertkı* 'değiştirici, değiştiren', *ökpeleğı* 'alınan, kırılan, gücenen', *öngı* 'çabuk filizlenen, tez yetişen', *ösکی* 'kısa sürede yetişen, gelişmeye elverişli; oldukça gelişmiş', *payımdağı* 'çabuk anlayan, derin düşünen, kavrayan', *renjıgı* 'kırılan, alınan, çabuk darılan', *sanağı* 'sayan, hesaplaman', *sezğı* 'sezgi kabiliyeti yüksek, sezgili, sezen', *sezingı* 'sezgi gücü yüksek olan', *sengı* 'kolay inanan, çabuk inanan', *soqtıqqı* 'sataşkan, saldırgan, mütecaviz', *surağı* 'çok soru soran, meraklı', *sürıngı* 'tökezleyip duran, sürünen', *sınğı* 'kolay ve çabuk kırılan, kırılan', *tabıngı* 'tapan, tapınan, dinî emir ve yasakları titizlikle uygulayan; yöneticilerin, üst düzeydeki insanların meşru olmayan isteklerine kayıtsız şartsız uyan' *tayğı* 'çok kayan, sürekli kayan; kaypaklığı alışkanlık edinmiş (kimse)', *talasqı* 'devamlı dalaşan, dalaşmayı, münakaşayı seven, tartışmacı', *talğagı* 'seçici, seçen, titiz (kimse)', *tañdağı* 'seçici, seçmesini bilen, zevk sahibi', *tapqı* 'zeki, kıvrak zekâlı', *tentireğı*

‘başıboş, avare gezmeyi seven, bunu âdet edinmiş’, *tözgiş* ‘her türlü zorluğa dayanabilen, dayanıklı’, *tumawratqış* ‘sık sık grip olan, kolayca soğuk algınlığına yakalanan (kimse)’, *tutanğış* ‘tez tutuşan, tutuşmaya elverişli’, *tutılğış* ‘tez tutulan, yapışkan’, *tüsingiş* ‘sezgili, dikkatli’, *tırısqış* ‘çalışan, çabalayan, gayretli (kimse)’, *tilalğış* ‘söz dinleyen, uysal’, *titirkengiş* ‘hassas, titiz’, *wayımdağış* ‘evhamlı, endişeli’, *uwlanğış* ‘çabuk zehirlenen, zehirlenmeye meyilli’, *uğınğış* ‘anlayışlı, kavrayış düzeyi yüksek, zeki’, *uyımdastırğış* ‘iyi organize edebilen, teşkilatçı, örgütçü’, *uyısqış* ‘karışık, tez karışan’, *uqqış* ‘çabuk kavrayan, zeki’, *umutqış* ‘unutkan’, *urlağış* ‘çalmayı, hırsızlığı meslek edinen, hırsız’, *urısqış* ‘kavgacı, asabi, sinirli’, *ügilğış* ‘gevrek, çabuk öğütülebilir olan’, *ügitilğış* ‘çabuk ufalanan, gevrek’, *üdetkiş* ‘hız arttıran, çabuklaştıran’, *üyrenğış* ‘çabuk öğrenen, çabuk alışan’, *üsigiş* ‘çabuk üşüyen’, *şalğış* ‘ayak çelen, ayak çelmede usta’, *şaldıqqış* ‘sık sık kötü durumlarla karşılaşan (kimse)’, *şamdanğış* ‘öfkeli, kızgın, çabuk sinirlenen’, *şamırqanğış* ‘çabuk öfkelenen, hiddetlenen’, *şarşağış* ‘çabuk yorulan, hâlsiz’, *şekkiş* ‘sigara tiryakisi’, *şomğış* ‘sık sık düşünceye dalan, çok dalgın’, *şöldegiş* ‘çabuk susayan’, *şirigiş* ‘kolay, çabuk çürüyen, bozulan’, *şiritkiş* ‘çürüten, bozan’, *ıdırağış* ‘kolay dağılan, çabuk yayılan, gevşek’, *ısqrğış* ‘iyi ısıklık çalan (kimse)’, *izdenğış* ‘araştırma meraklısı, araştırmayı ve incelemeyi seven’, *işkiş* ‘alkolik, ayyaş, içki bağımlısı’.

3.32.1.B. Somut İsimler

3.32.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

ajıratqış ‘elektrik düğmesi, anahtarı; farkı iyi görebilen kimse’, *azaytqış* ‘eksiltten, azaltan’, *ayırğış* ‘konjektör, akım kesme kolu’, *anıqtağış* ‘bilimsel kavramları açıklayan sözlük’, *balqığış* ‘eriyen, çabuk eriyen (maden vb.)’, *buwlağış* ‘buhar makinesi’, *erigiş* ‘erigen, çabuk eriyen’, *eskertkiş* ‘anıt, abide, heykel; tarihi eser; hatıra’, *jamılğış* ‘örtü; kabuk; koruyucu, himaye edici’, *jandırğış* ‘ateşi yakmaya yarayan, çabuk ateşlenmesine yardımcı olan nesne, çıra’, *japqış* ‘kapak; örtü’, *jonğış* ‘marangoz rendesi, planya’, *körsetkiş* ‘gösterge’, *küşeytkiş* ‘güçlendirici, güç veren’, *qozğalğış* ‘hareketli, devingen’, *qoparğış* ‘patlayıcı (madde)’, *qopsıtqış* ‘toprağı ekime hazır hâle getiren alet (tarım)’, *qosqış* ‘elektrik düğmesi’, *(qum)şayğış* ‘kum yıkama makinesi’ *(qıl)juwğış* ‘kazan yıkamak için kullanılan kıl tomarı’, *(moyın)orağış* ‘atki, fular’, *(muz)jarğış* ‘buzkıran (gemi)’, *orağış* ‘sarmaya elverişli’, *oturğış* ‘iskemle, tabure’, *öndirğış* ‘üretim’, *salğış* ‘herhangi bir şey konulan kap’, *sergitkiş* ‘dinlendirici, serinletici’, *suwarğış* ‘sulamada kullanılan bir tür alet’, *sürtkiş* ‘temizlik bezi, silgi’, *sızğış* ‘cetvel’, *sılağış* ‘macun, cam macunu’, *tazartqış* ‘temizlik malzemeleri’, *tañğış* ‘iki nesneyi bir birine ekleyen bağ; çadırın iki kanadını birbirine bağlayan işlemeli şerit,

bağ', *taratqış* 'bir şeyi, bir nesneyi devamlı olarak dağıtan alet, cihaz; dağıtıcı', *tejegiş* 'fren sistemi, fren pedalı', *tiyegiş* 'yük ve benzeri eşyaları arabaya yüklemek için yapılmış özel alet, kaldıraç', *totıqtırğış* 'çabuk paslanan, paslanmaya elverişli', *tösekjapqış* 'örtü, yatak örtüsü', *tuşşıtqış* 'suyun tuzluluk oranını düşüren cihaz', *tüzetkiş* 'düzeltici, düzenleyici', *tükirgiş* 'tükürük tablası, tükürük kabı', *tıñaytqış* 'gübre', *uwaqtağış* 'öğütücü, ufalayıcı', *uwatqış* 'öğütücü, ufalayıcı', *uwlağış* 'zehirleyici', *untaqtağış* 'kıırma makinesi', *usaqtağış* 'yem hazırlama makinesi' *habarlağış* 'radyo vericisi', *şaştutqış* 'tutturmalı, kıstıracağı toka', *şırınısqıqış* 'meyve sıkacağı', *ılğaldağış* 'nemlendirici', *ılğaldatqış* 'nemlendirici', *ısqış* 'keman, kopuz gibi çalgılarda titreşim yoluyla ses çıkarmaya yarayan parça, yay', *ilgiş* 'askı, andal, sürgü'.

3.32.1.B2. Eylemin Kılıcısı

buzğış 'bir şeyi kıran, döken, ortadan kaldıran; fitneci, bölücü', *jorğalağış* 'hızlı sürünen', *jortqış* 'yiyecek bulmak için dolaşıp duran (hayvan)', *jumırtqalağış* 'çok yumurtalayan', *jürgiş* 'hızlı koşan; fahişe', *jırtqış* 'yırtıcı; vahşi, acımasız', *iyilgiş* 'eğilmeye yatkın, esnek', *iyirilgiş* 'eğilmeye uygun, elverişli', *kemirgişter* 'kemirgenler, kemiriciler', *kepkiş* 'çabuk kuruyan', *köbeytkiş* 'çarpan', *köşirgiş* 'kopya eden, çoğaltan kimse', *külgiş* 'güleç, mütebessim; alaycı, müstehzi', *küldirgiş* 'palyaço; esprili, şakacı kimse', *qulpırğış* 'değişken, rengi yanardöner olan', *maltığış* 'yüzücü, iyi yüzen', *oyğış* 'oyan, oyuncu (kimse)', *omırılğış* 'çabuk kırılan, parçalanın', *semirgiş* 'çabuk, tez şişmanlayan, semiren', *süñgigiş* 'suya iyi dalan, dalgıç', *tayğış* 'çok kayan, sürekli kayan; kaypaklığı alışkanlık edinmiş (kimse)', *terlegiş* 'çok terleyen kimse', *tozañdatqış* 'bitkilerde tozlaşmayı sağlayan (böcek)', *tikkiş* 'güzel dikiş yapan (kimse)', *uşqış* 'pilot', *ürgiş* 'çok havlayan, ürüyen', *şaqqış* 'kıracak (ceviz, badem vb.); sokan, ısırın, dalayan, dişleyen (yılan, böcek vb.)'.

3.32.1.B2a. Eyleme Aracılık Eden Nesne

ajıratqış 'elektrik düğmesi, anahtarı; farkı iyi görebilen kimse', *ayırğış* 'konjektör, akım kesme kolu', *anıqtağış* 'bilimsel kavramları açıklayan sözlük', *jandırğış* 'ateşi yakmaya yarayan, çabuk ateşlenmesine yardımcı olan nesne, çıra', *kergiş* 'deriyi kurutmak için kullanılan gergi; kasnak (nakış)', *keskiş* 'kesici alet, keski', *qoparğış* 'patlayıcı (madde)', *qopsıtqış* 'toprağı ekime hazır hâle getiren alet (tarım)', *qosqış* 'elektrik düğmesi', *(qum)şayğış* 'kum yıkama makinesi', *qurğatqış* 'kurutucu, kurutma işi gören', *qızuwölşegiş* 'termometre, sıcaklıkölçer', *qırğış* 'kazağı', *qırnağış* 'murç', *sepkış* 'tohum ekme makinesi, mibzer', *sergitkiş* 'dinlendirici, serinletici', *(suw)sepkış* 'çiçek sulama kabı, püskürteç',

sürtkiş ‘temizlik bezi, silgi’, *sızgış* ‘cetvel’ *tuşşıtqış* ‘suyun tuzluluk oranını düşüren cihaz’, *uwaqtağış* ‘öğütücü, ufalayıcı’ *uwatqış* ‘öğütücü, ufalayıcı’, *uwlağış* ‘zehirleyici’, *untaqtağış* ‘kıрма makinesi’, *usaqtağış* ‘yem hazırlama makinesi’, *habarlağış* ‘radyo vericisi’, *şaqqış* ‘kıracak (ceviz, badem vb.); sokan, ısırın, dalayan, dişleyen (yılan, böcek vb.)’, *şaştutqış* ‘tutturmalı, kıştırıgaçlı toka’, *şırınsıqqış* ‘meyve sıkacağı’, *ısqış* ‘keman, kopuz gibi çalgılarda titreşim yoluyla ses çıkarmaya yarayan parça, yay’.

3.32.1.B2b. Eyleme Sebebiyet Veren Durum

qozdırğış ‘nüksettirici, arttırıcı, çoğaltıcı’.

3.32.1.B3. Eylemin Aracı

aşqış ‘anahtar, açkı’, *buwlağış* ‘buhar makinesi’, *bürikkiş* ‘püskürteç, püskürtücü’, *dirildetkiş* ‘vibratör, titretici’, *eritgiş* ‘eritici, eritme gücü yüksek olma’, *eseptegiş* ‘sayaç; hesap makinesi’ *eskertkiş* ‘anıt, abide, heykel; tarihi eser; hatıra’, *(et)tartqış* ‘kıyma makinesi’, *jabısqış* ‘çabuk yapışan; yavaşlık’, *jamilğış* ‘örtü; kabuk; koruyucu, himaye edici’, *japqış* ‘kapak; örtü’, *jarğış* ‘patlatıcı’, *jeldetkiş* ‘havalandırıcı, vantilatör’ *jılıtqış* ‘ısıtıcı’, *zoraytqış* ‘büyüteç’, *keptirgiş* ‘kurutucu, kurutma makinesi’, *kergiş* ‘deriyi kurutmak için kullanılan gergi; kasnak (nakış)’, *keskiş* ‘kesici alet, keski’, *kötergiş* ‘vinç, kaldıraç’, *küydirgiş* ‘yakıcı’, *qabıldağış* ‘alıcı, almaç, ahize; zeki, kabiliyetli’, *qazğış* ‘kazıcı (makine)’, *qaynatqış* ‘su ısıtıcı’, *qoparğış* ‘patlayıcı (madde)’, *qurğatqış* ‘kurutucu, kurutma işi gören’, *qızuwölşegiş* ‘termometre, sıcaklıkölçer’, *qırğış* ‘kazağı’, *qırnağış* ‘murç’, *qısqış* ‘maşa, kısıkaç’, *(moyın)orağış* ‘atki, fular’, *muzdatqış* ‘buzdolabı’, *(muz)jarğış* ‘buzkıran (gemi)’, *oyatqış* ‘çalar saat’, *ötkizgiş* ‘iletken’, *öşirgiş* ‘silgi’, *salqındatqış* ‘soğutucu’, *sepkış* ‘tohum ekme makinesi, mibzer’, *suwsepkış* ‘çiçek sulama kabı, püskürteç’ *suwıtqış* ‘soğutucu, soğutmaç’, *süzgiş* ‘süzgeç’, *sürtkiş* ‘temizlik bezi, silgi’, *sızgış* ‘cetvel’, *sıpirğış* ‘süpürge’, *taratqış* ‘bir şeyi, bir nesneyi devamlı olarak dağıtan alet, cihaz; dağıtıcı’, *tartqış* ‘çekici, çekme özelliği olan’, *tesgiş* ‘delgi, matkap’ *tiyegiş* ‘yük ve benzeri eşyaları arabaya yüklemek için yapılmış özel alet, kaldıraç’, *toñazıtqış* ‘buzdolabı’, *tuşşıtqış* ‘suyun tuzluluk oranını düşüren cihaz’, *ükkiş* ‘rende’, *ülkeytkiş* ‘büyüteç, pertavsız’, *şaşsorgış* ‘elektrik süpürgesi’, *ilgiş* ‘askı, andal, sürgü’.

3.32.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

ayıqtırğış ‘sarhoşları ayılma merkezi’, *(qol)juwğış* ‘lavabo’, *(suw)tartqış* ‘su çekme tesisi’, *tundırğış* ‘sıvı maddelerin süzülüp atıklardan temizlendiği yer’.

Tablo 3.32: Kazak Türkçesinde {-GIş, -KIş} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-GIş, -KIş} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durun	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	14	145	-	54	26	30	1	53	4

3.33. -I, -U

-I, -U eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

buyıǵı ‘içine kapanık, utangaç’ (< *buyıq*- ‘utanmak’) (KTTTS, 98)

öli ‘ölü, ölmüş; cahil, bilgisiz, şuursuz’ (KTTTS, 456) (< *öl*- ‘ölmek’ (KTTTS, 454))

tolı ‘dolu, dolmuş; çok, bol, sayısız, hadsiz’ (KTTTS, 572) (< *tol*- ‘dolmak’ (KTTTS, 571))

körşi ‘komşu; yan yana olma, birbirine yakın olma’ (KTTTS, 267) (< **körüş*- < *kör*- ‘görmek’ (KTTTS, 266))¹⁴

3.33.1. -I, -U Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.33.1.A. Soyut İsimler

3.33.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

öli ‘ölü, ölmüş; cahil, bilgisiz, şuursuz’, *tolı* ‘dolu, dolmuş; çok, bol, sayısız, hadsiz’, *körşi* ‘komşu; yan yana olma, birbirine yakın olma’.

3.33.1.A2. Eylemin Kılıcısı

buyıǵı ‘içine kapanık, utangaç’, *öli* ‘ölü, ölmüş; cahil, bilgisiz, şuursuz’.

3.33.1.B. Somut İsimler

3.33.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

tolı ‘dolu, dolmuş; çok, bol, sayısız, hadsiz’.

¹⁴ *körüş*- fiilinden gelmektedir. Aradaki /i/ sesinin düşmesinden sonra -I, -U fiilden isim türetme ekini aldığı zaman diğer kelimelere göre farklılık arz etmektedir.

Tablo 3.33: Kazak Türkçesinde {-I, -U} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-I, -U} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durun	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	3	2	-	1	-	-	-	-	-

3.34. -(I)K

Fiilin hareketinin sonucunda ortaya çıkmış nesneleri türetir. -(I)K eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

ayırıq ‘yol ağzı’ (< *ayır-* ‘ayırmaq’) (KTTTS, 28)

aşıq ‘açık; boş, açık (yer, alan); bulutsuz, açık (hava); açık belirgin’ (KTTTS, 57) (< *aş-* ‘açık’ (KTTTS, 56))

bölik ‘öbek, parça’ (KTTTS, 95) (< *böl-* ‘bölmek’ (KTTTS, 94))

buzıq ‘yaramaz, sefih, uçarı’ (< *buz-* ‘kullanılmaz hale getirmek’) (KTTTS, 97)

buyırıq ‘buyruk, emir, ferman’ (< *buyır-* ‘emretmek’) (KTTTS, 98)

bıqsıq ‘duman; çöp; art düşünce, kötü niyet’ (< *bıqsı-* ‘duman çıkarmak’) (KTTTS, 103)

birtıq ‘kısa boylu ve şişman’ (< *birtiy-* ‘kısa boylu ve aşırı şişman olmak’) (KTTTS, 104)

bilik ‘bilim, bilgi’ (< *bil-* ‘bilmek’) (KTTTS, 105)

bitik ‘gür, sık (ot)’ (< *bit-* ‘bitmek’) (KTTTS, 107)

erbik ‘dik dik, diken diken duran (saç, sakal, kaş)’ (< *erbiy-* ‘farklı görünmek’) (KTTTS, 147)

esirik ‘deli, aptal’ (< *esir-* ‘sarhoş olmak’) (KTTTS, 152)

**etik* ‘çizme’ (KTTTS, 153)

jazıq ‘ova, yazı’ (KTTTS, 158) (< *jaz-* ‘yazmak; yaymak, sermek’ (KTTTS, 157))

janğırıq ‘yankılanma, aksiseda’ (< *janğır-* ‘yankılanmak’) (KTTTS, 170)

jarıq ‘ışık, nur; çatlak, yarık, çatlamış’ (KTTTS, 173) (< *jar-* ‘yarmak’ (KTTTS, 171))

jasıq ‘çekingen utangaç’ (< *jası-* ‘hüzünlenmek’) (KTTTS, 176)

jatıq ‘düz, yassı, yatık; yatkın, eğimli’ (KTTTS, 177) (< *jat-* ‘yatmak’ (KTTTS, 176))

jekirik ‘kızma, bağırıp çağırma, sesi yükseltme’ (< *jekir*- ‘azarlamak’) (KTTTS, 181)

jerik ‘aşırma’ (< *jeri*- ‘aşirmek’) (KTTTS, 186)

jetik ‘iyi bilen, erbab, ehil’ (KTTTS, 187) (< *jet*- ‘yetmek’ (KTTTS, 186))

jorıq ‘saldırı, hücum, askerî sefer; seyahat, yolculuk; bir iş için seferber olma’ (< *jori*- ‘düş yormak, yorumlamak’) (KTTTS, 193)

josiq ‘adet, töre, örf; gidişat, yön; kural, kaide’ (< *josi*- ‘kitle halinde hareket etmek’) (KTTTS, 193)

juwıq ‘ölü yıkama merasimi; yaklaşık, yakın civarında’ (< *juw*- ‘yıkamak’, *juvi*- ‘yaklaşmak’) (KTTTS, 195)

julıq ‘vardela, kösele, şerit; eskimiş, yıpranmış; perişan hâlde olan, zayıflayan’ (KTTTS, 197) (< *jul*- ‘yokmak, sökmek’ (KTTTS, 196))

jumıq ‘çekik, yumuk, kısık (göz)’ (KTTTS, 198) (< *jum*- ‘yummak’ (KTTTS, 197))

jüyrik ‘hızlı koşan, yürük; hatip, bilge’ (KTTTS, 200) (< *jür*- ‘yürümek, hızlı hareket etmek’ (KTTTS, 201))

jırtıq ‘yırtık’ (KTTTS, 207) (< *jırt*- ‘yırtmak’ (KTTTS, 206))

jırıq ‘yırtık, kesik’ (KTTTS, 207) (< *jır*- ‘yırtmak’ (KTTTS, 206))

kekirik ‘geğirti’ (KTTTS, 240) (< *kekir*- ‘geğirmek’ (KTTTS, 239))

kertik ‘kertik, oyuk’ (< *kert*- ‘kertmek’) (KTTTS, 247)

kesik ‘kesik, kesilmiş’ (KTTTS, 249) (< *kes*- ‘kesmek’ (KTTTS, 248))

ketik ‘gedik, rahne; eksik dişli, gedik’ (< *ket*- ‘gitmek, ayrılmak’) (KTTTS, 249)

küyik ‘yanık; yangın yeri; yakınış, kaygı, dert, ızdırıp’ (< *küyik*- ‘yanmak’) (KTTTS, 273)

kirbik ‘ince, kalın olmayan’ (< *kirbiy*- ‘zayıflamak’) (KTTTS, 282)

kirjik ‘öfkeli, kızgın’ (< *kirjiy*- ‘yüzünü buruşturmak’) (KTTTS, 283)

qazıq ‘kazık; direk’ (KTTTS, 293) (< *qaz*- ‘kazmak’ (KTTTS, 292))

qaqırıq ‘balgam, tükürük’ (< *qaqır*- ‘balgam çıkarmak’) (KTTTS, 300)

qalıq ‘arkada, geride kalan’ (KTTTS, 304) (< *qal*- ‘kalmak’ (KTTTS, 300))

qaşsıq ‘çok kuru; güneşten solup eskiyen’ (< *qaşsı*- ‘kurumak’) (KTTTS, 310)

qapılıq ‘pişman olma durumu’ (< *qapıl*- ‘telaşlanmak’) (KTTTS, 312)

qatıq ‘ayran; süzme yoğurt; katık’ (KTTTS, 326) (< *qat*- ‘katılaşmak; sulu yemeklere süt veya yoğurt katmak’ (KTTTS, 324))

qaşıq ‘uzak, ırak’ (KTTTS, 330) (< *qaş*- ‘kaçmak’ (KTTTS, 329))

qıyıq ‘kıyık, kıyım; kıyılmış, kesilmiş’ (KTTTS, 333) (< *qiy*- ‘kesmek’ (KTTTS, 330))

qoqsıq ‘eski püskü (eşyalar), çer çöp, döküntü’ (< *qoqcı*- ‘dağılmak’) (KTTTS, 339)

qoñırsıq ‘yanık kokusu’ (< *qoñırsı*- ‘yanık kokmak’) (KTTTS, 345)

qopsıq ‘yumuşak, kabarık, hafif’ (< *qopsı-* ‘yünü çırpmaq’) (KTTTS, 345)

qorıq ‘hayvancılığa elverişli otlı, sulak yer, otlak; çayır, yoncalık; avlanması, baltalanması vs. yasak orman’ (< *qorı-* ‘korumak’) (KTTTS, 348)

quwşıq ‘küçük, dar, büzük’ (< *quwşıy-* ‘küçülmək’) (KTTTS, 353)

qusıq ‘kusmuk, kay’ (KTTTS, 366) (< *qus-* ‘kusmak’ (KTTTS, 365))

qutırıq ‘delirmiş, kudurmuş, azmış (insan)’ (< *qutır-* ‘kudurmak’) (KTTTS, 366)

qılıq ‘huy, karakter; davranış, hareket’ (KTTTS, 371) (< *qıl-* ‘kılmak’ (KTTTS, 369))

qırjıq ‘buruşuk, kırışık; inatçı, aksi, direngen’ (< *qırjiy-* ‘kırışmaq’) (KTTTS, 374)

qısıq ‘gözü normalden küçük, kısık, çekik’ (KTTTS, 377) (< *qıs-* ‘kısmak’ (KTTTS, 376))

loqsıq ‘mide bulantısı, kusma hissi’ (< *loqsı-* ‘midesi bulunmaq’) (KTTTS, 383)

mujiq ‘kemirilmiş’ (< *muji-* ‘kemiği kemirmek’) (KTTTS, 411)

mirjiq ‘yüzünü ekşiten, buruşturan (kimse)’ (< *mirjiy-* ‘yüzünü buruşturmaq’) (KTTTS, 418)

mırtıq ‘bodur, kısa boylu’ (< *mırtıy-* ‘kısa olmak’) (KTTTS, 418)

ozıq ‘ilerici; zaman bakımından ileride’ (< *oz-* ‘ileri geçmek’) (KTTTS, 434)

oyıq ‘oyuk, delik’ (KTTTS, 437) (< *oy-* ‘oymak’ (KTTTS, 435))

osqırıq ‘atın burnundan çıkardığı ses’ (< *osqır-* ‘burnundan ses çıkarmak’) (KTTTS, 448))

öksik ‘hıçkırık; dert, elem, keder, ızdırıp’ (< *öksi-* ‘hıçkırarak ağlamak’) (KTTTS, 453)

ökirik ‘böğürtü’ (< *ökir-* ‘böğürmek’) (KTTTS, 454)

ölik ‘ceset, naaş; leş; elinden iş gelmeyen, beceriksiz’ (KTTTS, 456) (< *öl-* ‘ölmək’ (KTTTS, 454))

ösik ‘uzamış, büyümüş’ (< *ös-* ‘uzamak’) (KTTTS, 461)

salıq ‘vergi’ (KTTTS, 493) (< *sal-* ‘koymak, göndermek’ (KTTTS, 491))

sasıq ‘kokmuş, kokuşmuş; art niyetli’ (< *sası-* ‘bozulmaq’) (KTTTS, 498)

sezik ‘şüphe, kuşku’ (< *sez-* ‘sezmek’) (KTTTS, 504)

semik ‘kurumuş; körelmiş, dumur (ayak, kol)’ (< *sem-* ‘erimek, yok olmak’) (KTTTS, 506)

solıq ‘dinlenmek, nefeslenmek; ağlamayı bırakmak, kesmek’ (KTTTS, 513) (< *sol-* ‘solak, zayıflamak’ (KTTTS, 512))

suwıq ‘soğuk’ (< *suwı-* ‘soğumak’) (KTTTS, 519)

sızıq ‘çizgi, hat; yüzde, alında oluşan kırışıklık; alın yazısı, kader; dert, keder, sızı’ (KTTTS, 527) (< *sız-* ‘çizmek’ (KTTTS, 526))

sıltıq ‘hafif topal, aksak kimse’ (< *sıltı-* ‘hafifçe topallamak’) (KTTTS, 529)

sınıq ‘kırık, sınık; kırıntı, kırık; kırılan, kırılmış, parçalanmış; hüznü, üzgün; kibar, edepli, nezaketli’ (KTTTS, 531) (< *sin-* ‘kırılmək’ (KTTTS, 530))

tamızıq ‘tutuşturmaya yarayan araç, çıra’ (< *tamız-* ‘tutuşturmək’) (KTTTS, 546)

tantıq ‘ağızına geleni söyleyen, geveze, boşboğaz (kimse)’ (< *tantı-* ‘yersiz konuşmak’) (KTTTS, 547)

tesik ‘delik, deşik; delinmiş, delikli, deliği olan’ (< *tes-* ‘delmek’) (KTTTS, 566)

toziq ‘eski püskü, eski’ (< *toz-* ‘eskileşmek’) (KTTTS, 569)

tolıq ‘eksik olmayan, tam; dolu, dolmuş; balıketli, dolgun (kimse)’ (KTTTS, 572) (< *tol-* ‘dolmak’ (KTTTS, 571))

tunıq ‘temiz, berrak, duru’ (< *tun-* ‘berraklaşmak’) (KTTTS, 586)

turıq ‘bir şeyin uzunluğu; insanın şekli, görünüşü’ (KTTTS, 588) (< *dur-* ‘durmak, dikilmek’ (KTTTS, 587))

tüzik ‘düz, doğru dürüst; hiçbir yeri bozulmamış, pürüzsüz, kusursuz’ (< *tüz-* ‘dizmek’) (KTTTS, 592)

tükirik ‘tükürük’ (< *tükir-* ‘tükürmek’) (KTTTS, 594)

türik ‘kalkık, kaldırılmış, katlanmış, dürülmüş’ (KTTTS, 597) (< *tür-* ‘kıvrırmak’ (KTTTS, 596))

tüsik ‘düşük, düşük olan, cenin’ (< *tüs-* ‘düşmek’) (KTTTS, 597)

tüsinik ‘görüş, fikir; bilgi, açıklama’ (KTTTS, 598) (< *tüsin-* ‘anlamak’ (KTTTS, 597))

tüşkirik ‘hapşırık, aksırma’ (< *tüşkir-* ‘hapşırmak’) (KTTTS, 599)

(tıp)tınıq ‘çok sakın, dingin, esintisiz’ (KTTTS, 602) (< *tın-* ‘sakinleşmek’ (KTTTS, 601))

tilik ‘dilindi, kesilmiş’ (KTTTS, 607) (< *til-* ‘dilimlemek’ (KTTTS, 606))

üzik ‘ip, organ vb. şeylerin kesik, kopuk olduğu yer’ (KTTTS, 628) (< *üz-* ‘koparmak’ (KTTTS, 627))

üyük ‘yığıntı, yığın’ (KTTTS, 630) (< *üy-* ‘yığmak’ (KTTTS, 628))

üşkirik ‘şiddetli rüzgâr, ayaz; bir çeşit üflemeli çalgı’ (< *üşkir-* ‘şiddetlenmek (rüzgâr)’ (KTTTS, 634)

üsik ‘don; soğuktan donma, uyuşma’ (< *üsi-* ‘üşümek’) (KTTTS, 635)

şabıq ‘bitkilerin kök kısmındaki toprağı çapa ile çapalama, kabartma, yumuşatma’ (KTTTS, 653) (< *şap-* ‘keskin bir aletle kesmek’ (KTTTS, 663))

şijiq ‘etin yağı kavruşarak çıkarıldıktan sonra arta kalan kısmı; mihnet, meşakkat, zorluk’ (< *şiji-* ‘kavrulmak’) (KTTTS, 687)

şirik ‘çürük; elinden iş gelmeyen, sünepe, beceriksiz, sümsük’ (< *şiri-* ‘çürümek’) (KTTTS, 692)

ıblıjq ‘uyuşuk, gevşek’ (< *ıblji-* ‘yavaş hareket etmek’) (KTTTS, 695)

ıbırsıq ‘çöp, çer çöp’ (< *ıbırsı-* ‘dağınık olmak’) (KTTTS, 695)

ızğırq ‘soğuk rüzgâr’ (< *ızğır-* ‘şiddetli esmek (rüzgâr)’ (KTTTS, 696)

ısqırıq ‘düdük; ıslık’ (< *ısqır*- ‘ıslık çalmak’) (KTTTS, 701)

isik ‘şişkinlik, kabarıklık, büyüklük taslamak, kibirlenmek, heyheylenecek’ (KTTTS, 707)
(< *is*- ‘şişmek’ (KTTTS,706))

3.34.1. -(I)K Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.34.1.A. Soyut İsimler

3.34.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

aşıq ‘açık; boş, açık (yer, alan); bulutsuz, açık (hava); açık belirgin’, *buyırıq* ‘buyruk, emir, ferman’, *bıqsıq* ‘duman; çöp; art düşünce, kötü niyet’, *bilik* ‘bilim, bilgi’, *jaŋğırıq* ‘yankılanma, aksiseda’ *jırıq* ‘ışık, nur; çatlak, yarık, çatlamış’, *jatıq* ‘düz, yassı, yatık; yatkın, eğimli’, *jekirik* ‘kıзма, bağırıp çağırma, sesi yükseltme’, *jerik* ‘aşerme’, *jorıq* ‘saldırı, hücum, askerî sefer; seyahat, yolculuk; bir iş için seferber olma’, *josisq* ‘adet, töre, örf; gidişat, yön; kural, kaide’, *juwıq* ‘ölü yıkama merasimi; yaklaşık, yakın civarında’, *ketik* ‘gedik, rahne; eksik dişli, gedik’, *küyik* ‘yanık; yangın yeri; yakınış, kaygı, dert, ızdırıp’, *kirbik* ‘ince, kalın olmayan’, *qalıq* ‘arkada, geride kalan’, *qapılıq* ‘pişman olma durumu’, *qaşıq* ‘uzak, ırak’, *qopsıq* ‘yumuşak, kabarık, hafif’, *qılıq* ‘huy, karakter; davranış, hareket’, *qıpılıq* ‘yerinde oturamama, rahatsız olma’, *ozıq* ‘ilerici; zaman bakımından ileride’, *osqırıq* ‘atın burnundan çıkardığı ses’, *öksik* ‘hıçkırık; dert, elem, keder, ızdırıp’, *ölik* ‘ceset, naaş; leş; elinden iş gelmeyen, beceriksiz’, *salıq* ‘vergi’, *sezik* ‘şüphe, kuşku’, *solıq* ‘dinlenmek, nefeslenmek; ağlamayı bırakmak, kesmek’, *suwıq* ‘soğuk’, *sızıq* ‘çizgi, hat; yüzde, alında oluşan kırışıklık; alın yazısı, kader; dert, keder, sızı’, *tolıq* ‘eksik olmayan, tam; dolu, dolmuş; balıketli, dolgun (kimse)’, *tunıq* ‘temiz, berrak, duru’, *tüzik* ‘düz, doğru dürüst; hiçbir yeri bozulmamış, pürüzsüz, kusursuz’, *tüsinik* ‘görüş, fikir; bilgi, açıklama’, *şıjıq* ‘etin yağı kavru olarak çıkarıldıktan sonra arta kalan kısmı; mihnet, meşakkat, zorluk’, *isik* ‘şişkinlik, kabarıklık, büyüklük taslamak, kibirlenmek, heyheylenecek’.

3.34.1.A2. Eylemin Kılıcı

aşıq ‘açık; boş, açık (yer, alan); bulutsuz, açık (hava); açık belirgin’, *buzıq* ‘yaramaz, sefih, uçarı’, *esirik* ‘deli, aptal’, *jasıq* ‘çekingen utangaç’, *jetik* ‘iyi bilen, erbap, ehil’, *julıq* ‘vardela, kösele, şerit; eskimiş, yıpranmış; perişan hâlde olan, zayıflayan’, *jüyrik* ‘hızlı koşan, yürük; hatip, bilge’, *kirjik* ‘öfkeli, kızgın’, *qutırıq* ‘delirmiş, kudurmuş, azmış (insan)’, *qırjıq* ‘buruşuk, kırışık; inatçı, aksi, direngen’, *ozıq* ‘ilerici; zaman bakımından ileride’, *ölik* ‘ceset, naaş; leş; elinden iş gelmeyen, beceriksiz’, *sasıq* ‘kokmuş, kokuşmuş; art niyetli’, *sınıq* ‘kırık, sınık; kırıntı, kırık; kırılan, kırılmış, parçalanmış; hüznü, üzgün;

kibar, edepli, nezaketli', *tantıq* 'ağızına geleni söyleyen, geveze, boşboğaz (kimse)', (*tıp*) *tinıq* 'çok sakin, dingin, esintisiz', *şirik* 'çürük; elinden iş gelmeyen, sünepe, beceriksiz, sümsük', *ıblıjq* 'uyuşuk, gevşek.

3.34.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

janğırırq 'yankılanma, aksiseda', *jerik* 'aşırma', *salıq* 'vergi', *tüşkirik* 'hapşırık, aksırma'.

3.34.1.B. Somut İsimler

3.34.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

bölik 'öbek, parça', *bıqsıq* 'duman; çöp; art düşünce, kötü niyet', *bitik* 'gür, sık (ot)', *erbiq* 'dik dik, diken diken duran (saç, sakal, kaş)', *etik* 'çizme', *jarıq* 'ışık, nur; çatlak, yarık, çatlamaş', *jatıq* 'düz, yassı, yatık; yatkın, eğimli', *julıq* 'vardela, kösele, şerit; eskimiş, yıpranmış; perişan hâlde olan, zayıflayan', *jumıq* 'çekik, yumuk, kısık (göz)', *jırtıq* 'yırtık', *jırıq* 'yırtık, kesik', *kekirik* 'geğirti', *kertik* 'kertik, oyuk', *kesik* 'kesik, kesilmiş', *ketik* 'gedik, rahne; eksik dişli, gedik', *küyük* 'yanık; yangın yeri; yakınış, kaygı, dert, ızdırıp', *qazıq* 'kazık; direk', *qaqırırq* 'balgam, tükürük', *qaqsıq* 'çok kuru; güneşten solup eskiyen', *qatıq* 'ayran; süzme yoğurt; katık', *qıyıq* 'kıyık, kıyım; kıyılmış, kesilmiş', *qoqsıq* 'eski püskü (eşyalar), çer çöp, döküntü', *qoñırsıq* 'yanık kokusu', *qopsıq* 'yumuşak, kabarık, hafif', *quwşıq* 'küçük, dar, büzük', *qusıq* 'kusmuk, kay', *qırırq* 'buruşuk, kırışık; inatçı, aksi, direngen', *qısıq* 'gözü normalden küçük, kısık, çekik', *mujiq* 'kemirilmiş, oyuk', *oyıq* 'oyuk, delik', *öksik* 'hıçkırık; dert, elem, keder, ızdırıp', *ökirik* 'böğürtü', *ösik* 'uzamış, büyümüş', *sasıq* 'kokmuş, kokuşmuş; art niyetli', *semik* 'kurumuş; körelmiş, dumur (ayak, kol)', *solıq* 'dinlenmek, nefeslenmek; ağlamayı bırakmak, kesmek', *sızıq* 'çizgi, hat; yüzde, alında oluşan kırışıklık; alın yazısı, kader; dert, keder, sızı', *sınıq* 'kırık, sınık; kırıntı, kırık; kırılan, kırılmış, parçalanmış; hüznü, üzgün; kibar, edepli, nezaketli', *tamızıq* 'tutuşturmaya yarayan araç, çıra', *tesik* 'delik, deşik; delinmiş, delikli, deliği olan', *tozıq* 'eski püskü, eski', *tolıq* 'eksik olmayan, tam; dolu, dolmuş; balıketli, dolgun (kimse)', *turıq* 'bir şeyin uzunluğu; insanın şekli, görünüşü', *tüzik* 'düz, doğru dürüst; hiçbir yeri bozulmamış, pürüzsüz, kusursuz', *tükirik* 'tükürük', *türük* 'kalkık, kaldırılmış, katlanmış, dürülmüş', *tüsik* 'düşük, düşük olan, cenin', *tüşkirik* 'hapşırık, aksırma', *tilik* 'dilinmiş, kesilmiş', *üzik* 'ip, urgan vb. şeylerin kesik, kopuk olduğu yer', *üyik* 'yığıntı, yığın', *şabıq* 'bitkilerin kök kısmındaki toprağı çapa ile çapalama, kabartma, yumuşatma', *şıjq* 'etin yağı kavru olarak çıkarıldıktan sonra arta kalan kısmı; mihnet, meşakkat, zorluk', *şirik* 'çürük; elinden iş

gelmeyen, sünepe, beceriksiz, sümsük', *ıbrısq* 'çöp, çer çöp', *ısqırıq* 'düdük; ıslık', *isik* 'şişkinlik, kabarıklık, büyüklük taslamak, kibirlenmek, heyheylenecek'.

3.34.1.B2. Eylemin Kılıcısı

birtıq 'kısa boylu ve şişman', *jüyrik* 'hızlı koşan, yürük; hatip, bilge', *mırjıq* 'yüzünü ekşiten, buruşturan (kimse)', *mırtıq* 'bodur, kısa boylu', *sıltıq* 'hafif topal, aksak kimse', *tolıq* 'eksik olmayan, tam; dolu, dolmuş; balıketli, dolgun (kimse)', *tüsik* 'düşük, düşük olan, cenin'.

3.34.B2a Eyleme Aracılık Eden Nesne

tamızıq 'tutuşturmaya yarayan araç, çıra'.

3.34.B2b Eyleme Sebebiyet Veren Durum

loqsıq 'mide bulantısı, kusma hissi', *üskirik* 'şiddetli rüzgâr, ayaz; bir çeşit üflemeli çalgı', *üsik* 'don; soğuktan donma, uyuşma', *ızgırıq* 'soğuk rüzgâr'.

3.34.1.B3. Eylemin Aracı

julıq 'vardela, kösele, şerit; eskimiş, yıpranmış; perişan hâlde olan, zayıflayan', *qazıq* 'kazık; direk', *üskirik* 'şiddetli rüzgâr, ayaz; bir çeşit üflemeli çalgı', *ısqırıq* 'düdük; ıslık'.

3.34.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

ayırıq 'yol ağzı', *jazıq* 'ova, yazı', *küyik* 'yanık; yangın yeri; yakınış, kaygı, dert, ızdırıp', *qorıq* 'hayvancılığa elverişli otlı, sulak yer, otlak; çayır, yoncalık; avlanması, baltalanması vs. yasak orman'.

Tablo 3.34: Kazak Türkçesinde {-I)K} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-I)K} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	35	18	4	57	7	1	4	4	4

3.35. -(I)m

Fiilin gösterdiği işin ismidir. -(I)m eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

ağım ‘bir şeyin akması, suyun akışı; cereyan, yönelim, akım’ (KTTTS, 18) (< *aq-* ‘akmak’ (KTTTS, 29))

aydam ‘sürülen veya sürülecek toprağın bir kısmı’ (< *ayda-* ‘sürmek’) (KTTTS, 23)

aynalım ‘dönüşüm, dolaşım, sirkülasyon, deveran; tur’ (< *aynal-* ‘dönmek’) (KTTTS, 25)

ayırım ‘fark’ (< *ayır-* ‘ayırarak’) (KTTTS, 28)

alım ‘vergi; rüşvet’ (KTTTS, 39) (< *al-* ‘almak’ (KTTTS, 33))

awısım ‘nöbetle çalışma, vardiya’ (< *awıs-* ‘yer değiştirmek’) (KTTTS, 56)

äkelim ‘ithal, ithal etme’ (KTTTS, 62) (< *äkel-* ‘alıp getirmek’ (KTTTS, 61))

bağım ‘besleme, bakım (hayvan)’ (KTTTS, 70) (< *baq-* ‘bakmak’ (KTTTS, 73))

baybalam ‘telaşlanma, telaş’ (< *baybayla-* ‘ortalığı velveleye vermek’) (KTTTS, 71)

baylam ‘düğüm, boğum; deste, bağlam, hevenk; çözüm, karar, sonuç’ (< *bayla-* ‘düğümlemek’) (KTTTS, 71)

basılım ‘yayın, neşriyat’ (KTTTS, 80) (< *bas-* ‘basmak, bastırmak’ (KTTTS, 79))

basım ‘bol, çok; üstün, güçlü, sağlam’ (KTTTS, 80) (< *bas-* ‘basmak, bastırmak’ (KTTTS, 79))

bawızdam ‘hayvanların kesildiği çene altı, boyun arası yer, kesim noktası’ (< *bawızda-* ‘boğazlamak’) (KTTTS, 82)

bekim ‘çözüm, sonuç, karar; sağlam, kuvvetli’ (< *beki-* ‘onaylanmak’) (KTTTS, 86)

berim ‘verim’ (KTTTS, 88) (< *ber-* ‘vermek’ (KTTTS, 87))

boljam ‘tahmin, yorum, faraziye, varsayım’ (< *bolja-* ‘tahmin yürütmek’) (KTTTS, 91)

bölim ‘bölüm, departman; bölüm, kısım, ekip, grup; askeri birlik’ (KTTTS, 95) (< *böl-* ‘bölme, ayırma’ (KTTTS, 94))

burım ‘saç örgüsü, belik’ (KTTTS, 101) (< *bur-* ‘çevirmek’ (KTTTS, 100))

bilim ‘bilgi, bilim, ilim’ (< *bil-* ‘bilmek’) (KTTTS, 105)

bitim ‘uzlaşma, anlaşma; vücut yapısı, fizik, insanın tabii yapısı’ (< *bit-* ‘bitmek’) (KTTTS, 107)

jazılım ‘sürekli yayınlara abone olma’ (< *jazıl-* ‘abone olmak’) (KTTTS, 158)

jazım ‘kaza, talihsizlik, şanssızlık; ecel, ölüm’ (< *jaz-* ‘yazmak; nasip; alnında yazılmış olmak’) (KTTTS, 157)

jayılım ‘mera, otlak, salmalık, yayla’ (< *jayıl-* ‘otlanmak’) (KTTTS, 160)

janasım ‘eğilim, meyil, yatkınlık’ (KTTTS, 168) (< *janas-* ‘yaklaşmak’ (KTTTS, 167))
jariyalanım ‘yayımlanmış eser, makale vb.’ (< *jariyalan-* ‘yayımlanmak’) (KTTTS, 172)
jarım ‘yarım; sakat, özürlü; yarım akıllı, deli, aptal’ (KTTTS, 174) (< *jar-* ‘yarmak’ (KTTTS, 171))
juğım ‘yemeğin besin değeri, kalori’ (< *juq-* ‘sindirmek’) (KTTTS, 196)
julım ‘bir demet, bir tutam’ (KTTTS, 197) (< *jul-* ‘yolmak’ (KTTTS, 196))
jutım ‘yudum’ (< *jut-* ‘yutmak’) (KTTTS, 199)
jılım ‘nehirin, gölün, çayın buz tutmayan kısmı’ (< *jılı-* ‘ılımak’) (KTTTS, 204)
jırım ‘yırtilan, çizilen’ (KTTTS, 207) (< *jır-* ‘yırtmak’ (KTTTS, 206))
iygerim ‘bir işi bütün ayrıntıları ile bilme, uzman olma’ (< *iyger-* ‘kavramak’) (KTTTS, 219)
iyirim ‘girdap, burgaç, anafor’ (< *iyir-* ‘eğirmek’) (KTTTS, 227)
kelisim ‘sözleşme, anlaşma, antlaşma, pakt; rıza, tasvip’ (< *kelis-* ‘anlaşmak’) (KTTTS, 241)
kesim ‘hüküm, karar, yargı; kesilmiş, dilimlenmiş’ (KTTTS, 249) (< *kes-* ‘kesmek’ (KTTTS, 248))
keşkirim ‘akşamüstü, akşama doğru’ (< *keşkir-* ‘akşam olmak’) (KTTTS, 251)
keşirim ‘af, özür, bağışlama’ (< *keşir-* ‘affetmek’) (KTTTS, 251)
kiyim ‘giyim, elbise, giysi, لباس’ (KTTTS, 253) (< *kiy-* ‘giymek’ (KTTTS, 151))
körüm ‘istikbal, gelecek, ati; bela, kötülük’ (KTTTS, 268) (< *kör-* ‘görmek’ (KTTTS, 266))
kümüljim ‘kendine güvenmeyen, çekingen’ (< *kümülji-* ‘çekinmek’) (KTTTS, 275)
kütüm ‘bakım, özen’ (< *küt-* ‘bakmak’) (KTTTS, 280)
qaynatım ‘bir kaynatımlık’ (< *qaynat-* ‘kaynatmak’) (KTTTS, 295)
qaytarım ‘iade edilmiş, geri verilmiş; mahsul’ (< *qaytar-* ‘iade etmek’) (KTTTS, 296)
qawsırım ‘hacim, oylum’ (< *qawsır-* ‘sıkıştırmak’) (KTTTS, 328)
qoyılım ‘tiyatro oyunu, temsil, gösteri’ (KTTTS, 339) (< *qoyıl-* ‘koyulaşmak’ (KTTTS, 338))
qonum ‘giyimin vücuda oturması, yakışması’ (< *qon-* ‘konmak’) (KTTTS, 343)
quwırım ‘bir kavurmalık’ (KTTTS, 354) (< *quvır-* ‘ağzı yakmak’ (KTTTS, 354))
qurılım ‘yapı, bünye kuruluş’ (< *qurıl-* ‘kurulmak’) (KTTTS, 365)
qurım ‘kurum bağlamış, islenmiş keçe’ (KTTTS, 365) (< *qurı-* ‘yok olmak’ (KTTTS, 364))
qısım ‘basınç; baskı, eziyet, zorluk’ (KTTTS, 377) (< *qıs-* ‘kıstırmak’ (KTTTS, 376))
nanım ‘inanç, inanış’ (< *nan-* ‘inanmak’) (KTTTS, 423)
oqılım ‘bir toplantıda katılımcılara onaylatmak düşüncesiyle bir belgenin, yazının okunması’ (< *oqı-* ‘okumak’) (KTTTS, 439)

oralım ‘dili kullanma kabiliyeti, usluþ; yetenek, beceri, kabiliyet, maharet; kulvar, yarış pisti’ (< *oral-* ‘dolanmak’) (KTTTS, 444-445)

oram ‘ambalaj, paket; üslup’ (KTTTS, 445) (< *ora-* ‘sarmak’ (KTTTS, 444))

orım ‘biçme işi, biçim zamanı, orak’ (KTTTS, 447) (< *or-* ‘biçmek’ (KTTTS, 444))

ölşem ‘ölçü, miktar, kıstas’ (< *ölşe-* ‘ölçmek’) (KTTTS, 455)

ölim ‘ölüm, vefat, ecel; ar, namus’ (KTTTS, 456) (< *öl-* ‘ölmek’ (KTTTS, 454))

önim ‘mahsul, ürün’ (KTTTS, 457) (< *ön-* ‘bitmek, yeşermek’ (KTTTS, 456))

örim ‘örme, örgü, belik; çocuk, genç’ (KTTTS, 460) (< *ör-* ‘örmek’ (KTTTS, 459))

ösım ‘ürün, verim, artış, artma; faiz, nema’ (< *ös-* ‘uzamak, ilerlemek’) (KTTTS, 461)

ötem ‘ödeme’ (< *öte-* ‘ödemek’) (KTTTS, 462)

ötım ‘sürüm’ (< *öt-* ‘çok satılmak’) (KTTTS, 462)

pisirim ‘süt kaynatmaya yetecek kadar zaman, yarım saatlik vakit’ (< *pisir-* ‘pişirmek’) (KTTTS, 477)

pişım ‘biçim, ölçü (elbise)’ (< *piş-* ‘biçmek’) (KTTTS, 477)

salım ‘nasip, kısmet, talih; yatırım’ (KTTTS, 493) (< *sal-* ‘bir nesneyi herhangi bir yere koymak’ (KTTTS, 491))

satılım ‘satış, sürüm, revaç’ (< *satıl-* ‘satılmak’) (KTTTS, 499)

sawım ‘sağma vakti, sağım zamanı’ (KTTTS, 500) (< *saw-* ‘sağmak’ (KTTTS, 499))

sezım ‘duygu, his, sezgi’ (< *sez-* ‘sezmek’) (KTTTS, 504)

senım ‘inanç, güven, itimat’ (< *sen-* ‘inanmak’) (KTTTS, 506)

soğım ‘kışın kesilmek için özel olarak semirtilen hayvan; kış için özel olarak kesilen hayvan ve bu hayvanın eti, etlik’ (KTTTS, 511) (< *soq-* ‘oburlaşmak’ (KTTTS, 512))

soyım ‘kesilecek hayvan, kesimlik’ (KTTTS, 512) (< *soy-* ‘kesmek’ (KTTTS, 511))

söylem ‘cümle, tümce’ (< *söyle-* ‘söylemek’) (KTTTS, 516)

sığım ‘baskı, zulüm; bir avuç, azıcık’ (KTTTS, 526)

sıyım ‘kapasite, hacim’ (< *sıy-* ‘sığmak, almak’) (KTTTS, 527)

talğam ‘zevk, beğeni’ (< *talğa-* ‘seçici olmak’) (KTTTS, 544)

tanım ‘idrak, kavrama’ (< *tanı-* ‘tanımak’) (KTTTS, 547)

taram ‘saha, bölüm, parça, kol’ (< *tara-* ‘dağılmak’) (KTTTS, 549-550)

tartım ‘çekicilik, cazibe, alımlılık’ (KTTTS, 552) (< *tart-* ‘çekmek’ (KTTTS, 552))

tatım ‘bir yudum, bir içimlik (su, kırmızı vb.); değer, kıymet, önem’ (KTTTS, 555) (< *tat-* ‘tadına bakmak’ (KTTTS, 554))

terım ‘bir şeyi derme, derleme, toplama işi’ (KTTTS, 566) (< *ter-* ‘derlemek’ (KTTTS, 564))

toyım ‘doyum, tatmin, kanaat; bolluk, bereket’ (KTTTS, 570) (< *toy-* ‘doymak’ (KTTTS, 568))

toqtam ‘netice, karar, sonuç; yasak, sınırlandırma’ (< *toqta-* ‘karara varmak’) (KTTTS, 571)

toqım ‘atın sırtına eyerin batmaması için iki kat hâlinde keçeden yapılan örtü, teğelti’ (< *toqı-* ‘eyer altına eğelti koymak’) (KTTTS, 571)

tolğam ‘etraflica düşünebilme yeteneği’ (< *tolğa-* ‘bir konuda derin düşüncelere dalmak’) (KTTTS, 572)

tözim ‘sabır, metanet, takat, dayanma; sağlamlık, uzun ömürlülük’ (< *töz-* ‘dayanmak’) (KTTTS, 578)

tölem ‘ödeme, ücret’ (< *töle-* ‘ödemek’) (KTTTS, 579)

tuwram ‘lokma, parça’ (< *tuwra-* ‘kesmek’) (KTTTS, 583)

tuwım ‘yaradılış, doğum’ (KTTTS, 583) (< *tuw-* ‘doğmak’ (KTTTS, 582))

tujırım ‘karar, sonuç, özet’ (< *tujır-* ‘özetlemek’) (KTTTS, 584)

tutım ‘avuç, tutam; el altında, avuç içinde olma’ (KTTTS, 590) (< *tut-* ‘elle tutmak’ (KTTTS, 589))

tuşım ‘tat, lezzet, tadım’ (< *tuşı-* ‘lezzetli olmak’) (KTTTS, 590)

tüzilim ‘bir maddenin yapısı’ (< *tüz-* ‘kurmak, oluşturmak’) (KTTTS, 592)

tüsim ‘kâr, kazanç; verim; ürün, mahsul’ (< *tüs-* ‘düşmek, mal olmak’) (KTTTS, 597)

tıyım ‘alıkoyma, menetme, yasak’ (< *tıy-* ‘yasaklamak’) (KTTTS, 599)

tinim ‘huzur, rahat, sükûnet; sonuç, netice’ (< *tin-* ‘sakinleşmek’) (KTTTS, 601)

tizim ‘dizin, liste’ (KTTTS, 605) (< *tiz-* ‘dizmek’ (KTTTS, 604))

tilim ‘dilim, bir dilim’ (KTTTS, 607) (< *til-* ‘dilimlemek’ (KTTTS, 606))

tistem ‘bir lokma, küçücük’ (KTTTS, 609) (< *tiste-* ‘ısırmak’ (KTTTS, 608))

uğım ‘kavram, mefhum; anlam, önem’ (KTTTS, 615) (< *uq-* ‘anlamak’ (KTTTS, 618))

uyğarım ‘karar, yargı’ (< *uyğar-* ‘bir karara varmak’) (KTTTS, 616)

uyqasım ‘uyumluluk, ahenklilik’ (< *uyqas-* ‘uygun gelmek’) (KTTTS, 616)

uyım ‘organizasyon, kurum’ (< *uyı-* ‘çok dikkatli dinlemek’) (KTTTS, 617)

unasım ‘yakışma, uyma’ (< *una-* ‘hoşa gitmek’) (KTTTS, 620)

urttam ‘bir yudum, bir yudumluk’ (< *urtta-* ‘yudumlamak’) (KTTTS, 621)

ustam ‘kendine hâkim olabilme, sabır, tahammül’ (< *usta-* ‘tutmak’) (KTTTS, 622)

ustanım ‘tutum, bakış tarzı, görüş’ (< *ustan-* ‘belirli bir geleneği yaşatmak’) (KTTTS, 623)

usunım ‘teklif, öneri’ (< *usin-* ‘sunmak’) (KTTTS, 623)

üğim ‘bir öğütmelik’ (KTTTS, 627) (< *ük-* ‘öğütmek’ (KTTTS, 630))

üdem ‘atılım, hamle, hız’ (< *üde-* ‘hızlanmak’) (KTTTS, 627)

üzim ‘lokma, parça’ (KTTTS, 628) (< *üz-* ‘koparmak’ (KTTTS, 627))
üylesim ‘ahenk, uygunluk, uyum’ (< *üyles-* ‘uymak’) (KTTTS, 629)
üyim ‘yığıntı, yığın’ (KTTTS, 630) (< *üy-* ‘yığmak’ (KTTTS, 628))
üyirim ‘girdap, burgaç, anafor’ (< *üyir-* ‘bir araya toplamak’) (KTTTS, 630)
ülgerim ‘başarı, başarı durumu’ (< *ülger-* ‘başarılı olmak’) (KTTTS, 631)
üstem ‘egemen, hâkim’ (< *üste-* ‘eklemek’) (KTTTS, 634)
şağım ‘şikâyet; temyiz’ (KTTTS, 654) (< *şaq-* ‘şikayet etmek’ (KTTTS, 656))
şaynam ‘ağza bir defada konacak miktarda yemek’ (< *şayna-* ‘çiğnemek’) (KTTTS, 655)
şalım ‘yetenek, kabiliyet; uzaklık’ (KTTTS, 660) (< *şal-* ‘kaplamak’ (KTTTS, 658))
şaptırım ‘2,0-2,5 kilometre uzunluğundaki mesafe; çok geniş, hacimli’ (< *şaptır-* ‘ayakta işemek’) (KTTTS, 663)
şeşim ‘karar, çözüm, sonuç’ (KTTTS, 674) (< *şeş-* ‘çözmek’ (KTTTS, 673))
şığım ‘mahsul, ürün; çayın demi’ (KTTTS, 685) (< *şıq* ‘çıkmaq (bitki)’ (KTTTS, 687))
şıdam ‘tahammül, sabır, dayanma, çıdam’ (< *şıda-* ‘dayanmak’) (KTTTS, 686)
işim ‘bir içimlik, bir içim’, işip jem ‘yiyecek içecek, gıda maddeleri’ (< *iş-* ‘içmek’) (KTTTS, 707)

3.35.1. -(I)m Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.35.1.A. Soyut İsimler

3.35.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı

ağım ‘bir şeyin akması, suyun akışı; cereyan, yönelim, akım’, *aynalım* ‘dönüşüm, dolaşım, sirkülasyon, deveran; tur’, *ayırım* ‘fark’, *alım* ‘vergi; rüşvet’, *awısım* ‘nöbetle çalışma, vardiya’, *âkelim* ‘ithal, ithal etme’, *baybalam* ‘telaşlanma, telaş’, *baylam* ‘düğüm, boğum; deste, bağlam, hevenk; çözüm, karar, sonuç’, *basılım* ‘yayın, neşriyat’, *basım* ‘bol, çok; üstün, güçlü, sağlam’, *bekim* ‘çözüm, sonuç, karar; sağlam, kuvvetli’, *boljam* ‘tahmin, yorum, faraziye, varsayım’, *bölim* ‘bölüm, departman; bölüm, kısım, ekip, grup; askeri birlik’, *bilim* ‘bilgi, bilim, ilim’, *bitim* ‘uzlaşma, anlaşma; vücut yapısı, fizik, insanın tabii yapısı’, *jazılım* ‘sürelî yayınlara abone olma’, *jazım* ‘kaza, talihsizlik, şanssızlık; ecel, ölüm’, *janasım* ‘eğilim, meyil, yatkınlık’, *juğım* ‘yemeğin besin değeri, kalori’, *julım* ‘bir demet, bir tutam’, *jutım* ‘yudum’, *kelisim* ‘sözleşme, anlaşma, antlaşma, pakt; rıza, tasvip’, *kesim* ‘hüküm, karar, yargı; kesilmiş, dilimlenmiş’, *keşkirim* ‘akşamüstü, akşama doğru’, *keşirim* ‘af, özür, bağışlama’, *körüm* ‘istikbal, gelecek, ati; bela, kötülük’, *kütüm* ‘bakım, özen’, *qawsırım* ‘hacim, oylum’, *qonım* ‘giyimin vücuda oturması, yakışması’, *qurılım* ‘yapı, bünye kuruluş’, *qısım* ‘basınç; baskı, eziyet, zorluk’, *nanım* ‘inanç, inanış’, *oralım* ‘dili

kullanma kabiliyeti, uslu; yetenek, beceri, kabiliyet, maharet; kulvar, yarış pisti', *ölşem* 'ölçü, miktar, kıstas', *ölim* 'ölüm, vefat, ecel; ar, namus', *ösüm* 'ürün, verim, artış, artma; faiz, nema', *ötem* 'ödeme', *ötüm* 'sürüm', *pisirim* 'süt kaynatmaya yetecek kadar zaman, yarım saatlik vakit', *pişim* 'biçim, ölçü (elbise)', *salım* 'nasip, kısmet, talih; yatırım', *satılım* 'satış, sürüm, revaç', *sawım* 'sağma vakti, sağım zamanı', *sezim* 'duygu, his, sezgi', *senim* 'inanç, güven, itimat', *söylem* 'cümle, tümce', *sıgım* 'baskı, zulüm; bir avuç, azıcık', *sıyım* 'kapasite, hacim', *talğam* 'zevk, beğeni', *tanım* 'idrak, kavrama', *taram* 'saha, bölüm, parça, kol', *tartım* 'çekicilik, cazibe, alımlılık', *tatım* 'bir yudum, bir içimlik (su, kıymız vb.); değer, kıymet, önem', *terim* 'bir şeyi derme, derleme, toplama işi', *toyım* 'doyum, tatmin, kanaat; bolluk, bereket', *toqtam* 'netice, karar, sonuç; yasak, sınırlandırma', *tolğam* 'etraflica düşünebilme yeteneği', *tözüm* 'sabır, metanet, takat, dayanma; sağlamlık, uzun ömürlülük', *tölem* 'ödeme, ücret', *tuwım* 'yaradılış, doğum', *tujırım* 'karar, sonuç, özet', *tuşım* 'tat, lezzet, tadım', *tüsim* 'kâr, kazanç; verim; ürün, mahsul', *tıyım* 'alıkoyma, menetme, yasak', *tinim* 'huzur, rahat, sükûnet; sonuç, netice', *uğım* 'kavram, mefhum; anlam, önem', *uyğarım* 'karar, yargı', *uyqasım* 'uyumluluk, ahenklilik', *uyım* 'organizasyon, kurum', *unasım* 'yakışma, uyma', *ustam* 'kendine hâkim olabilme, sabır, tahammül', *ustanım* 'tutum, bakış tarzı, görüş', *usunım* 'teklif, öneri', *üdem* 'atılım, hamle, hız', *üylesim* 'ahenk, uygunluk, uyum', *ülgerim* 'başarı, başarı durumu', *üstem* 'egemen, hâkim', *şağım* 'şikâyet; temyiz', *şalım* 'yetenek, kabiliyet; uzaklık', *şaptırım* '2,0-2,5 kilometre uzunluğundaki mesafe; çok geniş, hacimli', *şeşim* 'karar, çözüm, sonuç', *şıdam* 'tahammül, sabır, dayanma, çıdam'.

3.35.1.A2. Eylemin Kılıcı

jarım 'yarım; sakat, özürlü; yarım akıllı, deli, aptal', *iygerim* 'bir işi bütün ayrıntıları ile bilme, uzman olma', *kümiljim* 'kendine güvenmeyen, çekingen'.

3.35.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

alım 'vergi; rüşvet', *awısım* 'nöbetle çalışma, vardiya', *äkelim* 'ithal, ithal etme'.

3.35.1.B. Somut İsimler

3.35.1.B1. Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı

ağım 'bir şeyin akması, suyun akışı; cereyan, yönelim, akım', *aydam* 'sürülen veya sürülecek toprağın bir kısmı', *bağım* 'besleme, bakım (hayvan)', *baylam* 'düğüm, boğum; deste, bağlam, hevenk; çözüm, karar, sonuç', *basılım* 'yayın, neşriyat', *bawızdam* 'hayvanların kesildiği çene altı, boyun arası yer, kesim noktası', *berim* 'verim', *bölim* 'bölüm, departman;

bölüm, kısım, ekip, grup; askeri birlik', *burım* 'saç örgüsü, belik', *bilim* 'bilgi, bilim, ilim', *bitim* 'uzlaşma, anlaşma; vücut yapısı, fizik, insanın tabii yapısı', *jazılım* 'sürekli yayınlara abone olma', *jariyalanım* 'yayımlanmış eser, makale vb.', *julım* 'bir demet, bir tutam', *jutım* 'yudum', *jırım* 'yırtilan, çizilen', *kelisim* 'sözleşme, anlaşma, antlaşma, pakt; rıza, tasvip', *kesim* 'hüküm, karar, yargı; kesilmiş, dilimlenmiş', *kiyim* 'giyim, elbise, giysi, libas', *qaynatım* 'bir kaynatımlık', *qaytarım* 'iade edilmiş, geri verilmiş; mahsul', *qoyulum* 'tiyatro oyunu, temsil, gösteri', *quwırım* 'bir kavurmalık', *qurım* 'kurum bağlamış, islenmiş keçe', *oqulum* 'bir toplantıda katılımcılara onaylatmak düşüncesiyle bir belgenin, yazının okunması', *orım* 'biçme işi, biçim zamanı, orak', *önim* 'mahsul, ürün', *örim* 'örme, örgü, belik; çocuk, genç', *ösım* 'ürün, verim, artış, artma; faiz, nema', *soğım* 'kışın kesilmek için özel olarak semirtilen hayvan; kış için özel olarak kesilen hayvan ve bu hayvanın eti, etlik', *soyım* 'kesilecek hayvan, kesimlik', *tatım* 'bir yudum, bir içimlik (su, kımız vb.); değer, kıymet, önem', *terim* 'bir şeyi derme, derleme, toplama işi', *toqım* 'atın sırtına eyerin batmaması için iki kat hâlinde keçeden yapılan örtü, teğelti', *tuwram* 'lokma, parça', *tutum* 'avuç, tutam; el altında, avuç içinde olma', *tuşım* 'tat, lezzet, tadım', *tüzilim* 'bir maddenin yapısı', *tüsım* 'kâr, kazanç; verim; ürün, mahsul', *tizim* 'dizin, liste', *tilim* 'dilim, bir dilim', *tistem* 'bir lokma, küçücük', *uyım* 'organizasyon, kurum', *urttam* 'bir yudum, bir yudumluk', *üğım* 'bir öğütmelik', *üzım* 'lokma, parça', *üyım* 'yığıntı, yığın', *şaynam* 'ağza bir defada konacak miktarda yemek', *şığım* 'mahsul, ürün; çayın demi' *işim* 'bir içimlik, bir içim', *(işip)jem* 'yiyecek içecek, gıda maddeleri'.

3.35.1.B2. Eylemin Kılıcı

örım 'örme, örgü, belik; çocuk, genç', *soğım* 'kışın kesilmek için özel olarak semirtilen hayvan; kış için özel olarak kesilen hayvan ve bu hayvanın eti, etlik', *soyım* 'kesilecek hayvan, kesimlik'.

3.35.B2a Eyleme Aracılık Eden Nesne

oram 'ambalaj, paket; üslup'.

3.35.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

bölım 'bölüm, departman; bölüm, kısım, ekip, grup; askeri birlik', *jayılım* 'mera, otlak, salmalık, yayla', *jılım* 'nehir, gölün, çayın buz tutmayan kısmı', *iyirim* 'girdap, burgaç, anafor', *oralım* 'dili kullanma kabiliyeti, üslup; yetenek, beceri, kabiliyet, maharet; kulvar, yarış pisti', *üyirim* 'girdap, burgaç, anafor'.

Tablo 3.35: Kazak Türkçesinde {-I)m} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-I)m} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	82	3	3	51	3	1	-	-	6

3.36. -(I)mdI

Bir fiilden isim + isimden isim yapım ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuş yeni fiilden isim yapım ekidir. -(I)mdI eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

jaramdı ‘yarayışlı, işe yarar, uygun’ (< *jara-* ‘işe yaramak’) (KTTTS, 171)

jarasımdı ‘yakışır, yaraşır, uygun’ (< *jaras-* ‘yakışmak’) (KTTTS, 172)

jetimdi ‘yeterli, bol’ (KTTTS, 187) (< *jet-* ‘yetmek’ (KTTTS, 186))

juğımdı ‘besleyici, kalori değeri yüksek; sevimli, cana yakın’ (< *juq-* ‘sindirmek’) (KTTTS, 196)

iylanımdı ‘inanılır, güvenilir’ (< *iylan-* ‘inanmak’) (KTTTS, 221)

iyirimdi ‘girdaplı, burgaçlı’ (< *iyir-* ‘eğirmek’) (KTTTS, 227)

kelisimdi ‘anlaşmalı, muahedeli; uyumlu, ahenkli’ (< *kelis-* ‘anlaşmak’) (KTTTS, 241)

kesimdi ‘belirlenmiş, belirli, isabetli’ (KTTTS, 249) (< *kes-* ‘kesmek’ (KTTTS, 248))

keşirimdi ‘affedebilen, kin tutmayan’ (< *keşir-* ‘affetmek’) (KTTTS, 251)

kiyimdi ‘giyimli, elbiseli, giysili’ (KTTTS, 253) (< *kiy-* ‘giymek’ (KTTTS, 251))

kütimdi ‘bakımlı, özen gösterilmiş’ (< *küt-* ‘bakmak’) (KTTTS, 280)

qaytımdı ‘kızgınlığı, öfkesi çabuk geçen’ (KTTTS, 297) (< *qayt-* ‘azalmak’ (KTTTS, 296))

qarpımdı ‘kapsama alanı geniş olan, kapsamlı’ (< *qarptı-* ‘çoğunu almak’) (KTTTS, 319)

qonımdı ‘yakışır, yaraşır, uygun; anlaşılır, açık’ (< *qon-* ‘yerleşmek’) (KTTTS, 343)

qısımdı ‘basınçlı, tazyikli’ (KTTTS, 377) (< *qıs-* ‘sıkıştırmak’ (KTTTS, 376))

mandımdı ‘bereketli, verimli’ (KTTTS, 392) (< *mandı-* ‘gelişmek’ (KTTTS, 391))

nanımdı ‘inandırıcı, güvenilir’ (< *nan-* ‘inanmak’) (KTTTS, 423)

oralımdı ‘çevik, atik; elverişli, uygun; belîğ, fasih, belagatli’ (KTTTS, 445) (< *oral-* ‘dolanmak’ (KTTTS, 444))

oramdı ‘çevik, atik; elverişli, uygun; belîğ, fasih, belagatli’ (KTTTS, 445) (< *ora-* ‘sarmak’ (KTTTS, 444))

ölşemdi ‘ölçülü, ölçülmüş, tartılmış’ (< *ölşe-* ‘ölçmek’) (KTTTS, 455)

ölimdi ‘ölümlü, fani’ (KTTTS, 456) (< *öl-* ‘ölmek’ (KTTTS, 454))

öndirimdi ‘çok üreten, üretken, verimli’ (KTTTS, 457) (< *öndir-* ‘üretmek’ (KTTTS,))

önimdi ‘verimli’ (KTTTS, 457) (< *ön-* ‘çoğalmak’ (KTTTS, 456))

ösimdi ‘gelişmeye, büyümeye elverişli, uygun’ (< *ös-* ‘gelişmek’) (KTTTS, 461)

ötimdi ‘takip edilen, istenen, rağbet gören, revaçta olan’ (< *öt-* ‘çok satılmak’) (KTTTS, 462)

sezimdi ‘duygulu, içli, hassas’ (< *sez-* ‘sezmek’) (KTTTS, 504)

senimdi ‘inanılır, güvenilir, itimatlı, emin’ (< *sen-* ‘inanmak’) (KTTTS, 506)

sozımdı ‘çabuk, kolay gerilen, esnek; ağır, yavaş söylenen’ (< *soz-* ‘germek’) (KTTTS, 511)

sıylasımdı ‘uyumlu, barışık’ (< *sıylas-* ‘karşılıklı saygı göstermek’) (KTTTS, 527)

sıyımdı ‘kapasiteli, hacimli; uyumlu, kolay intibak eden’ (< *sıy-* ‘sığmak’) (KTTTS, 527)

siñimdi ‘sindirime elverişli, kolay hazmedilen’ (< *siñ-* ‘sinmek’) (KTTTS, 535)

talğamdı ‘zevkli, zevk sahibi (kimse)’ (< *talğa-* ‘seçici olmak’) (KTTTS, 544)

tartımdı ‘çekici, sevimli, dikkat çekici, cazibeli, sempatik’ (KTTTS, 553) (< *tart-* ‘çekmek’ (KTTTS, 552))

tatımdı ‘tadı güzel, lezzetli, leziz; işe yarar, tatmin edici, tatminkâr’ (KTTTS, 555) (< *tat-* ‘tutmak’ (KTTTS, 554))

tiyimdi ‘yararlı, faydalı; uygun, kullanışlı, elverişli’ (KTTTS, 567) (< *tiy-* ‘bir şeyi elde etmek’ (KTTTS, 566))

toyımdı ‘çabuk doyuran; kanaatkâr, gözü tok’ (KTTTS, 570) (< *toy-* ‘doymak’ (KTTTS, 569))

tolımdı ‘yeterli derecede, olgun, derin’ (KTTTS, 573) (< *tol-* ‘dolmak’ (KTTTS, 571))

tözimdi ‘dayanıklı, sabırlı, metin; sağlam, sert, berk’ (< *töz-* ‘dayanmak’) (KTTTS, 578)

tujırımdı ‘sonuçlanmış, sonuca bağlanmış (karar)’ (< *tujır-* ‘özetlemek’) (KTTTS, 584)

tutımdı ‘çabuk kavrayan, kıvrak zekâlı; zararlı, prensipli’ (KTTTS, 590) (< *tut-* ‘tutmak, yakalamak’ (KTTTS, 599))

tüsimdi ‘kazancı bol, kârlı; verimli’ (< *tüs-* ‘mal olmak’) (KTTTS, 597)

tındırımdı ‘dikkatli, titiz, itinalı’ (< *tındır-* ‘bitirmek’) (KTTTS, 601)

tınımdı ‘becerikli, yetenekli, titiz’ (< *tın-* ‘tamamlamak’) (KTTTS, 601)

uğımdı ‘anlaşılır, mantıklı, akla yatkın; zeki, çabuk kavrayan’ (KTTTS, 615) (< *uq-* ‘anlamak’ (KTTTS, 618))
uyqasımdı ‘uyumlu, kafiyeli, ahenkli’ (< *uyqas-* ‘uygun gelmek’)
unamdı ‘hoşa giden, beğenilir; olumlu’ (< *una-* ‘hoşa gitmek’) (KTTTS, 620)
unasımdı ‘yakışmış, yaraşmış, uymuş’ (< *una-* ‘hoşa gitmek’) (KTTTS, 620)
ustamdı ‘ağırbaşlı, sakın, halim selim’ (KTTTS, 623) (< *usta-* ‘tutmak’ (KTTTS, 622))
utımdı ‘faydalı, kârlı, yerinde’ (< *ut-* ‘kazanmak’) (KTTTS, 623)
üylesımdı ‘uygun, uyumlu, ahenkli’ (< *üyles-* ‘uymak’) (KTTTS, 629)
üyirımdı ‘cana yakın, sevecen, girişken’ (< *üyir-* ‘kendine bağlamak’) (KTTTS, 630)
şalımdı ‘zeki, kıvrak zekâlı; yerinde, uygun (söz); çabuk fark eden; dayanıklı, sağlam, yürük (at)’ (KTTTS, 660) (< *şal-* ‘kaplamak’ (KTTTS, 658))
şığımdı ‘verimli, bereketli; kaliteli, iyi demlenen çay; eli açık, cömert’ (KTTTS, 685) (< *şıq-* ‘çıkmaq’ (KTTTS, 687))
şıdamdı ‘sabırlı, dayanıklı, metanetli, metin; sağlam, dayanıklı (eşya)’ (< *şıda-* ‘dayanmak’) (KTTTS, 686)

3.36.1. -(I)mdI Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.36.1.A. Soyut İsimler

3.36.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

jaramdı ‘yarayışlı, işe yarar, uygun’, *jarasımdı* ‘yakışır, yaraşır, uygun’, *jetımdı* ‘yeterli, bol’, *juğımdı* ‘besleyici, kalori değeri yüksek; sevimli, cana yakın’, *iylanımdı* ‘inanılır, güvenilir’, *kelisımdı* ‘anlaşmalı, muahedeli; uyumlu, ahenkli’, *kütimdi* ‘bakımlı, özen gösterilmiş’, *qarpımdı* ‘kapsama alanı geniş olan, kapsamlı’, *qonımdı* ‘yakışır, yaraşır, uygun; anlaşılır, açık’, *qısımdı* ‘basınçlı, tazyikli’, *mandımdı* ‘bereketli, verimli’, *nanımdı* ‘inandırıcı, güvenilir’, *oralımdı* ‘çevik, atik; elverişli, uygun; belîğ, fasih, belagatli’, *oramdı* ‘çevik, atik; elverişli, uygun; belîğ, fasih, belagatli’, *ölşemdi* ‘ölçülü, ölçülmüş, tartılmış’, *ölımdı* ‘ölümlü, fani’, *öndirimdi* ‘çok üreten, üretken, verimli’, *önımdı* ‘verimli’, *ösımdı* ‘gelişmeye, büyümeye elverişli, uygun’, *ötımdı* ‘takip edilen, istenen, rağbet gören, revaçta olan’, *senımdı* ‘inanılır, güvenilir, itimatlı, emin’, *sozımdı* ‘çabuk, kolay gerilen, esnek; ağır, yavaş söylenen’, *sıylasımdı* ‘uyumlu, barışık’, *sıyımdı* ‘kapasiteli, hacimli; uyumlu, kolay intibak eden’, *siñımdı* ‘sindirime elverişli, kolay hazmedilen’, *tatımdı* ‘tadı güzel, lezzetli, leziz; işe yarar, tatmin edici, tatminkâr’, *tiyımdı* ‘yararlı, faydalı; uygun, kullanışlı, elverişli’, *tolımdı* ‘yeterli derecede, olgun, derin’, *tözımdı* ‘dayanıklı, sabırlı, metin; sağlam, sert, berk’, *tujırımdı* ‘sonuçlanmış, sonuca bağlanmış (karar)’, *tüsımdı* ‘kazancı bol, kârlı; verimli’,

uğımdı ‘anlaşılır, mantıklı, akla yatkın; zeki, çabuk kavrayan’, *uyqasımdı* ‘uyumlu, kafiyeli, ahenkli’, *unamdı* ‘hoşa giden, beğenilir; olumlu’, *unasımdı* ‘yakışmış, yaraşmış, uymuş’, *utımdı* ‘faydalı, kârlı, yerinde’, *üylesımdı* ‘uygun, uyumlu, ahenkli’, *şalımdı* ‘zeki, kıvrak zekâlı; yerinde, uygun (söz); çabuk fark eden; dayanıklı, sağlam, yürük (at)’, *şığımdı* ‘verimli, bereketli; kaliteli, iyi demlenen çay; eli açık, cömert’.

3.36.1.A2. Eylemin Kılıcı

juğımdı ‘besleyici, kalori değeri yüksek; sevimli, cana yakın’, *keşirimdi* ‘affedebilen, kin tutmayan’, *qaytımdı* ‘kızgınlığı, öfkesi çabuk geçen’, *oralımdı* ‘çevik, atik; elverişli, uygun; belîğ, fasih, belagatli’, *oramdı* ‘çevik, atik; elverişli, uygun; belîğ, fasih, belagatli’, *öndirimdi* ‘çok üreten, üretken, verimli’, *sezımdı* ‘duygulu, içli, hassas’, *talğamdı* ‘zevkli, zevk sahibi (kimse)’, *tartımdı* ‘çekici, sevimli, dikkat çekici, cazibeli, sempatik’, *toyımdı* ‘çabuk doyuran; kanaatkâr, gözü tok’, *tutımdı* ‘çabuk kavrayan, kıvrak zekâlı; zararlı, prensipli’, *tındırımdı* ‘dikkatli, titiz, itinalı’, *tınımdı* ‘becerikli, yetenekli, titiz’, *uğımdı* ‘anlaşılır, mantıklı, akla yatkın; zeki, çabuk kavrayan’, *ustamdı* ‘ağırbaşlı, sakin, halim selim’, *üyirimdi* ‘cana yakın, sevecen, girişken’, *şalımdı* ‘zeki, kıvrak zekâlı; yerinde, uygun (söz); çabuk fark eden; dayanıklı, sağlam, yürük (at)’, *şığımdı* ‘verimli, bereketli; kaliteli, iyi demlenen çay; eli açık, cömert’, *şıdamdı* ‘sabırlı, dayanıklı, metanetli, metin; sağlam, dayanıklı (eşya)’.

3.36.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

oralımdı ‘çevik, atik; elverişli, uygun; belîğ, fasih, belagatli’, *oramdı* ‘çevik, atik; elverişli, uygun; belîğ, fasih, belagatli’.

3.36.1.B. Somut İsimler

3.36.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

kesımdı ‘belirlenmiş, belirli, isabetli’, *kiyimdi* ‘giyimli, elbiseli, giysili’, *sozımdı* ‘çabuk, kolay gerilen, esnek; ağır, yavaş söylenen’, *tözımdı* ‘dayanıklı, sabırlı, metin; sağlam, sert, berk’, *şığımdı* ‘verimli, bereketli; kaliteli, iyi demlenen çay; eli açık, cömert’, *şıdamdı* ‘sabırlı, dayanıklı, metanetli, metin; sağlam, dayanıklı (eşya)’.

3.36.1.B2. Eylemin Kılıcı

şalımdı ‘zeki, kıvrak zekâlı; yerinde, uygun (söz); çabuk fark eden; dayanıklı, sağlam, yürük (at)’.

3.36.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

iyirimdi ‘girdaplı, burgaçlı’.

Tablo 3.36: Kazak Türkçesinde {-I)mdI} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-I)mdI} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durun	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	39	19	2	6	1	-	-	-	1

3.37. -(I)mpaz

Bu ek, eylemi gerçekleştiren kişi anlamında isimler türetir. Bu eklerle türetilen isimler “o işe meyilli olma” anlamları içerir. -(I)mpaz eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

Eylemi gerçekleştiren kişi veya gereç anlatımındaki kılıcı isimler türetir.

boqtampaz ‘küfürbaz, ağız bozuk’ (< *boqta*- ‘küfretmek’) (KTTTS, 91)

jasampaz ‘yaratıcı, yapıcı, üretken’ (KTTTS, 175) (< *jas*- ‘yapmak’ (KTTTS, 174))

jattampaz ‘güzel ezber yapan, ezber kabiliyeti olan’ (< *jatta*- ‘ezberlemek’) (KTTTS, 177)

jeñimpaz ‘muzaffer, galip’ (KTTTS, 185) (< *jeñ*- ‘yenmek’ (KTTTS, 184))

juğimpaz ‘girişken, sokulgan’ (< *juq*- ‘hazmetmek’) (KTTTS, 196)

jürimpaz ‘hızlı yürüyen; çapkın’ (KTTTS, 202) (< *jür*- ‘yürümek’ (KTTTS, 201))

kelimpaz ‘sık sık gelen, ayağı alışan’ (KTTTS, 241) (< *kel*- ‘gelmek’ (KTTTS, 240))

kelisimpaz ‘uzlaşmacı, barışçı’ (KTTTS, 242) (< *kelis*- ‘anlaşmak’ (KTTTS, 241))

könimpaz ‘kolay alışan, tez uyum sağlayan’ (KTTTS, 264) (< *kön*- ‘ikna olmak’ (KTTTS, 263))

külimpaz ‘güleç, çok gülen’ (KTTTS, 275) (< *kül*- ‘gülmek’ (KTTTS, 274))

quwımpaz ‘bir şeyin ardına düşmeyi, bir şeyi takip etmeyi seven’ (KTTTS, 353) (< *quw*- ‘kovalamak’ (KTTTS, 351))

qubılımpaz ‘değişken, kararsız’ (< *qubıl*- ‘değişmek’) (KTTTS, 354)

qıdırımpaz ‘gezmeyi çok seven, gezgin, gezegen; çapkın’ (< *qıdır*- ‘gezmek’) (KTTTS, 367)

qızımpaz ‘tez sinirlenen, asabi’ (KTTTS, 369) (< *qız*- ‘kızmak’ (KTTTS, 367))
oylampaz ‘devamlı düşünce hâlinde olan, çok düşünen’ (< *oyla*- ‘düşünmek’) (KTTTS, 435)
oynapmaz ‘şakacı’, *sayrampaz* ‘çok konuşan, geveze, boşboğaz’ (< *oyna*- ‘şaka yapmak’) (KTTTS, 436)
talğampaz ‘zevkli, zevk sahibi, özenle seçen’ (< *talğa*- ‘seçmek’) (KTTTS, 544)
tözimpaz ‘her türlü zorluğa dayanabilen, dayanıklı’ (< *töz*- ‘dayanmak’) (KTTTS, 578)
uğimpaz ‘zeki, anlayışlı, akıllı’ (KTTTS, 615) (< *uq*- ‘anlamak’ (KTTTS, 618))
izdempaz ‘araştırma meraklısı, araştırmayı ve incelemeyi seven’ (< *izde*- ‘aramak’) (KTTTS, 703)

3.37.1. -(I)mpaz Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.37.1.A. Soyut İsimler

3.37.1.A2. Eylemin Kılıcı

boqtampaz ‘küfürbaz, ağzı bozuk’, *jasampaz* ‘yaratıcı, yapıcı, üretken’, *jattampaz* ‘güzel ezber yapan, ezber kabiliyeti olan’, *jeñimpaz* ‘muzaffer, galip’, *juğimpaz* ‘girişken, sokulgan’, *jürimpaz* ‘hızlı yürüyen; çapkın’, *kelimpaz* ‘sık sık gelen, ayağı alışan’, *kelisimpaz* ‘uzlaşmacı, barışçı’, *könimpaz* ‘kolay alışan, tez uyum sağlayan’, *quwimpaz* ‘bir şeyin ardına düşmeyi, bir şeyi takip etmeyi seven’, *qubılımpaz* ‘değişken, kararsız’, *qıdırımpaz* ‘gezmeyi çok seven, gezgin, gezegen; çapkın’, *qızımpaz* ‘tez sinirlenen, asabi’, *oylampaz* ‘devamlı düşünce hâlinde olan, çok düşünen’, *oynapmaz* ‘şakacı’, *sayrampaz* ‘çok konuşan, geveze, boşboğaz’, *talğampaz* ‘zevkli, zevk sahibi, özenle seçen’, *tözimpaz* ‘her türlü zorluğa dayanabilen, dayanıklı’, *uğimpaz* ‘zeki, anlayışlı, akıllı’, *izdempaz* ‘araştırma meraklısı, araştırmayı ve incelemeyi seven’.

3.37.1.B. Somut İsimler

3.37.1.B2. Eylemin Kılıcı

jürimpaz ‘hızlı yürüyen; çapkın’, *külimpaz* ‘güleç, çok gülen’, *qıdırımpaz* ‘gezmeyi çok seven, gezgin, gezegen; çapkın’.

Tablo 3.37: Kazak Türkçesinde {-(I)mpaz} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-(I)mpaz} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları		
İsimler	Soyut İsimler	Somut İsimler

Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	-	19	-	-	3	-	-	-	-

3.38. -(I)msAK

Bu ek eylemi gerçekleştiren kişi veya gereç anlatımındaki kılıcı isimler türetir. -(I)msAK eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

jaramsaq ‘pohpohlayıcı, dalkavuk, yağcı, yalaka’ (< *jara-* ‘işe yaramak’) (KTTTS, 171)

kelimsek ‘göçmen, başka diyardan gelip yerleşmiş olan kimse, muhacir’ (KTTTS, 241) (< *kel-* ‘gelmek’ (KTTTS, 240))

satımsaq ‘hain, satılmış, alçak’ (KTTTS, 499) (< *sat-* ‘satmak’ (KTTTS, 498))

tilemsek ‘devamlı bir şeyler isteyen, sürekli dilekte bulunan, dilenci gibi davranan’ (< *tile-* ‘dilemek’) (KTTTS, 606)

3.38.1. -(I)msAK Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.38.1.A. Soyut İsimler

3.38.1.A2. Eylemin Kılıcı

jaramsaq ‘pohpohlayıcı, dalkavuk, yağcı, yalaka’, *satımsaq* ‘hain, satılmış, alçak’, *tilemsek* ‘devamlı bir şeyler isteyen, sürekli dilekte bulunan, dilenci gibi davranan’.

3.38.1.B. Somut İsimler

3.38.1.B2. Eylemin Kılıcı

kelimsek ‘göçmen, başka diyardan gelip yerleşmiş olan kimse, muhacir’.

Tablo 3.38: Kazak Türkçesinde {-(I)msAK} ekiyle türetilmiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-(I)msAK} Ekiyle Türetilmiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer

İsimlerin Sayıları	-	3	-	-	1	-	-	-	-
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---

3.39. -(I)msIz

Bir fiilden isim + isimden isim yapım ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuş yeni fiilden isim yapım ekidir. -(I)msIz eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

jaramsız ‘işe yaramaz, lüzumsuz, gereksiz; sevimsiz, hoş gitmeyen’ (KTTTS, 172) (< *jara-* ‘işe yaramak’ (KTTTS, 171))

senimsiz ‘inançsız, güvenilirmez, itimatsız, şüpheli’ (< *sen-* ‘inanmak’) (KTTTS, 506)

toyumsuz ‘doyumsuz, kanaatsiz, açgözlü’ (KTTTS, 570) (< *toy-* ‘doymak’ (KTTTS, 569))

unamsız ‘hoşa gitmeyen, beğenilmeyen; olumsuz’ (< *una-* ‘hoşa gitmek’) (KTTTS, 620)

ustamsız ‘kendine hâkim olmayan, sabırsız, tahammülsüz’ (KTTTS, 623) (< *usta-* ‘ele geçirmek’ (KTTTS, 622))

3.39.1. -(I)msIz Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.39.1.A. Soyut İsimler

3.39.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

unamsız ‘hoşa gitmeyen, beğenilmeyen; olumsuz’.

3.39.1.A2. Eylemin Kılıcı

jaramsız ‘işe yaramaz, lüzumsuz, gereksiz; sevimsiz, hoş gitmeyen’, *senimsiz* ‘inançsız, güvenilirmez, itimatsız, şüpheli’, *toyumsuz* ‘doyumsuz, kanaatsiz, açgözlü’, *unamsız* ‘hoşa gitmeyen, beğenilmeyen; olumsuz’, *ustamsız* ‘kendine hâkim olmayan, sabırsız, tahammülsüz’.

Tablo 3.39: Kazak Türkçesinde {-(I)msIz} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-(I)msIz} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer

İsimlerin Sayıları	1	5	-	-	-	-	-	-	-
--------------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---

3.40. -(I)n

Fiilin gösterdiği işin ve hareketin sonucunda ortaya çıkan nesneyi ifade eder. -(I)n eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

ağın ‘su akımı, akış, akıntı; bir nesnenin bünyesindeki gücün etkisi, hızı’ (KTTTS, 18) (< *aq-* ‘akmak’ (KTTTS, 29))

darın ‘yetenek, istidat, kabiliyet’ (< *darı-* ‘doğuştan kabiliyetli’) (KTTTS, 122)

egin ‘ekin’ (KTTTS, 140) (< *ek-* ‘ekmek’ (KTTTS, 141))

jasırın ‘gizli, saklı; تنها, kuytu’ (< *jasır-* ‘saklamak’) (KTTTS, 176)

jatın ‘yatak odası’ (KTTTS, 177) (< *jat-* ‘yatmak’ (KTTTS, 176))

jawın ‘yağış, yağmur’ (KTTTS, 178) (< *jaw-* ‘yağmak’ (KTTTS, 177))

jiyin ‘kalabalık, yığın; bir şeyin toplamı; toplantı’ (KTTTS, 189) (< *jiy-* ‘yığmak’ (KTTTS, 187))

juğın ‘yemeğin, sütün vb. şeylerin kaptan boşaltıldıktan sonra kalan bulaşığı; kalıntı, iz’ (< *juq-* ‘bulaşmak’) (KTTTS, 196)

jırın ‘ayrı, başka, kendi başına’ (KTTTS, 207) (< *jırı-* ‘ayırarak’ (KTTTS, 206))

zımırın ‘hızlı uçan küçük bir kuş; roket, füze’ (< *zımıra-* ‘hızlı gitmek’) (KTTTS, 216)

kelin ‘gelin’ (KTTTS, 241) (< *kel-* ‘gelmek’ (KTTTS, 240))

qiyın ‘iki şeyin kesiştiği nokta’ (KTTTS, 333) (< *qiy-* ‘kesmek’ (KTTTS, 330))

qosın ‘asker topluluğu, erat; asker kışlası’ (KTTTS, 349) (< *qos-* ‘birleştirmek’ (KTTTS, 348))

pişin ‘eşyanın dış görünüşü, şekil, forma, biçim’ (< *piş-* ‘biçmek’) (KTTTS, 477)

satın ‘satılık’ (KTTTS, 499) (< *sat-* ‘satmak’ (KTTTS, 498))

sawın ‘sağmal hayvan; sağma vakti, sağım zamanı’ (KTTTS, 500) (< *saw-* ‘sağmak’ (KTTTS, 499))

serpin ‘darbe, vuruş, çarpış; tempo, hız’ (< *serpi-* ‘itmek’) (KTTTS, 508)

süyinşi ‘müjde’ (KTTTS, 523) (< *süy-* ‘beğenmek’ (KTTTS, 522))

tüyin ‘düğüm; sonuç, netice; özet; olgunlaşmamış meyve yumrusu; deride oluşan kızarıklık; duman; ocak, aile ocağı, yuva’ (KTTTS, 593) (< *tüy-* ‘dügümlemek; kavramak’ (KTTTS, 592))

tüğın ‘tıkaç, tıpa, mantar, tapa’ (KTTTS, 599) (< *tıq-* ‘saklamak’ (KTTTS, 600))

tigin ‘dikim; dikme işi’ (< *tik-* ‘dikmek’) (KTTTS, 604)

şığın ‘harç, masraf, gider; zayıat, can kaybı; vergi, aidat, ödentî’ (KTTTS, 685) (< *şıq-* ‘çıkmaq’ (KTTTS, 687))

3.40.1. -(I)n Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.40.1.A. Soyut İsimler

3.40.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

ağın ‘su akımı, akış, akıntı; bir nesnenin bünyesindeki gücün etkisi, hızı’, *darın* ‘yetenek, istidat, kabiliyet’, *jasırın* ‘gizli, saklı; تنها, kuytu’, *jiyin* ‘kalabalık, yığın; bir şeyin toplamı; toplantı’, *jırın* ‘ayrı, başka, kendi başına’, *sawın* ‘sağmal hayvan; sağma vakti, sağım zamanı’, *serpin* ‘darbe, vuruş, çarpış; tempo, hız’, *süyinşi* ‘müjde’, *tüyin* ‘düğüm; sonuç, netice; özet; olgunlaşmamış meyve yumrusu; deride oluşan kızarıklık; duman; ocak, aile ocağı, yuva’, *şığın* ‘harç, masraf, gider; zayıat, can kaybı; vergi, aidat, ödentî’.

3.40.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

jiyin ‘kalabalık, yığın; bir şeyin toplamı; toplantı’.

3.40.1.B. Somut İsimler

3.40.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

ağın ‘su akımı, akış, akıntı; bir nesnenin bünyesindeki gücün etkisi, hızı’, *egin* ‘ekin’, *jasırın* ‘gizli, saklı; تنها, kuytu’, *jawın* ‘yağış, yağmur’, *jiyin* ‘kalabalık, yığın; bir şeyin toplamı; toplantı’, *juğın* ‘yemeğin, sütün vb. şeylerin kaptan boşaltıldıktan sonra kalan bulaşığı; kalıntı, iz’, *pişin* ‘eşyanın dış görünüşü, şekil, forma, biçim’, *satın* ‘satılık’, *tüyin* ‘düğüm; sonuç, netice; özet; olgunlaşmamış meyve yumrusu; deride oluşan kızarıklık; duman; ocak, aile ocağı, yuva’, *tigin* ‘dikim; dikme işi’.

3.40.1.B2. Eylemin Kılıcsı

zımıran ‘hızlı uçan küçük bir kuş; roket, füze’, *kelin* ‘gelin’, *qosın* ‘asker topluluğu, erat; asker kıışlası’, *sawın* ‘sağmal hayvan; sağma vakti, sağım zamanı’.

3.40.1.B2b. Eyleme Sebebiyet Veren Durum

jawın ‘yağış, yağmur’, *tüyin* ‘düğüm; sonuç, netice; özet; olgunlaşmamış meyve yumrusu; deride oluşan kızarıklık; duman; ocak, aile ocağı, yuva’.

3.40.1.B3. Eylemin Aracı

zımıran ‘hızlı uçan küçük bir kuş; roket, füze’, *tığın* ‘tıkaç, tıpa, mantar, tapa’.

3.40.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

jasırın ‘gizli, saklı; تنها, kuytu’, *jatın* ‘yatak odası’, *qiyyın* ‘iki şeyin kesiştiği nokta’, *qosın* ‘asker topluluğu, erat; asker kışlası’.

Tablo 3.40: Kazak Türkçesinde {-(I)n} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {- (I)n} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durun	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	10	-	1	10	4	-	2	2	4

3.41. -(I)ndI

Bir fiilden isim + isimden isim yapım ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuş yeni fiilden isim yapım ekidir. -(I)ndI eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

asırandı ‘evlatlık; evcil; kulu, kölesi’ (< *asıra*- ‘yetiştirmek’) (KTTTS, 51)

bölindi ‘bölme işlemi sonunda ortaya çıkan netice, bölüm’ (KTTTS, 95) (< *böl*- ‘bölme’ (KTTTS, 94))

bitirandı ‘dağınık’ (< *bitıra*- ‘dağılmak’) (KTTTS, 104)

eritindi ‘eriyik’ (< *erit*- ‘eritmek’) (KTTTS, 150)

jağındı ‘bir şeyin küçük parçası, zerresi; leke’ (KTTTS, 156) (< *jaq*- ‘yakmak, karalamak’ (KTTTS, 161))

jalbarındı ‘birisinin eline bakan, muhtaç’ (< *jalbar*- ‘yalvarmak’) (KTTTS, 163)

jasandı ‘sahte, suni, yapma, takma’ (KTTTS, 175) (< *jas*- ‘yaşamak’ (KTTTS, 174))

jattandı ‘ezberlenmiş’ (< *jatta*- ‘ezberlemek’) (KTTTS, 177)

juwındı ‘bulaşık suyu’ (< *juw*- ‘yıkamak’) (KTTTS, 195)

juğındı ‘yemeğin, sütün vb. şeylerin kaptan boşaltıldıktan sonra kalan bulaşığı; kalıntı, iz’ (< *juq*- ‘bulaşmak’) (KTTTS, 196)

jirındı ‘yırtık; tecrübeli, açık göz’ (KTTTS, 207) (< *jır*- ‘yırtmak’ (KTTTS, 206))
kertindi ‘kertikli, kertiklenmiş’ (< *kert*- ‘kertmek’) (KTTTS, 247)
kesindi ‘kesinti, parça, bölük’ (KTTTS, 249) (< *kes*- ‘kesmek’ (KTTTS, 248))
küyindi ‘yangın yeri’ (KTTTS, 273) (< *küy*- ‘durum’ (KTTTS, 272))
qazındı ‘kazılmış, kazılı’ (KTTTS, 294) (< *qaz*- ‘kazmak’ (KTTTS, 292))
qaynatındı ‘çökelti, tortu, çökel’ (< *qaynat*- ‘kaynatmak’) (KTTTS, 295)
qiyındı ‘kumaş kırpıkları, kırpıntı; kırpılıp alınmış şey’ (KTTTS, 333) (< *qiy*- ‘kesmek, biçmek’ (KTTTS, 330))
qoparındı ‘patlama sonucu etrafa saçılan toprak vb. maddeler’ (< *qopar*- ‘altını üstüne getirmek’) (KTTTS, 345)
qoritındı ‘sonuç, netice, özet’ (< *qorit*- ‘sonuçlandırmak’) (KTTTS, 348)
qosındı ‘iki veya daha fazla şeyden meydana gelen birleşim; toplama işlemi neticesinde çıkan sonuç’ (KTTTS, 349) (< *qos*- ‘birleştirmek’ (KTTTS, 348))
quyındı ‘dökülmüş, dökme (metal)’ (KTTTS, 357) (< *quy*- ‘dökmek’ (KTTTS, 356))
qurandı ‘birleşik, mürekkep; portatif, kurma, seyyar’ (KTTTS, 363) (< *qura*- ‘kurmak’ (KTTTS, 362))
oyındı ‘elbisenin yaka, kol deliği’ (KTTTS, 437) (< *oy*- ‘oymak’ (KTTTS, 435))
pişindi ‘şekli, görünüşü bir, benzer; güzel, çekici, biçimli’ (KTTTS, 478) (< *piş*- ‘biçmek’ (KTTTS, 477))
sapırındı ‘karışık, anlaşılmaz, düzensiz’ (KTTTS, 496) (< *sapır*- ‘altüst etmek’ (KTTTS, 495))
satındı ‘hain, satılmış, alçak’ (KTTTS, 499) (< *sat*- ‘satmak’ (KTTTS, 498))
serpindi ‘tempolu, hızlı, ritimli, ritmik’ (< *serpi*- ‘el ve ayakları sallamak’) (KTTTS, 508)
süzindi ‘süzülmüş olan, süzülerek elde edilen’ (< *süz*- ‘süzmek’) (KTTTS, 522)
sıpirındı ‘süprüntü’ (< *sıpir*- ‘süpürmek’) (KTTTS, 532)
talandı ‘talan, soygun, yağma, çapul’ (< *tala*- ‘talan etmek’) (KTTTS, 543)
tapsırındı ‘yüklenen, verilen, sorumluluğuna bırakılan, teslim edilen’ (< *tapsır*- ‘teslim etmek’) (KTTTS, 549)
tastandı ‘terk edilmiş, metruk, bırakılmış’ (< *tasta*- ‘bırakmak’) (KTTTS, 554)
tögindi ‘dökülmüş, dökülen, döküntü’ (< *tök*- ‘dökmek’) (KTTTS, 578)
tösendi ‘çakılla, kumla döşenmiş olan’ (KTTTS, 581) (< *töse*- ‘döşemek’ (KTTTS, 580))
tuwındı ‘eser, çalışma’ (KTTTS, 583) (< *tuw*- ‘ortaya çıkarmak’ (KTTTS, 582))
tigindi ‘gazete veya dergilerin biriktirilmiş sayıları’ (KTTTS, 604) (< *tik*- ‘dikmek’ (KTTTS, 605))

üğindi ‘talaş, eğinti; kırıntı’ (KTTTS, 627) (< *ük-* ‘ufalamak’ (KTTTS, 630))
üğitindi ‘talaş, eğinti; kırıntı’ (< *ügit-* ‘ufalamak’) (KTTTS, 627)
üzindi ‘parça, bölüm, pasaj, alıntı; kesik, parça’ (KTTTS, 628) (< *üz-* ‘koparmak’ (KTTTS, 627))
üyetindi ‘eğitilmiş, alıştırılmış’ (< *üyet-* ‘öğretmek’) (KTTTS, 630)
üyindi ‘yığın, küme’ (KTTTS, 630) (< *üy-* ‘yığmak’ (KTTTS, 628))
şayındı ‘bulaşık suyu’ (KTTTS, 656) (< *şay-* ‘sudan geçirmek’ (KTTTS, 655))
şaşırandı ‘dağınık, düzensiz, sistemsiz’ (< *şaşıra-* ‘saçılmak’) (KTTTS, 668)
şegindi ‘içilmiş sigara artığı, izmarit’ (< *şek-* ‘sigara içmek’) (KTTTS, 670)
şubırındı ‘mülteci, göçmen; uzayıp giden, katar katar, art arda dizilmiş olan’ (< *şubır-* ‘art arda gelmek’) (KTTTS, 682)
şığındı ‘zararlı, ziyanlı’ (KTTTS, 686) (< *şıq-* ‘çıkmaq’ (KTTTS, 687))
şirindi ‘çürük; elinden iş gelmeyen, sünepe, beceriksiz, sümsük’ (< *şiri-* ‘çürümek’) (KTTTS, 692)
irkindi ‘su birikintisi’ (KTTTS, 706) (URL-16, 2023).

3.41.1. -(I)ndI Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.41.1.A. Soyut İsimler

3.41.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

asırandı ‘evlatlık; evcil; kulu, kölesi’, *bölandı* ‘bölme işlemi sonunda ortaya çıkan netice, bölüm’, *jasandı* ‘sahte, suni, yapma, takma’, *jattandı* ‘ezberlenmiş’, *qorıtındı* ‘sonuç, netice, özet’, *qosındı* ‘iki veya daha fazla şeyden meydana gelen birleşim; toplama işlemi neticesinde çıkan sonuç’, *pişindi* ‘şekli, görünüşü bir, benzer; güzel, çekici, biçimli’, *sapırındı* ‘karışık, anlaşılmaz, düzensiz’, *serpindi* ‘tempolu, hızlı, ritimli, ritmik’, *talandı* ‘talan, soygun, yağma, çapul’, *tapsırındı* ‘yüklenen, verilen, sorumluluğuna bırakılan, teslim edilen’, *tuwındı* ‘eser, çalışma’, *üzindi* ‘parça, bölüm, pasaj, alıntı; kesik, parça’, *üyetindi* ‘eğitilmiş, alıştırılmış’, *şaşırandı* ‘dağınık, düzensiz, sistemsiz’, *şığındı* ‘zararlı, ziyanlı’.

3.41.1.A2. Eylemin Kılıcı

jalbarındı ‘birisinin eline bakan, muhtaç’, *jırındı* ‘yırtık; tecrübeli, açık göz’, *pişindi* ‘şekli, görünüşü bir, benzer; güzel, çekici, biçimli’, *satındı* ‘hain, satılmış, alçak’, *şirindi* ‘çürük; elinden iş gelmeyen, sünepe, beceriksiz, sümsük’.

3.41.1.B. Somut İsimler

3.41.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

bıtırandı ‘dağınık’, *eritindi* ‘eriyik’, *jağındı* ‘bir şeyin küçük parçası, zerresi; leke’, *juwındı* ‘bulaşık suyu’, *juğındı* ‘yemeğin, sütün vb. şeylerin kaptan boşaltıldıktan sonra kalan bulaşığı; kalıntı, iz’, *jırındı* ‘yırtık; tecrübeli, açık göz’, *kertindi* ‘kertikli, kertiklenmiş’, *kesindi* ‘kesinti, parça, bölüm’, *qazındı* ‘kazılmış, kazılı’, *qaynatındı* ‘çökelti, tortu, çökel’, *qıyındı* ‘kumaş kırıkları, kırıntı; kırılıp alınmış şey’, *qoparındı* ‘patlama sonucu etrafa saçılan toprak vb. maddeler’, *quyındı* ‘dökülmüş, dökme (metal)’, *qurandı* ‘birleşik, mürekkep; portatif, kurma, seyyar’, *oyındı* ‘elbisenin yaka, kol deliği’, *süzindi* ‘süzülmüş olan, süzülerek elde edilen’, *sıyrındı* ‘süprüntü’, *tastandı* ‘terk edilmiş, metruk, bırakılmış’, *tögindi* ‘dökülmüş, dökülen, döküntü’, *tösendi* ‘çakılla, kumla döşenmiş olan’, *tuwındı* ‘eser, çalışma’, *tigindi* ‘gazete veya dergilerin biriktirilmiş sayıları’, *üğindi* ‘talaş, eğinti; kırıntı’, *üğitindi* ‘talaş, eğinti; kırıntı’, *üzindi* ‘parça, bölüm, pasaj, alıntı; kesik, parça’, *üyindi* ‘yığın, küme’, *şayındı* ‘bulaşık suyu’, *şegindi* ‘içilmiş sigara artığı, izmarit’, *şubırındı* ‘mülteci, göçmen; uzayıp giden, katar katar, art arda dizilmiş olan’, *şirindi* ‘çürük; elinden iş gelmeyen, sünepe, beceriksiz, sümsük’, *irkindi* ‘su birikintisi’.

3.41.1.B2. Eylemin Kılıcısı

şubırındı ‘mülteci, göçmen; uzayıp giden, katar katar, art arda dizilmiş olan’.

3.41.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

küyindi ‘yangın yeri’.

Tablo 3.41: Kazak Türkçesinde {-(I)ndı} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {- (I)ndı} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durun	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	16	5	-	31	1	-	-	-	1

3.42. -(I)ŋKI

Sıfat türeten bir fiilden isim yapım ekidir. -(I)ŋKI eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

bağınŋqı ‘bağlı, tabi, emir altında bulunan, mülhak, merbut; kelime gruplarında tamlayan öge, birleşik cümlelerde ise yardımcı cümle’ (< *bağının*- ‘bağlı olmak’) (KTTTS, 70)

barbiyınqı ‘kalınca’ (< *barbiy*- ‘şişmek’) (KTTTS, 78)

dirildenŋki ‘hafiften titrek’ (< *dirilde*- ‘titremek’) (KTTTS, 137)

jabırqaŋqı ‘endişeli, keyifsiz, üzgün’ (< *jabırqa*- ‘kaygılanmak’) (KTTTS, 155)

jadıraŋqı ‘açık, güneşli (hava); neşeli, sevinçli’ (< *jadıra*- ‘keyiflenmek, açmak’) (KTTTS, 157)

jazınqı ‘düzce, biraz düz’ (KTTTS, 158) (< *jaz*- ‘düzeltmek’ (KTTTS, 157))

jiynanqı ‘düzenli, derli toplu’ (< *jiyna*- ‘toplamak’) (KTTTS, 188)

jiyılınqı ‘derli toplu’ (< *jiyıl*- ‘toplanmak’) (KTTTS, 189)

jılaŋqı ‘sulu göz’ (< *jıla*- ‘ağlamak’) (KTTTS, 202)

iyilinŋki ‘eğik, esnek, bükük’ (KTTTS, 227) (< *iyil*- ‘eğilmek’ (KTTTS, 226))

kezerinŋki ‘biraz kurumuş, çatlakça’ (< *kezer*- ‘susuzluktan kuruyarak çatlamak’) (KTTTS, 237)

köterinŋki ‘çıkık, yüksekçe; normalden fazla’ (KTTTS, 269) (< *köter*- ‘yükseltmek’ (KTTTS, 268))

kümiljinŋki ‘kendine güvenmeyen, çekingen’ (< *kümilji*- ‘çekinmek’) (KTTTS, 275)

kirjiyinŋki ‘öfkeli, kırgın, dargın’ (< *kirjiy*- ‘yüzünü buruşturmak’) (KTTTS, 283)

kirinŋki ‘girintili’ (KTTTS, 283) (< *kir*- ‘girmek’ (KTTTS, 282))

qabısınqı ‘basık, yassılmış, ezik’ (< *qabıs*- ‘içe doğru bükülmek’) (KTTTS, 288)

qayqiyınqı ‘geriye doğru eğik, kaykılmış’ (< *qayqi*- ‘kaykılmak’) (KTTTS, 295)

qalınqı ‘artta, geride kalan’ (KTTTS, 304) (< *qal*- ‘kalmak’ (KTTTS, 300))

qamığınqı ‘biraz üzülen, biraz endişe eden, biraz kaygılanan’ (< *qamıq*- ‘hüzünlenmek’) (KTTTS, 306)

qopsınqı ‘yumuşatılmış, kabarmış’ (< *qopsı*- ‘yünü çırpma’) (KTTTS, 345)

quwarınqı ‘sararmaya yüz tutmuş; solgun, canlılığını kaybetmiş’ (< *quwar*- ‘güneşten sararmak’) (KTTTS, 351)

quwşıyınqı ‘büzülmüş, çökmüş’ (< *quwşıy*- ‘büzülmek’) (KTTTS, 353)

qızarıŋqı ‘biraz kızarmış, biraz kanlanmış’ (< *qızar*- ‘kızarmak’) (KTTTS, 367)

qızınqı ‘yarı sarhoş, çakırkeyif’ (KTTTS, 369) (< *qız*- ‘ısınmak’ (KTTTS, 367))

qısıluŋqı ‘sıkılan, utanan, çekingen’ (< *qısıl*- ‘utanmak’) (KTTTS, 377)
qısıŋqı ‘geniş olmayan, dar; kısık, çekik’ (KTTTS, 377) (< *qıs*- ‘kısırmak’ (KTTTS, 376))
manawraŋqı ‘gerinen, esneyen’ (< *manawra*- ‘gerinmek’) (KTTTS, 391)
mawjıraŋqı ‘kendini yorgun, bitkin hisseden’ (< *mawjıra*- ‘uyuklamak’) (KTTTS, 396)
ozıŋqı ‘ilerlemiş, önde bulunan’ (< *oz*- ‘ileri geçmek’) (KTTTS, 434)
oyısıŋqı ‘biraz çukur, girintili’ (< *oyıs*- ‘bir tarafa yönelmek, dönmek’) (KTTTS, 438)
oŋıŋqı ‘solmuş, rengi uçmuş’ (< *oŋ*- ‘solmak’) (KTTTS, 442)
ösıŋqı ‘biraz uzanmış; lazım, gerekli; neşeli, mutlu, sevinçli’ (< *ös*- ‘uzamak’) (KTTTS, 461)
salbıraŋqı ‘sarkık, sarkmış; morali bozulmuş, keyfi kaçmış’ (< *salbıra*- ‘sarmak’) (KTTTS, 491)
sozılıŋqı ‘biraz gergin, uzunca’ (< *sozıl*- ‘gerilmek’) (KTTTS, 511)
tunjıraŋqı ‘üzüntülü, kederli, efkârlı’ (< *tunjıra*- ‘üzülmek’) (KTTTS, 586)
tüneriŋki ‘kararmış, bulut kaplamış; kaşları çatık, somurtkan, sinirli’ (< *tüner*- ‘kararmak’) (KTTTS, 595)
türıŋki ‘yukarı doğru kıvrılmış, kaldırılmış, kalkık’ (KTTTS, 597) (< *tür*- ‘kıvrırmak’ (KTTTS, 596))
tüsiŋki ‘sarkmış, sarkık; üzgün, dertli, kaygılı, bezgin’ (KTTTS, 598) (< *tüs*- ‘düşmek’ (KTTTS, 597))
ürkiŋki ‘ürkütücü, korkunç, dehşet verici’ (< *ürk*- ‘ürkmek’) (KTTTS, 634)
şaşıŋqı ‘düzensiz, dağınık, etrafa saçılmış’ (KTTTS, 668) (< *şaş*- ‘saçmak’ (KTTTS, 667))
şıŋqı ‘kabarık, çıkıntısı olan, tümsekli’ (KTTTS, 686) (< *şıq*- ‘çıkma’ (KTTTS, 687))
ıdıraŋqı ‘seyrek, dağınık’ (< *ıdıra*- ‘dağılma’ (KTTTS, 695))
isiŋki ‘biraz şişmiş, şişkince, kabarıkça’ (KTTTS, 707) (< *is*- ‘şişmek’ (KTTTS, 706))

3.42.1. -(I)ŋKI Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.42.1.A. Soyut İsimler

3.42.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

baŋıŋqı ‘bağlı, tabi, emir altında bulunan, mülhak, merbut; kelime gruplarında tamlayan öge, birleşik cümlelerde ise yardımcı cümle’, *köteriŋki* ‘çıkık, yüksekçe; normalden fazla’, *qalıŋqı* ‘artta, geride kalan’, *ösıŋki* ‘biraz uzanmış; lazım, gerekli; neşeli, mutlu, sevinçli’, *ürkiŋki* ‘ürkütücü, korkunç, dehşet verici’, *ıdıraŋqı* ‘seyrek, dağınık’.

3.42.1.A2. Eylemin Kılıcı

jabırqañqı ‘endişeli, keyifsiz, üzgün’, *jadırañqı* ‘açık, güneşli (hava); neşeli, sevinçli’, *jılañqı* ‘sulu göz’, *kümüliñki* ‘kendine güvenmeyen, çekingen’, *kirjiyiñki* ‘öfkeli, kırgın, dargın’, *qamıñqı* ‘biraz üzülen, biraz endişe eden, biraz kaygılanan’, *qızıñqı* ‘yarı sarhoş, çakırkeyif’, *qısıliñqı* ‘sıkılan, utanan, çekingen’, *mawjırañqı* ‘kendini yorgun, bitkin hisseden’, *ozıñqı* ‘ilerlemiş, önde bulunan’, *ösiñki* ‘biraz uzanmış; lazım, gerekli; neşeli, mutlu, sevinçli’, *salbırañqı* ‘sarkık, sarkmış; morali bozulmuş, keyfi kaçmış’, *tunjırañqı* ‘üzüntülü, kederli, efkârli’, *tüneriñki* ‘kararmış, bulut kaplamış; kaşları çatık, somurtkan, sinirli’, *tüsiñki* ‘sarkmış, sarkık; üzgün, dertli, kaygılı, bezgin’.

3.42.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

qızıñqı ‘yarı sarhoş, çakırkeyif’.

3.42.1.B. Somut İsimler

3.42.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

barbiyiñqı ‘kalınca’, *dirildeñki* ‘hafiften titrek’, *jaziñqı* ‘düzce, biraz düz’, *jiynañqı* ‘düzenli, derli toplu’, *iyiliñki* ‘eğik, esnek, bükük’, *kezeriñki* ‘biraz kurumuş, çatlakça’, *köteriñki* ‘çıkık, yüksekçe; normalden fazla’, *kirinñki* ‘girintili’, *qabısıñqı* ‘basık, yassılmış, ezik’, *qayqiyiñqı* ‘geriye doğu eğik, kaykılmış’, *qalıñqı* ‘artta, geride kalan’, *qopsıñqı* ‘yumuşatılmış, kabarmış’, *quwşıyiñqı* ‘büzülmüş, çökmüş’, *qızarıñqı* ‘biraz kızarmış, biraz kanlanmış’, *qısıñqı* ‘geniş olmayan, dar; kısık, çekik’, *manawrañqı* ‘gerinen, esneyen’, *oyısıñqı* ‘biraz çukur, girintili’, *oñıñqı* ‘solmuş, rengi uçmuş’, *ösiñki* ‘biraz uzanmış; lazım, gerekli; neşeli, mutlu, sevinçli’, *salbırañqı* ‘sarkık, sarkmış; morali bozulmuş, keyfi kaçmış’, *sozılıñqı* ‘biraz gergin, uzunca’, *tüneriñki* ‘kararmış, bulut kaplamış; kaşları çatık, somurtkan, sinirli’, *türiñki* ‘yukarı doğru kıvrılmış, kaldırılmış, kalkık’, *tüsiñki* ‘sarkmış, sarkık; üzgün, dertli, kaygılı, bezgin’, *şaşıñqı* ‘düzensiz, dağınık, etrafa saçılmış’, *şığıñqı* ‘kabarık, çıkıntısı olan, tümsekli’, *ıdırañqı* ‘seyrek, dağınık’, *isiñki* ‘biraz şişmiş, şişkince, kabarıkça’.

3.42.1.B2. Eylemin Kılıcı

jadırañqı ‘açık, güneşli (hava); neşeli, sevinçli’, *manawrañqı* ‘gerinen, esneyen’.

3.42.1.B2b. Eyleme Sebebiyet Veren Durum

quwariŋqı ‘sararmaya yüz tutmuş; solgun, canlılığını kaybetmiş’, *oŋıŋqı* ‘solmuş, rengi uçmuş’.

Tablo 3.42: Kazak Türkçesinde {-(I)ŋKI} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-(I)ŋKI} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	6	15	1	28	2	-	2	-	-

3.43. -(I)r

-(I)r eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

bükir ‘kambur’ (KTTTS, 102) (< *bük-* ‘eğmek’ (KTTTS, 101))

jatır ‘döl yatağı, rahim’ (KTTTS, 177) (< *jat-* ‘yatmak’ (KTTTS, 176))

jumur ‘oval, yuvarlakça; dolgun, tombul’ (KTTTS, 198) (< *jum-* ‘yummak’ (KTTTS, 197))

süŋgüwir ‘suya iyi dalan, dalgıç’ (< *süŋgi-* ‘suya dalmak’) (KTTTS, 524)¹⁵

tüyir ‘tane, parça; bir nesnenin küçük parçası’ (KTTTS, 594) (< *tüy-* ‘un ufak etmek’ (KTTTS, 592))

üŋgir ‘mağara, in’ (< *üŋgi-* ‘oyuk açmak’) (KTTTS, 633)

şağır ‘gözünün beyazı karasından çok olan; hiddetli, öfkeli’ (KTTTS, 654) (< *şağ-* ‘dille rahatsız etmek’ (KTTTS, 656))

3.43.1. -(I)r Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.43.1.A. Soyut İsimler

3.43.1.A2. Eylemin Kılıcısı

şağır ‘gözünün beyazı karasından çok olan; hiddetli, öfkeli’.

¹⁵ Ekte yer alan örneklere göre farklılık arz eden bir kelimedir. Fiil ve fiilden türeyenle örtüşmektedir fakat diğer kelimelere göre -wir şeklinde ek almaktadır.

3.43.1.B. Somut İsimler

3.43.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

jatır ‘döl yatağı, rahim’, *jumır* ‘oval, yuvarlakça; dolgun, tombul’, *tüyir* ‘tane, parça; bir nesnenin küçük parçası’, *şağır* ‘gözünün beyazı karasından çok olan; hiddetli, öfkeli’.

3.43.1.B2. Eylemin Kılıcısı

bükir ‘kambur’, *jumır* ‘oval, yuvarlakça; dolgun, tombul’, *süngüwir* ‘suya iyi dalan, dalgıç’.

3.43.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

üñgir ‘mağara, in’.

Tablo 3.43: Kazak Türkçesinde {-(I)r} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {- (I)r} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	-	1	-	4	3	-	-	-	1

3.44. -(I)s

Bu ek hareket veya iş adları türetmektedir. -(I)s eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

ağıs ‘akış, suyun akması; yön, istikamet, gidişat’ (KTTTS, 18) (< *aq-* ‘akmak’ (KTTTS, 29))

aynalis ‘dönemeç, viraj’ (< *aynal-* ‘dönmek’) (KTTTS, 25)

aytıs ‘saz şairlerinin deyişle tanışmaları, atışma; tartışma, münazara’ (KTTTS, 27) (< *ayt-* ‘söylemek’ (KTTTS, 26))

alqınıs ‘sık sık nefes alma, nefes darlığı, soluma’ (< *alqın-* ‘nefes nefese kalmak’) (KTTTS, 37)

baylanıs ‘ilgi, ilişki, münasebet; ulaşım, ulaşım işleri, irtibat, iletişim’ (< *baylan-* ‘bağlanmak’) (KTTTS, 71)

bulqınıs ‘çırpınma, debelenme’ (< *bulqı-* ‘sarsmak’) (KTTTS, 99)

burulus ‘kıvrım, kıvrıntı, dönemeç; bir işin gelişim sürecinde değişikliğe uğraması, başkalaşım’ (KTTTS, 101) (< *bur-* ‘çevirmek’ (KTTTS, 100))

burıs ‘bir ana yoldan ayrılan yolun başlangıç noktası, dönemeç, sapak; doğru olmayan, yanlış’ (KTTTS, 101) (< *bur-* ‘çevirmek’ (KTTTS, 100))

bilis ‘tanıdık, tanış’ (< *bil-* ‘bilmek’) (KTTTS, 105)

dağdarıs ‘şaşkılık, ne yapacağını bilmeme; zorluk, çaresizlik; kriz, durgunluk’ (< *dağdar-* ‘afallamak’) (KTTTS, 119)

demalııs ‘tatil, dinlenme’ (< *demal-* ‘dinlenmek’) (KTTTS, 127)

jayılııs ‘mera, otlak, salmalık, yayla’ (< *jayıl-* ‘yayılmak’) (KTTTS, 160)

jaltarııs ‘kurnazlık, hilekârlık’ (< *jaltar-* ‘sözünde durmamak’) (KTTTS, 165)

janılııs ‘yanlış, hata’ (< *janıl-* ‘yanılmak’) (KTTTS, 170)

jaratılııs ‘tabiat, yaradılış; mizaç, yapı, karakter’ (< *jarat-* ‘yaratmak’) (KTTTS, 172)

jarılııs ‘infilak, patlama, patlayış’ (< *jarıl-* ‘patlamak’) (KTTTS, 174)

jeñılııs ‘yenilme, yenilgi, mağlubiyet’ (KTTTS, 185) (< *jeñ-* ‘yenmek’ (KTTTS, 184))

jeñis ‘zafer, galibiyet, başarı’ (KTTTS, 195) (< *jeñ-* ‘yenmek’ (KTTTS, 184))

jiynalııs ‘toplantı, oturma’ (< *jiynal-* ‘toplanmak’) (KTTTS, 188)

jiyılııs ‘toplantı, oturma’ (< *jiyıl-* ‘toplanmak’) (KTTTS, 189)

jügiris ‘koşuşturma’ (< *jügir-* ‘koşmak’) (KTTTS, 200)

jüzis ‘yüzme’ (< *jüs-* ‘yüzmek’) (KTTTS, 200)

jüris ‘yürüyüş; hamle, atak’ (KTTTS, 202) (< *jür-* ‘yürümek’ (KTTTS, 201))

jığılııs ‘yıkılış, düşüş; yenilgi, mağlubiyet’ (< *jığıl-* ‘yıkılmak’) (KTTTS, 202)

jirtıs ‘kumaş parçası, kumaşın yırtılmış parçası; yaşlı kimselerin ölümünden sonra onun yaşı kadar yaşama temennisi ile dağıtılan kumaş, kumaş parçası’ (KTTTS, 207) (< *jirt-* ‘yırtmak’ (KTTTS, 206))

kelis ‘geliş’ (KTTTS, 241) (< *kel-* ‘gelmek’ (KTTTS, 240))

keptelis ‘trafik sıkışıklığı, trafiğin tıkanması’ (< *keptel-* ‘tıkanmak’) (KTTTS, 245)

keris ‘yay, kiriş; kavga, tartışma, çekişme, çatışma’ (KTTTS, 247) (< *ker-* ‘germek’ (KTTTS, 245))

ketis ‘gidiş, yöneliş’ (< *ket-* ‘gitmek’) (KTTTS, 249)

kögeris ‘yeşil ot’ (< *köger-* ‘yeşermek’) (KTTTS, 258)

kömis ‘gömme, defnetme, defin’ (KTTTS, 263) (< *köm-* ‘gömmek’ (KTTTS, 262))

körinis ‘görünüş, görüntü, görünüm; olay, belirti’ (< *körin-* ‘görünmek’) (KTTTS, 268)

köterilis ‘ayaklanma, isyan, başkaldırı’ (KTTTS, 269) (< *köter-* ‘kaldırmak’ (KTTTS, 268))

küyzelis ‘depresyon, üzüntü; yorgunluk, bitkinlik’ (< *küyzel-* ‘acı çekmek’) (KTTTS, 272)

künköris ‘geçim, maişet’ (KTTTS, 277) (< *kün* ‘gün’ (KTTTS, 275)) (< *kör-* ‘görmek’ (KTTTS, 266))

künjirenis ‘dert, keder, üzüntü, gam’ (< *künjiren-* ‘ağlamak’) (KTTTS, 277)

kürsinis ‘içi çekiş, iç çekme’ (< *kürsin-* ‘iç çekmek’) (KTTTS, 279)

kidiris ‘durak, mola, duraksama’ (< *kidir-* ‘biraz beklemek’) (KTTTS, 281)

kijinis ‘öfke, sinir, hiddet’ (< *kijin-* ‘kızmak’) (KTTTS, 281)

kiris ‘gelir, kâr, kazanç; giriş’ (KTTTS, 284) (< *kir-* ‘girmek’ (KTTTS, 282))

qağıs ‘vurma (tele vurma, kapıyı vurma)’ (KTTTS, 290) (< *qaq-* ‘vurmak’ (KTTTS, 298))

qaytıs ‘dünyadan geçmek, ölmek’ (KTTTS, 297) (< *qayt-* ‘ölmek’ (KTTTS, 296))

qayırılıs ‘dönemeç, köşe’ (KTTTS, 298) (< *qayır-* ‘bükme’ (KTTTS, 297))

qaltaris ‘siper, kuytu yer; sır, giz, esrar’ (< *qaltar-* ‘saklamak’) (KTTTS, 303)

qalis ‘çekimser, mürtenkif, tarafsız’ (KTTTS, 304) (< *qal-* ‘geri kalmak’ (KTTTS, 300))

qapılıs ‘telaş, yüpürme; beklenmeyen, umulmadık bir anda, ani’ (< *qapıl-* ‘telaşlanmak’) (KTTTS, 312)

qaras ‘bakış, nazar’ (KTTTS, 316) (< *qara-* ‘bakmak’ (KTTTS, 313))

**qarbalas* ‘telaşlı, acele, ivedi’ (KTTTS, 317)

qarsılas ‘muhalif, karşı taraf, rakip’ (< *qarsıla-* ‘karşılaşmak’) (KTTTS, 319)

qatınas ‘irtibat, ilişki, münasebet’ (< *qatına-* ‘gidip gelmek’) (KTTTS, 326)

qatıs ‘katılma, iştirak etme; ilgi, münasebet bağlantı’ (KTTTS, 327) (< *qat-* ‘katmak’ (KTTTS, 324))

qiynalıs ‘zor durumda kalma, zorlanma’ (< *qiynal-* ‘zorlanmak’) (KTTTS, 332)

qiysayıs ‘eğilme, yan yatma, kaykılma’ (< *qiysay-* ‘eğilmek’) (KTTTS, 332)

qiylıs ‘kavşak, yol ağzı’ (< *qiyl-* ‘kıyılmak’) (KTTTS, 333)

qozğalıs ‘iş, hareket; dünyanın dönmesi; ayaklanma, isyan, başkaldırı, boykot’ (< *qozğal-* ‘kıpırdamak’) (KTTTS, 337)

qoldanı ‘kullanma, faydalanma’ (< *qoldan-* ‘kullanmak’) (KTTTS, 341)

qonıs ‘obanın konduğu, yerleştiği mahal, yayla; ikamet, mekân, daire’ (< *qon-* ‘konmak’) (KTTTS, 343)

qoparılıs ‘patlama, infilak’ (< *qopar-* ‘altını üstüne getirmek’) (KTTTS, 345)

qorğanıs ‘savunma, müdafaa, siper’ (< *qorğan-* ‘korunmak’) (KTTTS, 346)

qosılıs ‘birçok şeyin karışımından elde edilen karışım, ecza’ (< *qosıl-* ‘katılmak’) (KTTTS, 349)

qubılıs ‘değişim; olay (tabiat, toplum için)’ (< *qubıl-* ‘değişmek’) (KTTTS, 354)

quyılıs ‘bir akarsuyun denize veya göle döküldüğü yer, munsap, ağız’ (< *quyıl-* ‘dökülmek’) (KTTTS, 357)

qulşınıs ‘hamle, girişim, atılım’ (< *qulşın-* ‘bir işe istekle sarılmak’) (KTTTS, 358)

qurılıs ‘yapı, kuruluş, inşaat; sistem, yapı, tarz’ (< *qurıl-* ‘kurulmak’)(KTTTS, 365)

qıdırıs ‘gezi, yürüyüş’ (< *qıdır-* ‘gezmek’) (KTTTS, 367)

qıljiyıs ‘gelişigüzel yatma, uzanma’ (< *qıljiy-* ‘yorgunluktan uzanmak’) (KTTTS, 370)

qınjılıs ‘rencide olma, kırılma, alınma durumu’ (< *qınjıl-* ‘kırılmak’) (KTTTS, 373)

qırıs ‘kırıışmış, kırık, buruşmuş, buruşuk; aksi, ters, huysuz’ (KTTTS, 376) (< *qır-* ‘kırmak’ (KTTTS, 373))

lepiris ‘palavracılık, gevezelik’ (< *lepir-* ‘çok konuşmak’) (KTTTS, 382)

megzes ‘gibi, benzer’ (< *megze-* ‘bir şeyi ima etmek’) (KTTTS, 400)

müdiris ‘durma, duraklama’ (< *müdir-* ‘duraksamak’) (KTTTS, 414)

nalıs ‘darılma, kırılma’ (< *nalı-* ‘kederlenmek’) (KTTTS, 422)

oynas ‘oynaş, metres’ (< *oyna-* ‘ oynamak’) (KTTTS, 436)

oqtalıs ‘atılım, atılış’ (< *oqtal-* ‘bir şey yapmaya yeltenmek’) (KTTTS, 438)

otırıs ‘oturma; parti, eğlence; toplantı, oturum’ (KTTTS, 450) (< *otur-* ‘oturmak’ (KTTTS, 449))

özgeris ‘değişiklik, değişme, değişim’ (< *özger-* ‘değişmek’) (KTTTS, 452)

öndiris ‘sanayi, endüstri, üretim’ (KTTTS, 457) (< *öndir-* ‘üretmek’ (KTTTS, 456))

öris ‘dokunacak ipin uzunluğu’ (KTTTS, 460) (< *ör-* ‘örmek’ (KTTTS, 459))

ötis ‘hak, geçmiş ve harcanmış emek’ (KTTTS, 463) (< *öt-* ‘geçmek’ (KTTTS, 462))

**sayıs* ‘müsabaka, yarışma, yarış’ (KTTTS, 490)

sandalıs ‘avarelik, boş dolaşma’ (< *sandal-* ‘avare dolaşmak’) (KTTTS, 494)

sarsılıs ‘özlemle, hasretle bekleme’ (< *sarsıl-* ‘hasret çekmek’) (KTTTS, 497)

sarılıs ‘uzun süre bekleme, hasret çekme, yol gözlemek’ (< *sarıl-* ‘hasret çekmek’) (KTTTS, 498)

satis ‘satılık’ (KTTTS, 499) (< *sat-* ‘satmak’ (KTTTS, 498))

sezinis ‘sezgi, sezi’ (< *sez-* ‘sezmek’) (KTTTS, 504)

sekiris ‘atlama’ (< *sekir-* ‘atlamak’) (KTTTS, 505)

soğıs ‘savaş, muharebe, harp’ (KTTTS, 511) (< *soq-* ‘vurmak’ (KTTTS, 512))

soyıs ‘kesilecek hayvan, kesimlik’ (KTTTS, 512) (< *soy-* ‘kesmek’ (KTTTS, 511))

sögis ‘kınama cezası’ (KTTTS, 515) (< *sök-* ‘azarlamak’ (KTTTS, 516))

söylenis ‘şive, ağız’ (< *söyle-* ‘söylemek’) (KTTTS, 516)

suranı ‘istek, talep, arzu’ (< *sura-* ‘istemek’) (KTTTS, 521)

süyis ‘öpüş, öpme; aşk’ (KTTTS, 523) (< *süy-* ‘öpmek’ (KTTTS, 522))
sürinis ‘tökezleme, sürçme; yanlış, hata’ (< *sürin-* ‘tökezlemek’) (KTTTS, 525)
sıylas ‘birbirine karşı saygılı’ (< *sıyla-* ‘saygı göstermek’) (KTTTS, 527)
silkinis ‘silkiniş, silkinme; uyanış, intibah’ (< *silkin-* ‘silkinmek’) (KTTTS, 534)
tabıs ‘kâr, gelir, kazanç, fayda; ulaşılan bir başan, elde edilen muvaffakiyet’ (KTTTS, 538)
(< *tap-* ‘kar sağlamak’ (KTTTS, 549))
taytalas ‘çekişme, didişme, dalaşma, kavga etme; aynı seviyede, denk, eşit, akran olma’
(KTTTS, 541) (< *taytalas-* ‘çekişmek’)
talas ‘belirli bir konudaki fikir ayrılığı, fikir kavgası, tartışma, polemik; çekişme, münakaşa,
dalaş; eşit, denk; şüpheli, tartışmalı, çözümsüz’ (< *tala-* ‘dalamak’) (KTTTS, 543)
talpınıs ‘girişim, teşebbüs; belirli bir amaç doğrultusunda heyecanla çalışma, gayret
gösterme, uğraşma, didinme’ (< *talpın-* ‘gayret etmek’) (KTTTS, 545)
tamsanııs ‘imrenme, hayranlık duyma’ (< *tamsan-* ‘hayran kalmak’) (KTTTS, 546)
tanıs ‘tanış, tanıdık, bildik’ (< *tanı-* ‘tanımak’) (KTTTS, 547)
tanđanııs ‘hayret, şaşkınlık’ (< *tanđan-* ‘şaşmak’) (KTTTS, 548)
tapsırııs ‘sipariş, ısmarlama’ (< *tapsır-* ‘teslim etmek’) (KTTTS, 549)
tartılııs ‘çekim’ (< *tartıl-* ‘çekim’) (KTTTS, 552)
tartıs ‘çekişme, mücadele, münakaşa, atışma, dalaşma, tartışma, polemik’ (KTTTS, 553) (<
tart- ‘çekmek’ (KTTTS, 552))
tebirenis ‘heyecan, coşku’ (< *tebiren-* ‘heyecanlanmak’) (KTTTS, 559)
tekseris ‘kontrol, denetim, revizyon’ (< *tekser-* ‘kontrol etmek’) (KTTTS, 561)
terbelis ‘sallanma, kımıldanma, hareket etme; titreşim’ (< *terbel-* ‘sallanmak’) (KTTTS,
564)
toytarııs ‘taarruzu püskürtme, geriye çekilmek zorunda bırakma’ (< *toytar-* ‘geri çekertmek’)
(KTTTS, 570)
toqталıs ‘durma, duraklama, duraklayış, ara verme’ (< *toqta-* ‘durmak’) (KTTTS, 571)
tolqınııs ‘insanın içindeki kıpırdanma, heyecan, duygulanma’ (< *tolqı-* ‘heyecanlanmak’)
(KTTTS, 572)
töbeles ‘kavga, dövüş’ (< *töbele-* ‘tekmelemek’) (KTTTS, 578)
tönkeris ‘devrim, inkılap, ihtilal’ (< *tönker-* ‘devirmek’) (KTTTS, 579)
tuwııs ‘akraba; dost, arkadaşı’ (KTTTS, 583) (< *tuw-* ‘doğmak’ (KTTTS, 582))
turıs ‘duruş, bir noktada hareketsiz olarak durma’ (KTTTS, 588) (< *tur-* ‘durmak’ 587))
tüzilis ‘yapı, oluşum, kuram’ (< *tüz-* ‘kurmak’) (KTTTS, 592)
tüñilis ‘ümitsizlik, karamsarlık, bedbinlik’ (< *tüñil-* ‘umudunu kesmek’) (KTTTS, 595)

tüstenis ‘öğle yemeği yeme’ (< *tüsten-* ‘öğle yemeği yemek’) (KTTTS, 597)

tıgılıs ‘kalabalık, izdiham, itişip kakışma’ (< *tıgıl-* ‘saklanmak’) (KTTTS, 599)

tinis ‘solunum, teneffüs; hayat, yaşam, ömür’ (< *tin-* ‘dinmek’) (KTTTS, 601)

turbanıs ‘çaba, gayret, ceht’ (< *turban-* ‘çabalamak’) (KTTTS, 602)

tigis ‘dikiş’ (KTTTS, 604) (< *tik-* ‘dikmek’ (KTTTS, 605))

tirkes ‘terkip, izafet, öbek; arka arkaya olan, sıralı, dizili’ (< *tirke-* ‘eklemek’) (KTTTS, 608)

titirkenis ‘titreyiş, titreşim, algılama’ (< *titirken-* ‘ürpermek’) (KTTTS, 609)

uğınıs ‘anlayış, kavrayış, feraset’ (< *uğın-* ‘anlamak’) (KTTTS, 615)

uqsas ‘benzer, özdeş’ (< *uqsa-* ‘benzemek’) (KTTTS, 618)

umtilis ‘çaba, gayret, atılım, hamle’ (< *umtil-* ‘atılım yapmak’) (KTTTS, 620)

urıs ‘savaş, harp, muharebe; kavga, çekişme’ (KTTTS, 622) (< *ur-* ‘vurmak’ (KTTTS, 620))

usınıs ‘teklif, öneri’ (< *usın-* ‘teklif etmek’) (KTTTS, 623)

utilis ‘yenilgi, yenilme, kaybetme, mağlup olma’ (< *util-* ‘yenilmek’) (KTTTS, 623)

utıs ‘galip gelme, yenme; kazanç, ikramiye’ (< *ut-* ‘kazanmak’) (KTTTS, 623)

üderis ‘süreç, proses’ (< *üder-* ‘apar topar göçmek’) (KTTTS, 627)

üzilis ‘ara, fasıla, kesinti’ (< *üzil-* ‘kesilmek’) (KTTTS, 628)

üykelis ‘sürtüşme’ (< *üyke-* ‘sürtmek’) (KTTTS, 629)

üles ‘pay, hisse, üleş’ (< *üle-* ‘paylaştırmak’) (KTTTS, 631)

şabıs ‘koşma (at için); at yarışı; hız, sürat’ (KTTTS, 654) (< *şap-* ‘dörtmala gitmek’ (KTTTS, 663))

şağılıs ‘döllenme, ilkah; aksederek parlama (ışık)’ (< *şağıl-* ‘güneş ışığından kamaşmak (göz)’ (KTTTS, 654)

şayqalis ‘sarsıntı, çalkantı, sallantı; siyasi çalkantı, kanşıklık, değişim’ (< *şayqal-* ‘sallanmak’) (KTTTS, 655)

şayqas ‘kanlı savaş, çatışma; münakaşa, tartışma, çekişme, mücadele’ (< *şayqa-* ‘sallamak’) (KTTTS, 655)

şalis ‘eğri büğrü; yanlış, hata; çelme takma’ (KTTTS, 660) (< *şal-* ‘çelmek’ (KTTTS, 658))

şatis ‘düğüm, boğum; ilgi, alaka, bağlantı; melez, kırma (deve); akrabalık bakımından yakınlığı olan kişi’ (KTTTS, 667) (< *şat-* ‘bağlamak; ara bozmak’ (KTTTS, 666))

şeginis ‘çekilme, geri dönme’ (< *şegin-* ‘geri çekilmek’) (KTTTS, 670)

şiyelenis ‘gerginlik, kargaşa’ (< *şiyele-* ‘sıkıca bağlamak’) (KTTTS, 674)

şüyilis ‘saldırı, hücum’ (< *şüyil-* ‘ok gibi fırlamak (yırtıcı kuş)’ (KTTTS, 683)

şığıs ‘bitme, yetişme, çıkma; gider, masraf, harcama’ (KTTTS, 686) (< *şıq-* ‘çıkmaq’ (KTTTS, 687))

ırğalış ‘sallanma, sallanış, salınma, ırğanma’ (< *ırğal*- ‘sallanmak’) (KTTTS, 699)
ışqınıs ‘var gücünü, bütün gücü kullanarak yapılan hareket’ (KTTTS, 702) (< *ışqın*- ‘bütün gücünü vermek’ (KTTTS, 701))
izdenis ‘arayış, araştırma’ (< *izde*- ‘aramak’) (KTTTS, 703)
irkilis ‘tereddüt, duraksama, aralık’ (< *irkil*- ‘tereddüt etmek’) (KTTTS, 705)

3.44.1. -(I)s Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.44.1.A. Soyut İsimler

3.44.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

ağış ‘akış, suyun akması; yön, istikamet, gidişat’, *aytıs* ‘saz şairlerinin deyişle tatışmaları, atışma; tartışma, münazara’, *baylanıs* ‘ilgi, ilişki, münasebet; ulaşım, ulaşım işleri, irtibat, iletişim’, *bulqınıs* ‘çırpınma, debelenme’, *burılıs* ‘kıvrım, kıvrıntı, dönemeç; bir işin gelişim sürecinde değişikliğe uğraması, başkalaşım’, *burıs* ‘bir ana yoldan ayrılan yolun başlangıç noktası, dönemeç, sapak; doğru olmayan, yanlış’, *bilis* ‘tanıdık, tanış’, *dağdarıs* ‘şaşkınlık, ne yapacağını bilmeme; zorluk, çaresizlik; kriz, durgunluk’, *demalis* ‘tatil, dinlenme’, *jaltarıs* ‘kurnazlık, hilekârlık’, *jañılıs* ‘yanlış, hata’, *jaratılıs* ‘tabiat, yaradılış; mizaç, yapı, karakter’, *jeñis* ‘zafer, galibiyet, başarı’, *jiynalıs* ‘toplantı, oturma’, *jiyılıs* ‘toplantı, oturma’, *jüris* ‘yürüyüş; hamle, atak’, *jığılıs* ‘yıkılış, düşüş; yenilgi, mağlubiyet’ *kelis* ‘geliş’, *keptelis* ‘trafik sıkışıklığı, trafiğin tıkanması’, *keris* ‘yay, kırı; kavga, tartışma, çekişme, çatışma’, *ketis* ‘gidiş, yöneliş’, *körinis* ‘görünüş, görüntü, görünüm; olay, belirti’, *köterilis* ‘ayaklanma, isyan, başkaldırı’, *küyzelis* ‘depresyon, üzüntü; yorgunluk, bitkinlik’, *künkörıs* ‘geçim, maişet’, *küñirenis* ‘dert, keder, üzüntü, gam’, *kürsinis* ‘içi çekiş, iç çekme’, *kidiris* ‘durak, mola, duraksama’, *kijinis* ‘öfke, sinir, hiddet’, *kiris* ‘gelir, kâr, kazanç; kırı’, *qaytıs* ‘dünyadan geçmek, ölmek’, *qaltarıs* ‘siper, kuytu yer; sır, giz, esrar’, *qapılıs* ‘telaş, yüpürme; beklenmeyen, umulmadık bir anda, ani’, *qaras* ‘bakış, nazar’, *qarbalas* ‘telaşlı, acele, ivedi’, *qarsılas* ‘muhalif, karşı taraf, rakip’, *qatınas* ‘irtibat, ilişki, münasebet’, *qatıs* ‘katılma, iştirak etme; ilgi, münasebet bağlantı’, *qiynalıs* ‘zor durumda kalma, zorlanma’, *qozğalış* ‘iş, hareket; dünyanın dönmesi; ayaklanma, isyan, başkaldırı, boykot’, *qoldanııs* ‘kullanma, faydalanma’, *qorğanııs* ‘savunma, müdafaa, siper’, *qubılıs* ‘değişim; olay (tabiat, toplum için)’, *qulşınıs* ‘hamle, girişim, atılım’, *qurılıs* ‘yapı, kuruluş, inşaat; sistem, yapı, tarz’, *qıdırıs* ‘gezi, yürüyüş’, *qıñjılıs* ‘rencide olma, kırılma, alınma durumu’, *lepiris* ‘palavracılık, gevezelik’, *megzes* ‘gibi, benzer’, *müdiris* ‘durma, duraklama’, *nalıs* ‘darılma, kırılma’, *oqtalııs* ‘atılım, atılış’, *otırıs* ‘oturma; parti, eğlence; toplantı, oturma’, *özgeris* ‘değişiklik, değişme, değişim’, *ötis* ‘hak, geçmiş ve harcanmış emek’, *sayıs* ‘müsabaka, yarışma, yarış’,

sandalıs ‘avarelik, boş dolaşma’, *sarsılıs* ‘özlemle, hasretle bekleme’, *sarılıs* ‘uzun süre bekleme, hasret çekme, yol gözlemek’, *sezinis* ‘sezgi, sezi’, *soğıs* ‘savaş, muharebe, harp’, *sögis* ‘kınama cezası’, *söylenis* ‘şive, ağız’, *suranis* ‘istek, talep, arzu’, *süyis* ‘öpüş, öpme; aşk’, *sürinis* ‘tökezleme, sürçme; yanılğı, hata’, *sıylas* ‘birbirine karşı saygılı’, *silkinis* ‘silkiniş, silkinme; uyanış, intibah’, *tabıs* ‘kâr, gelir, kazanç, fayda; ulaşılan bir başan, elde edilen muvaffakiyet’, *taytalas* ‘çekişme, didişme, dalaşma, kavga etme; aynı seviyede, denk, eşit, akran olma’, *talas* ‘belirli bir konudaki fikir ayrılığı, fikir kavgası, tartışma, polemik; çekişme, münakaşa, dalaş; eşit, denk; şüpheli, tartışmalı, çözümsüz’, *talpınis* ‘girişim, teşebbüs; belirli bir amaç doğrultusunda heyecanla çalışma, gayret gösterme, uğraşma, didinme’, *tamsanis* ‘imrenme, hayranlık duyma’, *tanıs* ‘tanış, tanıdık, bildik’, *tanđanis* ‘hayret, şaşkınlık’, *tapsırıs* ‘sipariş, ısmarlama’, *tartılıs* ‘çekim’, *tartıs* ‘çekişme, mücadele, münakaşa, atışma, dalaşma, tartışma, polemik’, *tebirenis* ‘heyecan, coşku’, *tekseris* ‘kontrol, denetim, revizyon’, *terbelis* ‘sallanma, kımıldanma, hareket etme; titreşim’, *toytarıs* ‘taarruzu püskürtme, geriye çekilmek zorunda bırakma’, *toqtalıs* ‘durma, duraklama, duraklayış, ara verme’, *tolqınıs* ‘insanın içindeki kıpırdanma, heyecan, duygulanma’, *töbeles* ‘kavga, dövüş’, *tönkeris* ‘devrim, inkılap, ihtilal’, *tuwıs* ‘akraba; dost, arkadaş’, *turıs* ‘duruş, bir noktada hareketsiz olarak durma’, *tüzilis* ‘yapı, oluşum, kuram’, *tüñilis* ‘ümitsizlik, karamsarlık, bedbinlik’, *tığılıs* ‘kalabalık, izdiham, itişip kakışma’, *tınıs* ‘solunum, teneffüs; hayat, yaşam, ömür’, *tırbanis* ‘çaba, gayret, ceht’, *tirkes* ‘terkip, izafet, öbek; arka arkaya olan, sıralı, dizili’, *titirkenis* ‘titreyiş, titreşim, algılama’, *uğınıs* ‘anlayış, kavrayış, feraset’, *uqsas* ‘benzer, özdeş’, *umtilis* ‘çaba, gayret, atılım, hamle’, *urıs* ‘savaş, harp, muharebe; kavga, çekişme’, *usınıs* ‘teklif, öneri’, *utilis* ‘yenilgi, yenilme, kaybetme, mağlup olma’, *utıs* ‘galip gelme, yenme; kazanç, ikramiye’, *üderis* ‘süreç, proses’, *üzilis* ‘ara, fasıla, kesinti’, *üykelis* ‘sürtüşme’, *üles* ‘pay, hisse, üleş’, *şabis* ‘koşma (at için); at yarışı; hız, sürat’, *şağılıs* ‘döllenme, ilkah; aksederek parlama (ışık)’, *şayqalıs* ‘sarsıntı, çalkantı, sallantı; siyasi çalkantı, kanışıklık, değişim’, *şayqas* ‘kanlı savaş, çatışma; münakaşa, tartışma, çekişme, mücadele’, *şalıs* ‘eğri büğrü; yanlış, hata; çelme takma’, *şatıs* ‘düğüm, boğum; ilgi, alaka, bağlantı; melez, kırma (deve); akrabalık bakımından yakınlığı olan kişi’, *şeginis* ‘çekilme, geri dönme’, *şiyelenis* ‘gerginlik, kargaşa’, *şüyilis* ‘saldırı, hücum’, *şığıs* ‘bitme, yetişme, çıkma; gider, masraf, harcama’, *ışqınıs* ‘var gücünü, bütün gücü kullanarak yapılan hareket’, *izdenis* ‘arayış, araştırma’, *irkilis* ‘tereddüt, duraksama, aralık’.

3.44.1.A2. Eylemin Kılıcı

bilis ‘tanıdık, tanış’, *qalis* ‘çekimser, mürtenkif, tarafsız’, *qarsılas* ‘muhalif, karşı taraf, rakip’, *qırıs* ‘kırıkmış, kırık, buruşmuş, buruşuk; aksi, ters, huysuz’, *oynas* ‘oynaş, metres’.

3.44.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

aytis ‘saz şairlerinin deyişle tatışmaları, atışma; tartışma, münazara’, *burılıs* ‘kıvrım, kıvrıntı, dönemeç; bir işin gelişim sürecinde değişikliğe uğraması, başkalaşım’, *jarılıs* ‘infilak, patlama, patlayış’, *köterilis* ‘ayaklanma, isyan, başkaldırı’, *qozğalis* ‘iş, hareket; dünyanın dönmesi; ayaklanma, isyan, başkaldırı, boykot’, *qoparılıs* ‘patlama, infilak’, *otırıs* ‘oturma; parti, eğlence; toplantı, oturum’, *sögis* ‘kınama cezası’, *söylenis* ‘şive, ağız’, *silkinis* ‘silkiniş, silkinme; uyanış, intibah’, *tamsanıs* ‘imrenme, hayranlık duyma’, *tapsırıs* ‘sipariş, ısmarlama’, *tekseris* ‘kontrol, denetim, revizyon’, *tönkeris* ‘devrim, inkılap, ihtilal’, *tünjilis* ‘ümitsizlik, karamsarlık, bedbinlik’, *üderis* ‘süreç, proses’, *şağılıs* ‘döllenme, ilkah; aksederek parlama (ışık)’, *şatis* ‘düğüm, boğum; ilgi, alaka, bağlantı; melez, kırma (deve); akrabalık bakımından yakınlığı olan kişi’.

3.44.1.B. Somut İsimler

3.44.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

ağıs ‘akış, suyun akması; yön, istikamet, gidişat’, *baylanıs* ‘ilgi, ilişki, münasebet; ulaşım, ulaşım işleri, irtibat, iletişim’ *jarılıs* ‘infilak, patlama, patlayış’, *jüzis* ‘yüzme’, *jirtıs* ‘kumaş parçası, kumaşın yırtılmış parçası; yaşlı kimselerin ölümünden sonra onun yaşı kadar yaşama temennisi ile dağıtılan kumaş, kumaş parçası’, *kögeris* ‘yeşil ot’, *kömis* ‘gömme, defnetme, defin’, *qağıs* ‘vurma (tele vurma, kapıyı vurma)’, *qiysayıs* ‘eğilme, yan yatma, kaykılma’, *qonıs* ‘obanın konduğu, yerleştiği mahal, yayla; ikamet, mekân, daire’, *qoparılıs* ‘patlama, infilak’, *qosılıs* ‘birçok şeyin karışımından elde edilen karışım, ecza’, *qurılıs* ‘yapı, kuruluş, inşaat; sistem, yapı, tarz’, *qıljiyıs* ‘gelişigüzel yatma, uzanma’, *qırıs* ‘kırıkmış, kırık, buruşmuş, buruşuk; aksi, ters, huysuz’, *otırıs* ‘oturma; parti, eğlence; toplantı, oturum’, *öndiris* ‘sanayi, endüstri, üretim’, *örıs* ‘dokunacak ipin uzunluğu’, *satis* ‘satılık’, *sekiris* ‘atlama’, *soyıs* ‘kesilecek hayvan, kesimlik’, *süyis* ‘öpüş, öpme; aşk’, *sürinis* ‘tökezleme, sürçme; yanlış, hata’, *silkinis* ‘silkiniş, silkinme; uyanış, intibah’, *talpınıs* ‘girişim, teşebbüs; belirli bir amaç doğrultusunda heyecanla çalışma, gayret gösterme, uğraşma, didinme’, *tüstenis* ‘öğle yemeği yeme’, *tigis* ‘dikiş’, *şabıs* ‘koşma (at için); at yarışı; hız, sürat’, *şağılıs* ‘döllenme, ilkah; aksederek parlama (ışık)’, *şalis* ‘eğri büğrü; yanlış, hata;

çelme takma’, *şatis* ‘düğüm, boğum; ilgi, alaka, bağlantı; melez, kırma (deve); akrabalık bakımından yakınlığı olan kişi’, *ırğalis* ‘sallanma, sallanış, salınma, ırganma’.

3.44.1.B2b Eyleme Sebebiyet Veren Durum

alqınıs ‘sık sık nefes alma, nefes darlığı, soluma’.

3.44.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

aynalis ‘dönemeç, viraj’, *burılıs* ‘kıvrım, kıvrıntı, dönemeç; bir işin gelişim sürecinde değişikliğe uğraması, başkalaşım’, *burıs* ‘bir ana yoldan ayrılan yolun başlangıç noktası, dönemeç, sapak; doğru olmayan, yanlış’, *jayılıs* ‘mera, otlak, salmalık, yayla’, *kidiris* ‘durak, mola, duraksama’, *qayırılıs* ‘dönemeç, köşe’, *qaltaris* ‘siper, kuytu yer; sır, giz, esrar’, *qiyılıs* ‘kavşak, yol ağzı’, *qonıs* ‘obanın konduğu, yerleştiği mahal, yayla; ikamet, mekân, daire’, *quyılıs* ‘bir akarsuyun denize veya göle döküldüğü yer, munsap, ağız’.

Tablo 3.44: Kazak Türkçesinde {-(I)s} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {- (I)s} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	119	5	18	32	-	-	1	-	10

3.45. -(I)ş:¹⁶

“Fazlalık, aşırılık” anlamları katan isimler türetir. -(I)ş eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

aldanış ‘avunç, avunma, teselli’ (< *aldan*- ‘aldanmak’) (KTTTS, 36)

ayanış ‘esirgeme, acıma duygusu’ (< *aya*- ‘acımak’) (KTTTS, 58)

burış ‘köşe’ (KTTTS, 101) (< *bur*- ‘çevirmek’ (KTTTS, 100))

bürkeniş ‘sargı, örtü’ (< *bürke*- ‘örtmek’) (KTTTS, 102)

¹⁶ Bu ekin dönüşlüsü olan fiillerden sonra -Iş; sözlükte dönüşlüsü olmayan fiillerden sonra -nIş şeklinde olduğu düşünülmektedir. Dönüşlü versiyonlardan türemiş olabilir.

bılğaniş ‘kirli, pis, murdar, mülevves; tiksindirici, ahlaksız’ (< *bılğa*- ‘kirletmek’) (KTTTS, 104)

jalınış ‘yalvarma, yakarma’ (< *jalın*- ‘yalvarmak’) (KTTTS, 166)

jastanış ‘başa koyulan yastık, baş yastığı’ (< *jastan*- ‘yaslanmak’) (KTTTS, 176)

jerkeniş ‘nefret, tiksinti’ (< *jerken*- ‘iğrenmek’) (KTTTS, 185)

jiyreniş ‘iğrenti, iğrenç, tiksınme’ (< *jiyren*- ‘iğrenmek’) (KTTTS, 188)

jubanış ‘avuntu, teselli’ (< *juban*- ‘avunmak’) (KTTTS, 196)

küyeleş ‘kirli, pasaklı, pis’ (< *küyele*- ‘islemek’) (KTTTS, 272)

küyiniş ‘üzüntü’ (< *küyin*- ‘üzülmek’) (KTTTS, 273)

qorğaniş ‘sığınak; himayeci, hami’ (< *qorğan*- ‘korunmak’) (KTTTS, 346)

qorqınış ‘korku, dehşet’ (KTTTS, 347)

quwanış ‘sevinç; sevinç kaynağı’ (< *quwan*- ‘sevinmek’) (KTTTS, 351)

qızğaniş ‘haset, kıskanma’ (< *qızğan*- ‘kıskanmak’) (KTTTS, 368)

qıstırış ‘kıskaç, mandal’ (< *qıstır*- ‘kıstırmak’) (KTTTS, 377)

maqtanış ‘övgü, övünç’ (< *maqtan*- ‘övünmek’) (KTTTS, 389)

oranış ‘örtü’ (KTTTS, 445) (< *ora*- ‘sarmak’ (KTTTS, 444))

**ökpereniş* ‘küskenlik, dargınlık’ (KTTTS, 453)¹⁷

ökiniş ‘pişmanlık, nedamet’ (< *ökin*- ‘pişman olmak’) (KTTTS, 454)

ötiniş ‘arzu, istek, rica’ (< *ötin*- ‘istemek’) (KTTTS, 463)

sağınış ‘özlem, hasret’ (< *sağın*- ‘özlemek’) (KTTTS, 488)

süyeniş ‘dayanak, destek; koruyucu, kollayıcı’ (< *süyen*- ‘dayanmak’) (KTTTS, 523)

süyiniş ‘sevinç, kıvanç’ (< *süyin*- ‘sevinmek’) (KTTTS, 523)

tayanış ‘dayanak, destek; kollayıcı, destek, hami’ (< *tayan*- ‘dayanmak’) (KTTTS, 556)

töseniş ‘evde zemine serilen kilim, şilte, döşek, keçe; büyükbaş hayvanların altına serilen saman vb. şeyler’ (KTTTS, 581) (< *töse*- ‘döşemek’ (KTTTS, 580))

tınış ‘sessiz sakin; rahat, sakin, huzurlu’ (< *tın*- ‘sakinleşmek’) (KTTTS, 601)

tireniş ‘direk; destek, dayanak’ (< *tire*- ‘diremek’) (KTTTS, 608)

3.45.1. -(I)ş Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.45.1.A. Soyut İsimler

3.45.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

¹⁷ * işareti ile gösterilen kelimenin incelenen sözlükte fiil tabanı bulunmamaktadır.

aldanış ‘avunç, avunma, teselli’, *ayanış* ‘esirgeme, acıma duygusu’, *bilğaniş* ‘kirli, pis, murdar, mülevves; tiksindirici, ahlaksız’, *jalinış* ‘yalvarma, yakarma’, *jerkeniş* ‘nefret, tiksinti’, *jiyreniş* ‘iğrenti, iğrenç, tiksime’, *jubaniş* ‘avuntu, teselli’, *küyeleş* ‘kirli, pasaklı, pis’, *küyiniş* ‘üzüntü’, *qorqınış* ‘korku, dehşet’, *quwaniş* ‘sevinç; sevinç kaynağı’, *qızğaniş* ‘haset, kıskanma’, *maqtanış* ‘övgü, övünç’, *ökpereniş* ‘küskünlük, dargınlık’, *ökiniş* ‘pişmanlık, nedamet’, *ötiniş* ‘arzu, istek, rica’, *sağınış* ‘özlem, hasret’, *süyiniş* ‘sevinç, kıvanç’, *tınış* ‘sessiz sakin; rahat, sakin, huzurlu’.

3.45.1.A2. Eylemin Kılıcı

bilğaniş ‘kirli, pis, murdar, mülevves; tiksindirici, ahlaksız’, *qorğaniş* ‘sığınak; himayeci, hami’, *süyeniş* ‘dayanak, destek; koruyucu, kollayıcı’, *tayaniş* ‘dayanak, destek; kollayıcı, destek, hami’.

3.45.1.B. Somut İsimler

3.45.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

burış ‘köşe’, *bürkeniş* ‘sargı, örtü’, *jastanış* ‘başa koyulan yastık, baş yastığı’, *qıstırış* ‘kıskaç, mandal’, *oranış* ‘örtü’, *süyeniş* ‘dayanak, destek; koruyucu, kollayıcı’, *tayaniş* ‘dayanak, destek; kollayıcı, destek, hami’, *töseniş* ‘evde zemine serilen kilim, şilte, döşek, keçe; büyükbaş hayvanların altına serilen saman vb. şeyler’, *tireniş* ‘direk; destek, dayanak’.

3.45.1.B2a Eyleme Aracılık Eden Nesne

bürkeniş ‘sargı, örtü’, *jastanış* ‘başa koyulan yastık, baş yastığı’, *qıstırış* ‘kıskaç, mandal’, *süyeniş* ‘dayanak, destek; koruyucu, kollayıcı’, *tayaniş* ‘dayanak, destek; kollayıcı, destek, hami’, *tireniş* ‘direk; destek, dayanak’.

3.45.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

burış ‘köşe’, *qorğaniş* ‘sığınak; himayeci, hami’.

Tablo 3.45: Kazak Türkçesinde {-(I)ş} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {- (I)ş} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer

	Veya Çıktısı			Veya Çıktısı					
İsimlerin Sayıları	19	4	-	9	-	6	-	-	2

3.46. -ız

-ız eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

tıǵız ‘sık, kalın, yoğun; sağlam, berk; acil, tez; sıkı, yakın’ (KTTTS, 599) (< *tıq*- ‘sokmak’ (KTTTS, 600))

3.46.1. -ız Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.46.1.A. Soyut İsimler

3.46.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

tıǵız ‘sık, kalın, yoğun; sağlam, berk; acil, tez; sıkı, yakın’.

Tablo 3.46: Kazak Türkçesinde {-ız} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-ız} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durun	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	1	-	-	-	-	-	-	-	-

3.47. -KAş

-KAş eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

Çok işlek olmayan bu ek somut isimler türetir.

qısqaş ‘maşa, kıskaç’ (< *qıs*- ‘kıstırmak’) (KTTTS, 376)

**örkeş* ‘devenin sırtındaki tümsek, çıkıntı, hörgüç’ (KTTTS, 459)

3.47.1. -KAş Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.47.1.B. Somut İsimler

3.47.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

örkeş ‘devenin sırtındaki tümsek, çıkıntı, hörgüç’.

3.47.1.B3. Eylemin Aracı

qısqaş ‘maşa, kıskaç’.

Tablo 3.47: Kazak Türkçesinde {-KAş} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-KAş} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	-	-	-	1	-	-	-	1	-

3.48. -kel

İşlek bir ek değildir. -kel eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

ötkel ‘geçiş, geçit; zorluk, güçlük’ (< *öt-* ‘geçmek’) (KTTTS, 462)

3.48.1. -kel Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.48.1.A. Soyut İsimler

3.48.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

ötkel ‘geçiş, geçit; zorluk, güçlük’.

3.48.1.B. Somut İsimler

3.48.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

ötkel ‘geçiş, geçit; zorluk, güçlük’.

Tablo 3.48: Kazak Türkçesinde {-kel} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-kel} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları		
İsimler	Soyut İsimler	Somut İsimler

Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	1	-	-	-	-	-	-	-	1

3.49. -KI

Fazla işlek olmayan bu ekin örneklerine bakıldığında eylemin kılıcısını türetmede etkili olduğu görülür. -KI eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

küyki ‘alımsız, çirkin, ucube’ (< *küy*- ‘durum’) (KTTTS, 272)

oynaqı ‘oynak, hareketli, yaramaz’ (< *oyna*- ‘ oynamak’) (KTTTS, 436)

tayqı ‘kalkık, çıkık, yassı’ (< *tay*- ‘yoldan çıkmak’) (KTTTS, 540)

talqı ‘deriyi işlemek, yumuşatmak için kullanılan alet; tahlil, analiz, yorum; insanın başına gelen büyük sıkıntı, zorluk, cefa, çile’ (KTTTS, 544) (< *tal*- ‘bitkin düşmek’ (KTTTS, 542))

şayqı ‘derviş; insanları güldüren, şakacı, komik kimse’ (< *şay*- ‘durulamak’) (KTTTS, 655)

jaynaqı ‘neşeli, sevinçli, keyifli’ (< *jayna*- ‘canlanmak’) (KTTTS, 160)

jiynaqı ‘derli toplu, düzenli’ (< *jiyna*- ‘toplamak’) (KTTTS, 188)

**qayqı* ‘kalkık, kıvrık, eğik’ (KTTTS, 295)

quwnaqı ‘dinç, zinde, canlı’ (< *quwna*- ‘dinlenmek’) (KTTTS, 353)

soyqı ‘kaba, nezaketsiz’ (< *soy*- ‘kesmek’) (KTTTS, 511)

3.49.1. -KI Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.49.1.A. Soyut İsimler

3.49.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

jiynaqı ‘derli toplu, düzenli’, *talqı* ‘deriyi işlemek, yumuşatmak için kullanılan alet; tahlil, analiz, yorum; insanın başına gelen büyük sıkıntı, zorluk, cefa, çile’.

3.49.1.A2. Eylemin Kılıcısı

jaynaqı ‘neşeli, sevinçli, keyifli’, *küyki* ‘alımsız, çirkin, ucube’, *oynaqı* ‘oynak, hareketli, yaramaz’, *şayqı* ‘derviş; insanları güldüren, şakacı, komik kimse’, *quwnaqı* ‘dinç, zinde, canlı’, *soyqı* ‘kaba, nezaketsiz’.

3.49.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

şayqı ‘derviş; insanları güldüren, şakacı, komik kimse’.

3.49.1.B. Somut İsimler

3.49.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

qayqı ‘kalkık, kıvrık, eğik’, *tayqı* ‘kalkık, çıkık, yassı’.

3.49.1.B2a. Eyleme Aracılık Eden Nesne

talqı ‘deriyi işlemek, yumuşatmak için kullanılan alet; tahlil, analiz, yorum; insanın başına gelen büyük sıkıntı, zorluk, cefa, çile’.

Tablo 3.49: Kazak Türkçesinde {-KI} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-KI} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	2	6	1	2	-	1	-	-	-

3.50. -KIIKtI

-KI, +IIK, -tI eklerinin birleşiminden oluşmuş bir fiilden isim yapım ekidir. -KIIKtI eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

jetkilikti ‘yeterli, bol’ (KTTTS, 187) (< *jet-* ‘yetmek’ (KTTTS, 186))

turğılıqtı ‘yerleşik, yerli, eski, kalıcı’ (< *tur-* ‘yaşamak’) (KTTTS, 587)

tıŋğılıqtı ‘dikkatli; özenli, titiz; titizlik, özenli, dikkatli olma’ (< *tın-* ‘dinmek’) (KTTTS, 601)

3.50.1. -KIIKtI Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.50.1.A. Soyut İsimler

3.50.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

jetkilikti ‘yeterli, bol’, *turğılıqtı* ‘yerleşik, yerli, eski, kalıcı’, *tıŋğılıqtı* ‘dikkatli; özenli, titiz; titizlik, özenli, dikkatli olma’.

3.50.1.A2. Eylemin Kılıcı

turğılıqtı ‘yerleşik, yerli, eski, kalıcı’, *tinğılıqtı* ‘dikkatli; özenli, titiz; titizlik, özenli, dikkatli olma’.

Tablo 3.50: Kazak Türkçesinde {-Kılıktı} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-Kılıktı} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durun	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	3	2	-	-	-	-	-	-	-

3.51. -mAl

-mAl eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

aydamal ‘uzak; gidip gelmesi çok zaman alan yer’ (< *ayda*- ‘sürgün etmek’) (KTTTS, 23)

oramal ‘havlu, el bezi, mendil; başörtüsü, eşarp’ (KTTTS, 445) (< *ora*- ‘sarmak’ (KTTTS, 444))

süyemel ‘destek, dayanak; koruyan, kollayan’ (< *süy*- ‘sevmek’) (KTTTS, 522)

tanımal ‘tanınmış, ünlü, meşhur’ (< *tanı*- ‘tanımak’) (KTTTS, 547)

tasımal ‘taşım, taşımacılık, nakliyat; satır sonuna gelen kelimeyi hece yapısına göre bölerek ikinci satıra geçirme yöntemi’ (< *tası*- ‘taşımak’) (KTTTS, 554)

tünemel ‘geceleme, konaklama yeri; üzerinden bir gece geçmiş, dünden kalan (kırmızı)’ (< *tüne*- ‘geceleme’) (KTTTS, 595)

3.51.1. -mAl Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.51.1.A. Soyut İsimler

3.51.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

aydamal ‘uzak; gidip gelmesi çok zaman alan yer’, *tasımal* ‘taşım, taşımacılık, nakliyat; satır sonuna gelen kelimeyi hece yapısına göre bölerek ikinci satıra geçirme yöntemi’.

3.51.1.A2. Eylemin Kılıcı

süiyemel ‘destek, dayanak; koruyan, kollayan’, *tanımal* ‘tanınmış, ünlü, meşhur’.

3.51.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

tasımal ‘taşıma, taşımacılık, nakliyat; satır sonuna gelen kelimeyi hece yapısına göre bölerek ikinci satıra geçirme yöntemi’.

3.51.1.B. Somut İsimler

3.51.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

süiyemel ‘destek, dayanak; koruyan, kollayan’, *tünemel* ‘geceleme, konaklama yeri; üzerinden bir gece geçmiş, dünden kalan (kımız)’.

3.51.1.B2a. Eyleme Aracılık Eden Nesne

oramal ‘havlu, el bezi, mendil; başörtüsü, eşarp’.

3.51.1.B3. Eylemin Aracı

oramal ‘havlu, el bezi, mendil; başörtüsü, eşarp’.

3.51.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

aydamal ‘uzak; gidip gelmesi çok zaman alan yer’, *tünemel* ‘geceleme, konaklama yeri; üzerinden bir gece geçmiş, dünden kalan (kımız)’.

Tablo 3.51: Kazak Türkçesinde {-mAl} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-mAl} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durun	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	2	2	1	2	-	1	-	1	2

3.52. -mıq

İşlek bir ek değildir. -mıq eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

qızamıq ‘kızamık’ (< *qız-* ‘ısınmak, sıcaktan bozulmak’) (KTTTS, 367)

3.52.1. -mıq Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.52.1.B. Somut İsimler

3.52.1.B2b. Eyleme Sebebiyet Veren Durum

qızamıq ‘kızamık’.

Tablo 3.52: Kazak Türkçesinde {-mıq} ekiyle türetilmiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-mıq} Ekiyle Türetilmiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	-	-	-	-	-	-	1	-	-

3.53. -mıs

-mıs eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

atalmıs ‘adı geçen, söz konusu, bahis mevzusu, zikredilen’ (< *atal-* ‘adlandırılmak’) (KTTTS, 52)

jazmıs ‘yazgı, alın yazısı, kader’ (KTTTS, 158) (< *jaz-* ‘yazmak’ (KTTTS, 157))

jasamıs ‘orta yaşı geçmiş, orta yaş üstü; görmüş, geçirmiş’ (KTTTS, 175) (< *jas-* ‘yaşamak’ (KTTTS, 174))

qılmıs ‘suç, cinayet; ahlak dışı davranış, ahlaksızlık’ (KTTTS, 371) (< *qıl-* ‘yapmak’ (KTTTS, 369))

ozmıs ‘Allah’ın dediği olur, yazılan başa gelir (anlamındaki söz)’ (< *oz-* ‘ileri geçmek’) (KTTTS, 434)

oymış ‘ağaca, kemiğe veya taşa oyma yoluyla yapılan nakış’ (KTTTS, 436) (< oy- ‘oymak’ (KTTTS, 435))

turmuş ‘hayat, yaşantı, yaşayış’ (KTTTS, 588) (< tur- ‘durmak, yaşamak’ (KTTTS, 587))

3.53.1. -mıS Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.53.1.A. Soyut İsimler

3.53.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

atalmış ‘adı geçen, söz konusu, bahis mevzusu, zikredilen’, *jazmış* ‘yazgı, alın yazısı, kader’, *qılmış* ‘suç, cinayet; ahlak dışı davranış, ahlaksızlık’, *ozmuş* ‘Allah’ın dediği olur, yazılan başa gelir (anlamındaki söz)’, *turmuş* ‘hayat, yaşantı, yaşayış’.

3.53.1.A2. Eylemin Kılıcısı

jasamıs ‘orta yaşı geçmiş, orta yaş üstü; görmüş, geçirmiş’.

3.53.1.B. Somut İsimler

3.53.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

oymış ‘ağaca, kemiğe veya taşa oyma yoluyla yapılan nakış’.

Tablo 3.53: Kazak Türkçesinde {-mıS} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-mıS} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	5	1	-	1	-	-	-	-	-

3.54. -pAş

İşlek bir ek değildir. -pAş eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

janıltpaş ‘yanılتماç, tekerleme; belirsiz, açık olmayan, yanılıtıcı’ (< *janıl*- ‘yanılmak’) (KTTTS, 170)

kertpeş ‘kertik’ (< *kert-* ‘kertmek’) (KTTTS, 247)

3.54.1. -pAş Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.54.1.A. Soyut İsimler

3.54.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

jañıltpaş ‘yanılmaç, tekerleme; belirsiz, açık olmayan, yanıltıcı’.

3.54.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

jañıltpaş ‘yanılmaç, tekerleme; belirsiz, açık olmayan, yanıltıcı’.

3.54.1.B. Somut İsimler

3.54.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

jañıltpaş ‘yanılmaç, tekerleme; belirsiz, açık olmayan, yanıltıcı’, *kertpeş* ‘kertik’.

Tablo 3.54: Kazak Türkçesinde {-pAş} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-pAş} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durun	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	1	-	1	2	-	-	-	-	-

3.55. -SIn

Hem soyut isimler hem de yer isimleri türetmektedir. -SIn eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

burqasın ‘kar fırtınası, tipi’ (< *burqa-* ‘kar veya toprağı savurmak (rüzgar)’) (KTTTS, 100)

kekesin ‘alay, dalga geçme, istihza’ (< *keke-* ‘alay etmek’) (KTTTS, 239)

öndirşin ‘yeni kuşak, genç nesil’ (KTTTS, 457) (< *öndir-* ‘üretmek’ (KTTTS, 456))

şöptesin ‘otu bol, otu olan, otlu, otlak (yer)’ (< *şöpte-* ‘yabancı otlardan temizlemek (tarla, bahçe)’) (KTTTS, 680)

ıqtasın ‘barınak, korunak, kuytu yer, sığınacak yer’ (< *ıqta-* ‘korunmak’) (KTTTS, 696)

3.55.1. -sIn Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.55.1.A. Soyut İsimler

3.55.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

kekesin ‘alay, dalga geçme, istihza’.

3.55.1.A2. Eylemin Kılıcı

öndirşin ‘yeni kuşak, genç nesil’.

3.55.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

kekesin ‘alay, dalga geçme, istihza’.

3.55.1.B. Somut İsimler

3.55.1.B2b. Eyleme Sebebiyet Veren Durum

burqasın ‘kar fırtınası, tipi’.

3.55.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

şöptesin ‘otu bol, otu olan, otlı, otlak (yer)’, *ıqtasın* ‘barınak, korunak, kuytu yer, sığınacak yer’.

Tablo 3.55: Kazak Türkçesinde {-SIn} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-SIn} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	1	1	1	-	-	-	1	-	2

3.56. -şAK

İşi yapanı bildiren sıfatlar türetir. -şAK eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

aşuwlanaşaq ‘çabuk kızan, asabi, sinirli’ (< *aşuwlana-* ‘kızmak’) (KTTTS, 57)

ayanşaq ‘çekingem, cesaretsiz, yüreksiz’ (< *ayan-* ‘isteksiz çalışmak’) (KTTTS, 58)

bölşek ‘parça; matematikte kesir’ (KTTTS, 95) (< *böl-* ‘bölmek’ (KTTTS, 94))

emşek ‘meme; göğüs’ (KTTTS, 144) (< *em-* ‘emmek’ (URL-14, 2023))

eminşek ‘dilenen’ (< *emin-* ‘yalvarmak’) (KTTTS, 145)

jasqanşaq ‘çekingen, utangaç, sıkılğan’ (< *jasqan-* ‘çekinmek’) (KTTTS, 175)

jetkinşek ‘ergen, yetişkin, genç’ (KTTTS, 187) (< *jetkiz-* ‘yetiştirmek’ (KTTTS, 186))

jiyrenşek ‘titiz, hassas, müşkülpesent’ (< *jiyren-* ‘tiksinmek’) (KTTTS, 188)

jutqınşaq ‘boğaz, gırtlak, yutak’ (< *jutqın-* ‘iştahlanmak’) (KTTTS, 199)

iymenşek ‘korkak; çekingen, utangaç, sıkılğan’ (< *iymen-* ‘çekinmek’) (KTTTS, 222)

iysinşek ‘az süt veren, sütü kesilmek üzere olan’ (< *iysin-* ‘sütü kesilmek’) (KTTTS, 225)

iytinşek ‘utangaç, çekingen’ (< *iytin-* ‘başkalarından bir şeyler ummak’) (KTTTS, 226)

küşenşek ‘haddini bilmeyen’ (< *küşen-* ‘bütün gücünü kullanmak’) (KTTTS, 280)

qorğanşaq ‘korkak, cesaretsiz, ürkek’ (< *qorğan-* ‘korkmak’) (KTTTS, 346)

qorınşaq ‘korkak, cesaretsiz, çekingen’ (< *qorın-* ‘korunmak’) (KTTTS, 348)

qızğanşaq ‘kıskanç’ (< *qızğan-* ‘kıskanmak’) (KTTTS, 368)

maqtaşaq ‘kendini metheden, övüngen, farfara’ (< *maqta-* ‘övünmek’) (KTTTS, 389)

sarqınşaq ‘kalıntı’ (KTTTS, 497) (< *sarqı-* ‘boşaltmak’ (KTTTS, 496))

seskenşek ‘korkak, ödle, yüreksiz’ (< *sesken-* ‘çekinmek’) (KTTTS, 508)

suranşaq ‘devamlı birilerinden bir şeyler isteyen (kişi)’ (< *sura-* ‘sormak, istemek’) (KTTTS, 521)

sürinşek ‘tökezleyip duran (at)’ (< *sürin-* ‘tökezlemek’) (KTTTS, 525)

tartınşaq ‘inatçı, aksi, gerici, yobaz; çekingen, ürkek’ (< *tartın-* ‘çekinmek’) (KTTTS, 553)

tebinşek ‘tepinip duran’ (< *tebin-* ‘tepinmek’) (KTTTS, 559)

tilenşek ‘devamlı bir şeyler isteyen, sürekli dilekte bulunan, dilenci gibi davranan’ (< *tilen-* ‘dilenmek’) (KTTTS, 606)

umıtşaq ‘unutkan’ (< *umıt-* ‘unutmak’) (KTTTS, 620)

urınşaq ‘sataşkan, bela arayan’ (KTTTS, 622) (< *urın-* ‘belaya uğramak’ (KTTTS, 621))

uyalşaq ‘utangaç, sıkılğan, çekingen’ (< *uyal-* ‘utanmak’) (KTTTS, 625)

şeginşek ‘çekingen, sıkılğan, utangaç’ (< *şegin-* ‘geri çekilmek’) (KTTTS, 670)

şirenşek ‘kibirilenmeyi, böbürlenmeyi seven (kimse)’ (< *şiren-* ‘kibirilenmek’) (KTTTS, 692)

3.56.1. -şAK Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.56.1.A. Soyut İsimler

3.56.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

bölşek ‘parça; matematikte kesir’.

3.56.1.A2. Eylemin Kılıcı

aşuwlansaq ‘çabuk kızan, asabi, sinirli’, *ayanşaq* ‘çekingen, cesaretsiz, yüreksiz’, *jasqanşaq* ‘çekingen, utangaç, sıkılğan’, *jetkinşek* ‘ergen, yetişkin, genç’, *jiyrenşek* ‘titiz, hassas, müşkülpesent’, *iymenşek* ‘korkak; çekingen, utangaç, sıkılğan’, *iytinşek* ‘utangaç, çekingen’, *küşenşek* ‘haddini bilmeyen’, *qorğanşaq* ‘korkak, cesaretsiz, ürkek’, *qorınşaq* ‘korkak, cesaretsiz, çekingen’, *qızğanşaq* ‘kıskanç’, *maqтанşaq* ‘kendini metheden, övüngen, farfara’, *seskenşek* ‘korkak, ödle, yüreksiz’, *tartınşaq* ‘inatçı, aksi, gerici, yobaz; çekingen, ürkek’, *umıtşaq* ‘unutkan’, *urinşaq* ‘sataşkan, bela arayan’, *uyalşaq* ‘utangaç, sıkılğan, çekingen’, *şeginşek* ‘çekingen, sıkılğan, utangaç’, *şirenşek* ‘kibirilenmeyi, böbürlenmeyi seven (kimse)’.

3.56.1.B. Somut İsimler

3.56.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

emşek ‘meme; göğüs’, *jutqınşaq* ‘boğaz, gırtlak, yutak’, *sarqınşaq* ‘kalıntı’.

3.56.1.B2. Eylemin Kılıcı

eminşek ‘dilenen’, *iysinşek* ‘az süt veren, sütü kesilmek üzere olan’, *suranşaq* ‘devamlı birilerinden bir şeyler isteyen (kişi)’, *sürinşek* ‘tökezleyip duran (at)’, *tebinşek* ‘tepinip duran’, *tilenşek* ‘devamlı bir şeyler isteyen, sürekli dilekte bulunan, dilenci gibi davranan’.

Tablo 3.56: Kazak Türkçesinde {-şAK} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-şAK} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	1	19	-	3	6	-	-	-	-

3.57. -(U)wII

-(U)wII eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

aydawıl ‘konvoy’ (< *ayda*- ‘yönlendirmek’) (KTTTS, 23)

jortuwıl ‘yağmalama, talan etme; yiyecek aramak (hayvan)’ (< *jort*- ‘avlanmak’) (KTTTS, 192)

qarawıl ‘bir şeyi koruma, güvenliğini sağlama; güvenlik görevlisi, bekçi, nöbetçi’ (KTTTS, 317) (< *qara*- ‘beklemek’ (KTTTS, 313)

toruwıl ‘bir şeyi dışarıdan gözetleme, takip etme işi’ (< *torı*- ‘gözetlemek’) (KTTTS, 576)

3.57.1. -wII Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.57.1.A. Soyut İsimler

3.57.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

aydawıl ‘konvoy’, *jortuwıl* ‘yağmalama, talan etme; yiyecek aramak (hayvan)’, *qarawıl* ‘bir şeyi koruma, güvenliğini sağlama; güvenlik görevlisi, bekçi, nöbetçi’, *toruwıl* ‘bir şeyi dışarıdan gözetleme, takip etme işi’.

3.57.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

aydawıl ‘konvoy’, *jortuwıl* ‘yağmalama, talan etme; yiyecek aramak (hayvan)’, *toruwıl* ‘bir şeyi dışarıdan gözetleme, takip etme işi’.

3.57.1.B. Somut İsimler

3.57.1.B2. Eylemin Kılıcı

qarawıl ‘bir şeyi koruma, güvenliğini sağlama; güvenlik görevlisi, bekçi, nöbetçi’.

Tablo 3.57: Kazak Türkçesinde {- (U)wII} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {- (U)wII} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	4	-	3	-	1	-	-	-	-

3.58. -(U)wII

Bir eylemsi ekiyle bir yapım ekinin arka arkaya gelip kalıplaşmasıyla oluşmuş ve isim türetmede kullanılmaya başlamış bir ektir. -(U)wII eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

- baylawlı* ‘bağlı’ (KTTTS, 72) (< *bayla-* ‘bağlamak’ (KTTTS, 71))
- egewli* ‘eğelenmiş, keskinleştirilmiş’ (KTTTS, 139) (< *ek-* ‘ekmek’ (KTTTS, 141))
- egüwli* ‘ekili, ekilmiş’ (KTTTS, 140) (< *ek-* ‘ekmek’ (KTTTS, 141))
- eseptewli* ‘sayılı, sayısı belli olan, sayılmış’ (< *esepte-* ‘hesaplamak’) (KTTTS, 151)
- jayrawlı* ‘darmadağınık, harap, yıkık’ (< *jayra-* ‘darmadağınık olmak’) (KTTTS, 160)
- januwli* ‘yanık’ (KTTTS, 169) (< *jan-* ‘yanmak’ (KTTTS, 167))
- jarawlı* ‘yarayan, işe yarayan, seçkin’ (KTTTS, 172) (< *jara-* ‘işe yaramak’ (KTTTS, 171))
- jattawlı* ‘ezberlenmiş’ (< *jatta-* ‘ezberlemek’) (KTTTS, 177)
- jegüwli* ‘arabaya koşulan at, öküz vb.’ (KTTTS, 180) (< *jek-* ‘koşmak’ (KTTTS, 181))
- jelimdewli* ‘yapıştırılmış, zamklanmış’ (< *jelimde-* ‘yapıştırmak’) (KTTTS, 183)
- jiynawlı* ‘toplanan, bir araya getirilen’ (< *jiyna-* ‘toplamak’) (KTTTS, 188)
- jiyhazdawlı* ‘dayalı, döşeli; süslü, bezenmiş’ (< *jiyhazda-* ‘evi dayayıp döşemek’) (KTTTS, 188)
- jöndewli* ‘tamir edilmiş, onarılmış’ (< *jönde-* ‘tamir etmek’) (KTTTS, 194)
- juwuwlı* ‘temizlenmiş, yıkanmış’ (< *juw-* ‘yıkamak’) (KTTTS, 195)
- jumsawlı* ‘harcanan, harcanmış, sarf edilmiş’ (< *jumsa-* ‘harcamak’) (KTTTS, 198)
- jumuwlı* ‘kapalı, yumuk’ (KTTTS, 198) (< *jum-* ‘yummak’ (KTTTS, 197))
- jügendewli* ‘dizginli, gem vurulmuş’ (< *jügende-* ‘dizginlemek’) (KTTTS, 199)
- jirtuwlı* ‘yırtık; vahşi, acımasız’ (< *jirt-* ‘yırtmak’) (KTTTS, 206)
- kezenüwli* ‘nişan alan, silahını doğrultmuş’ (< *kezen-* ‘nişan almak’) (KTTTS, 237)
- kezewli* ‘doğrultulmuş’ (< *keze-* ‘bir hedefe nişan almak’) (KTTTS, 237)
- kenenüwli* ‘vitaminli, besleyici; önemli, mühim’ (< *kene-* ‘zenginleşmek’) (KTTTS, 243)
- kerüwli* ‘gergin, gerilmiş’ (KTTTS, 247) (< *ker-* ‘germek’ (KTTTS, 245))
- kögendewli* ‘bağlı, bağlanmış’ (< *kögende-* ‘sıra sıra dizerek bağlamak’) (KTTTS, 258)
- kömkerüwli* ‘zırh çekilmiş’ (< *kömker-* ‘zırhlamak’) (KTTTS, 263)
- küzewli* ‘kırkılmış’ (< *küz-* ‘kırkmak’) (KTTTS, 271)
- kürmewli* ‘ilmikli’ (< *kürme-* ‘ilmiklemek’) (KTTTS, 279)
- kütüwli* ‘beklemekte olan; bakımlı, hazır, özenli’ (< *küt-* ‘beklemek’) (KTTTS, 280)
- kijinüwli* ‘sinirli, öfkeli’ (< *kijin-* ‘öfkelenmek’) (KTTTS, 281)

kiltewli ‘kilitli, kilitlenmiş’ (< *kiltte*- ‘kilitlemek’) (KTTTS, 281)

kirgiziüwli ‘içeri alınmış, sokulmuş’ (< *kirgiz*- ‘içeri almak’) (KTTTS, 282)

kisendewli ‘zincire vurulmuş, kelepçelenmiş’ (< *kisende*- ‘kelepçe takmak’) (KTTTS, 284)

qadawli ‘çakılmış, dikilmiş, yerleştirilmiş’ (< *qada*- ‘çakmak’) (KTTTS, 290)

qazıqtawli ‘kazığa bağlanmış, örklü’ (< *qazıqta*- ‘kazık çakmak’) (KTTTS, 293)

qayrawli ‘bilenmiş, eğelenmiş’ (< *qayra*- ‘bilemek’) (KTTTS, 296)

qayıruwli ‘kıvrılmış, kıvrık’ (KTTTS, 298) (< *qayır*- ‘bir şeyin kenarını kıvrırmak’ (KTTTS, 297))

qalawli ‘seçkin, saygın’ (KTTTS, 301) (< *qala*- ‘uygun görmek’ (KTTTS, 300))

qamdawli ‘hazır, önceden hazırlanan’ (< *qamda*- ‘hazırlamak’) (KTTTS, 305)

qañtaruwlı ‘otlamaması için bağlanan (at), çalıştırılmayan (motorlu araçlar)’ (< *qañtar*- ‘boş bir yere bağlamak, çalıştırmamak’) (KTTTS, 310)

qaptawli ‘çuvallanmış’ (KTTTS, 312) (< *qapta*- ‘bir çuvalın içine almak’ (KTTTS, 311))

qatuwlı ‘donmuş; küskün, dargın, kızgın’ (KTTTS, 326) (< *qat*- ‘donmak, katılaşmak’ (KTTTS, 324))

qorşawli ‘etrafı çevrili, sarılmış’ (< *qorşa*- ‘kuşatmak’) (KTTTS, 347)

qulıptawli ‘kilitlenmiş, kilitli’ (< *qulıpta*- ‘kilitlemek’) (KTTTS, 359)

qundaqtawli ‘kundağa sarılmış, kundaklanmış; kılıfına, yuvasına konulmuş’ (< *qundaq*- ‘kundağa sarmak’) (KTTTS, 360)

qurawli ‘parçalı, parçalardan oluşmuş’ (< *qura*- ‘bir şeyleri bir araya getirmek’ (KTTTS, 362))

qursawli ‘sarılmış, çembere alınmış’ (< *qursa*- ‘sarmak’) (KTTTS, 364)

quruwlı ‘kurulu, yapılmış, asılı’ (KTTTS, 364) (< *qur*- ‘kurmak’ (KTTTS, 362))

quyulı ‘dökülmüş, konulmuş, koyulmuş’ (KTTTS, 366) (< *quy*- ‘dökmek’ (KTTTS, 356))

maylawli ‘yağlı, yağlanmış’ (< *mayla*- ‘yağ sürmek’) (KTTTS, 387)

maqtaawli ‘en iyisi, gurur duyulan, seçkin’ (< *maqta*- ‘övmek’) (KTTTS, 389)

matawli ‘bağlı, berkitilmiş, kararlaştırılmış’ (< *mata*- ‘sıkıca bağlamak’) (KTTTS, 395)

oqtawli ‘doldurulmuş, kurşun dolu, dolu’ (< *oqta*- ‘silaha kurşun doldurmak’) (KTTTS, 438)

oquwlı ‘çok okumuş, bilgili, tahsilli’ (< *oqi*- ‘okumak’) (KTTTS, 439)

oraluwlı ‘sarih, paketlenmiş’ (< *oral*- ‘sarılmak’) (KTTTS, 444)

orawli ‘ambalajlı, sanlı, sanılmış; sargılı, bağlı, bağlanmış’ (KTTTS, 445) (< *ora*- ‘sarmak’ (KTTTS, 444))

oruwlı ‘biçilmiş, biçili’ (KTTTS, 447) (< *or*- ‘biçmek’ (KTTTS, 444))

ölşewli ‘ölçülü, ölçülmüş’ (KTTTS, 456) (< *ölşe*- ‘ölçmek’ (KTTTS, 455))

örekpüwli ‘heyecanlı, telaşlı, endişeli’ (< *örekpiy-* ‘coşmak’) (KTTTS, 459)
örelewli ‘köstekli, bukağı takılmış’ (< *örele-* ‘köstek vurmak’) (KTTTS, 459)
örüwli ‘örülü, örülmüş’ (KTTTS, 460) (< *ör-* ‘örmek’ (KTTTS, 459))
ötewli ‘ödenmiş, ödemesi yapılmış’ (< *öte-* ‘ödemek’) (KTTTS, 462)
öşigüwli ‘garezli, kindar, kinli’ (< *öşik-* ‘kin tutmak’) (KTTTS, 463)
renjüwli ‘küskün, dargın’ (< *renji-* ‘küsmek’) (KTTTS, 482)
rettewli ‘düzenli, sistemli, toplu’ (< *rette-* ‘düzenlemek’) (KTTTS, 483)
saluwli ‘döşenmiş, döşeli’ (KTTTS, 493) (< *sal-* ‘yerleştirmek, koymak’ (KTTTS, 491))
sanawli ‘sınırlı, sayılı, az’ (< *sana-* ‘saymak’) (KTTTS, 494)
saptawli ‘saf tutmuş, hizaya getirilmiş, dizilmiş’ (< *sapta-* ‘sap takmak; seçmek’) (KTTTS, 495)
sapıruwli ‘karıştırılmış’ (< *sapır-* ‘kepçe ile karıştırmak’) (KTTTS, 495)
satuwli ‘paralı, ücretli’ (KTTTS, 499) (< *sat-* ‘satmak’ (KTTTS, 498))
sawuwli ‘sağmal’ (KTTTS, 500) (< *saw-* ‘sağmak’ (KTTTS, 499))
surawli ‘sorulacak olan’ (< *sura-* ‘sormak’) (KTTTS, 521)
surıptawli ‘ayrılmış, seçilmiş, sınıflandırılmış’ (< *surıpta-* ‘seçmek’) (KTTTS, 522)
sılawli ‘sıvalı, sıvanmış’ (KTTTS, 529) (< *sıla-* ‘sıvamak’ (KTTTS, 528))
talğawli ‘seçme, seçilmiş, seçkin, özenli, güzide’ (< *talğa-* ‘seçici olmak’) (KTTTS, 544)
tañdawli ‘seçkin, seçme, seçilmiş’ (< *tañda-* ‘seçmek’) (KTTTS, 548)
tañuwli ‘bağlanmış, sarılmış, bağlı, sarıh’ (< *tañ-* ‘sıkıca bağlamak’) (KTTTS, 548)
taptawli ‘işlenerek hazır hâle gelmiş olan’ (< *tapta-* ‘demiri ateşte kızdırarak dövmek’) (KTTTS, 549)
tejewli ‘sınırlandırılmış, ölçülü’ (< *teje-* ‘durdurmak’) (KTTTS, 560)
tergewli ‘soruşturulan, sorgulanmakta olan, sanık’ (KTTTS, 565) (< *terge-* ‘sorguya çekmek’ (KTTTS, 564))
tiyewli ‘yüklenmiş, yüklü’ (KTTTS, 567) (< *tiye-* ‘yüklemek’ (KTTTS, 566))
toruwli ‘gözetime alınmış, kontrol altında tutulan, takip edilen’ (< *tori-* ‘gözetlemek’) (KTTTS, 576)
tuzdawli ‘tuzlu, tuz eklenmiş’ (< *tuzda-* ‘tuzlamak’) (KTTTS, 584)
tunjırawli ‘üzüntülü, kederli, efkârli’ (< *tunjıra-* ‘üzülmek’) (KTTTS, 586)
turlawli ‘kalıcı, istikrarlı; cümleyi oluşturan temel öğeler, özne, yüklem’ (KTTTS, 588) (< *turla-* ‘durmak’ (URL, 2023))
tutqındawli ‘tutuklu, esir alınmış, tutsak’ (< *tutqında-* ‘tutuklamak’) (KTTTS, 590)
tutuwlı ‘asılmış, asılı’ (KTTTS, 590) (< *tut-* ‘asmak’ (KTTTS, 589))

tüzetüwli ‘düzeltilmiş, düzenlenmiş’ (< *tüzet*- ‘düzeltmek’) (KTTTS, 592)

tüsirüwli ‘düşürülmüş, indirilmiş’ (< *tüsir*- ‘indirmek’) (KTTTS, 598)

tıǵuwli ‘gizlenmiş, gizli, saklı’ (KTTTS, 599) (< *tıq*- ‘sokmak, saklamak’ (KTTTS, 600))

tıǵındawli ‘tıkaçlı, tıkaçlanmış, tıkalı, tapalı’ (< *tıǵında*- ‘tıkamak’) (KTTTS, 599)

tigüwli ‘dikilmiş, dikili; dosyalanmış, dosyaya konulmuş (evrak), kaydolmuş; kurulmuş, kurulu (çadır)’ (KTTTS, 604) (< *tik*- ‘dikmek’ (KTTTS, 605))

tizgindewli ‘bağlı, dizginli’ (KTTTS, 605) (< *tizginde*- ‘dizginlemek’ (KTTTS, 604))

tizüwli ‘dizili, sıralı, sıralanmış, dizilmiş’ (KTTTS, 605) (< *tiz*- ‘dizmek’ (KTTTS, 604))

tilewli ‘iyi niyetli, bir kimseyle aynı dileği paylaşan’ (KTTTS, 607) (< *tile*- ‘dilemek’ (KTTTS, 606))

tirewli ‘dayanmış, dayalı’ (< *tire*- ‘dayamak’) (KTTTS, 608)

tirkewli ‘bağlı, öbekli; kayıtlı, kaydedilmiş’ (< *tirke*- ‘eklemek’) (KTTTS, 608)

uštawli ‘ucu açılmış, ucu sivriltilmiş’ (< *ušta*- ‘açmak’) (KTTTS, 624)

ürlewli ‘hava basılmış, hava doldurulmuş, şişirilmiş’ (< *ürle*- ‘üfleme’) (KTTTS, 634)

üyüwli ‘yığılı, yığılmış’ (KTTTS, 636) (< *üy*- ‘yığmak’ (KTTTS, 628))

şanduwlı ‘sarılıp sargılanarak’ (< *şandı*- ‘sıkıca bağlamak’) (KTTTS, 661)

şegelewli ‘çivilenmiş, çivi çakılmış’ (< *şegele*- ‘çivilemek’) (KTTTS, 669)

şektewli ‘ölçülü, sınırlı, kısıtlı’ (KTTTS, 671) (< *şekte*- ‘sınırlamak’ (KTTTS, 670))

**şerüwli* ‘sıraya girmiş, saf oluşturmuş, sıralanmış’ (KTTTS, 672)

şiyırşıqtawli ‘bükülmüş, dürülmüş, sarılmış’ (< *şiyırşıqta*- ‘bükme’) (KTTTS, 675)

şınjırlawli ‘zincire vurulmuş, zincirlenmiş’ (< *şınjırla*- ‘zincirlemek’) (KTTTS, 688)

şındawli ‘keskinleştirilmiş, bilenmiş, eğelenmiş; pişmiş, tecrübe kazanmış’ (< *şında*- ‘keskinleştirmek’) (KTTTS, 689)

şırmawli ‘sarılı, bağlı’ (< *şırma*- ‘bağlamak’) (KTTTS, 690)

ıstawli ‘güneşte kurutulmuş, tütsülenmiş’ (< *ısta*- ‘tütsülemek’) (KTTTS, 701)

ilüwli ‘asılı, asılmış, iliş tirilmiş’ (< *il*- ‘asmak’) (KTTTS, 704)

3.58.1. -(U)wli Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.58.1.A. Soyut İsimler

3.58.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

baylawli ‘bağlı’, *egewli* ‘eğelenmiş, keskinleştirilmiş’, *egüwli* ‘ekili, ekilmiş’, *eseptewli* ‘sayılı, sayısı belli olan, sayılmış’, *jayrawli* ‘darmadağınık, harap, yıkık’, *jattawli* ‘ezberlenmiş’, *jügendewli* ‘dizginli, gem vurulmuş’, *jırtuwli* ‘yırtık; vahşi, acımasız’, *kenenüwli* ‘vitaminli, besleyici; önemli, mühim’, *kirgizüwli* ‘içeri alınmış, sokulmuş’,

qamdawli ‘hazır, önceden hazırlanan’, *qorşawli* ‘etrafı çevrili, sarılmış’, *qurawli* ‘parçalı, parçalardan oluşmuş’, *qursawli* ‘sarılmış, çembere alınmış’, *maqtawli* ‘bağlı, berkitilmiş, kararlaştırılmış’, *ölşewli* ‘ölçülü, ölçülmüş’, *ötewli* ‘ödenmiş, ödemesi yapılmış’, *rettewli* ‘düzenli, sistemli, toplu’, *sanawli* ‘sınırlı, sayılı, az’, *saptawli* ‘saf tutmuş, hizaya getirilmiş, dizilmiş’, *satuwli* ‘paralı, ücretli’, *surawli* ‘sorulacak olan’, *suriptawli* ‘ayrılmış, seçilmiş, sınıflandırılmış’, *talğawli* ‘seçme, seçilmiş, seçkin, özenli, güzide’, *tañdawli* ‘seçkin, seçme, seçilmiş’, *tejewli* ‘sınırlandırılmış, ölçülü’, *tunjirawli* ‘üzüntülü, kederli, efkârlı’, *turlawli* ‘kalıcı, istikrarlı; cümleyi oluşturan temel öğeler, özne, yüklem’, *tüzetiüwli* ‘düzeltilmiş, düzenlenmiş’, *tığuwli* ‘gizlenmiş, gizli, saklı’, *tizgindewli* ‘bağlı, dizginli’, *tizüwli* ‘dizili, sıralı, sıralanmış, dizilmiş’, *tirkewli* ‘bağlı, öbekli; kayıtlı, kaydedilmiş’, *şektewli* ‘ölçülü, sınırlı, kısıtlı’, *şeriüwli* ‘sıraya girmiş, saf oluşturmuş, sıralanmış’, *şındawli* ‘keskinleştirilmiş, bilenmiş, eğlenmiş; pişmiş, tecrübe kazanmış’.

3.58.1.A2. Eylemin Kılıcı

jarawli ‘yarayan, işe yarayan, seçkin’, *kütiüwli* ‘beklemekte olan; bakımlı, hazır, özenli’, *kijinüwli* ‘sinirli, öfkeli’, *qalawli* ‘seçkin, saygın’, *qatuwli* ‘donmuş; küskün, dargın, kızgın’, *maqtawli* ‘en iyisi, gurur duyulan, seçkin’, *oquwli* ‘çok okumuş, bilgili, tahsilli’, *örekpüwli* ‘heyecanlı, telaşlı, endişeli’, *öşigüwli* ‘garezli, kindar, kinli’, *renjüwli* ‘küskün, dargın’, *tergewli* ‘soruşturulan, sorgulanmakta olan, sanık’, *toruwli* ‘gözetime alınmış, kontrol altında tutulan, takip edilen’, *tutqındawli* ‘tutuklu, esir alınmış, tutsak’, *tilewli* ‘iyi niyetli, bir kimseyle aynı dileği paylaşan’.

3.58.1.B. Somut İsimler

3.58.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

jayrawli ‘darmadağınık, harap, yıkık’, *januwli* ‘yanık’, *jelimdewli* ‘yapıştırılmış, zamklanmış’, *jiynawli* ‘toplanan, bir araya getirilen’, *jiyhazdawli* ‘dayalı, döşeli; süslü, bezenmiş’, *jöndewli* ‘tamir edilmiş, onarılmış’, *juwuwlı* ‘temizlenmiş, yıkanmış’, *jumsawli* ‘harcanan, harcanmış, sarf edilmiş’, *jumuwlı* ‘kapalı, yumuk’, *jirtuwli* ‘yırtık; vahşi, acımasız’, *kezewli* ‘doğrultulmuş’, *kerüwli* ‘gergin, gerilmiş’, *kögendewli* ‘bağlı, bağlanmış’, *kömkerüwli* ‘zırh çekilmiş’, *küzewli* ‘kırkılmış’, *kürmewli* ‘ilmikli’, *kilttewli* ‘kilitli, kilitlenmiş’, *kirgizüwli* ‘içeri alınmış, sokulmuş’, *kisendewli* ‘zincire vurulmuş, kelepçelenmiş’, *qadawli* ‘çakılmış, dikilmiş, yerleştirilmiş’, *qazıqtawli* ‘kazığa bağlanmış, örklü’, *qayrawli* ‘bilenmiş, eğlenmiş’, *qayıruwlı* ‘kıvrılmış, kıvrık’, *qaptawli* ‘çuvallanmış’, *qorşawli* ‘etrafı çevrili, sarılmış’, *qulıptawli* ‘kilitlenmiş, kilitli’, *qundaqtawli*

‘kundağa sarılmış, kundaklanmış; kılıfına, yuvasına konulmuş’, *qurawlı* ‘parçalı, parçalardan oluşmuş’, *qursawlı* ‘sarılmış, çembere alınmış’, *quruwlı* ‘kurulu, yapılmış, asılı’, *quyulı* ‘dökülmüş, konulmuş, koyulmuş’, *maylawlı* ‘yağlı, yağlanmış’, *maqtaawlı* ‘bağlı, berkitilmiş, kararlaştırılmış’, *oqtawlı* ‘doldurulmuş, kurşun dolu, dolu’, *orahuwlı* ‘sarih, paketlenmiş’, *orawlı* ‘ambalajlı, sanlı, sanılmış; sargılı, bağlı, bağlanmış’, *oruwlı* ‘biçilmiş, biçili’, *örelewli* ‘köstekli, bukağı takılmış’, *örüwli* ‘örülü, örülmüş’, *ötewli* ‘ödenmiş, ödemesi yapılmış’, *rettewli* ‘düzenli, sistemli, toplu’, *saluwlı* ‘döşenmiş, döşeli’, *saptawlı* ‘saf tutmuş, hizaya getirilmiş, dizilmiş’, *sapıruwlı* ‘karıştırılmış’, *satuwlı* ‘paralı, ücretli’, *surıptawlı* ‘ayrılmış, seçilmiş, sınıflandırılmış’, *sılawlı* ‘sıvalı, sıvanmış’, *tañuwlı* ‘bağlanmış, sarılmış, bağlı, sarih’, *taptawlı* ‘işlenerek hazır hâle gelmiş olan’, *tiyewli* ‘yüklenmiş, yüklü’, *tuzdawlı* ‘tuzlu, tuz eklenmiş’, *tutuwlı* ‘asılmış, asılı’, *tüzetüwli* ‘düzeltilmiş, düzenlenmiş’, *tüsirüwli* ‘düşürülmüş, indirilmiş’, *tıǵuwlı* ‘gizlenmiş, gizli, saklı’, *tıǵındawlı* ‘tıkaçlı, tıkaçlanmış, tıkalı, tapalı’, *tigüwli* ‘dikilmiş, dikili; dosyalanmış, dosyaya konulmuş (evrak), kaydolmuş; kurulmuş, kurulu (çadır)’, *tizgindewli* ‘bağlı, dizginli’, *tizüwli* ‘dizili, sıralı, sıralanmış, dizilmiş’, *tirewli* ‘dayanmış, dayalı’, *tirkewli* ‘bağlı, öbekli; kayıtlı, kaydedilmiş’, *uštawlı* ‘ucu açılmış, ucu sivriltilmiş’, *ürlewli* ‘hava basılmış, hava doldurulmuş, şişirilmiş’, *üyüwli* ‘yığılı, yığılmış’, *şanduwlı* ‘sarılıp sargılanarak’, *şegelewli* ‘çivilenmiş, çivi çakılmış’, *şerüwli* ‘sıraya girmiş, saf oluşturmuş, sıralanmış’, *şiyırşıqtawlı* ‘bükülmüş, dürülmüş, sarılmış’, *şınjırlawlı* ‘zincire vurulmuş, zincirlenmiş’, *şındawlı* ‘keskinleştirilmiş, bilenmiş, eğelenmiş; pişmiş, tecrübe kazanmış’, *şırmawlı* ‘sarılı, bağlı’, *ıstawlı* ‘güneşte kurutulmuş, tütsülenmiş’, *ilüwli* ‘asılı, asılmış, iliş tirilmiş’.

3.58.1.B2. Eylemin Kılıcısı

jegüwli ‘arabaya koşulan at, öküz vb.’, *kezenüwli* ‘nişan alan, silahını doğrultmuş’, *qañtaruwlı* ‘otlamaması için bağlanan (at), çalıştırılmayan (motorlu araçlar)’, *sawuwlı* ‘sağmal’, *toruwlı* ‘gözetime alınmış, kontrol altında tutulan, takip edilen’.

Tablo 2.58: Kazak Türkçesinde {-(U)wlı} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-(U)wlı} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer

	Veya Çıktısı			Veya Çıktısı					
İsimlerin Sayıları	36	14	-	73	5	-	-	-	-

3.59. -(U)wşI

-(U)wşI eki, sıfat-fiil ekinin zamanla kalıplaşmasıyla fiilden isim yapımında kullanılan bir ektir. Daha çok kılıcı isimleri türetmekte kullanılır. -(U)wşI eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

aldawşI ‘yalancı, kandıran kimse’ (< *alda-* ‘kandırmak’) (KTTTS, 36)

almasuwşI ‘yerine geçen, değişen kimse’ (< *almas-* ‘nöbetleşmek’) (KTTTS, 38)

aşduwşI ‘takip eden’ (< *aşdı-* ‘takip etmek’) (KTTTS, 42)

aşsawşI ‘hayal eden, özleyen (kimse)’ (< *aşsa-* ‘özlemek’) (KTTTS, 43)

arandatuwşI ‘kışkırtıcı kimse, provokatör’ (KTTTS, 46) (< *arandat-* ‘kışkırtmak’ (KTTTS, 45))

asırawşI ‘aile reisi’ (< *asıra-* ‘büyütmek’) (KTTTS, 51)

atqaruwşI ‘yerine getiren, yapan’ (< *atqar-* ‘yerine getirmek’) (KTTTS, 52)

äzirlewşI ‘hazırlayıcı’ (< *äzirle-* ‘hazırlamak’) (KTTTS, 61)

äktewşI ‘badanacı, boyacı’ (< *äkte-* ‘badanalamak’) (KTTTS, 62)

äşkerewşI ‘ifşa edici’ (< *äşkerle-* ‘ifşa etmek’) (KTTTS, 67)

bağdarlawşI ‘yol gösterici; danışman’ (< *bağdarla-* ‘yönü belirlemek’) (KTTTS, 69)

bağuwşI ‘hayvan yetiştiricisi; bakıcı, yetiştirici’ (KTTTS, 70) (< *baq-* ‘bakmak’ (KTTTS, 73))

bağınuwşI ‘kabul eden, boyun eğen kimse, ram’ (< *bağın-* ‘kabul etmek’) (KTTTS, 70)

baqılawşI ‘gözetici, denetmen, denetçi, gözlemci’ (< *baqıla-* ‘izlemek’) (KTTTS, 74)

baptawşI ‘bakıcı, besleyici, yetiştirici’ (< *bapta-* ‘beslemek’) (KTTTS, 77)

barlawşI ‘keşifçi; istihbaratçı; maden arayıcısı’ (< *barla-* ‘etrafa kolaçan etmek’) (KTTTS, 78)

basqaruwşI ‘yönetici, idareci’ (< *basqar-* ‘yönetmek’) (KTTTS, 79)

bastawşI ‘önde gelen, ilk adımı atan, girişimci, müteşebbis’ (< *bast-* ‘başlamak’) (KTTTS, 80)

bastıruwşI ‘editör, yayımcı’ (< *bastır-* ‘bastırmak’) (KTTTS, 80)

bawluwşI ‘terbiyeci, eğitici’ (< *bawlı-* ‘terbiye etmek’) (KTTTS, 82)

bolısuwşI ‘kollayan, destekleyen kimse’ (< *bolıs-* ‘desteklemek’) (KTTTS, 92)

büldirüwşi ‘bozucu, bozan’ (< *büldir*- ‘kırıp dökmek’) (KTTTS, 102)

bitirüwşi ‘bir işi tamamlayıcı; mezun, bir okulu bitirerek diploma almış kimse’ (< *bitir*- ‘bitirmek’) (KTTTS, 107)

dattawşi ‘fitneci, gammaz, kovcu’ (< *datta*- ‘gıybet etmek’) (KTTTS, 122)

dänekerlewşi ‘lehimci, kaynakçı’ (< *dänekerle*- ‘kaynak yapmak’) (KTTTS, 124)

demaluwşi ‘tatil yapan, istirahat eden kimse’ (< *demal*- ‘istirahat etmek’) (KTTTS, 127)

egüwşi ‘tohum eken, ekici; bir düşünce, ideolojinin propogandasını yapan kimse; aşı yapan, aşıcı’ (KTTTS, 140) (< *ek*- ‘ekmek’ (KTTTS, 141))

eldestirüwşi ‘uzlaştırıcı, ara bulucu’ (< *eldestir*- ‘ara bulmak’) (KTTTS, 142)

emdelüwşi ‘tedavi olan kimse, hasta’ (< *emdel*- ‘tedavi olmak’) (KTTTS, 144)

emdewşi ‘tedavi eden, doktor, hekim, tabip’ (< *emde*- ‘tedavi etmek’) (KTTTS, 144)

emüwşi ‘emici’ (KTTTS, 144) (< *em*- ‘emmek’ (URL-14, 2023))

jazalawşi ‘cezalandıran, ceza veren, cezaya çarptıran’ (< *jazala*- ‘cezalandırmak’) (KTTTS, 157)

jazğıruwşi ‘suçlayıcı, itham edici’ (< *jazğır*- ‘suçlamak’) (KTTTS, 157)

jazuwşi ‘yazar, müellif’ (KTTTS, 158) (< *jaz*- ‘yazmak’ (KTTTS, 157))

jayğawşi ‘yerleştirici, düzenleyici’ (< *jayğa*- ‘iş yoluna koymak’) (KTTTS, 159)

jaqtawşi ‘destekleyici, taraftar, yandaş’ (< *jaqta*- ‘desteklemek’) (KTTTS, 161)

jaldanuwşi ‘yevmiyeci, gündelikçi’ (< *jaldan*- ‘para karşılığı birine hizmet etmek’) (KTTTS, 164)

jaldawşi ‘kiracı, kiralayan kimse’ (< *jalda*- ‘kiralamak’) (KTTTS, 164)

jandandıruwşi ‘canlandırıcı’ (< *jandandır*- ‘canlandırmak’) (KTTTS, 168)

jaratuwşi ‘Allah, Yaradan; dünyaya getiren, doğuran (anne, ana)’ (< *jarat*- ‘yaratmak’) (KTTTS, 172)

jarılqawşi ‘koruyucu, esirgeyici’ (< *jarılqa*- ‘iyilik etmek’) (KTTTS, 174)

jarısuwşi ‘yarışmaya katılan, yarışan (kimse)’ (< *jarıs*- ‘yarışmak’) (KTTTS, 174)

jattıqtıruwşi ‘antrenör’ (< *jattıq*- ‘antrenman yapmak’) (KTTTS, 177)

jawlawşi ‘istilacı, baskıncı’ (< *jawla*- ‘istila etmek’) (KTTTS, 178)

jäbirlewşi ‘cefa çektiren, zulmeden’ (< *jäbirle*- ‘zulmetmek’) (KTTTS, 179)

jeliktirüwşi ‘tahrik edici, heveslendirici’ (< *jeliktir*- ‘tahrik etmek’) (KTTTS, 183)

jeñüwşi ‘muzaffer, galip, fatih’ (KTTTS, 185) (< *jeñ*- ‘yenmek’ (KTTTS, 184))

jetelewşi ‘yedeğine alan, peşine takan kişi’ (KTTTS, 186) (< *jetele*- ‘birinin elini tutup ona eşlik etmek’ (URL-14, 2023))

jetkizüwşi ‘ulaştırıcı, iletici kimse’ (KTTTS, 187) (< *jetkiz*- ‘yetiştirmek’ (KTTTS, 186))

jiynaqtawşı ‘toplayıcı, bir araya getirici’ (< *jiynaqta*- ‘toplamak’) (KTTTS, 188)

joqtawşı ‘ağıtçı, ağıt yakan kimse; başkasının ağzı ile konuşan kimse’ (< *joqta*- ‘ağıt yakmak’) (KTTTS, 190)

joramaldawşı ‘yorumlayıcı, tahmin edici’ (< *joramalda*- ‘yorumlamak’) (KTTTS, 192)

jorğalawşı ‘sürüngeçenler’ (< *jorğala*- ‘sürünmek’) (KTTTS, 192)

joruwşı ‘yorumcu’ (< *jori*- ‘yorumlamak’) (KTTTS, 193)

josparlawşı ‘planlayıcı, programlayıcı’ (< *josparla*- ‘planlamak’) (KTTTS, 193)

jöndewşı ‘tamirci’ (< *jönde*- ‘tamir etmek’) (KTTTS, 194)

jöneltüwşı ‘gönderen’ (< *jönelt*- ‘göndermek’) (KTTTS, 194)

juwuwşı ‘bulaşık ve çamaşır yıkayıcı’ (< *juw*- ‘yıkamak’) (KTTTS, 195)

jubatuwşı ‘avutan, teselli eden’ (< *jubat*- ‘avutmak’) (KTTTS, 196)

juqtıruwşı ‘bulaştırıcı’ (< *juqtır*- ‘bulaştırmak’) (KTTTS, 196)

jumıldırıwşı ‘organize eden, düzenleyici’ (< *jumıldır*- ‘yönlendirmek’) (KTTTS, 198)

jürgizüwşı ‘sürücü, şoför; spiker, sunucu’ (< *jürgiz*- ‘sürmek’) (KTTTS, 201)

jırlawşı ‘şiiir yazan kimse; şiiir okuyan kimse’ (< *jırla*- ‘şiiirleştirmek’) (KTTTS, 206)

jiberüwşı ‘gönderen’ (< *jiber*- ‘göndermek’) (KTTTS, 207)

zaqımdawşı ‘yaralayıcı, zarar verici’ (< *zaqımda*- ‘yaralamak’) (KTTTS, 209)

zäbirlewşı ‘acımasız ve haksız davranan kimse, zalim, kıyıcı, zulmeden’ (< *zäbirle*- ‘cefa çektirmek’) (KTTTS, 212)

zerttewşı ‘araştırmacı, incelemeci’ (< *zertte*- ‘araştırmak’) (KTTTS, 214)

zorlawşı ‘zorba, güç gösteren’ (< *zorla*- ‘zorlamak’) (KTTTS, 215)

zırğuwşı ‘hızla yürüyen, hızla geçen kimse’ (< *zırğı*- ‘fırlamak’) (KTTTS, 216)

ıygerüwşı ‘beceren, kavrayan, bilen kimse’ (< *ıyger*- ‘becermek’) (KTTTS, 219)

ıyelenüwşı ‘sahiplenen, sahip’ (< *ıyelen*- ‘sahiplenmek’) (KTTTS, 220)

ıyemdenüwşı ‘sahiplenen, sahip’ (< *ıyemden*- ‘sahiplenmek’) (KTTTS, 220)

ıylewşı ‘debbağ, tabaklama işini yapan, sepici’ (< *ıyle*- ‘deriyi tabaklamak’) (KTTTS, 221)

kezewşı ‘gezici, seyyar’ (KTTTS, 237) (< *kez*- ‘gezmek’ (KTTTS, 236))

kelüwşı ‘gelecek, gelmesi gereken kimse’ (KTTTS, 241) (< *kel*- ‘gelmek’ (KTTTS, 240))

kelistirüwşı ‘ara bulucu, uzlaştırıcı’ (< *kelis*- ‘anlaşmak’) (KTTTS, 241))

kemirüwşı ‘kemirgenler; bağışlayıcı, affedici’ (< *kemir*- ‘kemirmek’) (KTTTS, 243)

körkemdewşı ‘güzelleştirici, süsleyen’ (< *körkemde*- ‘güzelleştirmek’) (KTTTS, 267)

körsetüwşı ‘bilgilendiren, gösteren, gösterici; ihbar edici, ihbarcı, muhbir’ (< *körset*- ‘göstermek’) (KTTTS, 267) kin

kötermelewşı ‘koruyucu, destekleyici’ (< *kötermele*- ‘korumak’) (KTTTS, 269)

küyretüwşi ‘yıkıcı, harap edici, yakıp yıkıcı’ (< *küyret*- ‘yıkmaq’) (KTTTS, 273)

kütüwşi ‘dadı, hizmetçi, bakıcı; bekçi’ (< *küt*- ‘bakmaq’) (KTTTS, 280)

kinälawşi ‘suçlayıcı, itham edici’ (< *kinäla*- ‘suçlamak’) (KTTTS, 282)

kiriktirüwşi ‘kaynaştırıcı, birleştirici’ (< *kirik*- ‘kaynaşıp birləşmək’) (KTTTS, 283)

qabıldawşi ‘kabul edici, tesellüm memuru, teslim alan’ (KTTTS, 288) (< *qabıl*da- ‘teslim almak’ (KTTTS, 287))

qadağalawşi ‘kontrolör, denetleyici’ (< *qadağala*- ‘kontrol etmək’) (KTTTS, 290)

qalawşi ‘duvar ustası’ (KTTTS, 301) (< *qala*- ‘örmək (tuğla)’ (KTTTS, 300))

qamdawşi ‘hazırlama işiyle uğraşan kimse’ (< *qamda*- ‘hazırlamaq’) (KTTTS, 305)

qanaluwşi ‘sömürülen, zulüm gören kimse’ (< *qanal*- ‘sömürülmək’) (KTTTS, 307)

qanawşi ‘sömürücü, istismarcı’ (< *qana*- ‘sömürmək’) (KTTTS, 307)

qaralawşi ‘suçlayıcı, karalayıcı kimse’ (< *qarala*- ‘karalamaq’) (KTTTS, 315)

qarsılasuwşi ‘muhalif, karşı olan kimse’ (< *qarsılas*- ‘karşı çıkmək’) (KTTTS, 319)

qatınasuwşi ‘iştirak eden, katılan, katılımcı’ (< *qatınas*- ‘münasebette bulunmaq’) (KTTTS, 326)

qatısuwşi ‘katılımcı, iştirak edici’ (< *qatıs*- ‘katılmək’) (KTTTS, 327)

qaşawşi ‘keskici, delici, oymacı, yontmacı’ (KTTTS, 329) (< *qaşa*- ‘delmək’ (KTTTS, 329))

qiynawşi ‘zorluk gösteren, eziyet eden kimse’ (< *qiyna*- ‘zorlamaq’) (KTTTS, 332)

qiyratuwşi ‘yıkıcı, tahrip edici’ (< *qiyrat*- ‘tahrip etmək’) (KTTTS, 332)

qozğawşi ‘harekete geçiren, önyak olan, elebaşı’ (< *qozğa*- ‘hareket ettirmək’) (KTTTS, 337)

qozdırıwşi ‘nüksettirici, uyarıcı’ (< *qozdır*- ‘nüksettirmək’) (KTTTS, 337)

qoldanuwşi ‘kullanıcı’ (< *qoldan*- ‘kullanmaq’) (KTTTS, 341)

qoldawşi ‘destekleyici, savunucu’ (< *qolda*- ‘kollamaq’) (KTTTS, 341)

qolpaştawşi ‘metheden, yücelten, öven kimse, dalkavuk, meddah’ (KTTTS, 342) (< *qolpašta*- ‘methetmək’ (KTTTS, 341))

qonıstanuwşi ‘yerleşen, iskân eden kimse, sakin’ (< *qonıstan*- ‘yerleşmək’) (KTTTS, 344)

qorğawşi ‘müdafi, koruyucu, savunucu; avukat; savunma oyuncusu’ (< *qorğa*- ‘korumaq’) (KTTTS, 346)

qorlawşi ‘zalim, zorba, eziyet eden kimse’ (< *qorla*- ‘eziyet etmək’) (KTTTS, 347)

qoruwşi ‘bekçi; koruyucu, hami’ (KTTTS, 347) (< *qorı*- ‘korumaq’ (KTTTS, 348))

qorıtuwşi ‘sonuçlandırıcı, tamamlayıcı’ (< *qorıt*- ‘sonuçlandırmək’) (KTTTS, 348)

quwdalawşi ‘takip edici, kovalayan, izleyen’ (< *quwdala*- ‘takip etmək’) (KTTTS, 352)

quwuwşi ‘kovalayıcı’ (KTTTS, 353) (< *quw*- ‘kovmaq’ (KTTTS, 351))

qundawşı ‘ölen kişinin kan hakkını almak için davacı olan kişi’ (< *qunda-* ‘ölen kişinin kan bedelini istemek’) (KTTTS, 360)

qurastıruwşı ‘kurucu, derleyici, toplayıcı’ (< *qurastır-* ‘kurmak’) (KTTTS, 363)

quruwşı ‘kurucu’ (KTTTS, 364) (< *qur-* ‘kurmak’ (KTTTS, 362))

qutqaruwşı ‘kurtarıcı’ (< *qutqar-* ‘kurtarmak’) (KTTTS, 366)

qırındawşı ‘kur yapan delikanlı’ (< *qırında-* ‘kur yapmak’) (KTTTS, 375)

laqtıruwşı ‘atıcı’ (< *laqtır-* ‘atmak’) (KTTTS, 380)

maylawşı ‘yağlama işi yapan, yağcı’ (< *mayla-* ‘yağ sürmek’) (KTTTS, 387)

mekendewşı ‘iskân eden, yerleşen kimse’ (< *mekende-* ‘yerleşmek’) (KTTTS, 401)

meñgerüwşı ‘yönetici, idareci’ (< *meñger-* ‘yönetmek’) (KTTTS, 402)

minewşı ‘devamlı olumsuz eleştiri yapan, kusur arayan, her şeye kusur bulan kimse’ (KTTTS, 420) (< *mine-* ‘eleştirmek’ (KTTTS, 419))

nusqawşı ‘talimat, direktif veren kimse’ (< *nusqa-* ‘işaret etmek’) (KTTTS, 430)

ozuwşı ‘ilerleyici, ilerleyen, öne geçen (kimse)’ (< *oz-* ‘öne geçmek’) (KTTTS, 434))

oyrandawşı ‘tahrip edici, yıkıcı’ (< *oyranda-* ‘harap etmek’) (KTTTS, 437)

oquwşı ‘öğrenci; okuyucu’ (< *oqı-* ‘okumak’) (KTTTS, 439)

oqıtuwşı ‘öğretmen, okutman, muallim, öğretim görevlisi’ (< *oqıt-* ‘okutmak’) (KTTTS, 439)

orawşı ‘ambalaj yapan, saran kimse, ambalajcı’ (KTTTS, 445) (< *ora-* ‘sarmak’ (KTTTS, 444))

oruwşı ‘ekin ekip biçen adam, biçici’ (KTTTS, 447) (< *or-* ‘biçmek’ (KTTTS, 444))

orındawşı ‘yerine getiren; icracı, çalan veya söyleyen’ (< *orında-* ‘yerine getirmek’) (KTTTS, 447)

ospaqtawşı ‘ima edici, ihsas edici’ (< *ospaqta-* ‘imalı konuşmak’) (KTTTS, 448)

otarlanuwşı ‘sömürge, müstemleke, koloni’ (< *otarla-* ‘sömürmek’) (KTTTS, 449)

otarlawşı ‘sömürgeci, müstemlekeci’ (< *otarla-* ‘sömürmek’) (KTTTS, 449)

özgerüwşı ‘değişen, değişici’ (< *özger-* ‘değişmek’) (KTTTS, 452)

öndirüwşı ‘üretici, müstahsil’ (KTTTS, 457) (< *öndir-* ‘üretmek’ (KTTTS, 456))

önđewşı ‘işlemeci (ağaç, deri); tamirci, onarıcı’ (< *önđe-* ‘onarmak’) (KTTTS, 458)

ösirüwşı ‘yetiştirici, bakıcı, dadı’ (< *ösir-* ‘yetiştirmek’) (KTTTS, 461)

ötkizüwşı ‘geçirici, geçiren kimse’ (< *ötkiz-* ‘geçirmek’) (KTTTS, 462)

öştestirüwşı ‘arabozucu, fesatçı’ (< *öştes-* ‘düşman olmak’) (KTTTS, 463)

pisirüwşı ‘yemek pişiren, yapan; metali eriten’ (< *pisir-* ‘pişirmek’) (KTTTS, 477)

rettewşı ‘düzenleyici, ayaracı’ (< *rette-* ‘düzenlemek’) (KTTTS, 483)

saylawşı ‘seçmen’ (< *sayla*- ‘oy vermek’) (KTTTS, 489)
saqtawşı ‘koruyucu’ (< *saqta*- ‘saklamak’) (KTTTS, 490)
satuwşı ‘satıcı, pazarlayıcı’ (KTTTS, 499) (< *sat*- ‘satmak’ (KTTTS, 498))
süñgüwşı ‘dalgıç, balık adam’ (< *süñgi*- ‘suya dalmak’) (KTTTS, 524)
sürgilewşı ‘rendeci’ (< *sürgile*- ‘rendelemek’) (KTTTS, 524)
sılawşı ‘sıva yapan, sıvacı’ (KTTTS, 529) (< *sıla*- ‘sıvamak’ (KTTTS, 528))
sınawşı ‘eleştirici; deneyici’ (< *sına*- ‘denemek’) (KTTTS, 530)
sıpiruwşı ‘sokak süpürücüsü, süpürgeci, çöpçü’ (< *sıpır*- ‘süpürmek’) (KTTTS, 532)
tabalawşı ‘başkasının başarısızlığına sevinen, alay eden kimse’ (< *tabala*- ‘birinin başarısızlığına sevinmek’) (KTTTS, 537)
tabınuwşı ‘seven, vurgu; tapan, tapınan’ (< *tabın*- ‘tapınmak’) (KTTTS, 538)
tazalawşı ‘temizlikçi’ (< *tazala*- ‘temizlemek’) (KTTTS, 539)
tasuwşı ‘taşıyıcı, götürücü’ (< *tası*- ‘taşımak’) (KTTTS, 554)
tärbiyelenüwşı ‘terbiye alan, eğitilen’ (< *tärbiyele*- ‘eğitmek’) (KTTTS, 557)
tekserüwşı ‘müfettiş, kontrolör’ (< *tekser*- ‘kontrol etmek’) (KTTTS, 561)
tergewşı ‘sorgu hâkimi, sorgu yargıcı’ (KTTTS, 565) (< *terge*- ‘sorguya çekmek’ (KTTTS, 564))
tonawşı ‘yağmacı, çapulcu, soyguncu, eşkıya’ (< *tona*- ‘soymak’) (KTTTS, 573)
toruwşı ‘gözcü, takipçi, kontrol eden’ (< *torı*- ‘takip etmek’) (KTTTS, 576)
turuwşı ‘mesken edinen, sakin’ (KTTTS, 588) (< *tur*- ‘durmak, ikamet etmek’ (KTTTS, 587))
tutınuwşı ‘tüketici’ (< *tutın*- ‘tüketmek’) (KTTTS, 590)
tüzetüwşı ‘düzeltici, düzenleyici’ (< *tüzet*- ‘düzeltmek’) (KTTTS, 592)
tüptewşı ‘ciltçi, mücellit’ (< *tüpte*- ‘ciltlemek’) (KTTTS, 596)
tıñdawşı ‘dinleyici; öğrenci’ (< *tıñda*- ‘dinlemek’) (KTTTS, 601)
tırısuwşı ‘çalışan, çaba gösteren, gayretli kimse’ (< *tırıs*- ‘çalışmak’) (KTTTS, 603)
tintüwşı ‘arama yapan, tahkikat yürüten kişi’ (< *tint*- ‘araştırmak’) (KTTTS, 607)
tirkewşı ‘römork bağlayan kimse (traktöre vb.); kayıt memuru’ (< *tirke*- ‘eklemek, kaydetmek’) (KTTTS, 608)
wağızdawşı ‘vaiz, propogandacı, misyoner’ (< *wağızda*- ‘vaaz vermek’) (KTTTS, 611)
uwatuwşı ‘avutan, teselli eden kimse’ (< *uwat*- ‘avutmak’) (KTTTS, 612)
uwqalawşı ‘masajcı, masör’ (KTTTS, 613) (< *uwqala*- ‘ovmak’ (KTTTS, 612))
uwlandıruwşı ‘zehirleyici’ (< *uwlandır*- ‘zehirlemek’) (KTTTS, 613)

uwşıqtıruwşı ‘kavgayı, tartışmayı kızıştıran, körükleyen kimse’ (< *uwşıq*- ‘küsünüğü ileri boyuta taşımak’) (KTTTS, 614)

uyımdastıruwşı ‘düzenleyici, organizatör’ (< *uyımdastır*- ‘organize etmek’) (KTTTS, 617)

ügittewşı ‘propagandacı’ (< *ügitte*- ‘propaganda yapmak’) (KTTTS, 627)

ügitüwşı ‘öğüten, öğütücü kimse’ (< *ügit*- ‘öğütmek’) (KTTTS, 627)

üylenüwşı ‘evlenecek kimse’ (< *üylen*- ‘evlenmek (erkekler için)’) (KTTTS, 629)

üylestirüwşı ‘koordinatör, eş güdümcü’ (< *üyles*- ‘uymak’) (KTTTS, 629)

üyrenüwşı ‘öğrenen, öğrenci’ (< *üyren*- ‘öğrenmek’) (KTTTS, 629)

üyretüwşı ‘çalıştırıcı, öğretken, öğretici’ (< *üyret*- ‘öğretmek’) (KTTTS, 630)

ülestirüwşı ‘dağıtıcı, distrübütör’ (< *ülestir*- ‘dağıtmak’) (KTTTS, 631)

üşkirüwşı ‘üfürükçü’ (KTTTS, 636) (< *üşkir*- ‘hastayı okuyup üflemek’ (KTTTS, 635)

habarlawşı ‘haber getiren, haberci’ (< *habarla*- ‘haber vermek’) (KTTTS, 643)

şabuıldawşı ‘hücum eden, saldıran, baskın yapan kimse’ (< *şabuıldı*- ‘saldırmak’) (KTTTS, 653)

şağıstıruwşı ‘fitneci, arabozucu, münafık’ (< *şağıstır*- ‘fitne sokmak’) (KTTTS, 654)

şaqıruwşı ‘davetçi, çağınacı; ayakçı’ (< *şaqır*- ‘çağırmak’) (KTTTS, 657)

şesüwşı ‘çözen, çözümleyen, çözüm bulan kimse; esas, ana, temel, asıl’ (KTTTS, 674) (< *şes*- ‘çözmek’ (KTTTS, 673)

şoluwşı ‘kâşif, gözcü, iz süren kimse; basında yorum yapan kimse’ (< *şol*- ‘etrafı gözetlemek’) (KTTTS, 677)

şığıstanuwşı ‘müsteşrik, Doğu bilimci, oryantalist’ (< *şığıs*- ‘anlaşma sağlamak’) (KTTTS, 686)

şındawşı ‘bileyici, egeleyen kimse; eğitmen, usta’ (< *şında*- ‘bilemek’) (KTTTS, 689)

ıntalandıruwşı ‘özendirici, teşvikçi, şevk verici’ (< *ıntalandır*- ‘teşvik etmek’) (KTTTS, 698)

izdenüwşı ‘inceleme yapan, araştırmacı; ricada bulunan kimse, ricacı’ (< *izde*- ‘aramak, incelemek’) (KTTTS, 703)

izdewşı ‘aramacı, arayıcı, bir şey bulmaya çalışan kimse’ (< *izde*- ‘aramak, inlemek’) (KTTTS, 703)

3.59.1. -(U)wşıI Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.59.1.A. Soyut İsimler

3.59.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

şesüwşı ‘çözen, çözümleyen, çözüm bulan kimse; esas, ana, temel, asıl’.

3.59.1.A2. Eylemin Kılıcısı

aldawşı ‘yalancı, kandıran kimse’, *almasuwşı* ‘yerine geçen, değişen kimse’, *aşsawşı* ‘hayal eden, özleyen (kimse)’, *asırawşı* ‘aile reisi’, *äşkerelewşı* ‘ifşa edici’, *bağınuwşı* ‘kabul eden, boyun eğen kimse, ram’, *bastawşı* ‘önde gelen, ilk adımı atan, girişimci, müteşebbis’, *bolısuwşı* ‘kollayan, destekleyen kimse’, *bitirüwşı* ‘bir işi tamamlayıcı; mezun, bir okulu bitirerek diploma almış kimse’, *dattawşı* ‘fitneci, gammaz, kovcu’, *demaluwşı* ‘tatil yapan, istirahat eden kimse’, *egüwşı* ‘tohum eken, ekici; bir düşünce, ideolojinin propogandasını yapan kimse; aşı yapan, aşıcı’, *eldestirüwşı* ‘uzlaştırıcı, ara bulucu’, *jazğırıwşı* ‘suçlayıcı, itham edici’, *jaqtawşı* ‘destekleyici, taraftar, yandaş’, *jaldanuwşı* ‘yevmiyeci, gündelikçi’, *jaldawşı* ‘kiracı, kiralayan kimse’, *jandandırıwşı* ‘canlandırıcı’, *jaratuwşı* ‘Allah, Yaradan; dünyaya getiren, doğuran (anne, ana)’, *jarılqawşı* ‘koruyucu, esirgeyici’, *jawlawşı* ‘istilacı, baskıncı’, *jäbirlewşı* ‘cefa çektiren, zulmeden’, *jeliktirüwşı* ‘tahrik edici, heveslendirici’, *jeñüwşı* ‘muzaffer, galip, fatih’, *jetelewşı* ‘yedeğine alan, peşine takan kişi’, *jetkizüwşı* ‘ulaştırıcı, iletici kimse’, *jiynaqtawşı* ‘toplayıcı, bir araya getirici’, *joqtawşı* ‘ağıtıcı, ağıt yakan kimse; başkasının ağzı ile konuşan kimse’, *joramaldawşı* ‘yorumlayıcı, tahmin edici’, *joruwşı* ‘yorumcu’, *jubatuwşı* ‘awutan, teselli eden’, *zäbirlewşı* ‘acımasız ve haksız davranan kimse, zalim, kıyıcı, zulmeden’, *zerttewşı* ‘araştırmacı, incelemeci’, *iygerüwşı* ‘beceren, kavrayan, bilen kimse’, *iyelenüwşı* ‘sahiplenen, sahip’, *iyemdenüwşı* ‘sahiplenen, sahip’, *kelistirüwşı* ‘ara bulucu, uzlaştırıcı’, *kötermelewşı* ‘koruyucu, destekleyici’, *küyretüwşı* ‘yıkıcı, harap edici, yakıp yıkıcı’, *kinälawşı* ‘suçlayıcı, itham edici’, *qanaluwşı* ‘sömürülen, zulüm gören kimse’, *qanawşı* ‘sömürücü, istismarcı’, *qaralawşı* ‘suçlayıcı, karalayıcı kimse’, *qarsılasuwşı* ‘muhalif, karşı olan kimse’, *qatınasuwşı* ‘iştirak eden, katılan, katılımcı’, *qatısuwşı* ‘katılımcı, iştirak edici’, *qiynawşı* ‘zorluk gösteren, eziyet eden kimse’, *qiyratuwşı* ‘yıkıcı, tahrip edici’, *qozğawşı* ‘harekete geçiren, öneyak olan, elebaşı’, *qozdırıwşı* ‘nüksettirici, uyarıcı’, *qoldanuwşı* ‘kullanıcı’, *qoldawşı* ‘destekleyici, savunucu’, *qolpaştawşı* ‘metheden, yücelten, öven kimse, dalkavuk, meddah’, *qonıstanuwşı* ‘yerleşen, iskân eden kimse, sakin’, *qorğawşı* ‘müdafi, koruyucu, savunucu; avukat; savunma oyuncusu’, *qorlawşı* ‘zalim, zorba, eziyet eden kimse’, *qoruwşı* ‘bekçi; koruyucu, hami’, *qorıtuwşı* ‘sonuçlandırıcı, tamamlayıcı’, *quwdalawşı* ‘takip edici, kovalayan, izleyen’, *quwuwşı* ‘kovalayıcı’, *qundawşı* ‘ölen kişinin kan hakkını almak için davacı olan kişi’, *qurastırıwşı* ‘kurucu, derleyici, toplayıcı’, *quruwşı* ‘kurucu’, *qutqaruwşı* ‘kurtarıcı’, *qırındawşı* ‘kur yapan delikanlı’, *maylawşı* ‘yağlama işi yapan, yağcı’, *mekendewşı* ‘iskân eden, yerleşen kimse’, *minewşı* ‘devamlı olumsuz eleştiri yapan, kusur arayan, her şeye

kusur bulan kimse', *ozuwşı* 'ilerleyici, ilerleyen, öne geçen (kimse)', *oyrandawşı* 'tahrip edici, yıkıcı', *orındawşı* 'yerine getiren; icracı, çalan veya söyleyen', *ospaqtawşı* 'ima edici, ihsas edici', *otarlanuwşı* 'sömürge, müstemleke, koloni', *otarlawşı* 'sömürgeci, müstemlekeci', *özgerüwşı* 'değişen, değişici', *ötkizüwşı* 'geçirici, geçiren kimse', *öştetirüwşı* 'arabozucu, fesatçı', *saylawşı* 'seçmen', *saqtawşı* 'koruyucu', *sınawşı* 'eleştirici; deneyici', *tabalawşı* 'başkasının başarısızlığına sevinen, alay eden kimse', *tabınuwşı* 'seven, vurgu; tapan, tapınan', *tärbiyelenüwşı* 'terbiye alan, eğitilen', *tonawşı* 'yağmacı, çapulcu, soyguncu, eşkıya', *turuwşı* 'mesken edinen, sakin', *tutınuwşı* 'tüketici', *tüzetüwşı* 'düzeltici, düzenleyici', *tırısuwşı* 'çalışan, çaba gösteren, gayretli kimse', *wağızdawşı* 'vaiz, propogandacı, misyoner', *uwatuwşı* 'avutan, teselli eden kimse', *uwşıqtıruwşı* 'kavgayı, tartışmayı kızıştıran, körükleyen kimse', *ügittewşı* 'propagandacı', *üylenüwşı* 'evlenecek kimse', *üylestirüwşı* 'koordinatör, eş güdümcü', *üşkirüwşı* 'üfürükçü', *şabuıldawşı* 'hücum eden, saldıran, baskın yapan kimse', *şağıstıruwşı* 'fitneci, arabozucu, münafık', *şaqıruwşı* 'davetçi, çağıncı; ayakçı', *şeşüwşı* 'çözen, çözümleyen, çözüm bulan kimse; esas, ana, temel, asıl', *şığıstanuwşı* 'müsteşrik, Doğu bilimci, oryantalist', *ıntalandıruwşı* 'özendirici, teşvikçi, şevk verici', *izdenüwşı* 'inceleme yapan, araştırmacı; ricada bulunan kimse, ricacı', *izdewşı* 'aramacı, arayıcı, bir şey bulmaya çalışan kimse'.

3.59.1.A3. Eylemin Kavramsal Adı

arandatuwşı 'kışkırtıcı kimse, provokatör', *tekserüwşı* 'müfettiş, kontrolör', *wağızdawşı* 'vaiz, propogandacı, misyoner', *uyımdastıruwşı* 'düzenleyici, organizatör', *ügittewşı* 'propagandacı', *üylestirüwşı* 'koordinatör, eş güdümcü', *ülestirüwşı* 'dağıtıcı, distrübütör', *şeşüwşı* 'çözen, çözümleyen, çözüm bulan kimse; esas, ana, temel, asıl', *şığıstanuwşı* 'müsteşrik, Doğu bilimci, oryantalist'.

3.59.1.B. Somut İsimler

3.59.1.B2. Eylemin Kılıcısı

añduwşı 'takip eden', *arandatuwşı* 'kışkırtıcı kimse, provokatör', *atqaruwşı* 'yerine getiren, yapan', *üzirlewşı* 'hazırlayıcı', *äktewşı* 'badanacı, boyacı', *bağdarlawşı* 'yol gösterici; danışman', *bağuwşı* 'hayvan yetiştiricisi; bakıcı, yetiştirici', *baqılawşı* 'gözetici, denetmen, denetçi, gözlemci', *baptawşı* 'bakıcı, besleyici, yetiştirici', *barlawşı* 'keşifçi; istihbaratçı; maden arayıcısı', *basqaruwşı* 'yönetici, idareci', *bastıruwşı* 'editör, yayımcı', *bawluwşı* 'terbiyeci, eğitici', *büldirüwşı* 'bozucu, bozan', *dänekerlewşı* 'lehimci, kaynakçı', *egüwşı* 'tohum eken, ekici; bir düşünce, ideolojinin propogandasını yapan kimse; aşı yapan, aşıcı',

emdelüwşi ‘tedavi olan kimse, hasta’, *emdewşi* ‘tedavi eden, doktor, hekim, tabip’, *emüwşi* ‘emici’, *jazalawşi* ‘cezalandıran, ceza veren, cezaya çarptıran’, *jazuwşi* ‘yazar, müellif’, *jayğawşi* ‘yerleştirici, düzenleyici’, *jarısuwşi* ‘yarışmaya katılan, yarışan (kimse)’, *jattıqtıruwşi* ‘antrenör’, *joqtawşi* ‘ağıtçı, ağıt yakan kimse; başkasının ağız ile konuşan kimse’, *jorğalawşi* ‘sürüngenler’, *josparlawşi* ‘planlayıcı, programlayıcı’, *jöndewşi* ‘tamirci’, *jöneltüwşi* ‘gönderen’, *juwuwşi* ‘bulaşık ve çamaşır yıkayıcı’, *juqtıruwşi* ‘bulaştırıcı’, *jumıldırıwşi* ‘organize eden, düzenleyici’, *jürgizüwşi* ‘sürücü, şoför; spiker, sunucu’, *jırlawşi* ‘şiiir yazan kimse; şiiir okuyan kimse’, *jiberüwşi* ‘gönderen’, *zaqımdawşi* ‘yaralayıcı, zarar verici’, *zerttewşi* ‘araştırmacı, incelemeci’, *zırğuwşi* ‘hızla yürüyen, hızla geçen kimse’, *iylewşi* ‘debbağ, tabaklama işini yapan, sepici’, *kezewşi* ‘gezici, seyyar’, *kelüwşi* ‘gelecek, gelmesi gereken kimse’, *kemirüwşi* ‘kemirgenler; bağışlayıcı, affedici’, *körkemdewşi* ‘güzelleştirici, süsleyen’, *körsetüwşi* ‘bilgilendiren, gösteren, gösterici; ihbar edici, ihbarcı, muhbir’, *kütüwşi* ‘dadı, hizmetçi, bakıcı; bekçi’, *kiriktirüwşi* ‘kaynaştırıcı, birleştirici’, *qabıldawşi* ‘kabul edici, tesellüm memuru, teslim alan’, *qadağalawşi* ‘kontrolör, denetleyici’, *qalawşi* ‘duvar ustası’, *qamdawşi* ‘hazırlama işiyle uğraşan kimse’, *qaşawşi* ‘keskici, delici, oymacı, yontmacı’, *qorğawşi* ‘müdafı, koruyucu, savunucu; avukat; savunma oyuncusu’, *qoruwşi* ‘bekçi; koruyucu, hami’, *laqtıruwşi* ‘atıcı’, *mengerüwşi* ‘yönetici, idareci’, *nusqawşi* ‘talimat, direktif veren kimse’, *oquwşi* ‘öğrenci; okuyucu’, *oqıtuwşi* ‘öğretmen, okutman, muallim, öğretim görevlisi’, *orawşi* ‘ambalaj yapan, saran kimse, ambalajcı’, *oruwşi* ‘ekin ekip biçen adam, biçici’, *orındawşi* ‘yerine getiren; icracı, çalan veya söyleyen’, *öndirüwşi* ‘üretici, müstahsil’, *öndirüwşi* ‘üretici, müstahsil’, *öñdewşi* ‘işlemeci (ağaç, deri); tamirci, onarıcı’, *ösirüwşi* ‘yetiştirici, bakıcı, dadı’, *pisirüwşi* ‘yemek pişiren, yapan; metali eriten’, *rettewşi* ‘düzenleyici, ayarcı’, *satuwşi* ‘satıcı, pazarlayıcı’, *süñgüwşi* ‘dalgıç, balık adam’, *sürgilewşi* ‘rendeci’, *sılawşi* ‘sıva yapan, sıvacı’, *sıpiruwşi* ‘sokak süpürücüsü, süpürgeci, çöpçü’, *tazalawşi* ‘temizlikçi’, *tasuwşi* ‘taşıyıcı, götürücü’, *tekserüwşi* ‘müfettiş, kontrolör’, *tergewşi* ‘sorgu hâkimi, sorgu yargıcı’, *toruwşi* ‘gözcü, takipçi, kontrol eden’, *tüptewşi* ‘ciltçi, mücellit’, *tıñdawşi* ‘dinleyici; öğrenci’, *tintüwşi* ‘arama yapan, tahkikat yürüten kişi’, *tirkewşi* ‘römork bağlayan kimse (traktöre vb.); kayıt memuru’, *uwqalawşi* ‘masajcı, masör’, *uwlandırıwşi* ‘zehirleyici’, *uyımdastırıwşi* ‘düzenleyici, organizatör’, *ügitüwşi* ‘öğüten, öğütücü kimse’, *üyrenüwşi* ‘öğrenen, öğrenci’, *üyretüwşi* ‘çalıştırıcı, öğretmen, öğretici’, *ülestirüwşi* ‘dağıtıcı, distrübütör’, *habarlawşi* ‘haber getiren, haberci’, *şoluwşi* ‘kâşif, gözcü, iz süren kimse; basında yorum yapan kimse’, *şındawşi* ‘bileyici, egeleyen kimse; eğitmen, usta’.

Tablo 3.59: Kazak Türkçesinde {-(U)wşI} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-(U)wşI} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	1	113	9	-	91	-	-	-	-

3.60. -wİş

Araç isimleri türetmede etkili bir ektir. -wİş eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

ayqındawış ‘izah edici, aydınlatıcı’ (< *ayqında*- ‘açıklamak’) (KTTTS, 24)

anıqtawış ‘belirten, niteleyen, bir çeşit tümleç’ (< *anıqta*- ‘belirlemek’) (KTTTS, 42)

bastawış ‘özne’ (< *basta*- ‘başlamak, yönetmek’) (KTTTS, 80)

bayandawış ‘yüklem’ (< *bayanda*- ‘bildirmek’) (KTTTS, 82)

burawış ‘tornavida’ (< *bura*- ‘çevirmek’) (KTTTS, 100)

bitewiş ‘tıkac’ (< *bite*- ‘tıkamak’) (KTTTS, 107)

dämdewiş ‘yemeğin tadını veren katkı maddeleri (tuz, biber vb. baharatlar)’ (KTTTS, 124)

(< *dämde*- ‘yemeği kıvamında pişirmek’ (KTTTS, 123))

elewiş ‘elek’ (KTTTS, 143) (< *ele*- ‘elemek’ (KTTTS, 142))

januwış ‘bileği taşı’ (< *janı*- ‘bileylemek’) (KTTTS, 169)

jelpüwiş ‘yelpaze’ (< *jelpi*- ‘yellemek’) (KTTTS, 183)

qırnawış ‘kazağı’ (< *qırna*- ‘kazağı ile kazımak’) (KTTTS, 374)

mayalawış ‘biçilen otu deste, balya yapan makine’ (< *mayala*- ‘yığın yapmak’) (KTTTS, 396)

orawış ‘ambalaj maddesi (kâğıt, bez)’ (KTTTS, 445) (< *ora*- ‘sarmak’ (KTTTS, 444))

ölşewiş ‘terazi, baskül, mizan’ (KTTTS, 456) (< *ölşe*- ‘ölçmek’ (KTTTS, 455))

pısıqtawış ‘zarf tümleci’ (< *pısıqta*- ‘pekiştirmek’) (KTTTS, 476)

tejewiş ‘fren sistemi, emniyet sistemi’ (< *teje*- ‘frenlemek’) (KTTTS, 560)

tiyewiş ‘yük ve benzeri eşyaları arabaya yüklemek için yapılmış özel alet, kaldıraç’ (< *tiye*- ‘yüklemek’) (KTTTS, 566)

tolıqtawısh ‘tümleç’ (KTTTS, 573) (< *tolıqta-* ‘eksiklerini gidermek’ (KTTTS, 572))
tüyrewısh ‘çengelli iğne’ (< *tüyre-* ‘batırmak’) (KTTTS, 593)
tırnawısh ‘tırmık’ (< *tırna-* ‘tırmalamak’) (KTTTS, 603)
tirewısh ‘destek, direk’ (< *tire-* ‘diremek’) (KTTTS, 608)
şayqawısh ‘bir nesneyi çalkalama işini gören, çalkalandığı kap, yayık’ (< *şayqa-* ‘sallamak’) (KTTTS, 655)

3.60.1. -wısh Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.60.1.A. Soyut İsimler

3.60.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

ayqındawısh ‘izah edici, aydınlatıcı’, *anıqtawısh* ‘belirten, niteleyen, bir çeşit tümleç’, *bastawısh* ‘özne’, *bayandawısh* ‘yüklem’, *pısıqtawısh* ‘zarf tümleci’, *tolıqtawısh* ‘tümleç’.

3.60.1.B. Somut İsimler

3.60.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

dämdewısh ‘yemeğin tadını veren katkı maddeleri (tuz, biber vb. baharatlar)’, *orawısh* ‘ambalaj maddesi (kâğıt, bez)’, *tirewısh* ‘destek, direk’.

3.60.1.B2a. Eyleme Aracılık Eden Nesne

orawısh ‘ambalaj maddesi (kâğıt, bez)’.

3.60.1.B3. Eylemin Aracı

burawısh ‘tornavida’, *bitewısh* ‘tıkac’, *elewısh* ‘elek’, *januwısh* ‘bileği taşı’, *jelpüwısh* ‘yelpaze’, *mayalawısh* ‘biçilen otu deste, balya yapan makine’ *qırnawısh* ‘kazağı’, *ölşewısh* ‘terazi, baskül, mizan’, *tejewısh* ‘fren sistemi, emniyet sistemi’, *tiyewısh* ‘yük ve benzeri eşyaları arabaya yüklemek için yapılmış özel alet, kaldıraç’, *tüyrewısh* ‘çengelli iğne’, *tırnawısh* ‘tırmık’, *tirewısh* ‘destek, direk’, *şayqawısh* ‘bir nesneyi çalkalama işini gören, çalkalandığı kap, yayık’.

Tablo 3.60: Kazak Türkçesinde {-wısh} ekiyle türemiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-wısh} Ekiyle Türemiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü	Eylemin Kılıcı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü	Eylemin Kılıcı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer

	Veya Çıktısı			Veya Çıktısı					
İsimlerin Sayıları	6	-	-	3	-	1	-	14	-

3.61. –wIt

-wIt eki ile türetilmiş olup semantik tasnife tabi tutacağımız sözlükbirimler şunlardır:

köldewit ‘sulu, çamurlu (yer)’ (KTTTS, 262) (< *kölde*- ‘etrafı su kaplamak’ (KTTTS, 261)
miylawıt ‘ezilip çamurlaşmış (yer)’ (KTTTS, 405) (< *miyla*- ‘çamurlaşmak’ (URL-13, 2023))

saylawıt ‘seçkin düzeyde, mümtaz’ (< *sayla*- ‘seçkin’) (KTTTS, 489)

sızdawıt ‘nemli, rutubetli (yer)’ (< *sızda*- ‘sızlamak’) (KTTTS, 526)

3.61.1. –wIt Yapım Ekinin Semantik Tasnifi

3.61.1.A. Soyut İsimler

3.61.1.A1. Eylemin Soyut Ürünü veya Çıktısı

saylawıt ‘seçkin düzeyde, mümtaz’.

3.61.1.B. Somut İsimler

3.61.1.B1. Eylemin Somut Ürünü veya Çıktısı

sızdawıt ‘nemli, rutubetli (yer)’.

3.61.1.B4. Eylemin Yapıldığı Yer

köldewit ‘sulu, çamurlu (yer)’, *miylawıt* ‘ezilip çamurlaşmış (yer)’.

Tablo 3.61: Kazak Türkçesinde {-wIt} ekiyle türetilmiş sözcüklerin semantik tasnifi

Kazak Türkçesinde {-wIt} Ekiyle Türetilmiş İsimlerin Sayıları									
İsimler	Soyut İsimler			Somut İsimler					
Semantik Kategori	Eylemin Soyut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eylemin Kavramsal Adı	Eylemin Somut Ürünü Veya Çıktısı	Eylemin Kılıcısı	Eyleme Aracılık Eden Nesne	Eyleme Sebebiyet Veren Durum	Eylemin Aracı	Eylemin Yapıldığı Yer
İsimlerin Sayıları	1	-	-	1	-	-	-	-	2

4. SONUÇ

Güler Mungan (Türkçede Fiillerden Türetilmiş İsimlerin Morfolojik ve Semantik Yönden İncelenmesi) ve Musa Salan'ın (Tarihî Türk Yazı Dillerinde -mA Yapım Ekinin Semantik Gelişimi Üzerine) çalışmaları göz önünde bulundurularak Kazak Türkçesi için fiilden türemiş isimlerin semantik tasnifine yönelik yeni bir semantik tasnif ortaya koyduk. Esas aldığımız Kenan Koç, Ayabek Bayniyazov ve Vehbi Başkapan tarafından yayımlanan *Kazak Türkçesi- Türkiye Türkçesi* adlı sözlükteki fiilden türemiş isimlere dayalı olarak 61 ek belirledik. Aşağıda da ifade ettiğimiz üzere bu eklerden bazıları yapım eki olmayıp kalıplaşma yoluyla sözcük türeten çekim veya eylemsi ekleridir.

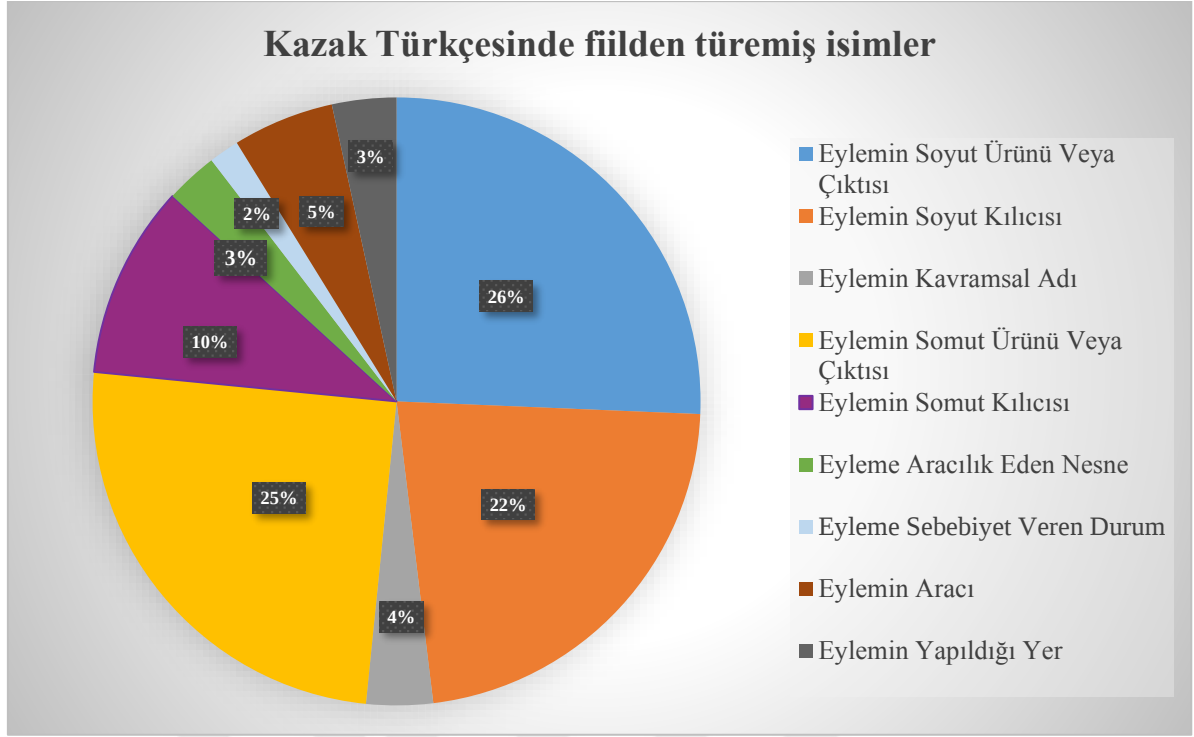
Belirlenen ekler üzerinden yapılan semantik tasnifin sayısal sonuçları her bir ek başlığının sonunda tablo halinde sunulmuştur. Bundan dolayı burada aynı sayıları tekrar etmeyeceğiz. Bunun yerine semantik tasnif ve bu tasnifte rol oynayan ekler hakkındaki ön plana çıkan hususlar aşağıda maddeler halinde sunulacaktır.

1. Tarama sonucunda 2009 fiilden türemiş isme rastlanmıştır. Bu isimlerden bazıları birbirinden farklı anlam öbeklerine ait anlamlar içerdikleri için bir sözcük bazı örneklerde birden fazla kategori içerisinde yer almıştır.
2. Semantik incelemeye tabi tutulan isimlerin 1280'i soyut, 1199'u somut olarak belirlenmiştir.
3. Kazak Türkçesinde örnek sayısı açısından öne çıkan anlam kategorileri 'eylemin soyut ürünü veya çıktısı', 'eylemin soyut kılıcısı', 'eylemin somut ürünü veya çıktısı', 'eylemin somut kılıcısı'dır.
4. Fiilden isim türetmede en etkili olan ek -GIş, -KIş ekidir. Bu ek ile tespit edilen isim sayısı 267'dir. En az etkili olan fiilden isim türetme ekleri ise -egeş, -alqa, -anaq, -bis, -ız, -kel, -mıq ekleridir. Bu eklerle tespit edilen isim sayısı 1'dir.
5. Fiilden isim türetmede etkili olan diğer ekler; -(U)wşI: 188 isim, -BA/-mA: 175 isim, -(A)K: 156 isim, -(I)s: 149 isim, -(I)m: 123 isim, -(U)wlI: 108 isim, -(I)K: 100 isim. Geriye kalan eklerde isim sayıları karışık bir dağılım göstermektedir.
6. -BAII/-mAll, -GAndIK/-KAndIK, -(I)mdI, -(I)mpaz, -(I)msAK, -(I)msIz, -KIIIKtI, -(A)rmAn/-(I)rmAn, -(U)wlI, -(U)wşI ekleri birleşik yapıda bulunan fiilden isim türetme ekleridir. -GAndIK/-KAndIK, -(A)rmAn/-(I)rmAn, -(U)wlI ekleri bir eylemsi ekiyle bir yapım ekinin arka arkaya gelip kalıplaşmasıyla

oluşmuş ve isim türetmede kullanılmaya başlamıştır. -BAII/-mAlI, -(I)mdI, -(I)mpaz, -(I)msIz, -KIIIKtI ekleri ise bir fiilden isim + isimden isim yapım eklerinin kalıplaşmasıyla oluşmuş yeni fiilden isim yapım ekleridir. Bu ekleri parçalayarak ele almak uygun değildir; çünkü bu ekler beraber özel bir anlam verirler (ör. Türkiye Türkçesindeki *okun-* ve *okunaklı*, *al-* ve *alımlı* sözcüklerinde olduğu gibi). Dolayısıyla bu çalışmada da bu ekler belirtildiği şekliyle kullanılmıştır.

7. -(U)wşI eki, Eski ve Orta Türkçede sıfat-fiil olarak görev görmüş -gUçI/ -(X)gçI ekinin yapım eki halini almış versiyonudur. Bundan dolayı bu ek ‘eylemin kılıcısı’ anlam kategorisinde isim türetmede ön plana çıkar. Bu ekle türetilmiş isimler çoğunlukla meslek isimleri içermektedir.
8. ‘eylemin soyut ürünü veya çıktısı’ manasını en çok veren ek 119 isim ile -(I)s ekidir.
9. ‘eylemin soyut kılıcısı’ manasını en çok veren ek -GIş, -KIş ekidir.
10. ‘eylemin aracı’ anlam kategorisinde 53 isimle en çok örneğe sahip olan ek yine -GIş, -KIş ekidir.
11. ‘eyleme aracılık eden nesne’ anlam kategorisinde 30 isimle en çok örneğe sahip ek yine -GIş, -KIş ekidir.
12. ‘eylemin somut ürünü veya çıktısı’ anlam kategorisinde 90 ismin yer aldığı ek -BA/-mA ekidir.
13. ‘eylemin yapıldığı yer’ anlamını veren 17 isimle -BA/-mA eki öne çıkar.
14. -BAs, -mAs eki sıfat-fiilden kalıplaşmış bir fiilden isim türetme ekidir. Olumsuz yapıda isimler türeten bu ek için 14 isim tespit edilmiştir. Tespit edilen isimlerin çoğunluğunu ‘soyut isimler’ oluşturmaktadır.
15. -(U)wII eki, ‘eylemin ürünü veya çıktısı’ anlam kategorisini oluşturmada etkili bir ektir. ‘eylemin soyut ürünü veya çıktısı’ anlam kategorisinde 36; ‘eylemin somut ürünü veya çıktısı’ anlam kategorisinde 73 ismin yer alması ile bu ekin somut isimlerde daha baskın olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak Kazak Türkçesinde fiilden isim türetme ekleri geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu eklerin bir sistem dâhilinde kullanılması ile her türlü somut ve soyut isim türetilmektedir.

Şekil 4.1: Kazak Türkçesinde fiilden türemiş isimlerin semantik kategorilere göre dağılımı

KAYNAKLAR

- Arat, R. R. (1987). *Makaleler - 1. c.*, (Haz. Osman Fikri Sertkaya), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Akar, A. (2012). *Türk Dili Tarihi*. 5. Baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Atmaca, E. (2016). Kazak Türkçesi Ağızlarının Tasnifi Çalışmalarına Bir Bakış. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(2): 589-625.
- Avcu, S. A. ve Zholdasbekova, A. (2018). Kazakistan. *Bağımsızlıklarının Yirmi Yedinci Yılında Türk Cumhuriyetleri*, Ed.: Yıldız, A. Ç. ve Yılmaz, M.; Ahmet Yesevi Üniversitesi, Ankara.
- Balci, O. (2010). Bugünkü Kazak Türkçesi Gramerlerinde Ses ve Şekil Bilgisinin İşleniş. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Sakarya, 309 s.
- Balci, O. (2010). Kazak Türkçesinin Ses ve Şekil Bilgisi Terimleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 3: 61-75.
- Balci, O. (2015). Kazak Türkçesinde Fiil Kılınışını Belirleyen Ekler. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 39: 15-32.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Biray, N., Ayan, E. ve Kurmangaliyeva Ercilasun, G. (2018). *Çağdaş Kazak Türkçesi -Ses-Şekil-Cümle Bilgisi-Metinler-*. Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Buran, A. ve Alkaya, E. (2017). *Çağdaş Türk Lehçeleri*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Doğan, O. (2003). Kazak Türkçesi Fonetigi. Doktora Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, Edirne, 145 s.
- Doğan, O. (2015). *Kazak Türkçesi Fonetigi*. İleri Yayınları, İstanbul.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul.
- Ercilasun, A. B. (2007). *Türk Dili Tarihi*. 4. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Gabain, A. Von. (2007). *Eski Türkçenin Grameri*. (Çev. Mehmet Akalın), 5. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kaliyev, B. (2011). *Қазіргі қазақ тілі. Фонетика.Лексикология*, Алматы.
- Koç, K. ve Doğan, O. (2002). *Kazak Türkçesi Grameri*. Kesit Yayınları, İstanbul.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

- Koç, K., Bayniyazov, A. ve Başkapan, V. (2019). *Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi, Türkiye Türkçesi- Kazak Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Koç, K., Bayniyazov, A. ve Başkapan, V. (2019). *Türkiye Türkçesi- Kazak Türkçesi Sözlüğü, Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karaca, O. S. (2011). *Kazak Türkçesinde Fiil İstemler*. Kesit Yayınları, İstanbul.
- Қазақша-ағылшынша сөздік (2008). Дайк-Пресс, Алматы.
- Mungan, G. (2002). *Türkçede Fiillerden Türetilmiş İsimlerin Morfolojik ve Semantik Yöneden İncelenmesi*. Simurg Yayıncılık, İstanbul.
- Sakhipova, F. (2007). *Kazak Türkçesinin Merkezî, Kuzey ve Doğu (Orta Jüz) Ağızları I. Doktora Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı, Ankara, 1310 s.
- Salan, M. (2021). Tarihî Türk Yazı Dillerinde -Ma Yapım Ekinin Semantik Gelişimi Üzerine. 9. *Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildiriler Kitabı*, Ed. F. Korkmaz. İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul s. 933-952.
- Salan, M. (2022). Tarihî Türkçede Moğolca Alıntı Fiillerin Kronolojik Durumu. *Türk Diline Artzamanlı Ve Eşzamanlı Bakışlar*, Ed.: Çelik, N., Hirik, E. ve Hirik, S.; Paradigma Yayınları, Çanakkale, s. 407-470.
- Salkınbay, A. B. (2020). *Қазақ тілі: сөздік құрам-сөзжасам*. Qazaq Üniversitesi, Almatı.
- Schnönig, C. (2013). Modern Türk Dillerinin Eş Zamanlı Tasnifi ve Tarihsel Yönleri, (Çev. İsa Sarı), *Dil Araştırmaları*, 12: 221-257.
- Tekin, T. (1990). Türk Dili ve Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi. *Erdem*, 5(13): 141-168.
- Tekin, T. (1997). *Tarih Boyunca Türkçenin Yazımı. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 19*, Simurg Yayınları, Ankara.
- Tekin, T. ve Ölmez, M. (2014). *Türk Dilleri -Giriş-*. BilgeSu Yayıncılık, Ankara.
- Tekin, T. (2023). *Makaleler I: Altayistik*, (Haz. Emine Yılmaz, Nurettin Demir), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Devirler-İsimler-Eserler-Terimler)- 5. c.* (1982). Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü- 5. c.* (2004). Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü - 4. c.* (2004). Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.

- URL- 1, (2023). <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/s%C4%B1r%C4%B1k> (11.08.2023)
- URL- 2, (2023). https://www.google.com/search?q=kazakistan+haritas%C4%B1&sca_esv=573962864&rlz=1C1GCEA_enTR817TR831&tbm=isch&sxsrf=AM9HkKmX4MNL8QjYks3cUoqvUoJtPF8kEg:1697535092754&source=lnms&sa=X&sqi=2&ved=2ahUKEwiJzMmB4_yBAxUGuqQKHcdCAQkQ_AUoAXoECAQQAww&biw=1242&bih=563&dpr=1.1#imgsrc=xLRdu-qY91SFwM (17.10.2023).
- (URL-3, 2023). <https://sozdikqor.kz/soz?id=173471&a=QORQ%C3%9D> (23.10.2023).
- (URL-4, 2023) <https://sozdikqor.kz/soz?id=176692&a=SAL%C3%9D> (23.10.2023).
- (URL-5, 2023). <https://sozdikqor.kz/soz?id=312802&a=S%C3%9DYLDA%C3%9D> (23.10.2023).
- (URL-6, 2023). <https://sozdikqor.kz/soz?id=248641&a=ELP%C4%B0LDE%C3%9D> (23.10.2023).
- (URL-7, 2023). <https://sozdikqor.kz/soz?id=339239&a=SANDYRA> (23.10.2023).
- (URL-8, 2023). <https://sozdikqor.kz/soz?id=122328&a=QONDYR%C3%9D> (23.10.2023).
- (URL-9, 2023). <https://sozdikqor.kz/soz?id=109416&a=AQYNSY> (23.10.2023).
- (URL-10, 2023). <https://sozdikqor.kz/soz?id=273019&a=QOIYR%C3%9D> (23.10.2023).
- (URL-11, 2023). <https://sozdikqor.kz/soz?id=163531&a=Syr%C3%BD%20I> (23.10.2023).
- (URL-12, 2023). <https://sozdikqor.kz/soz?id=279643&a=Tar%C3%BD> (23.10.2023).
- (URL-13, 2023). <https://sozdikqor.kz/soz?id=134472&a=MILA> (23.10.2023).
- (URL-14, 2023). <https://sozdikqor.kz/soz?id=169777&a=JETELE> (23.10.2023).
- (URL-15, 2023). <https://sozdikqor.kz/soz?id=403284&a=EM%C3%9D> (24.10.2023).
- (URL-16, 2023). <https://sozdikqor.kz/soz?id=181268&a=%C4%B0R%C4%B0K> (24.10.2023).
- (URL-17, 2023). <https://sozluk.gov.tr/> (30.10.2023).
- (URL-18, 2023). <https://ektu.kz/files/feim/KRYD/textbook/%D0%93%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0/%D0%93%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%202.htm> (16.11.2023).

